

DOSYA / FILE:
Balkanlar
The Balkans

ULUSLARARASI SUÇLAR ve TARİH

Yıllık Uluslararası Hukuk ve Tarih Dergisi

INTERNATIONAL CRIMES and HISTORY

Annual International Law and History Journal

*sayı /
issue*

17
2016

Panslavizmin Çarlık Rusyası'nın ve Sovyetler Birliği'nin
Balkan Politikaları Üzerindeki Etkisi

Ali ASKER - Merve Suna ÖZEL ÖZCAN

The Making of the Rhodopean Borders and
Construction of the Pomak Identities in the Balkans

Cengiz HAKSÖZ

Yugoslavya'nın Dağılması Bağlamında Josip Broz Tito ve
Slobodan Miloseviç'in Söylem ve Politikalarının İncelenmesi

İbrahim Fevzi GÜVEN

Kosova ve Kırım Vakalarının Uluslararası Hukuk
Perspektifinden Karşılaştırmalı Bir Analizi

Abdullah TUNÇ - Hamdi Fırat BÜYÜK

The Fabricated Pontus Narrative and Hate Speech

Teoman Ertuğrul TULUN

RAPOR / REPORT

81. Yılında Montrö Sözleşmesi'nin Karşılaştığı Güvenlik
Sorunları ve Sözleşmenin Feshi ve Tadili İçin Girişimler
Vukuunda Karşılaşılabilecek Senaryoların Analizi

Mustafa Şükrü ELEKDAĞ

ULUSLARARASI SUÇLAR VE TARİH INTERNATIONAL CRIMES AND HISTORY

Yıllık Uluslararası Hakemli Dergi
Annual International Peer-Reviewed Journal

2016, Sayı / Issue: 17
ISSN: 1306-9136

EDİTÖR / EDITOR

E. Büyükelçi - Ambassador (R) Ömer Engin LÜTEM

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ / MANAGING EDITOR

Dr. Turgut Kerem TUNCEL

İMTİYAZ SAHİBİ / LICENSEE

AVRASYA BİR VAKFI (1993)

Bu yayın, Avrasya Bir Vakfı adına, Avrasya İncelemeleri Merkezi tarafından hazırlanmaktadır.
This publication is edited by Center for Eurasian Studies on behalf of *Avrasya Bir Vakfı*.

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Alfabetik Sıra ile / In Alphabetic Order

Prof. Dr. Dursun Ali AKBULUT
(Ondokuz Mayıs Üniversitesi)

E. Büyükelçi / Ambassador (R) Yiğit ALPOGAN
(AVİM Danışmanı)

Prof. Dr. Ayşegül AYDINGÜN
(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Sadi ÇAYCI
(Başkent Üniversitesi)

Doç. Dr. Birgül DEMİRTAŞ
(TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi)

E. Büyükelçi / Ambassador (R) Alev KILIÇ
(Avrasya İncelemeleri Merkezi Başkanı)

E. Büyükelçi / Ambassador (R) Ömer Engin LÜTEM
(Avrasya İncelemeleri Merkezi Onursal Başkanı)

E. Büyükelçi / Ambassador (R) Bilal ŞİMŞİR
(Tarihçi-Yazar)

Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN
(Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Ömer TURAN
(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)

YAYIN SAHİBİ / PUBLISHER

Ali Kenan ERBULAN

YAYIN İDARE MERKEZİ / PUBLICATION OFFICE

Terazi Yayıncılık Bas. Dağ. Dan. Eğt. Org. Mat. Kırt. Ltd. Şti.
Abidin Daver Sokak No. 12/B Daire 4 06550 Çankaya/ANKARA

Tel: 0 (312) 438 50 23 - **Faks:** 0 (312) 438 50 26

E-posta: terazi yayincilik@gmail.com

YAYIN TÜRÜ / PUBLICATION TYPE

Yerel Süreli Yayın / Periodical

ABONE SORUMLUSU / SUBSCRIPTION OFFICE

Hülya ÖNALP

Terazi Yayıncılık Bas. Dağ. Dan. Eğt. Org. Mat. Kırt. Ltd. Şti.
Süleyman Nazif Sokak No. 12/B Daire 4 06550 Çankaya/ANKARA

SAYFA DÜZENİ / DESIGN

Ruhi ALAGÖZ

BASKI / PRINTING

Neyir Matbaacılık

Matbaacılar Sitesi 35. Cad. No: 62 İvedik-Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0 312 395 53 00 - **Faks:** 0 312 395 84 20

BASIM TARİHİ ve YERİ / PUBLICATION DATE and PLACE

28 Nisan 2017, Ankara

İçindekiler / Contents

Yazarlar	5
Contributors	8
Editörün Notu	11
Editorial Note	14
Panslavizmin Çarlık Rusyası'nın ve Sovyetler Birliği'nin	17
Balkan Politikaları Üzerindeki Etkisi <i>(The Influence of Panslavism in Tsarist Russia's and Soviet Union's Balkan Policies)</i> Ali ASKER - Merve Suna ÖZEL ÖZCAN	
The Making of the Rhodopean Borders and	47
Construction of the Pomak Identities in the Balkans <i>(Rodoplar Sınırının Oluşumu ve Balkanlar'da Pomak Kimliğinin İnşası)</i> Cengiz HAKSÖZ	
Yugoslavya'nın Dağılması Bağlamında Josip Broz Tito ve	101
Slobodan Miloseviç'in Söylem ve Politikalarının İncelenmesi <i>(Examination of the Discourses and the Politics of Josip Broz Tito and Slobodan Milosevic in the Context of the Dissolution of Yugoslavia)</i> İbrahim Fevzi GÜVEN	
Kosova ve Kırım Vakalarının Uluslararası Hukuk	129
Perspektifinden Karşılaştırmalı Bir Analizi <i>(A Comparative Analysis of Kosovo and Crimea Cases from an International Law Perspective)</i> Abdullah TUNÇ - Hamdi Fırat BÜYÜK	
The Fabricated Pontus Narrative and Hate Speech	165
<i>(Üretilmiş Pontus Anlatısı ve Nefret Söylemi)</i> Teoman Ertuğrul TULUN	
RAPOR / REPORT	
81. Yılında Montrö Sözleşmesi'nin Karşılaştığı Güvenlik Sorunları ve	189
Sözleşmenin Feshi ve Tadili İçin Girişimler Vukuunda Karşılaşılabilecek Senaryoların Analizi <i>(Security Issues Faced by the Montreux Convention and the Analysis of Possible Scenarios in the Event of Attempts for the Annulment and Amendment of the Convention)</i> Mustafa Şükrü ELEKDAĞ	

Yazarlar

Ali ASKER

Ali Asker, Karabük Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı'dır. 1993 yılında Azerbaycan Teknik Üniversitesi, 1997 yılında Bakü Devlet Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olan Asker, 2000 yılında Marmara Üniversitesi'nde Kamu Hukuku dalında yüksek lisans, 2007 yılında Ankara Üniversitesi'nde aynı alanda doktora eğitimini tamamlamıştır. Bölge Çalışmaları alanında Doçent olan Asker, post-Sovyet ülkeler, Kafkasya ve Türk Dünyası alanlarındaki çalışmalarına devam etmektedir.

İletişim: aliasker@karabuk.edu.tr

Hamdi Fırat BÜYÜK

Hamdi Fırat Büyük, Saraybosna Devlet Üniversitesi'nde misafir araştırmacı olarak akademik çalışmalarına devam etmektedir. Başlıca ilgi alanları Balkanlar, Türkiye-Balkan ülkeleri ilişkileri ve Avrupa Birliği genişlemesi olan Büyük, Türkiye'de düşünce kuruluşları ve medya sektörlerinde çalışmıştır. Çok sayıda ulusal ve uluslararası yayın kuruluşunda yazı ve görüşleri yayınlanan Büyük, aynı zamanda Balkanlar'da bir dizi alan araştırması yürütmektedir. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde doktora çalışmalarına *AKP Dönemi Türk Dış Politikasında Balkan Müslümanları* başlıklı tezi ile devam eden Büyük, lisans eğitimini Kadir Has Üniversitesi İşletme ve Uluslararası İlişkiler bölümlerinde tamamlamış, ardından *University of Essex* Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden *Türkiye'nin Balkanlardaki Yumuşak Gücü* başlıklı teziyle yüksek lisans derecesini almıştır.

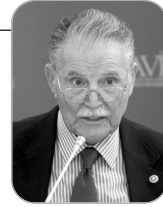
İletişim: hfbuyuk@ankara.edu.tr; h.firatbuyuk@hotmail.com

Mustafa Şükrü ELEKDAĞ

İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu'ndan mezun olan Mustafa Şükrü Elekdağ, *La Faculté de Droit et des Sciences Economiques L'université Paris-I-Panthéon-Sorbonne'de* yüksek lisansını tamamladıktan sonra aynı yerde ekonomi alanındaki doktora çalışmalarını tamamlamıştır. 1951 yılında Dışişleri Bakanlığı'nda göreve başlayan Elekdağ, Tokyo Büyükelçiliğinden sonra, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarlığı yapmış ve Washington Büyükelçiliğinin ardından 1989 yılında emekli olmuştur. 1990-2002 yılları arasında Bilkent Üniversitesi'nde dersler veren Elekdağ, 22. ve 23. dönemlerde İstanbul milletvekili olarak TBMM'de görev yapmıştır. Elekdağ'ın farklı medya organlarında yayınlanan çok sayıda makalesi mevcuttur.

İletişim: sukru@elekdag.com

Yazarlar

İbrahim Fevzi GÜVEN

Karabük Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde araştırma görevlisi olan İbrahim Fevzi Güven, 2014 yılında İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun olmuştur. 2015 yılında Yalova Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde başladığı yüksek lisans çalışmalarına devam eden Güven'in akademik ilgi alanları arasında Balkan Çalışmaları, Siyasi Tarih, Uluslararası İlişkiler Teorileri bulunmaktadır.

İletişim: ibrahimguven@karabuk.edu.tr

Cengiz HAKSÖZ

Cengiz Haksöz, 2003 yılında Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun olduktan sonra, 2007 yılında ODTÜ Sosyoloji Bölümü'nden yüksek lisans derecesini almıştır. Halen, Antropoloji (*University of Pittsburgh*) ve Sosyoloji (ODTÜ) dallarında doktora adaydır. Coğrafi ilgi alanları, Balkanlar, Doğu Avrupa, Türkiye ve Kuzey Amerika'dır. Teorik ilgili alanları ise mutfak kültürü, kolektif bellek, tabiat manzaraları, sınır bölgeleri, kimlikler, azınlıklar, etnisite, dil, din, milliyetçilik ve kentsel çalışmaları kapsamaktadır. Haksöz'ün Antropoloji alanındaki doktora çalışması, post-sosyalist Bulgaristan'ın taşra kentlerinde kentsel mekan kullanımını üzerinde yoğunlaşmaktadır.

İletişim: chaksoz@yahoo.com; cengiz.haksoz@pitt.edu

Merve Suna ÖZEL ÖZCAN

Merve Suna Özel Özcan, Kırıkkale Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Tarih bölümlerinden mezun olmuştur. Yüksek lisansını Gazi Üniversitesi'nde Siyaset ve Sosyal Bilimler alanında yapmıştır. Halen, Kırıkkale Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Gazi Üniversitesi Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı'nda da iki farklı doktora çalışmasına devam etmektedir. Özel'in akademik ilgi alanları arasında Rusya Federasyonu, Balkanlar, milliyetçilik, kimlik ve imparatorluklar yer almaktadır.

İletişim: mervesuna@yahoo.com, mervesuna@kku.edu.tr

Yazarlar

Teoman Ertuğrul TULUN

Teoman Ertuğrul Tulun, 2003 yılında *McGill University* Siyaset Bilimi Bölümü'nden mezun olmuştur. 2003-2004 senelerinde Ankara'daki Avrupa Birliği İletişim Grubu'nda (ABİG) kıdemli araştırma görevlisi, 2004-2006 senelerinde Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmıştır. 2009'da Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden yüksek lisans derecesini alan Tulun, 2010-2015 yıllarında Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünde araştırma görevlisi ve öğretim asistanı olarak çalışmış, 2012 ve 2015 yılları arasında aynı bölümde dersler vermiştir. 2010 senesinden bu yana bu bölümde doktora çalışmalarına devam etmekte olan Tulun, 2016 senesinden bu yana Avrasya İncelemeleri Merkezi'nde analist olarak görev yapmaktadır.

İletişim: tetulun@avim.org.tr

Abdullah TUNÇ

Gorgia State University Siyaset Bilimi Bölümü'nde doktora çalışmalarına devam eden Abdullah Tunç, yüksek lisansını *Uluslararası Hukukta Davette Müdahale* başlıklı teziyle Ankara Üniversitesi Kamu Hukuku Bölümü'nde tamamlamıştır. Başlıca ilgi alanları, uluslararası hukuk, kuvvet kullanma, insancıl hukuk ve iç savaş konuları olan Tunç'un, yayınlanmış pek çok yorum ve analiz yazıları mevcuttur. Lisans derecesini, Bilkent Üniversitesi Hukuk Bölümü'nden alan Tunç, Ankara Barosu'nda avukatlık stajını tamamlamıştır.

İletişim: atunc1@student.gsu.edu; atunc1@outlook.com

Contributors

Ali ASKER

Ali Asker is the Head of Karabük University International Relations Department. Asker graduated from Azerbaijan Technical University in 1993 and Baku State University Faculty of Law in 1997. He gained his master's degree in Public Law at Marmara University in 2000. He completed his doctoral studies in the same field at Ankara University in 2007. Asker is an Associate Professor of Regional Studies. His research focuses on Post-Soviet countries, the Caucasus and the Turkish World.

İletişim: aliasker@karabuk.edu.tr

Hamdi Fırat BÜYÜK

Hamdi Fırat Büyük is currently a visiting research fellow at University of Sarajevo's Faculty of Political Science. His main research interests are the Balkans, Turkey-Balkan relations, and EU enlargement policies. In Turkey, Büyük worked in think-tanks and the media sector. Büyük is a regular contributor to various national and international media outlets, and often conducts fieldwork in the Balkans. Büyük is currently pursuing his Ph.D. with his dissertation titled *Balkan Muslims in AKP Period Turkish Foreign Policy* in International Relations at Ankara University Faculty of Political Sciences. He obtained a B.A. in Business Administration and International Relations from Kadir Has University, and received a M.Sc. in International Relations from University of Essex with his thesis titled *Turkey's Soft Power in the Balkans*.

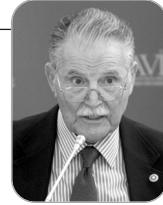
Contact: hfbuyuk@ankara.edu.tr; h.firatbuyuk@hotmail.com

Mustafa Şükrü ELEKDAĞ

Mustafa Şükrü Elekdag, after graduating from *İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu*, completed his masters and doctoral studies in Economics at *La Faculté de Droit et des Sciences Economiques L'université Paris-I-Panthéon-Sorbonne*. Elekdag joined the Turkish MFA in 1951. He served as ambassador in Tokyo, undersecretary of the Turkish MFA, and ambassador in Washington. He retired in 1989. Elekdag taught courses at Bilkent University between 1990 and 2002. He was a member of the parliament as a deputy of Istanbul at 22nd and 23rd legislative terms. He has made numerous contributions to various media organs.

Contact: sukru@elekdag.com

Contributors

İbrahim Fevzi GÜVEN

İbrahim Fevzi Güven is a research assistant at Karabük University International Relations Department. He graduated from International Relations Department at Istanbul University in 2014. Currently, he is pursuing his master's degree at Yalova University International Relations Department. Güven's research interests include Balkan studies, political history, and international relations theories.

Contact: ibrahimguven@karabuk.edu.tr

Cengiz HAKSÖZ

Cengiz Haksöz has a B.A. degree in Political Science and International Relations from Marmara University (2003) and M.S. degree in Sociology from Middle East Technical University (2007). He is a PhD candidate in Anthropology at University of Pittsburgh, and in Sociology at Middle East Technical University. His main geographical areas of interest include the Balkans, Eastern Europe, Turkey, and North America. His theoretical interests lie in the sphere of food, collective memory, landscapes, borderlands, identity, minorities, ethnicity, language, religion, nationalism and urban studies. His dissertation at University of Pittsburgh focuses on use of various landscapes in post-socialist peripheral cities in Bulgaria.

Contact: chaksoz@yahoo.com; cengiz.haksoz@pitt.edu

Merve Suna ÖZEL ÖZCAN

Merve Suna Özel Özcan is a research assistant at Kırıkkale University Department of International Relations. Özel graduated from Department of International Relations and Department of History at Gazi University. She received her master's degree from Gazi University Department of Political and Social Sciences. Özel is currently pursuing two doctoral degrees at Kırıkkale University Department of International Relations and at Gazi University Department of Politics and Social Sciences. Her research focuses on Russian Federation, the Balkans, nationalism, identity, and empires.

İletişim: mervesuna@yahoo.com, mervesuna@kku.edu.tr

Contributors

Teoman Ertuğrul TULUN

Teoman Ertuğrul Tulun graduated from the Department of Political Science at McGill University in 2003. He worked as a senior research assistant at the European Union Communication Group (ABİG) in Ankara between 2003 and 2004, and as a research assistant at Bilkent University International Relations Department between 2004 and 2006. He received his master's degree from Bilkent University International Relations Department in 2009. Between 2010 and 2015, he worked as research and teaching assistant at Bilkent University Department of Political Science and Public Administration. Between 2012 and 2015, he taught courses at the same department. Since 2010, he has been continuing his doctoral studies at Bilkent University Department of Political Science and Public Administration. Since 2016, Tulun has been working as an analyst at the Center for Eurasian Studies.

Contact: tetulun@avim.org.tr

Abdullah TUNÇ

Abdullah Tunç is currently pursuing a Ph.D. at Georgia State University Political Science Department. He completed his master degree at Ankara University Public Law Department by defending his dissertation titled *Intervention by Invitation in International Law*. His academic interests in international law include use of force, humanitarian law and civil war. He has published numerous commentaries and analyses. Having earned his undergraduate degree from Bilkent University Law Department, Tunç completed his law internship at Ankara Bar Association.

Contact: atunc1@student.gsu.edu; atunc1@outlook.com

Editörün Notu

Balkanlar, tarih boyunca farklı göç yollarının kesiştiği bir coğrafya olmuş, pek çok kavim bu topraklara izini bırakmıştır. Yolu Balkanlar'dan geçen kavimler, bazen buradaki halkları yerlerinden etmiş, içinde eritmiş veya kendileri bunların içinde erimiş ve bu süreçlerin bir sonucu olarak farklı etno-ulusal ve etno-dinsel kimlikler oluşmuştur. Bu yoğun, yüzyıllar süren, devamlı, rastlantısal ve karşılıklı etkileşim sonucunda, Balkanlar dünyada etnik çeşitliliğin en fazla olduğu coğrafyalardan biri haline gelmiştir.

Nüfus hareketleri ve topluluklar arası ilişkiler dış etkenlerden bağımsız bir şekilde gerçekleşmemektedir. Bunlar, sosyo-politik bağlamdan hem etkilenmekte hem de bu bağlamın oluşmasına neden olmaktadır. 15. ve 19. yüzyıllar arasında, bahse konu nüfus hareketleri ve toplumlar arasında ilişkiler imparatorluklar bağlamında, özellikle de Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimi altında şekillenen bir ortamda yaşanmıştır. 19. yüzyılın başından itibaren, imparatorluklar dağılmaya ve yerlerini yeni ve özgün politik oluşumlar olan ulus-devletlere bırakmaya başlamıştır. Yaklaşık bir yüz yıl içerisinde, Balkanlar'ın sosyal, ekonomik ve politik yapısı çarpıcı bir biçimde değişmiştir. Bu süre zarfında, anlaşmazlıklar ve çatışmalar yarımada'nın etno-demografik yapısını önemli ölçüde değiştirmiş ve çeşitli şekillerde yaşanan gönüllü veya zorunlu göçlere yol açmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasındaki Soğuk Savaş döneminde de daha küçük çaplarda da nüfus hareketleri yaşanmıştır. Soğuk Savaş sonrasında meydana gelen amansız etnik çatışmalar, katliamlar, gönüllü veya zorunlu göçler de, Balkanlar'ın nüfus yapısının değişmesine neden olmuştur. Günümüzde Balkanlar, Orta Doğu'dan (özellikle Suriye'den) gelen büyük göç dalgasının geçiş güzergâhında yer almaktadır. Bunun bir sonucu olarak, Balkanlar trajik görüntülerin sahnelendiği bir coğrafya haline gelmiştir.

Uluslararası Suçlar ve Tarih dergisinin 17. sayısı karmaşık siyasal ve toplumsal dinamiklerin halen hakim olduğu bu coğrafyaya odaklanmaktadır.

Ali Asker ve Merve Özel Özcan'ın kaleme aldıkları *Panslavizmin Çarlık Rusyası'nın ve Sovyetler Birliği'nin Balkan Politikaları Üzerindeki Etkisi* başlıklı çalışma Rus düşünce tarihinde önemli akımlardan biri olan Panslavizm'i irdelemektedir. Panslavizm akımının tarihsel gelişim süreci, dönüşümü, etki ve sonuçları ele alan çalışma, bu düşünce

akımının Balkanlara yönelik Rus dış politikasındaki ve çağdaş Rus milliyetçiliği içindeki yeri ve işlevleri hakkında tarihsel bir incelemeyi okuyucuya sunmaktadır.

Cengiz Haksöz'ün *The Making of the Rhodopean Borders and Construction of the Pomak Identities in the Balkans* (Rodoplar Sınırının Oluşumu ve Balkanlar'da Pomak Kimliğinin İnşası) başlıklı çalışması Slavca konuşan Müslüman bir topluluk olan Pomakların, kimlik oluşum süreçlerini Bulgar, Yunan ve Türk ulus kurma süreçleri ile ilişkiselliği içerisinde incelemektedir. Bu çerçevede Haksöz, Rodoplardaki sınırların oluşturulması ve bu sınır oluşumunun Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye'deki Pomakların kimlik inşa süreçlerini nasıl şekillendirdiği üzerinde durmaktadır.

1990'lı yıllarda Yugoslavya'nın dağılma süreci, büyük insani dramlara sebep olan çatışmaların ve katliamların yaşandığı çok trajik bir dönem olmuştur. Öncesinde bir arada veya yan yana yaşayan toplulukların bu şekilde yıkıcı ve kanlı mücadelelerin içine girmeleri incelenmesi ve dersler çıkartılması gereken bir tarihsel süreçtir. İbrahim Fevzi Güven, *Yugoslavya'nın Dağılması Bağlamında Josip Broz Tito ve Slobodan Miloseviç'in Söylem ve Politikalarının İncelenmesi* başlıklı makalesinde Yugoslavya'nın iki lideri, Tito ve Miloseviç'in tutum ve politikalarını karşılaştırarak, Yugoslavya'nın dağılma süreci ele almakta, iki liderin farklı ideoloji ve politikalarının Yugoslavya'nın kaderini nasıl etkilediğini incelemektedir.

Rusya'nın Kırım'ı ilhakı, NATO'nun Kosova müdahalesinden sonra yaşanan en büyük uluslararası hukuk ve dış politika sorunlarından birinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Rusya, yürüttüğü işgal politikasını, NATO'nun Kosova müdahalesini örnek göstererek meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Abdullah Tunç ve Hamdi Fırat Büyük, *Kosova ve Kırım Vakalarının Uluslararası Hukuk Perspektifinden Karşılaştırmalı Bir Analizi* başlıklı çalışmalarında, Kosova müdahalesi ve Kırım'ın işgalini, uluslararası hukuk başta olmak üzere tarihi, demografik ve siyasi yönleriyle ele almakta ve iki olayın benzer ve farklı yönlerini analiz etmektedirler. Tunç ve Büyük, bu analizleri sonucunda iki olay arasında var olan temel farklılıkları ortaya koymakta ve Kosova örneğinin Kırım'ın ilhakına emsal olamayacağını göstermektedirler.

Balkanlar üzerine odaklanan bu çalışmaların yanında, Uluslararası Suçlar ve Tarih dergisinin bu sayısında yer alan Teoman Ertuğrul Tulun'un *The Fabricated Pontus Narrative and Hate Speech* (Üretilmiş

Pontus Anlatısı ve Nefret Söylemi) başlıklı çalışması, 1980’li yılların sonlarından bu yana dile getirilmeye başlanmış olan “Pontus Rum Soykırımı” anlatısını ele almaktadır. Yunan ve Türk kaynakların karşılaştırmalı incelemesine dayanan bu çalışma, “Pontus Rum Soykırımı” anlatısına içsel olan nefret söyleminin unsurlarına da işaret etmektedir.

Son olarak, Şükrü Elekdağ’ın Karadeniz havzasında önemli jeopolitik gelişmelerin yaşandığı günümüzde, Montrö Sözleşmesi’nin karşılaştığı güvenlik sorunlarına değinen ve bu sözleşmenin fesih ve tadili durumunda Türkiye’nin karşılaşılabileceği olasılıkları inceleyen *81. Yılında Montrö Sözleşmesi’nin Karşılaştığı Güvenlik Sorunları ve Sözleşmenin Feshi ve Tadili İçin Girişimler Vukuunda Karşılaşılacak Senaryoların Analizi* başlıklı raporunu da bu sayımızda okuyuculara sunarız.

Editorial Note

The Balkans has been at the intersection of various migration routes throughout history; different peoples have left their footmarks on the Balkan soil throughout their journeys. These peoples uprooted, swallowed, or mixed with other groups, or they were assimilated by them in a process that eventually led to the emergence of new ethno-national and ethno-religious identities over time. As a result of these intense, centuries long, continuous, contingent, and casual interactions, the Balkans became one of the most ethnically diverse geographies in the world.

Population movements and interactions do not occur in a vacuum. They both affect and are affected by the socio-political context. Between the 15th and 19th centuries, population movements and interactions took place within the context of the imperial rules, particularly the rule of the Ottoman Empire. By the beginning of the 19th century, empires began to collapse, giving way to nation-states as new and novel political formations. Within a hundred years or so, the social, economic, and political landscape of the Balkans transformed dramatically. During this period, conflicts and clashes led to voluntary or forced migrations in various forms, which significantly transformed the ethno-demographic structure of the peninsula. During World War II and the following Cold War era, population movements were also witnessed albeit in smaller scales. The end of the Cold War was followed by merciless ethnic clashes that also resulted in changes in the ethno-demographic structure of the peninsula as a consequence of massacres, and voluntary or forced migrations. Today, the Balkans is a transit route of a huge migration wave from the Middle East (particularly from Syria), which renders it a stage for tragic scenes.

The 17th issue of *International Crimes and History* focuses on this geography, which is still dominated by complex political and social dynamics.

The article titled *Panslavizmin Çarlık Rusyası'nın ve Sovyetler Birliği'nin Balkan Politikaları Üzerindeki Etkisi* (The Influence of Panslavism in Tsarist Russia's and Soviet Union's Balkan Policies) written by Ali Asker and Merve Özel Özcan analyzes Panslavism which is one of the most important currents in the Russian history of thought. This study, which addresses the historical development, transformation,

impact and results of Panslavism, provides the readers with a historical analysis about the place and function of Panslavism in the Russian foreign policy on the Balkans and contemporary Russian nationalism.

Cengiz Haksöz's article titled *The Making of the Rhodopean Borders and Construction of the Pomak Identities in the Balkans* analyzes the identity formation of the Pomaks, a Slavic-speaking Muslim community, within its relationality with Bulgarian, Greek and Turkish nation building processes. Within this framework, Haksöz elaborates on the formation of borders in the Rhodopes and how formation of borders affected the making of the identities of Pomaks in Bulgaria, Greece and Turkey.

During the dissolution of Yugoslavia in 1990's, a tragic period of conflicts and massacres with great humanitarian tragedies took place. The fact that communities that once lived together or side by side later engaged in destructive and bloody conflicts is an historical process that should be analyzed and taken lessons from. İbrahim Fevzi Güven, in his article titled *Yugoslavya'nın Dağılması Bağlamında Josip Broz Tito ve Slobodan Miloseviç'in Söylem ve Politikalarının İncelenmesi* (Examination of the Discourses and the Politics of Josip Broz Tito and Slobodan Milosevic in the Context of the Dissolution of Yugoslavia), comparing the attitude and policies of two Yugoslavian leaders Tito and Milosevic, examines the dissolution of Yugoslavia and analyzes how the different ideologies and policies of the two leaders influenced the fate of Yugoslavia.

Russia's annexation of Crimea consequenced by the emergence of one of the most significant international law and foreign policy issues after NATO's Kosovo intervention. Russia tries to legitimize its policy of invasion by citing NATO's intervention in Kosovo. Abdullah Tunç and Hamdi Fırat Büyük, in their study titled *Kosova ve Kırım Vakalarının Uluslararası Hukuk Perspektifinden Karşılaştırmalı Bir Analizi* (A Comparative Analysis of Kosovo and Crimea Cases from an International Law Perspective), address the Kosovo intervention and the annexation of Crimea with reference to international law, and their historical, demographical and political aspects, and analyze similarities and differences of the two events. Ultimately, Tunç and Büyük reveal the basic differences between two cases, and demonstrate that the Kosovo case can not be a precedent for the annexation of Crimea.

In addition to this studies that focus on the Balkans, the present issue of International Crimes and History also includes Teoman Ertuğrul Tulun's study titled *The Fabricated Pontus Narrative and Hate Speech*, which addresses the "Pontian Genocide" narrative that has been voiced since the end of the 1980s. This study, which is based on a comparative analysis of Greek and Turkish sources, points to hate speech that is integral to the "Pontian Genocide" narrative.

Lastly, Şükrü Elekdağ's report titled *81. Yılında Montrö Sözleşmesi'nin Karşılaştığı Güvenlik Sorunları ve Sözleşmenin Feshi ve Tadili İçin Girişimler Vukuunda Karşılaşılacak Senaryoların Analizi* (Security Issues Faced by the Montreux Convention and the Analysis of Possible Scenarios in The Event of Attempts for the Annulment and Amendment of the Convention) analyzes current security issues faced by the Montreux Convention and possibilities that Turkey may encounter in the event of the cancelation or amendment of the Montreux Convention in recent times of striking geopolitical developments in the Black Sea basin.

PANSLAVİZMİN ÇARLIK RUSYASI'NIN VE SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN BALKAN POLİTİKALARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Ali ASKER

Doç. Dr.

*Uluslararası İlişkiler Bölümü
Karabük Üniversitesi*

Merve Suna ÖZEL ÖZCAN

Araştırma Görevlisi

*Uluslararası İlişkiler Bölümü
Kırıkkale Üniversitesi*

Özet: *Fikrî ve siyasi nitelikli bir kavram olan Panslavizm düşüncesi Rus düşünce tarihinin önemli akımlarından birisidir. 18. yüzyılın sonlarından itibaren bu akım Rusya'nın Balkan politikasında çoğu zaman etkin bir şekilde kullanılmıştır. Panslavizm fikri ilk olarak tüm Slavların birleşmesi amacı ile ortaya çıkmış, daha sonra siyasi hüviyete bürünerek farklı amaç ve hedefler doğrultusunda dönüşüm geçirmiştir. Bu çalışmada Rus İmparatorluğu ve Sovyetler Birliği dönemlerinde Panslavizm akımının tarihsel gelişim süreci, dönüşümü, etki ve sonuçları ele alınmıştır. Siyasi anlamda gerçekleşmesi imkânsız olan Panslavizm düşüncesi Rus İmparatorluğu sona erdikten sonra dış politikada zaman zaman kullanılan bir araç olma özelliğini devam ettirmiştir. Günümüz Rus milletçiliğinin fikrî ve ideolojik altyapısının oluşmasında Panslavizm akımı etkisini korumaktadır.*

THE INFLUENCE OF PANSLAVISM IN TSARIST RUSSIA'S AND SOVIET UNION'S BALKAN POLICIES

Anahtar Kelimeler: *Rus İmparatorluğu, Balkanlar, Panslavizm, Sovyetler Birliği, Osmanlı İmparatorluğu*

Abstract: *Panslavism, as an intellectual and political concept, is one of the influential trends in Russian thought history. From the end of the 18th century onwards, this ideology was mostly used effectively regarding*

the Balkan politics. Pan Slavism emerged to serve for the unification of all Slavs. This study focuses on the historical development, transformation, impact, and consequences of Pan Slavism during Russian Empire and Soviet era. Pan Slavism, although an impossible ideology to come true, had been continued to be used as a tool in the foreign policy after the demise of Russian empire. Pan Slavism still keeps its impact on the construction of intellectual and ideological infrastructure of Russian nationalism.

Key words: *Russian Empire, Balkans, Pan Slavism, Soviet Union, Ottoman Empire*

GİRİŞ

Balkan coğrafyası sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik konumu itibarıyla büyük güçlerin her zaman dikkatini çektiği bir bölge olmuştur. Pek çok Avrupa devletinin, aynı zamanda Rusya'nın tarihsel süreçte her daim çıkarları ekseninde müdahale ettiği bu bölgede, Panslavizm düşüncesi, Rusya'nın Balkanlardaki Osmanlı varlığını sona erdirmesini ve kendi hegemonyasını kurma amacının ideolojik altyapısını oluşturmuştur. 1789 Fransız İhtilali sonucunda ortaya çıkan ve hızla yayılan milliyetçilik ideolojisi Balkan coğrafyasını da etkilerken, Avrupa devletlerinin Osmanlıya yönelik geliştirdikleri politikalar da Balkanlardaki toplumsal yapıyı bozmaya başlamıştır.

19. yüzyıl sonunda imparatorlukların ve 20. yüzyılda Sovyetler Birliğinin liderliğini yaptığı Doğu Bloğunun çöküş dönemleri, Balkan coğrafyası açısından kanlı olayların yaşandığı geçiş süreçlerini ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda pek çok çatışma ve savaş ile şekillenen Balkan tarihi, günümüzde de kırılgan sorunların yaşandığı bir bölge olarak bilinmektedir. Çünkü “seçilmiş travma” ve bunu gerçekleştiren “öteki”ne dair ötekileştirme güdüsü sürekli olarak söz konusu şiddeti meşrulaştırmaktadır.¹ Bu bağlamda haklı bir şiddet eylemini meşru kılan faktörler kitle ruhu içerisinde bireyin, yapmayacağı ya da uymayacağı ahlaki ve insani değerler dışındaki davranışlara yönelebilmesine yol açabilmektedir.² Devletler, bu bağlamda, “ben ve öteki” kimliklerini oluşturarak, kendilerini ve bu eksende politikalarını yeniden üretirler. Böylece öteki algısı sadece toplumsal alanda değil, devletin politika alanında uygulama imkânı bulacağı “ulusal çıkar” tanımını da etkiler. Panslavizm üzerinden yapılan okumalar da aslında Rus dış politikasının sadece “pan” hedefi değil, aynı zamanda inşacılık üzerinden bir okuma ile “kimlik-kültür” vurgularının yapıldığı yeni politik çıkar alanları tanımlaması sağlamaktadır.

Devletlerarası aidiyet, etnik grupların veya milletlerin kimliği, doğum ile başlayan bir kimlik kazanım sürecinin ürünü olarak ortaya çıkar. Bu

1 Vamık Volkan'a göre bir grubun başına gelmiş bela bir çadırın altında yaşayan herkesi birden etkiler. Kitleselel travmatik grup üyeleri belli psikolojik görevleri başarılı bir şekilde yerine getiremezler ve bu görevleri gelecek kuşaklara bu fonksiyonları gerçekleştirebilmeleri için bilinçdışından çocuklarına, yani olayları bire bir yaşamamış nesillere hikâye yolu ile aktarırlar. Olayın tasarımı yıllar içinde seçilmiş travma haline gelir. Dolayısıyla ortaya “çadır metaforu” çıkmaktadır (Vamık Volkan, “Herkesin Bir Çadırı Var,” erişim Ocak 28, 2009, <http://www.vamikvolkan.com/Ekopolitik-org—28-Ocak-2009.php>.)

2 Vamık Volkan ve Norman Itzkowitz, *Türkler ve Yunanlılar: Çatışan Komşular* (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2002), s. 21-24.

kimlik kazanımında anne ile başlayan aktarımlar bireyin ileriki yaşamında biz ve onlar ayrımı üzerinden, kendini psikolojik miraslar üzerinden okumasını sağlar. Psikolojik miraslar ötekinin bize yaptıklarıdır. Seçilmiş zaferler, travmalar ve mağduriyetler ile harmanlanan tarih anlatısı, Balkan coğrafyası için, 19. yüzyılda Rusların kullandığı Panslavist söylemler ile daha da derinleşmiştir. Başka akımlar gibi Panslavizmi de münferit bir düşünce veya eylem olarak ele almak imkânsızdır. Zira belli tarihi dönemler ışığında gelişen siyasi olaylar ve bu olayların harekete geçmesinde etkili olan düşünceler, farklı mecralarda gelişerek birbirini etkilemekte ve tepkisel bir biçimde tezahür ederek gelişmektedir. Önceleri dil, kültür ve düşünce akımı şeklinde ortaya çıkmış Slavcılık özellikle 19. yüzyılın ortalarından itibaren Rusya'nın Balkan politikasını etkileyen önemli araçlardan biri haline gelmiştir. Rusya, Slav merkezli düşünce üzerinden hareket ederek Balkanlarda, hem Osmanlılara hem de Avusturya-Macaristan/Pan-Cermenizme karşı etkili bir politika yürütmüştür.³

Panslavizm'in, Rus dış politikasında zaman zaman etkin bir araç olarak kullanıldığını 20. yüzyıl boyunca da görebilmekteyiz. Özellikle Soğuk Savaş sonrası Balkanlarda meydana gelen köklü değişikliklerde söz sahibi olmak isteyen Rusya, gerek kamuoyu gerekse siyasi söylem ve davranışlarda bu ideolojiyi belirgin bir şekilde kullanmaya çalışmıştır.

Panslavizm İdeolojisinin Ortaya Çıkışı ve Rusya'da Panslavizm

Balkanlar ve Slav Kimliği

Balkan adı 1582 yılında Martin Grünberg tarafından Rodop Dağlarını ifade etmek üzere kullanılmış ve akabinde giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. Todorova, Balkan kavramının 19. yüzyıldan itibaren “engebeli dağlar anlamında” kullanılmasına karşı, gezginlerin bu kavramı kullanmadıklarını belirtir. Nitekim 1808 yılında Alman coğrafyacı August Zeune Balkan Yarımadası (Balkanhalbeiland) terimini ilk kez kullanan kişi olmuştur.⁴ Balkan coğrafyasına hâkim gruplara baktığımızda özellikle Slavlar dikkat çekmektedir. Slavların ismi ilk kez 6. yüzyıla ait Yunanca ve Latince yazılmış coğrafya ve tarih eserlerinde geçmektedir. Slavlar, Yunancada Sclabeni, Latince’de ise Sclaveni

3 Hakkı Büyükbaş, “Kimlik, Güç ve Dış Politika: 1912-13 Yıllarında Rusya'nın Balkan Politikası Üzerine Bir Analiz,” *Akademik İncelemeler Dergisi* Cilt 8 (1) (2013): s. 254.

4 Maria Todorova, *Imagining The Balkans* (New York: Oxford University Press, 2009), s. 21-25.

olarak adlandırılmıştır.⁵ Slavların Hint-Avrupai (arî) menşeli kavimlerle aynı ırk menşesine dâhil oldukları antropolojik ve dil araştırmaları ile ortaya konulmaktadır.⁶ Kurat, Slavların, dil, arkeoloji ve bitki adlarının araştırmasından çıkan neticelere göre ise vatanlarının “*Vistül nehrinden başlayarak Pripet havzasını ve Orta Dnepr sahasını işgal etmiş olduklarını*”⁷ belirtmiştir.

Bu noktada Rusların etnik kökeni de önemlidir. Çünkü 19. yüzyılda kullanılan Panslavizm söyleminin temeli burada gizlidir. Leon Poliakov, Rusların kökenlerinin kutsallığı ve özgünlüğü konusundaki iddialarının aslında Cermenleri taklit etmekten öteye gitmeyen bir durum olduğunu öne sürmüştür.⁸ Ancak Rusların kökeniyle ilgili ihtilaf ve tartışmalar bugün de devam etmektedir.⁹

Slavcılık/Panslavizm kavramını ele almadan önce, Ruslar açısından Ortodoksluk mezhebi ve söylemine göz atmak gerekmektedir. Çünkü bu iki olgu birbirini beslemekte ve Rus dış politikasının önemli bir aracı haline gelmektedir. Başta da belirttiğimiz gibi kimlik yaratım süreçleri, “biz ve öteki “ arasındaki bağı ve farklılıkları ortaya koyarak dış politika alanında devletlerin konumlarını ve etki alanlarını güçlendirebilmektedir. Bu bağlamda 10. yüzyılın sonlarında, Kiev Knezi Vladimir, Rus kimliğinin yapı taşlarının en önemli unsurlarından birini oluşturan Ortodoksluk mezhebine resmiyet kazandırmıştır. Rusların Hristiyanlığı Bizans’tan aldıkları için Ortodoks mezhebine mensup oldukları ve Katolik Dünyası karşısında Doğu Hristiyanlığını temsil ettikleri söylenebilir. Bu bağlamda Ortodoksluk, zamanla *dünya hâkimiyeti* fikrinin Rus dış politikasında benimsenmesine yol açarken, Rus milli kimliğinin gelişmesinde de önemli bir role sahip olmuştur.¹⁰

Moskova knezleri, Rus birliğinin sağlanmasında Ortodoks Hristiyanlık ekseninde *aynı din, aynı coğrafya ve aynı tarih* vurgusu yapsalar da, Rusların milli birliklerini pekiştiren asıl dönüm noktası 1453 yılında İstanbul’un fethi sonrasında yaşanmıştır. İstanbul’un Osmanlı Devleti

5 Kezban Acar, *Rusya: Orta Çağ’dan Sovyet Devrimine* (İstanbul: İletişim, 2009).

6 Валентин.Седов, *Происхождение и ранняя история славян* (Moskva: Наука, 1979), s. 4-5.

7 Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917’ye Kadar* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1987), s. 3.

8 Leon Poliakov, *Ari Miti: Avrupa’da Irkçı ve Milliyetçi Fikirlerin Tarihi*, (İstanbul: Epos Yayınları, 2011), s. 154.

9 Bkz: Türkaya Ataöv, “Rus Devleti’nin Kuruluşu,” *AÜSBF Dergisi*, Cilt XXIII (4) (1968): ss. 215-243.

10 Mesut Hakkı Çaşın, *Rus İmparatorluk Stratejisi* (Ankara: ASAM Yayınları, 1994), s. 42.

tarafından fethi sonrasında Moskova Ortodoksluğun en büyük hamisi konumuna gelmiştir. Böylece ortaya, ilk kez Pskov Manastırı rahibi Filofey (Filoteus, tahm. 1465-1542) tarafından dile getirilmiş III. Roma düşüncesi çıkmıştır. Bu durum, Rus prenslerinin emperyalist güç iddialarını kuvvetlendirmiş ve Romalılar ile kurulan bağ sayesinde güçlü bir meşruiyet dayanağı olmuştur.¹¹ Tarihin ilerleyen dönemlerinde Ortodoks, zamanla Panslavist eksenli politikalar üzerinden yürütülen Rus yayılmacılığının temel amacı Osmanlı Devleti'nin Balkan kanadını kırmak, daha da ileri giderek Boğazlara hâkim olarak İstanbul'u denetim altında tutmak olmuştur.

Ortodoks-Slav Eksenli Balkan Politikası

Ortodoksluğun kabulü Rus kültürel ve siyasi yaşantısında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Rusların Bizans/Ortodoks Hıristiyanlığını kabul etmeleri Rus siyasi kültürünü Batı Avrupa'dan farklı bir seyir takip etmesine neden olmuştur. Rusların Ortodoksluğu kabul etmeleri, Batı Avrupa'dan kesin olarak ayrılmasının ilk adımı olmuştur. Ayrıca, Balkan coğrafyasında Panslavizm ile birlikte Ortodoksluk söylemleri de bölge hakları açısından Rusları bir hami konumuna getirmiş, böylece Rusya İmparatorluğuna, bölgedeki nüfuzunu güçlendirme kolaylığı sunmuştur. 1768-1774 Savaşı sonucunda imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması bu anlamda dikkat çekicidir. Antlaşma sadece Osmanlı Devleti'nden Kırım gibi büyük bir eyaleti ayırmakla kalmamış, aynı zamanda Rusya'nın, Osmanlı İmparatorluğu idaresi altındaki bazı bölgelerle siyasî ve dini irtibatını sürdürmeyi ve kendi nüfuz alanını genişletmeyi hedeflemiştir. Nitekim antlaşmadan sonra Ruslar, Balkanlarda kurdukları konsolosluklar aracılığıyla bölgedeki faaliyetlerini arttırmışlardır.¹² Konsolosluk faaliyetlerinin yanında casusluk faaliyetlerinin yürütüldüğü de unutulmamalıdır. Ayrıca, Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğunda politik casusluk faaliyetlerinin, çok daha önce, Çar I. Petro döneminde başladığı ve bunun arka planında da Petro'nun, Osmanlı Devleti'nin Slav ve Ortodoks halkları hakkında daha fazla bilgi edinme isteği söz konusudur. Çar Petro'nun ortaya koymuş olduğu hedefler, halefleri tarafından casusluk şebekesinin etkili bir araç olarak kullanılmasını sağlamıştır.¹³ Öte yandan Rusların

11 Ariel Cohen, *Russian Imperialism: Development and Crisis* (London: Praeger, 1996), s. 38-39.

12 Osman Köse, "Balkanlarda Rus Konsolosluklarının Kuruluşu ve Faaliyetleri," *Turkish Studies /Türkoloji Dergisi* Cilt. 1 (2) (2006): s. 153.

13 Mithat Aydın, "19-20. Yüzyıllarda Osmanlı Balkanlarında Rusya'nın Casusluk Faaliyetleri," *AÜD* Cilt. 32 (53) (2013): s. 24-26.

bölgede yürüttüğü bu tarz faaliyetler sayesinde 1829 yılında Rusya ve Osmanlı İmparatorlukları arasında yapılan diplomatik görüşmeler sonucunda, Yunan Krallığı ve Sırp Prenslığının tanınması Rusya'nın bu topraklarda etkisinin daha da güçlenmesine yol açmıştır.¹⁴ Bu gelişmeler sayesinde Rus İmparatorluğu, Panslavizmi uygulama ve etki alanını genişletme fırsatını yakalamıştır. 19. yüzyılda yükselen milliyetçiliğin itici gücü ise Rusya'nın, bu fırsatı daha da iyi değerlendirmesinde etkili olmuştur.

Slavcılık Fikrinin Doğuşu ve Gelişimi

Slavcılık fikrinin ortaya çıkışı ve gelişmesi çok boyutlu bir süreç olup kültürel-romantik söylemlerden siyasi stratejiye kadar uzayan geniş bir sürece yayılmıştır. Genelde düşünce akımlarının ortaya çıkışının seyrine benzer bir şekilde gelişen bu düşünce akımının da menşei edebîdir. Nitekim Slav kavimlerinin birlik ve beraberliği üzerine yazılmış ilk çalışma Dubrovnikli İvan Gunduliç'in (Ivan/Dživo Gundulić, 1589-1638) kaleme aldığı "Osman" adlı manzumedir. Genç Osman'ın (1604-1622) Hotin seferinin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine yazılmış bu manzumede, Slav birliğine vurgu yapılarak bu kavimlerin birlik ve beraberlik içerisinde oldukları zaman bütün engelleri aşabileceği belirtilmiştir.¹⁵

Slav kavimlerinin birlik olma fikrini ilk olarak 17. yüzyılın ortalarında Hırvat din adamı Yuray Krijaniç (Juraj Krizanic, 1616-1683) dile getirmiştir. Krijaniç'e göre Slavları ayağa kaldıracak tek güç Rusya'dır. Onun Çar Aleksey Mihayloviç'e yazdığı mektuplarda Rusya'nın Slav toplumlarına siyasî yönden yardım etmesinin hâlihazırda çok zor olduğu, bu yüzden, en azından kültürel açıdan yardım etmek için gayret göstermesi gerektiği ifade edilmiştir.¹⁶ Kendisi Katolik misyoner olduğu için Rusya'da bulunduğu sırada birçok olumsuzluklar yaşayan¹⁷ Krijaniç'le ilgili yapılan eleştirilere rağmen, ilk karşılaştırmalı Slav filolojisi çalışması dolayısıyla Slavcı çevrelerde takdir görmüştür. Onun

14 Selahattin Demirci, "Rusya'nın Balkanlar'daki Yeni Jeopolitik Çıkarları," *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi* Cilt. 1(1): s.49.

15 Hasan Demiroğlu, *Rus Kaynaklarına Göre Rusya'nın Balkan Siyaseti: Ortodoks Birliği ve Panslavizm (1857-1878)*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2009), s. 77.

16 Hasan Demiroğlu, s.78.

17 Bkz: Лев Пушкарев, *Юрий Крижанич. Очерк жизни и творчества*, (Москва: Наука, 1984).

Rus dili üzerine yazdığı çalışmalar Rusça gramer alanında ilk çalışmalar olarak değerlendirilmektedir.

Slavcılığın temellerini atan fikir adamlarından bir diğeri de milliyetçi Sırp olan Arşimandrit Yovan Rayiç'dir (Јован Рајић, 1726-1801). Rayiç'in 1794-1795 tarihleri arasında kaleme aldığı ve dört cilt halinde toplanmış çalışmaları¹⁸ yaklaşık 100 sene boyunca Sırp tarihi konusunda kaynak eser olma özelliğini korumuştur.¹⁹

Slavcılık üzerine çalışmalar yapan düşünür ve yazarlar arasında Slav olmayanlar da vardır. Bunların basında Alman ilim adamları gelmektedir. 18. yüzyılda Slavlar hakkında ilmi çalışmalarda bulunan önemli bilim adamlarından birisi Alman Gerhard Friedrich Müller (1705-1783)'dir. Müller 1755'te Rus Bilimler Akademisinde²⁰ Kronikçi Nestor üzerine bir çalışma yapmıştır.²¹ Bir başka Alman bilim adamı Göttingen Üniversitesi profesörlerinden August Ludwing von Schlözer (1735-1809)²² ise G. F. Müller'in bu çalışmasını genişleterek 1767'de kitap olarak neşrettirmiştir. Schlözer, Slav dili ve edebiyatı üzerine esaslı çalışma yapan ilk bilim adamlarındandır.²³ Bir diğeri önemli isim olan "Slav kavimlerinin yeniden canlandırıcısı" olarak tarif edilen Johann Gottfried Herder'dir. Herder, II. Katerina idaresindeki Rusya'nın hümanizm ideallerine göre yönetilebileceğini ve artık ihtiyarlamış Avrupa yerine Rusya'nın geleceğe hükmedebilecek egemen bir güç

18 "Исторія разныхъ славенскихъ народовъ, наипаче болгарь, хорватовъ и сербовъ, изъ тмы забвенія изытая" arkaik Rus edebi dilinde yazılmış bu çalışma 1768 yılında tamamlanmış, daha sonra Sırp Mitropoliti Stevan Stratimiroviç tarafından 1794-1795 tarihinde Viyana'da yayınlanmıştır. Rayiç'in "Yılan ve Kartalın Savaşı" (Бож змаја с орлови) manzumesi Rusya ve Avusturya'nın Türklerle savaşına hasredilmiştir.

19 Дж. Джурич, *Влияние русской культуры на творчество Йована Раича, основателя сербской научной историографии*, s. 20. İçinde: *Российско-сербские связи в области науки и образования: XIX – первая половина XX в.* (Отв. ред. Э. И. Колчинский и А. Петрович; ред.-сост. М. В. Лоскутова и М. В. Хартанович), "Нестор- История", СПб. 2009 (ss. 20-25).

20 1925'ten sonra Rusya'ya gelerek yaşamını ve kariyerini burada sürdürmüştür. Onun Sibirya üzerine yaptığı değerli eserlerinin yanı sıra Rusların menşesine ilişkin tartışma yaratan çalışmaları da vardır.

21 Миллер Герард Фридрих. "О первом Летописателе Российском преп. Несторе, о его летописи и о продолжателях оных". Ежемесячные сочинения и известия о ученых делах", 1755 г., апрель (299-324); Миллер Герард Фридрих, *Сочинения по истории России: Избранное* (Сост. ст. А.Б.Каменского; Примеч.А.Б.Каменского и О.М.Медушевской), "Наука", Москва 1996, s. 5.

22 G. F. Müller'in daveti üzerine 1761'de Rusya'ya gelerek bilimsel araştırmalarına uzun süre burada devam etmiştir. Eski Rus grameri, tarih ve paleografi alanında önemli çalışmalara imza atmış Schlözer "Norman teorisi" müelliflerindedir.

23 Hasan Demiroğlu, s. 80.

olacağını öne sürmüştür. Herder ayrıca, Slavların hümanist terbiye ve eğitimden geçmesi sonucunda insanlık için büyük bir potansiyel oluşturacağına da inanmaktadır.²⁴

Slavizm düşüncesi öncelikli olarak Avusturya-Alman egemenliği altında bulunan Slav halklar arasında bir akım haline gelmiştir. Bu akımın gelişmesinde özellikle Çekler ve Slovaklar büyük rol oynamışlardır. Slav filolojisi üzerine araştırma yapan Çek bilim adamı Yosef Dobrovski (Josef Dobrovský, 1753-1829) de Slavcılık düşüncesinin gelişimi açısından önemlidir.²⁵ Henüz hayatta iken yaptığı çalışmalardan dolayı Slavbilimin “babası” olarak adlandırılan Dovrovski²⁶ aynı zamanda Çek tarihi kaynaklarının tenkidi araştırmasını yapan ilk bilim adamıdır.²⁷ Fakat Slavcılık terimini yazıda ilk kez kullanan Çek şair Yan Kollar (Ján Kollár, 1793-1852) Slavcılık düşüncesinin siyasî etkisini daha fazla hissettirmiştir.²⁸ Çek âlimlerden Pavel Yosef Şafarik'in (Pavel Josef Šafařík, 1795- 1861) Slavların kökenine ait çalışmaları, Slovak yazar Yan Herkel'in (Ján Herkel', 1786-1853) Slav diline ilişkin yazıları, Çek ve Slovak millî kültürünün gelişimine ve “Slavcılık” düşüncesine önemli etkiler yapmıştır. Çek tarihçi Franstišek Palatski (František Palacký, 1798-1876) diğerlerinden farklı olarak, Habsburg topraklarında İmparatorluğa bağlı olarak kurulması düşünülen, özerk bir federasyon formülüyle Slavcılık anlayışının siyasî yönünü ön plana çıkarmıştır.²⁹ Panslavizm hareketi içerisinde Karel Havlicek-Borovski (Karel Havlíček Borovský, 1821-1856) de önemli bir yere sahiptir. Havlicek ve Palatski, Avusturya İmparatorluğunda yaşayan Çeklere idari özerklik veren bir federasyon düşüncesine sahiplerdi. Şunu da vurgulamak gerekir ki Havlicek, Rusya'nın diğer Slav milletlere öncülük etmesi bir yana, Rusların Panslavizm'i kendi menfaatleri için kullandığını düşünmektedir.³⁰

24 Akdes Nimet Kurat, “Panslavizm,” *A.Ü. D.T.C.F. Dergisi* Cilt. XI (2-3-4), (1953): s. 246-247.

25 Mithat Aydın, “19. Yüzyıl Ortalarında Panslavizm ve Rusya”, *Pamukkale Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi* Sayı. 15 (2004), erişim tarihi Ocak 17, 2017, http://pau.egitimdergi.pau.edu.tr/Makaleler/1361249905_7-19.pdf.

26 Вкз: И. Снегирёв, *Иосиф Добровский. Его жизнь, учено-литературные труды и заслуги для славяноведения*, (Казань: Типография Императорского Университета), 1884 (2011 tırkıbasım)

27 Вкз: Л. П. Лаптева, “Йозеф Добровский как родоначальник критического изучения источников чешской истории”, *Петербургские славянские и балканские исследования*, №1/2, СПб. 2007 (ss. 69-86).

28 Hasan Demiroğlu, s. 80.

29 Hans Kohn, *Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği* (İstanbul: İlgi Yayınları, 2007), s. 48.

30 Hans Kohn, s. 51-53.

Rusya’da Slavcılık, Panslavizm ve Balkanlar

Slavseverlikten Panslavizme

19. yüzyıl bir anlamda imparatorlukların karşı karşıya geldiği ve uluslararası sistemin I. Dünya Savaşı’na doğru sürüklendiği bir dönemdi. Bu açıdan bakıldığında, Balkanlar, çok önemli bir coğrafya olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa’daki gelişmeler Rus aydınlarının görüşlerini etkilemiş, Panslavizm/Slavcılıkla ilgili yaklaşımlarında bir değişime neden olmuştur. Elbette bu değişimin dış politikadaki uygulanması yayılcı ve saldırgan hedefler ile bütünleştirilmiştir. Rusya’da Panslavizm hareketinin başlangıcını Slavofil akım teşkil etmiştir. Ortodoksluğa sıkı sıkıya bağlı olan Slavofiller Rusya’nın Slavlığın kurtarıcısı olacağına inanmışlardır.³¹ Slavofiller’in karşısında yer alan Batıcılar (zapadnikler), Büyük Petro’nun Avrupalılaştırma siyasetini takip etmiş ve Avrupa medeniyetinin Rusya’da uygulanması gerektiğini savunmuşlardır. Rusya’da Slavcılık (veya Slavseverlik, Slavofil vb.) düşüncesinin oluşum ve gelişim süreci, Rusya’nın dış politikası ve uluslararası alanda sahip olduğu konuma göre inişli ve çıkışlı bir seyir içinde olmuştur. 1815 yılında toplanan Viyana Konferansı ile Rusya kendini Avrupa’da bir güç olarak kabul ettirmeye başlamıştır. Bu durum hem kendi halkında, hem de Avusturya ve Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yasayan Slav halklar arasında Rus görüşünün değişime uğramasına neden olmuştur. Sırlar üzerinde denenen ve başarılı olunamayan bir girişime rağmen Slavlar, Rusya’nın kendilerine yardım elini uzatacağını umut etmişlerdir.³²

1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası Yunanistan’ın bağımsızlığa kavuşması Güney Slavlarının da bağımsız olabileceği düşüncesini kuvvetlendirmişti.³³ Fakat Yunanistan, bağımsızlığını kazandıktan sonra Rusya’dan daha çok Avrupa tarafında yer almış ve bu gelişme, Slav Birliği düşüncesinde ayrışmaları da beraberinde getirmişti. Ortodoks bir devlet olan Yunanistan’ın yine kendisi gibi Ortodoks bir devlet olan Rusya’yı karşısına alması, Slav Birliği fikrindeki düşünürlerin muhafazakâr ve muhafazakâr olmayan iki gruba ayrılmasına yol açmıştır. Slavcılık akımı ilk önce düşünce alanında kendisine taraftar bulmuş, Kırım Savaşı sonrası ise siyasi hüviyete bürünen bir görüş olarak şekillenmiştir.³⁴ Çünkü 1856 tarihli Paris Barış Anlaşması

31 Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003), s. 490.

32 Louis Levine, “Pan-Slavism and European Politics”, *Political Science Quarterly* Vol. 29 (4), (1914): pp. 664-686). Naklen: Hasan Demiroğlu, s. 82.

33 Hasan Demiroğlu, s. 82.

34 Hasan Demiroğlu, s. 87.

Rusya'nın Batı ve Orta Avrupa'daki etkisini iyice zayıflatırken³⁵ Rus kamuoyunda ve entelektüeller arasında Batı karşıtı bakış açısını kuvvetlendirmişti. Şüphesiz ki Çar I. Nikolay'ın "İstanbul fütuhâtı" arzusu ve "hasta adamın mirasına konmak ihtirası" bu neticeyi doğurmuştur.³⁶ Rusya'nın bu şekilde "onur kırıcı" muameleye tabi tutulduğu ve yalnızlaştığı bir dönemde Rus düşünce hayatında da bu duruma karşı tepkileri yansıtan oluşumlar kuvvetleniyordu.

Rusya'da 19. yüzyılın ortalarına kadar Slavcılık düşüncesi İvan Vasileviç Kireyevski (1806-1856), Aleksey Stepanoviç Homyakov (1804-1860), Konstantin Sergeyeviç Aksakov (1817-1860) gibi düşünürlerin³⁷ yazılarıyla vücut bulmuştur. Bu akım Rusya'nın siyasî gücünü, etkin olarak Avrupa'da bulunan Slav kavimleri üzerine kullanma gereğinden doğmuştur. İlk dönemlerde Rusya'da, Slavların farklı devletler kurarak bağımsız olması düşüncesi kesinlikle dile getirilmemiştir. Fakat Rusya kuzeyde İsveç, güneyde Türk coğrafyası ve Batı'da Lehistan üzerindeki yayılcılık emelleri sonucunda toprak kazanımlarını artırarak belli bir siyasî güce eriştikten sonra bu fikri dile getirmeye başlamıştır.³⁸

Kireyevski, eğitilmiş bir ailede dünyaya gelse de, erken yaşta babasını kaybetmiş, on beş yaşına kadar "okul ve eğiticiden mahrum kalmış", fakat sonradan annesinin ikinci evliliği sonrası üvey babası A.A. Yelagin'in doğrudan eğitimi ve ilgisi sonucunda bir düşünce adamı olarak yetişmesi için gereken altyapıyı kazanmıştır.³⁹ Kireyevski, Slavcı düşünceye hâkim olmadan önce Avrupa hakkında cahilce düşündüğünü, Avrupa kültürünün oluşmasında Ortodoks ve Slav geleneğinin katkısının farkına varamadığını itiraf etmiştir. Kireyevski'ye göre Avrupalılar (Ortodokslar hariç), kendi aralarındaki birliği oluşturamadıklarından hâlâ bir araya gelmeyi başaramayan bir topluluktur. Kireyevski diğer bütün ilk Slavcılar gibi Slavcılık ideolojisine tam ve eksiksiz inanmıştır.⁴⁰

35 Rusya'ya Karadeniz'de savaş gemisi ve tersane bulundurmamak yasaklanmıştı. Böyle bir yasak "büyük bir devlet için ölümcül karardı ve onun güney tarafını savunmasız bırakıyordu. A.B. Şirokorad, *Osmanlı-Rus Savaşları*, (İstanbul: Selenge, 2013), s. 402.

36 Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya. XVII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1789-1919)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011), s. 74.

37 19. yüzyılın ilk yarısı Slavcılarının, aynı zamanda onların karşısında yer alan Batıcıların (zapadnikler), P.Y. Çadayev (1794-1856), N.V. Stankeviç (1813-1840), V.G. Belinski (1811-1848), A.İ. Hertsen (1812-1870) 'in görüşleriyle ilgili bkz: Nikolay Lossky, *History of Russian Philosophy* (New York: International Universities Press, 1951).

38 Hasan Demiroğlu, s. 96.

39 Н. А. Елагин, "Материалы для биографии И. В. Киреевского", içinde: И. В. Киреевский, Полное собрание сочинений, т. I, Типография Императорскаго Московскаго Университета, 1911, s. 3-7.

40 Bkz: Hasan Demiroğlu, s. 89-92.

Çocukluk yaşlarından Slav kültürü ve Ortodoks inancıyla beslenmiş Homyakov'un yetiştiği muhit onun düşüncelerinin çok genç yaşta şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Ondan önce alaycı bir ima ile kullanılan "Slafofil" (Slavseverlik) kavramına ciddiyet kazandıran düşünür de Homyakov'un kendisidir.⁴¹ Homyakov'a göre Batılılar (Katolikler) saf din Hıristiyanlığa kendi batıl görüşlerini katarak yanlış yorumların ortaya çıkmasına neden olmuşlar. Ortodoksluk, ise "sobornost" (toplama) sayesinde kendi saflığını korumayı başarmıştır. Homyakov'a göre Katolik kilisesinin maddeciliğe kaymış, Protestan kilisesinin ise dinî bağları birbirinden koparmak için çalışmaktadır. Oysa Ortodoks kilisesi iyiliğin ve doğruluğun yegâne değeridir.⁴²

19. yüzyıl Slavcı düşünce tarihi Aksakovlar ailesiyle doğrudan ilgilidir. İ. Aksakov'un bu anlamda dile getirdiği, "Aksakovlar ailesinin hayatını öğrenmeden Rusya tarihini tam şekilde anlamak çok zor olsa gerek" şeklindeki abartılı bir tespit de buna işaret etmektedir. Her ne kadar soylu unvana sahip olmasalar da Aksakovlar ailesinin Rusya'nın en eski aristokrasi soyundan geldikleri iddia edilmektedir.⁴³ Yazar, tenkitçi, tarihçi, dilbilimci olarak bilinen Konstantin Aksakov Slavseverler akımının önde gelen düşünürlerindedir. Birçok düşünür gibi K.A. Aksakov'un da yetiştiği aile ortamı onun düşünce yapısının, siyasi ve içtimai görüşlerinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Onun A.S. Homyakov, İ.V. Kireyevski, Y.F. Samarin'le devamlı mükâleme içinde olması kendine özgü düşünce yapısını oluşturmuştur. Vurgulamak gerekir ki, bu etkileşim Slavseverlerin ilk program yazılarının ortaya çıkmasından çok daha önce yaşanmıştır. Bu bağlamda K.S. Aksakov Slavcılık düşüncesinin fikir babalarından biri olarak bu akımın düşünsel temellerinin işlenip hazırlanmasında aktif rol almıştır.⁴⁴ K. Aksakov'a göre Ruslar, Batı medeniyetine nazaran daha saf ve temizdir. Bunun nedeni Rusların vâkıf oldukları üstün vasıflardır. Nitekim Ruslar, sadece kanunlarla değil, aynı zamanda geleneğin vermiş olduğu bağlılıkla birbirilerini sevip sayarlar. Bazı yöneticilerin şiddet ve zulmüne karşı halkın başkaldırmaması da Slavların kendi yöneticilerine olan güven ve tahammülü ile ilintilidir. Bu özellikler Rusları Batı'dan üstündür. K.

41 Вкз. А. М. Ловягин, "Хомьяков, Алексей Степанович", *Русский биографический словарь*, Т. 21, СПб. 1901.

42 Hasan Demiroğlu, s. 92-94.

43 Сергей Лебедев, "Путь славянофила", *Русская народная линия*, , http://ruskline.ru/analitika/2008/07/24/put_slavyanofila/, 24.07.2008

44 Вкз: Юлия Анатольевна. Степанова, Политическая концепция К.С. Аксакова, (Москва :диссерт.на соиск. канд. пол. наук., Московский государственный университет им. М.В. Ломоносова), 2008.

Aksakov ayrıca, Rus halkının siyasî değil, dinî özgürlük istediğini, bunu da Ortodoksluğun ahlakî kuralları çerçevesinde yapılması gerektiğini belirtmiştir.⁴⁵

İkinci kuşak Slavcılar döneminde bu düşünce akımı bir ütopya olmaktan çıkarak siyasî zemine yayılmıştır. Slavcılar fikirlerini gazete ve dergilerde dile getirmekle kalmamış, bu ülküyü siyasî faaliyetleriyle de ülke çapında yaymaya çalışmışlardır. Kırım Savaşı'nın etkisiyle Slavcılar devlet siyasetini yakından etkileme fırsatını yakalayarak politikaya yön verme gücüne erişmişlerdir. Bu kesimin mensuplarının II. Aleksandr'ı iknalari sonucunda Ocak 1858'de kurulmuş Slav Yardım Komitesi aracılığı ile fikirlerini daha rahat halka ve yöneticilere ulaştırma fırsatı doğmuştur. Bu gurubun en önemli temsilcileri Aleksandr İvanoviç Koselyev (1806-1883), Yuri Fyodoroviç Samarin (1819-1876), İvan Sergeyeviç Aksakov'du⁴⁶ (1823-1886).⁴⁷

Özetlemek gerekirse, 1840'ların klasik Slavcılarının romantik ütopyacılığı bir aydın öğretisi olarak Rusya'da felsefi tartışmaların düzeyinin yükselmesine yardım etmiştir. Zamanla felsefi-ütopyacı aşamadan pratik-siyasal aşamaya geçen bu akım, aynı zamanda düşünsel bakımdan yoksullaşma süreci yaşamıştır.⁴⁸ İ.S. Aksakov, Slavseverliğin (Slavofil) Panslavcılığa dönüşmesinde önde gelen isimlerindedir. Aksakov, demokratik ve liberal düşüncelere ilk başlarda açık olmasına karşın, Polonya'da yaşanan ayaklanma ve Rusya'da devrimci fikirlerin güçlenmesi sonrasında liberalizme karşı bir tutum sergilemeye başlamıştır.⁴⁹ Bu bağlamda Balkanların Rus jeopolitik çıkar alanına dâhil edilmesi meselesi, Balkan Slavlarına yardım konusunda propaganda ve örgütlenme faaliyetleri açısından önemli rol oynamış olan Aksakov'un da dikkat merkezine girmiştir. Aksakov'a göre Rusya, bir devlet olarak oluşum sürecini sonuna dek tamamlamamış, dolayısıyla doğal hudutlarına ulaşmamıştır. Aksakov'un bahsettiği bu sınırlar ise Türk Boğazlarıdır. Aksakov, Slavcılığı Rusya'nın Avrupa'daki siyasi gücünün kaynağı olarak görüyordu.⁵⁰ Aksakov, Slav toplumlarının bir araya gelmesinde manevi faktöre önem veriyordu. Bu faktör,

45 Hasan Demiroğlu, s. 92-96.

46 Konstantin Sergeyeviç Aksakov'un kardeşi

47 Hasan Demiroğlu, s. 99.

48 Andrzej Walicki, *Rus Düşünce Tarihi: Aydınlanma'dan Marksizme* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), s. 190.

49 Andrzej Walicki, s. 189.

50 Ю.В. Ромашов, "Геополитика России на Балканах и идея Славянского единства", *Вестник СГТУ, Саратов* 2012. № 4 (68), (с. 258-262), с. 260.

Ortodokslukla bağlı olup yüce ahlakla tamamlanmıştır. Nitekim Aksakov, liberal ve demokratik düşüncelere karşı duruşunu değiştiren Polonyalıları ise Slavlıktan ayrılmış dönemler olarak suçlamaktadır.⁵¹

Böylece romantik akımların etkisi ile doğan Panslavizm, 19. yüzyılın ortalarından itibaren Rusya'nın emperyalist çıkarlarına hizmet eden siyasi bir araç haline gelmeye başlamıştır. 1877-1878 Rus-Türk Savaşı döneminde, Rus aydınlarının önemli kesimi hükümetin Balkanlara yardım politikasının desteklemişlerdir. Bu aydınlardan biri olan Aksakov da Rusya hükümetine kamuoyu desteğinin verilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.⁵² 1860-1880 arası dönemde Balkanlarda siyasi gelişmelerin yoğunlaşması Rus jeopolitik düşüncesinde Balkan merkezli konseptlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.⁵³

Panslavizm ve Etkileri

Kırım Savaşı yenilgisi ve sonrasında 1856 tarihli Paris Antlaşması, Ruslar için büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Ancak bu yenilgi ve hayal kırıklığına rağmen, daha sonraki süreçte Rus yayılcı emellerinin farklı açılardan tezahür ettiği görülmektedir. Çünkü Rusya, Osmanlı İmparatorluğunu tasfiye etme düşüncesinden vazgeçmemiştir. Ancak, antlaşmayı imzalamış olan Avrupa devletleri Osmanlı İmparatorluğu topraklarının bütünlüğünü korumak istediklerini taahhüt etmiş olmaları nedeni ile Ruslar başta belirtilen ilk iki yol kapandığı için üçüncü alternatif, Paris Antlaşması'nın dokuzuncu maddesi doğrultusunda, Osmanlı İmparatorluğundaki Hristiyan tebaanın hamiliğini üstlenme amacına yönelmiştir. Ruslara göre, Avrupa'da barışın devam etmesi için, Osmanlı İmparatorluğundaki Hristiyan tebaanın refahı sağlanmalıdır. Aksi bir durum söz konusu olur ise bu tebaa isyan edebilir ve bu isyandan da türlü siyasi ihtilâflar meydana gelebilirdi.⁵⁴ Bu kapsamda ilgi çekici bir rapor söz konusudur. General İvan K. Kişelski 1863 yılında kaleme aldığı raporda Rusya'nın "Avrupa devletler arenasında gücü kabul edilen bir devlet konumuna geldiğini" belirtmektedir. Ancak bu durum 1856 Paris Barış Antlaşması sonrasında düşündürücü bir durumdur. Öte yandan asıl önemli nokta ise

51 Andrzej Walicki, s. 189.

52 Сергей Анатольевич Кочуков, "Отношение образованного общества России к русско-турецкой войне 1877-1878 гг.", *Власть*, №11, Москва 2011(с. 163-166), с. 164.

53 Ю.В. Ромашов, с. 259.

54 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, Cilt: VII* (Ankara: TTK Yayınları, 1977), s. 15-16.

Kişelski'nin raporunda Rusya'nın kendi menfaatlerine vurgu yaparak Rusya'nın "politik yönden her geçen gün güçlenerek Avrupa'nın lideri konumuna geleceği... halkından aldığı güç ile sınırları günden güne büyüyen ve siyasi bakımdan da güçlenen Rusya'nın, artık savunma değil, hücum siyaseti izlediğini, ... en iyi örneğin ise Balkan Slavlarına yaptığı yardımlarda görüldüğünü"⁵⁵ belirtmiştir. Nitekim Rusların ilerleyen süreçteki politikaları bu ekseninde devam etmiştir. Bu dönemde Rus konsolosluklarının bölgedeki etkileri 18. yüzyıla nazaran hızlanmıştır. Özellikle de Kırım Savaşı sonrası körüklenen Rus emperyal hedefleri ile Balkan coğrafyasında Rus konsolosluklarının etkisi artmış olmakla birlikte asıl önemli girişimler 1864 yılında İstanbul'a Rus büyükelçisi olarak atanan Nikolay Pavloviç İgnatyev'in Balkanların tamamını konsolosluk ağlarıyla örmeye başlaması ile devam etmiştir.⁵⁶

Yayılcılık politikası ve Balkanlara yönelik emelleri Panslavist fikir ve eylem adamları tarafından desteklenirken, Rusya'nın kendine biçtiği jeopolitik misyonun düşünsel ve teorik esasları da önemli ölçüde beslenmiştir. Bu bağlamda, Panslavizm'den bahsederken Nikolay Yakovleviç Danilevski (1822-1885) ve Konstantin Nikolayeviç Leontyev (1831-1891) dönemin dikkat çeken isimleridir. Öncelikle şunu belirtmemiz gerekir K.N. Leontyev'in Slavsever/Panslavist olduğuna dair tespitler tartışma doğururken, onun birçok temel konuda Slavcılardan ayrıldığı ifade edilmektedir.

Nikolay Yakovleviç Danilevski'nin (1822–1885) 1871'de yayınladığı "Rusya ve Avrupa"⁵⁷ adlı çalışması Panslavistler üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. Öte yandan 1867 yılında Moskova'da Slav etnografik sergisinde, Doğu Avrupa'nın her yerinden yazarlar ve bilim adamları bir araya gelmiştir. Bu dönem içerisinde Avusturya İmparatorluğu'nun "dual-monarşi"⁵⁸ye geçiş süreci Slav fikrini savunanlar açısından bir açmaz ortaya çıkarmıştır. Çünkü Slav aydınları açısından Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yıkıntıları üzerine kurulacak bir Slav Birliği değerli bir düşünce idi.⁵⁹ Görüldüğü gibi 19. yüzyılda Slav birliği

55 Hasan Demiroğlu, s. 62.

56 Osman Köse, s. 155.

57 Николай Яковлевич Данилевский, *Россия и Европа* (Составление и комментарии Ю. А. Белова, Отв. ред. О. Платонов), Изд. 2-е, Институт русской цивилизации, "Благословение", Москва 2011.

58 Avusturya İmparatorluğu 1867 yılında dual-monarşi sistemi ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu halini almıştır.

59 Янов, Александр Львович, "Славянофилы и внешняя политика России в XIX веке", 1998, Электронная библиотека. Гражданское общество в России, <https://www.civisbook.ru/files/File/1998-6-16-Yanov.pdf>

fikri giderek daha çok destekçi ve taraftar bulmaya başlamıştır. Bu açıdan Danilevski'nin eserinin Rus milliyetçileri ve Panslavistler arasında adeta "Panslavizm'in İncili" haline gelmiş olması şaşırtıcı değildir.⁶⁰ Danilevski, Osmanlı ve Avusturya imparatorlukları yıkıldıktan sonra Rusya'nın himayesinde, başkenti İstanbul olan bir Rus-Slav İmparatorluğu öngörmekteydi. Söz konusu Rus-Slav İmparatorluğu federatif mahiyette olup İstanbul'u da içerecek şekilde birçok devletin bir araya getirilmesiyle oluşacaktı.⁶¹

Böylece Danilevski, Adriyatik'ten Büyük Okyanus'a, Kuzey Buz Denizi'nden Adalar Denizi'ne kadar uzanan Rus-Slav birliğinin sınırlarını çizmiş ve tasarımı Panslavizm'in "siyasi şiarı ve anayasası mahiyetini" almıştır.⁶² Ancak burada ilginç bir noktaya dikkat çekmek gerekmektedir. Danilevski, Rusya'nın tek başına İstanbul'a hâkim olmasını pek ahlakî bulmamaktadır. Bu nedenle İstanbul'un geçici bir süre yine Türk egemenliğinde kalması gerektiğini belirtmiştir. 1870'lerden sonra Rus basınında Rus milliyetçiliğinin ve Türk düşmanlığının en kuvvetli savunucusu olan Dostoyevski,⁶³ Danilevski'nin bu düşüncelerine karşı çıkararak, İstanbul'un yönetiminin mutlaka Rusya'ya ait olması gerektiğini savunmuştur.⁶⁴ Danilevski'nin Slav Birliğini temel alan yaklaşımının yanı sıra en önemli özelliği bir medeniyet tasavvuru ortaya koymasıdır. Dolayısıyla kitabının 1871 yılı sonrası hızla artan ünü ve milliyetçilerin desteği dikkat çekicidir.⁶⁵

Danilevski, dünya tarihindeki gelişmelere yön vermede en önemli etken olarak Slavları göstererek Slavcılığı, medeniyetlerin gelişmesinde son halka olarak görmüştür. Zira bu görevin ancak 'yüce yaratıcının bilincinde olan bir halk' tarafından yerine getirilmesi mümkündür. Danilevski'ye göre Rusya, iktisadî, kültür ve sosyal alanlarda giderek can çekişen Avrupa'ya önderlik edecek, dünya tarihine yön verecek, tüm Slavları bir araya getirecek, Avrupa'da çözülmenin başladığı bir zamanda Rusya, bu önderlikte hak sahibi olacaktır.⁶⁶

60 Akdes Nimet Kurat, s. 263.

61 Hans Kohn, s.159-160; Akdes Nimet Kurat, s.265; Mithat Aydın, http://pauvegitimdergi.pau.edu.tr/Makaleler/1361249905_7-19.pdf.

62 Akdes Nimet Kurat, s. 265-266.

63 Dostoyevski'nin bu tutumunun nedeni ise ailesinin, "sosyokültürel ortamın ve devrin siyasi şartlarının büyük etkisi ... büyük dedelerinden Stephan Dostoyevski Türk hapisanelerinde bir müddet kaldıktan sonra 1624 yılında hapisaneden kaçması"dır. Bkz:S. Çitçi, "Dostoyevski'nin Eserlerinde Türklere ve İslâma Bakışı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* Sayı. 3/11 (2010): s. 215.

64 Selahattin Çitçi, s. 218.

65 Янов, Александр Львович, <https://www.civisbook.ru/files/File/1998-6-16-Yanov.pdf>

66 Hasan Demiroğlu, s. 111-112.

Pek çok araştırmacı K.N. Leontyev'in, Danilevski'in sadık talebesi ve düşüncelerinin izleyicisi olarak görmektedir. Leontyev, özellikle siyasi düşüncesi açısından Danilevski'nin "Rusya ve Avrupa" eserinden ciddi şekilde esinlenmiş, kültür tiplerinin veya tarzlarının değişmesi olgusuna dikkat çeken ilk araştırmacı olmuştur.⁶⁷ Fakat Leontyev'in Slavcı düşüncenin bazı kısımlarını benimsediği, onu kendine özgü bir şekilde yorumladığı savunulmaktadır. S. Trubetskoy'un Leontyev'le ilgili kullandığı "hayal kırıklığına uğramış Slavsever, Slavseverliğin karamsar mensubu" tanımlaması, bu anlamda isabetlidir.⁶⁸ Leontyev'in düşünceleri Bizansçılık ekseninde şekillenmiştir.⁶⁹ O, özellikle Rusya dışındaki Slav toplumlarının yaşadıkları coğrafyaya yaptığı geziler sonrasında, Slav Birliği-Slav Federasyonu fikrinin gerçek hayatta uygulanıp uygulanamayacağı hakkında tereddütlerini dile getirmiş, birbirilerine güvenmeyen Slavların siyasî alanda birleşmesi hakkında fazla hayalci olmamak gerektiğini savunarak, dönem itibariyle kültürel birliğin sağlanmasının gelecekte siyasî birliği beraberinde getireceğini düşünmüş, gelişmelere daha realist yaklaşılmaya çalışmıştır. Leontyev'e göre, bağımsızlığına kavuşacak Slav kavimlerinin birbirleri ile mücadeleye girmeyeceği garanti değildir ve Rusya, iyi niyetine rağmen bu mücadeleyi engelleyemeyecektir.⁷⁰ Her ne kadar Leontyev'in tartışmalı Slavcılığının yanında siyasi ütopyasının şekillendiği Bizansçı düşünce yapısının merkezinde *Царьград* (İstanbul) yer almaktadır. Leontyev'e göre 19. yüzyılın 60'lı yıllarına doğru eski düzen kabul edilmez vaziyete gelmiştir. Yeni merkezi, yeni başkenti olacak bir yeni yaşama (düzene) ihtiyaç duyulmaktadır. Onun düşüncesine göre "*Konstantinopol fethedildiği zaman eski Neva*⁷¹ *uygarlığı, yerini yeni Bosfor*⁷² *Rusizm'ine bırakacaktır.*"⁷³

67 Константин Н. Леонтьев "Письма о Восточных делах". İçinde: Константин Н. Леонтьев, Полное собрание сочинений и писем, Т.8. Кн.1, Изд. "Владимир Даль", СПб 2007, с. 84.

68 Трубецкой, Сергей Николаевич, "Разочарованный славянофил." Константин Н. Леонтьев: pro et contra, Т.1. РХГИ, СПб. 1995, с. 123.

69 Leontyev'in siyasi ütopyasına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz: Pınar Üre, *A Russian Intellectual in the Ottoman Empire: Konstantin N. Leontiev (1831-1891) on the Eastern Question*, (Ankara: Department of International Relations Bilkent University, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008).

70 Hasan Demiroğlu, s. 118-120.

71 Neva Nehri havzası.

72 Bosphorus – İstanbul Boğazı. Burada yazar Rusların İstanbul'a hakim olmasıyla daha büyük uygarlığa geçiş yapacaklarını savunmaktadır.

73 Елена Валерьевна Бессчетнова, Константин Леонтьев: «одинокий мыслитель» о пути России, İçinde: Философия. Язык. Культура. Выпуск 4, "Алетейя", СПб. 2013 (с. 358-365), с. 360.

Yukarıda bahsedilen hususlardan da görüldüğü üzere Slavcılık/Panslavizm, etkilerini toplumsal, siyasi ve hatta askeri alanda göstermiş bir düşünce akımı, aynı zamanda bir eylem olarak varlığını sürdürmüştür. 18. yüzyıldan itibaren ekonomik ve askeri yönden giderek güçsüzleşen Osmanlı da, Batılı devletlerinin ulusçuluk, milliyetçilik akımlarının ve ayrılıkçı faaliyetleri desteklemeleri sonucunda hızlı bir kırılma yaşamıştır. Rus aydın ve oryantalistleri de özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Rusya'nın Asya coğrafyasına yayılmasına Rusya'nın tarihi görevi sıfatını da ekleyerek, bu politikalar için bir meşruiyet yaratmaya çalışmışlardır.⁷⁴ Diğer taraftan 19. yüzyıl Rusya için Avrupa'nın köleleşmiş ve tahakküm altına alınmaya çalışılan kültürlerinin sözcüsü pozisyonuna geldiği bir dönem olmuştur ki bu da Rus yayılmacılığını kolaylaştıran bir meşruiyet sağlamıştır.⁷⁵

Rusya'nın Panslavizm politikasını kullanarak Osmanlı İmparatorluğunda yaşayan Slav halkların hamiliğini üstlenmesi, Balkan coğrafyasında Müslüman ve Türklere karşı nefretin körüklenmesine yol açmıştır. 1876 tarihli Bulgar ayaklanmasında da Panslavizm etkisi önemli olmuştur. Çünkü Ruslar 19. yüzyıl ortalarından itibaren Bulgar gençlerini Moskova, Petersburg ve Odessa gibi şehirlere götürüp Panslavist düşünce aşıyorlardı. Bulgar ayaklanması kısa sürede bastırılmış olsa da Avrupa ve Rus kamuoyunu meşgul ederek, aynı zamanda bir dezenformasyon sürecini de beraberinde getirmiştir. Çünkü yaklaşık 3000 Bulgar'ın ve 500 Türk'ün öldüğü bu isyanlar sırasında batılı bazı kaynaklar, ölen Bulgarların sayısını yüksek göstererek Müslüman-Hıristiyan ayrımı üzerinden propaganda yapmıştır.⁷⁶ Danilevski ve Fadiev gibi Panslavistlerin görüşleri, 1870'lerin başlarında her ne kadar Rusya tarafından resmi bir politika haline dönüştürülememiş ise de, birçok Rus devlet adamı, asker ve aydın tarafından benimsenmiştir.⁷⁷ Karl Marks'ın 1855'lerde yazdığı makalelerde "Panslavizm'in Avrupa'da bin yılda elde edilen uygarlığı yıkmaya çalışan bir hareket olarak emellerine Macaristan, Türkiye ve Almanya'nın bir kısmını haritadan silerek erişmeyi hedeflediği; başlangıçta bir sembol, bir inanç iken bugün siyasi bir program, daha doğrusu 800 bin süngülü muazzam bir tehlike haline geldiği" şeklindeki düşüncesi,⁷⁸ Panslavist hareketin Avrupa'nın geleceği açısından ulaştığı gücü ve bunun Avrupalının zihninde yarattığı endişeyi yansıtmaktadır.⁷⁹

74 Ariel Cohen, s. 57; Walther Kirchner, *History of Russia*, (Newyork: College Outline Series, Barnes and Noble Inc. 1950) , 2. Baskı,142-146.

75 Leon Poliakov, s. 161.

76 Selahattin Çitçi, s. 214.

77 Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya...*, s.92.

78 Hans Kohn, *Panslavizm..*,s.87-89.

79 Mithat Aydın, http://pauegitimdergi.pau.edu.tr/Makaleler/1361249905_7-19.pdf

Balkan coğrafyasında sürgün ve ölümlerin yaşandığı bir dönemde Rusya İmparatorluğunda da 1905 Devrimi sonrasında “Neoslavizm” (Yeni Slavcılık) akımı ortaya çıkmıştır. “Panslavizm” görüşlerinin yeni bir tarzda canlandırılmasından başka bir şey olmayan bu hareket Panslavizmden farklı olarak, Rus-Leh ihtilafı noktasında sorunun çözülmesi yoluna gitmiştir. Nitekim Neoslavizm de kısa sürede Panslavizm kadar güç kazanmıştır.⁸⁰ Yine bu dönemde kongreler düzenlenmeye başlamıştır. 13 Temmuz 1907’de Prag’da Slav kongresi çağrısı yapılmış ve Neoslavist fikirlerin hâkim olduğu kongre 1908’de Prag’da gerçekleştirilmiştir. Yeni Panslavist politikacılar ön plana çıkmaya başlamıştır. 1910’da, Sofya’da ikinci bir Slav kongresi düzenlenmiştir.⁸¹ Neoslavizm hareketi içerisinde yer alanlar dönemin şartlarının da etkisi ile Rus Çarlığı’nın ekonomik, toplumsal, siyasal sorunları ile ilgilenmişlerdir. Ayrıca Batı ile olan ilişkiler üzerine de eğilen Neoslavizm, Almanya’yı Slavizm açısından büyük bir tehlike olarak görmüştür. Rus Neoslavistlerine göre milli görev Slav kültürel birliğini geliştirmek, Balkanlarda Rus milli çıkarlarını savunmak ve yükselen Alman gücüne karşı Avrupa ile denge politikası izleyerek Slav Birliğini güçlendirmektir.⁸² Ancak son noktada Rusya İmparatorluğunda yaşanan kaotik süreç ve I. Dünya Savaşı, Balkanlar için yeni bir savaş sürecine işaret etmekte idi. Bu bağlamda I.Dünya Savaşında peş peşe düşen imparatorluklar savaş sonrası dünya düzeninde yeni oluşumlar ile varlık bulmaya başladılar. Bunların en önemlisi ise iki kutuplu sistemin en önemli aktörü olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği olmuştur.

Balkan coğrafyasında halkların “öteki” ve “biz” olarak kimliklerini tanımlamaları neticesindeki ayrışma, eş zamanlı olarak şiddetin de ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu noktada McCarthy Balkanlar’da yaşanan savaş ve çatışmaların hiçbir zaman uygarlık kurallarına göre olmadığına dikkat çekmektedir. Nitekim Rus istilasının ilk gününden itibaren Rus Ordusu bölgede bulunan Müslüman Türkleri öldürmeye başlamıştır. McCarthy bunun nedeninin Türk köylüler arasında dehşet salmak ve onların ilerleyen Rus ordularının önü sıra kaçmalarını sağlama amaçlı olduğunu belirtir.⁸³ Berlin Anlaşması, Balkan savaşlarına giden süreç başta olmak üzere daha pek çok soruna zemin hazırlamıştır. Balkan savaşlarına giden sürece bakıldığında, bu savaşların, Rus Çarlığı’nın

80 Akdes Nimet Kurat, “Panslavizm”... s. 274.

81 Sandor Kostya, s. 32.

82 Astraid Tuminez, “Russian Nationalism and Vladimir Putin’s Russia,” *PONARS Policy Memo*:151, April 2010, s. 126.

83 J. McCarthy, *Sürgün ve Ölüm* (İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1995), s.71.

Balkanlar ve Kafkasya’da Osmanlı Devleti aleyhine yayılma projesinin son aşaması dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, Avrupa’da kalan ve Trakya’dan Arnavutluk’a bir koridor oluşturan son Osmanlı topraklarını paylaşmak üzere, Rusya’nın desteklediği Sırbistan ile Bulgaristan’ın imzaladığı ve daha sonra Yunanistan’ın da katıldığı gizli bir anlaşma söz konusudur.⁸⁴

Tarihsel süreç Balkan Savaşlarına doğru evrilirken aslında üzerinde durulması gereken konu bölge halklarının yaşadığı sorunlardır. Bu açıdan bu döneme damgasını vuran ifadenin “etnik temizlik” politikası olduğu söylenebilir. Çünkü bu dönem kitlesel sürgün ve ölümlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu ekseninde çatışma ve kaotik yapıda çeteler ve eşkıyalık faaliyetlerinin rolü artmış; Osmanlı İmparatorluğu’na karşı Balkan coğrafyasında başlatılan ilk ayaklanmalarda çetelerin rolü önemli olmuştur. Carmichael, Bulgaristan’dan Dalmaçya’ya kadar olan alandaki eşkıyalık faaliyetlerinin Balkanların geleneksel politikası olduğunu öne sürmektedir.⁸⁵ Çitçi bu faaliyetlere örnek olarak “Slav İttihat Cemiyetleri tarafından himaye edilen bazı eşkıyanın, dağlara çıkıp haydutluk yapması ve Müslüman ahaliyi zulüm ve işkencelere maruz bırakması üzerine Osmanlı Devleti çıkan ayaklanmaları bastırmasına” dikkat çeker. Dolayısı ile eşkıyalık faaliyetlerinin ardındaki söylemler yine, Panslavizm etiketi altında, Slav halkları arasında etkili olmuştur.⁸⁶

Kuşkusuz, Panslavizm’in Rusya’nın çıkarları doğrultusunda Rus kamuoyu ve resmi çevrelerde daha fazla ilgi uyandırmasının bir nedeni de Pancermenizm ve Panitalyanizm olmuştur.⁸⁷ Panslavizm’in ise Rusya’daki Türklerin kimlik bilincinin gelişmesine yeni bir ivme kazandırdığını söyleyebiliriz. Nitekim Balkan savaşları sırasında Rusların Panslavist bir çizgi takip etmesi, Rus tebaası olan Müslümanların görüş ve tutumlarında önemli değişimlere neden olmuştur. Rus liberallerinin ilkesizliği tam anlamıyla gün ışığına çıkmıştır. Liberallerin Osmanlı ordusuna karşı yoğun propaganda faaliyetleri, gönüllü birlikler teşkil etmeleri, orduya para toplamaları Türk aydınlarını psikolojik olarak çok etkilemiş,⁸⁸ Rusya tebaası

84 G. Von Hochwächter, *Balkan Savaşı Günlüğü: Türklerle Cephe* (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2015), s. vii.

85 Cathie Carmichael, *Ethnic Cleansing In The Balkans Nationalism And The Destruction Of Tradition* (London: Routledge, 2002), s. 39-44.

86 Selahattin Çitçi, s. 214.

87 Mithat Aydın, http://pauegitimdergi.pau.edu.tr/Makaleler/1361249905_7-19.pdf.

88 Вкз: Дж. Гасанлы, *Русская революция и Азербайджан: Трудный путь к независимости (1917-1920)*, Изд. “Флинта”, Москва 2011, с. 28-29.

olmalarına rağmen Türklerle dayanışma sergilemelerine vesile olmuştur.⁸⁹

1917 Şubat ayı itibariyle Rusya'da, ayaklanma ve ordu isyanları başlamış ve Rus Çarı II. Nikolay tahttan indirilerek Rus Çarlığı dönemi sona ermiştir. Antiemperyalist bir dış politika izleyeceklerini bütün dünyaya ilan eden Sovyet Rusya döneminin başlangıcında Panislamizm düşüncesi giderek zayıflamıştır.

Sovyet Dönemi, Panslavizm ve Balkanlar

Rusya için Bolşevik İhtilali yeni bir başlangıç olmuş, din, dil, ırk ayrımı yapılmaksızın Rusya sınırları içerisinde yaşayan tüm milletlerin kardeşliği hedeflenmiştir. 1920'lerden itibaren Sovyetlerde "Homo-Sovyeticus" (Sovyet adamı) yaratma çabaları başlamıştır.⁹⁰ Bu bağlamda 1920'lerde Batı ile Sovyetler arasındaki farklılığın nedenini arayan düşünürler, ilk önce tarihi temel almışlarsa da, daha sonra coğrafi koşullar üzerinde çalışma yapmaya başlamışlardır. Ayrıca çalışmalarda dini açıdan da farklılıklara değinilmiştir. Bu dönemde Rus düşünürler, Rusya'nın sadece uyar Batıyı yakalamasını değil onu geçerek daha yüksek ve eksiksiz bir uygarlık sunması hedefini benimsemişlerdir. Bu da "Rusya'nın omuzlarındaki şanlı bir görev" olarak düşünülmüştür.⁹¹

1930'lara gelindiğinde Avrupa'da Hitler Almanya'sının bir tehlike olarak ortaya çıkması ve Almanya'nın Slav devletleri ele geçirme plânları, Avrupa'daki Slavlar ile Sovyet Rusya arasında bir yakınlık oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bunun sonucu olarak, 1935 yılında Çekoslovakya ile Sovyet Rusya arasında Almanya'nın saldırısına karşı bir ittifak antlaşması yapılmıştır.⁹² Sovyet Rusya, Hitlerin işgallerine karşı Slavları koruyucu bir rol üstlenmiştir. Bunun için "Slav Komitesi" kurulmuş ve 1941-1943 yılları arasında kongreler düzenlenmiştir.⁹³ Bu sayede II. Dünya Savaşı Döneminde Sovyetler Birliği ve Yugoslavya ilişkilerinde

89 Bkz. Ali Asker, . "Birinci Dünya Savaşı'nda Rusya'daki Türk Esirleri Konusunda Bazı Tespitler", 1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak. İstanbul: Uluslararası Sempozyum, 20-21 Kasım 2014, T.C. Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2014: ss.543-576.

90 Yaşar Onay, *Rusya ve Değişim* (Ankara: Nobel Yayınları, 2002), s. 86-88.

91 İzzet Tanju, *Batı Karşısında Milli Düşünce* (İstanbul: Ötüken, 2007), s. 165-166.

92 Akdes Nimet Kurat, "Panslavizm"..., s 275.

93 İlk Panslav Kongresi 10 Ağustos 1942'de General Alexandre S. Goundorov başkanlığında Moskova'da düzenlenmiştir. Yaşar Onay, s. 90; Sandor Kostya, s.72-73.

savaşın birleştirici bir rol oynadığı söylenebilir. Ancak arka planda farklı anlaşmalar üzerine kurulu bir ilişki olmuştur. Bu noktada en önemli anlaşma Yüzdeler Anlaşması'dır. Bu anlaşma kapsamında Sovyetler Birliği Yugoslavya üzerinde etki alanı elde edebilecekti. 1944 Ekim'inde Churchill ve Stalin arasında gerçekleşen ve Doğu Avrupa'da nüfuz bölgeleri düzenlemesi yapılan kâğıt üzerinde kalan bir anlaşma olsa da bu dönem içerisinde de büyük güçlerin yeniden paylaşımlarına devam ettiğinin kanıtıdır.⁹⁴

Rus devletinde ve uluslararası alanda yaşanan değişimler, Rusların Balkan bölgesindeki etkinliğinin azalmasına yol açmıştır. Böylece Sovyetler Birliği, bir süre Balkan siyasetinden uzaklaştırılmıştır. Nitekim II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile uluslararası sistem ciddi bir değişim yaşamış ve ABD'nin öncülük ettiği Batı Blok'una karşılık Doğu Bloku liderliğini Sovyetler Birliği üslenmiştir. 1946 yılında Sovyet Rusya'nın üç ana istikamette yayılma çabası söz konusudur. Bu bölgeler: "İran üzerinden Orta Doğu petroleri ve Basra Körfezi ile Hint Okyanusu, Türkiye üzerinden Boğazlar, Ege Denizi ve Doğu Akdeniz ve Yunanistan üzerinden de Doğu Akdeniz"dir.⁹⁵ Sovyetlerin bu hamlesine karşılık ABD'nin 1947 yılı sonrasında ortaya koyduğu doktrinler ve programlar (özellikle Truman Doktrini, Marshall Planını ve Eisenhower Doktrini) uluslararası sistemin iki kutbunu karşı karşıya getirmeye başlamıştır. Böylece, II. Dünya Savaşının bitiminin ardından her iki kutbun da kendi etki alanlarına dair politikaları da değişmeye başlamıştır. Ruslar ile Yugoslavya halkları arasındaki kültürel ve tarihî bağlar ileri sürülmüş, 1945-1947 yıllarında SSCB-Yugoslavya ilişkisi sağlam bir dayanışma görüntüsü vermiştir. Hatta 1947 ilkbaharında savaş ittifakı dağılarak kapitalist Batı ile SSCB kutuplaşırken, Yugoslavya kararlılıkla SSCB'nin yanında yer almıştır. Yugoslavya, 1943 yılında lağvedilen Komintern'i ikame etmek adına Eylül 1947 tarihinde oluşturulan Kominform'un (Komünist Partileri Enformasyon Bürosu) kuruluşuna katılmıştır. Böylece Broz Tito Yugoslavya'nın SSCB çizgisi doğrultusunda ilerlemesini sağlamıştır. 1948 yılında Stalin, Yugoslavya'yı tam denetimine almak için hareket geçmiştir, aynı yılın Şubat ayında, denetimi güçlendirme adına Bulgaristan-Yugoslavya arasında bir "Güney Slav Birliği" kurulması önerisini ortaya atmıştır. Ancak Yugoslavya, bu öneriyi sıcak bakmamıştır. Ayrıca, Yugoslavya güvenlik örgütleri, SSCB'nin Savaş sonrası itibari ile ülkeye yerleştirdiği

94 Ayrıntılı bilgi için bkz, Geoffrey Robert, *Stalin's Wars: From World War to Cold War* (Yale University Press, 2006), s. 218-219.

95 Fahir Armaoğlu, s. 441.

ve kendilerinin takibe almış istihbarat ve ajan ağını çökertmiştir.⁹⁶ 1948-53 yılları arasında ise SSCB'nin Yugoslavya'ya saldırma ihtimali önemli bir tehdit olarak algılanmış, Stalin ile Tito arasındaki siyasi ve ideoloji görüş farklılıkları iki ülkeyi savaşın eşiğine dahi getirmiştir. 1948 yılında Yugoslavya Kominform'dan ihraç edilmiş, SSCB ile yollarını ayırmıştır. Ancak Tito, Sovyet modeli ekonomi politikasını izlemeye devam etmiştir. Böylece Yugoslavya, 1953 yılına kadar “*Stalin'den kopuk Stalinci bir dönem*” yaşatmaya devam ettirmiştir.⁹⁷

Dolayısı ile Rusların 19. yüzyılda nüfuz alanı için öne sürdüğü Panslavizm'in ortak kültür ve din vurgusu, 20. yüzyılda dönüştürülerek komünizm ideolojisi üzerinden sürdürülmek istenmiştir. Ancak Sovyetlerin bölgeye dair yayılcı emelleri, bağlantısızlar hareketi ile Balkan coğrafyasında üçüncü bir grubun ortaya çıkması sonucunda bir anlamda sekteye uğramıştır. Yugoslavya, bloklar dışı çizgisiyle 1950'li yıllarda uluslararası alanda itibar kazanmıştır. 1950'lerin başlarından itibaren Tito, Yugoslavya'nın yeni bir düzen arayışına girmesini sağlamıştır. Tito, Bloksuzluğu aktif bir siyasi tutum haline getirmiştir. Böylece 1950'li yılların ortalarından itibaren yeni bir blok olan Bağlantısızlar ortaya çıkmıştır. 1961 yılında Belgrat'ta Broz Tito, Hindistan Başbakanı Cevahirlal Nehru, Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdül Nasır, Gana Devlet Başkanı Kwame Nkrumah ve Endonezya Cumhurbaşkanı Sukarno, ABD ve SSCB'ye karşı üçüncü bir blok olarak Bağlantısızlar Hareketi'ne (*Non-Aligned Movement*) öncülük etmeye başlamıştır.⁹⁸

Stalin'in ölümünün ardından Kruşçev, Sovyetler Birliği'nde 'yumuşama' (*detente*) politikasına yönelmiştir. Bu noktada 1955 yılında Kruşçev'in Yugoslavya ziyareti akabinde iki ülke arasındaki ilişkiler düzelmeye başlamıştır Ancak SSCB, Yugoslavya üzerinde bir tehdit unsuru olmaya devam etmiştir. 1956 yılında Kruşçev'in, Macaristan'ın Voyvodina topraklarındaki tarihi haklarını gündeme getirme tehdidi ile Tito'yu Kızıl Ordu'nun Macaristan'ı işgal edişini desteklemeye zorlamıştır. Böylece iki ülke arasındaki ilişkiler daha tam olarak düzelden yeniden bozulmuştur.⁹⁹ Kruşçev'den sonra yönetimi

96 Tanıl Bora, *Yugoslavya/Milliyetçiliğin Provokasyonu* (İstanbul: Birikim Yayınları, 1995) , s 60-62.

97 İlyas Kamalov, “Soğuk Savaş Sonrasında Rusya'nın Balkanlar Politikası,” *KARAM* Sayı. 13 (2007): s. 100.

98 Daniel Sneider, “The Origins of the Non-Aligned Movement in the American Independence Tradition,” *IER* Vol:10 (1983): s. 30-31.

99 Tanıl Bora, s. 66.

L.İ.Brejnev devralmıştır. Ancak bu dönemde de özellikle Balkan coğrafyasında Sovyetler Birliği'nin doğrudan müdahaleleri öne çıkmıştır. 1968 yılında Çekoslovakya İsyanının bastırılmasının ardından, Brejnev, iç ve dış politikada ortaya çıkan krizin aşılmasında milliyetçi çizgiyi öne çıkarmıştır. Brejnev yönetimi dış politika alanında kendisine öncelikli olarak üç görev belirlemiştir. Bunlar; 1) Sosyalist kampın dağılma tehlikesinin önüne geçmek ve kampı siyasi, askeri ve ekonomik yönden daha yakın kaynaşmış hale getirmek, 2) Doğu ve Batı arasındaki ilişkileri "barış içinde bir arada yaşamak" politikasını izleyerek normalleştirmek ve son olarak 3) Tüm dünyada "ilerlemeci" hareketlere ve rejimlere destek vermek olmuştur.¹⁰⁰

Ancak son noktada, bir yandan uluslararası alanda üçüncü bir kutbun ortaya çıkma teşebbüsü antkolonyalizmi, anti sömürgeci söylemleri ve bağımsızlık mücadelelerini arttırmıştı. Bunun yanı sıra SSCB ile ABD küresel alanda silahlanma yarışın ise devam etmiştir. Uluslararası alanda yaşanan dönüşüm ve değişimler eş zamanlı olarak küreselleşmenin etkisi ile sistemin yeni bir yöne evrilmesine neden olmuş, Sovyet ekonomisi 1980'lere gelindiğinde iflas noktasına gelmiştir. L.İ.Brejnev'den sonra Sovyetler Birliğinde önce Y.V. Andropov, ardından da K.U. Çernenko Genel Sekreterliğe getirilmiş ancak iktidarları kısa sürmüştür. 1985 yılında Mihail Gorbaçov Genel Sekreter olmuştur. Gorbaçov "yeni siyasi düşünüş" ve "Büyük Avrupa Evi" gibi konular ile yeniden gündeme gelmiştir.¹⁰¹ Gorbaçov ülkedeki sorunları çözmek adına bir takım reform uygulamaları ön görmüştür. Bu bağlamda, şeffaflık (*glasnost*) ve yeniden yapılandırma (*perestrojka*) politikaları Gorbaçov'un ülkeyi düzeltmesinden ziyade, Sovyet Rusya'nın dağılmasında itici güç olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile eş zamanlı olarak Doğu Bloğu ülkelerinde yeni rejimlerin ortaya çıkışı Balkan coğrafyasında 20. yüzyılın en büyük çatışmalarına yol açan parçalanma sürecini tetiklemiştir.

SONUÇ

10. yüzyılda Ortodoksluk mezhebini benimsemiş olan özellikle Türklerin İstanbul'u fethi sonrası III. Roma teorisi gibi tarihsel meşruiyet iddiaları üzerinden Osmanlı İmparatorluğuna yönelik yayılmacı emellerini ortaya koyarken, 18. yüzyıldaki yükselen milliyetçilik

100 Tatyana Shvetsova, "USSR Foreign Policy Under Brezhnev", erişim: 22.01.2017, <https://sputniknews.com/voiceofrussia/2006/07/24/101781.html>, 26.08.2006.

101 Vügar İmanov, *Avrasyacılık* (İstanbul: Küre Yayınları, 2008), s. 264.

ortamında, Balkanlarda Panslavizm ideolojisi ile nüfuz artırma yoluna gitmiştir. Bu doğrultuda, 18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyıl başlarında Rusların bölgede pek çok faaliyeti söz konusudur. Slav halklarının amaçları tek bir Slav birliği iken, Rus İmparatorluğu açısından amaç Rus yayılmacılığı olmuştur.

Ruslar, 19. yüzyıl boyunca Panslavizm ve Ortodoksluk vurgusu ile Balkan halklarının koruyucusu olma politikasını yürüterek bölgede nüfuzlarını artırmışlardır. Ancak bu durum eş zamanlı olarak Rusların ulusal çıkarlarının da temelini güçlendiren bir durum olmuştur. Bu açıdan üçüncü Roma Teorisi bölgedeki etkilerinin meşru zeminini dini anlamda oluştururken, Slav etnik grubuna olan vurgu da Balkan coğrafyasındaki halkların “öteki” ve “biz” yaratım süreçlerini etkilemiştir. Uluslararası alanda yaşanan dönüşümler Rus İmparatorluğunu sona erdirirken eş zamanlı olarak Balkan coğrafyasında da dönüşümler yaşanmış ve yeni aktörler ortaya çıkmıştır. Ancak Rus dış politikasında tarihsel söylemler farklı şekilde uygulanmaya devam etmiştir.

KAYNAKÇA

- Acar, Kezban. *Rusya: Orta Çağ'dan Sovyet Devrimine*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.
- Armaoğlu, Fahir. *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003.
- Asker Ali. "Birinci Dünya Savaşı'nda Rusya'daki Türk Esirleri Konusunda Bazı Tespitler", *1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak*. İstanbul: Uluslararası Sempozyum, 20-21 Kasım 2014, T.C. Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2014: ss.543-576.
- Türkaya, Ataöv. "Rus Devleti'nin Kuruluşu." *AÜSBF Dergisi* Cilt. XXIII (4) (1968), ss. 215-243.
- Aydın, Mithat. "19. Yüzyıl Ortalarında Panslavizm ve Rusya." *Pamukkale Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi* Sayı.15 (2004): ss. 109-124. Erişim tarihi Ocak 17, 2017, http://pauegitimdergi.pau.edu.tr/Makaleler/1361249905_7-19.pdf.
- Aydın, Mithat. "19-20. Yüzyıllarda Osmanlı Balkanlarında Rusya'nın Casusluk Faaliyetleri." *AÜD* Cilt. 32 (53) (2013): ss. 18-54.
- Bora, Taml. *Yugoslavya/Milliyetçiliğin Provokasyonu*. İstanbul: Birikim Yayınları, 1995.
- Büyükbaş, Hakkı. "Kimlik, Güç ve Dış Politika: 1912-13 Yıllarında Rusya'nın Balkan Politikası Üzerine Bir Analiz." *Akademik İncelemeler Dergisi* Cilt. 8 (1) (2013): ss. 245-486.
- Carmichael, Cathie. *Ethnic Cleansing in The Balkans Nationalism And The Destruction Of Tradition*. London: Routledge, 2002.
- Çaşın, Mesut Hakkı. *Rus İmparatorluk Stratejisi*. Ankara: ASAM Yayınları, 1994.
- Cohen, Ariel. *Russian Imperialism: Development and Crisis*. London: Praeger, 1996.
- Çitçi, Selahattin. "Dostoyevski'nin Eserlerinde Türklere ve İslâma Bakışı." *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* Sayı. 3(11) (2010): ss. 213-222.

- Demirci, Selahattin. "Rusya'nın Balkanlar'daki Yeni Jeopolitik Çıkarları", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi* Cilt. 1(1), ss. 45-60.
- Demiroğlu, Hasan. *Rus Kaynaklarına Göre Rusya'nın Balkan Siyaseti: Ortodoks Birliği ve Panslavizm (1857-1878)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2009.
- Hochwächter, G. Von.. *Balkan Savaşı Günlüğü: Türklerle Cephe*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- İmanov, Vügar. *Avrasyacılık*, İstanbul: Küre Yayınları, 2008.
- Kamalov, İlyas. "Soğuk Savaş Sonrasında Rusya'nın Balkanlar Politikası." *KARAM* Sayı. 13 (2007): ss. 99-113.
- Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi, Cilt: VII*. Ankara: TTK Yayınları, 1977.
- Kohn, Hans . *Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği*. İstanbul, İlgı Yayınları, 2007.
- Kostya, Sandor. *Pan-Slavism*: Danubian Press, 1981.
- Köse, Osman. "Balkanlarda Rus Konsolosluklarının Kuruluşu ve Faaliyetleri." *Turkish Studies /Türkoloji Dergisi* Sayı. 1 (2) (2006): ss. 154-171.
- Kirchner, Walther. *History of Russia*, Newyork: College Outline Series, Barnes and Noble Inc.,1950, 2. Baskı,
- Kurat, Akdes Nimet. *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1987.
- Kurat, Akdes Nimet *Türkiye ve Rusya. XVII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1789-1919)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011.
- Kurat, Akdes Nimet "Panslavizm", *A.Ü. D.T.C.F. Dergisi* Cilt. XI (2-3-4) (1953): ss. 241-278.
- Levine, Louis. "Pan-Slavism and European Politics." *Political Science Quarterly* Cilt. 29 (4) (1914): ss. 664-686.

- Lossky, Nikolay O.. *History of Russian Philosophy*. New York: International Universities Press, 1951.
- McCarthy Justin. *Sürgün ve Ölüm*. İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1995.
- Onay, Yaşar. *Rusya ve Değişim*. Ankara: Nobel Yayınları, 2002.
- Poliakov, Leon. *Ari Miti: Avrupa'da Irkçı ve Milliyetçi Fikirlerin Tarihi*. İstanbul: Epos Yayınları, 2011.
- Robert, Geoffrey. *Stalin's Wars: From World War to Cold War*. USA: Yale University Press, 2006.
- Shvetsova, Tatyana. "USSR Foreign Policy Under Brezhnev", <https://sputniknews.com/voiceofrussia/2006/07/24/101781.html>, 26.08.2006.
- Sneider, Daniel. "The Origins of the Non-Aligned Movement in the American Independence Tradition." *IER* Cilt. 10, 1983.
- Şirokorad A.B.. *Osmanlı-Rus Savaşları*. İstanbul: Selenge, 2013.
- Tanju, İzzet. *Batı Karşısında Milli Düşünce*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2007.
- Todorova, Maria. *Imagining The Balkans*. New York: Oxford University Press, 2009.
- Tuminez, Astarid. "Russian Nationalism and Vladimir Putin's Russia", *PONARS Policy Memo:151*, April 2010.
- Üre P. A.. *Russian Intellectual in the Ottoman Empire: Konstantin N. Leontiev (1831-1891) on the Eastern Question*. Ankara: Department of International Relations Bilkent University, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Volkan, Vamık , Norman Itzkowitz. *Türkler ve Yunanlılar: Çatışan Komşular*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2002.
- Volkan, Vamık. "Herkesin Bir Çadırı Var." (Erişim 28 Ocak 2009), <http://www.vamikvolkan.com/Ekopolitik-org—28-Ocak-2009.php>.)
- Walicki Andrzej. *Rus Düşünce Tarihi: Aydınlanma'dan Marksizme*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

- Бессчетнова, Елена Валерьевна “Константин Леонтьев: «одинокий мыслитель» о пути России”, *Философия Язык Культура Выпуск* 4. “Алетейя”, СПб. 2013 (ss. 358-365).
- Гасанлы Дж. *Русская революция и Азербайджан: Трудный путь к независимости (1917-1920)*. Изд. “Флинта”, Москва 2011.
- Данилевский, Николай Яковлевич *Россия и Европа* (Составление и комментарии Ю. А. Белова, Отв. ред. О. Платонов), Изд. 2-е, Институт русской цивилизации, “Благословение”, Москва 2011.
- Джурич Дж. “Влияние русской культуры на творчество Йована Раича, основателя сербской научной историографии”, *Российско-сербские связи в области науки и образования: XIX – первая половина XX в.* (Отв. ред. Э. И. Колчинский и А. Петрович; ред.-сост. М. В. Лоскутова и М. В. Хартанович), “Нестор- История”, СПб. 2009 (ss. 20-25).
- Елагин Н. А. “Материалы для биографии И. В. Киреевского”, И. В. Киреевский, Полное собрание сочинений, т. I , Типография Императорского Московского Университета, 1911.
- Кочуков Сергей Анатольевич “Отношение образованного общества России к русско-турецкой войне 1877-1878 гг.”, *Власть*, №:11, Москва 2011.
- Лаптева Л. П. “Йозеф Добровский как родоначальник критического изучения источников чешской истории”, *Петербургские славянские и балканские исследования*, №1/2, СПб. 2007. (ss. 69-86).
- Лебедев Сергей. “Путь славянофила”, Русская народная линия, erişim: 11.01.2017, http://ruskline.ru/analitika/2008/07/24/put_slavyanofila/24.07.2008
- Леонтьев Константин Н. “Письма о Восточных делах”. Константин Н. Леонтьев, Полное собрание сочинений и писем, Т.8. Кн.1, Изд. “Владимир Даль”, СПб 2007.
- Ловягин А. М. “Хомяков, Алексей Степанович”, *Русский биографический словарь*, Т. 21, СПб. 1901.

Миллер Герард Фридрих. “О первом Летописателе Российском преп. Несторе, о его летописи и о продолжателях оных”. Ежемесячные сочинения и известия о ученых делах, апрель 1755 г., (ss.299-324).

Миллер Герард Фридрих. *Сочинения по истории России: Избранное* (Сост. ст. А.Б.Каменского; Примеч.А.Б.Каменского и О.М.Медушевской), “Наука”, Москва 1996.

Пушкарев Лев. Н. *Юрий Крижанич: Очерк жизни и творчества*, “Наука”, Москва 1984.

Ромашов Ю.В. “Геополитика России на Балканах и идея Славянского единства”, *Вестник СГТУ*, № 4 (68), Саратов 2012 (ss. 258-262).

Седов Валентин В. Происхождение и ранняя история славян, “Наука”, Москва 1979.

Снегирёв И. Иосиф Добровский. Его жизнь, учено-литературные труды и заслуги для славяноведения, Типография Императорского Университета, Казань 1884 (2011 tırkıbasım)

Степанова Юлия Анатольевна. Политическая концепция К.С. Аксакова, (диссерт.на соиск. канд. пол. наук., Московский государственный университет им. М.В. Ломоносова), Москва 2008.

Трубецкой, Сергей Николаевич “Разочарованный славянофил.” Константин Н. Леонтьев: pro et contra, Т.1. РХГИ, СПб. 1995.

Янов, Александр Львович “Славянофилы и внешняя политика России в XIX веке”, 1998, Электронная библиотека. Гражданское общество в России, (erişim: 01.12.2016).
<https://www.civisbook.ru/files/File/1998-6-16-Yanov.pdf>

THE MAKING OF THE RHODOPEAN BORDERS AND CONSTRUCTION OF THE POMAK IDENTITIES IN THE BALKANS

Cengiz HAKSÖZ

Ph.D. Candidate

Department of Anthropology

University of Pittsburgh

Ph.D. Candidate

Department of Sociology

Middle East Technical University

Abstract: *Nation-state borders are a phenomenon became part of the international relations as well as the everyday lives of people. Even though borders, in theory, are constructed entities state borders directly or indirectly influence identity formation of communities. The Pomaks are Slavic-speaking Muslim population living historically in the Rhodope Mountains region on the Bulgarian-Greek border. In Bulgarian, Greek, and Turkish nation-building processes, Pomak identity was continuously contested by all the three states. For the Bulgarian state, the Pomaks are ethnic Bulgarians who forcefully converted to Islam. Thus, if this process can be reversed, they can become “real” Bulgarians, again. For the Greek state, the Pomaks are descendants of Hellenic tribes who were assimilated by more populous Slavic-speaking populations in the region. In Turkey, the Pomaks are regarded as descendants of pre-Ottoman Turkic tribes, such as Kumans and Pechenegs, who later assimilated by Slavic-speaking populations. This paper discusses how the modern Rhodopean borders were created and how their creation influenced and shaped the construction of Pomak identity in Bulgaria, Greece, and Turkey. The first part focuses on the making of the modern Rhodope Mountains borders between Bulgaria and Greece. The second part evaluates the identity construction processes of Pomaks in Bulgaria, Greece, and Turkey. Finally, the paper discusses how the making of state borders, directly and indirectly, influenced the construction of Pomak identity boundaries in Bulgaria, Greece, and Turkey.*

Keywords: *Pomaks, Identity, Borders, Bulgaria, Greece, Turkey, Balkans.*

RODOPLAR SINIRININ OLUŞUMU VE BALKANLAR'DA POMAK KİMLİĞİNİN İNŞASI

Öz: *Ulus devlet sınırları sadece uluslararası ilişkilerin değil aynı zamanda insanların da günlük hayatının bir parçası haline gelmiş bir olgudur. Her ne kadar, teoride sonradan oluşturulmuş da olsalar, sınırlar doğrudan yada dolaylı olarak toplumlulukların kimlik inşasını etkilemektedirler. Pomaklar, Slavca konuşan Müslüman bir nüfus olup, tarihsel olarak Bulgaristan-Yunanistan sınırındaki Rodop Dağları'nda yaşamaktadırlar. Bulgar, Yunan ve Türk ulus kurma süreçlerinde Pomak kimliği sürekli olarak bir çekişmeye maruz kalmıştır. Bulgaristan devleti için Pomaklar zorla müslümanlaştırılan etnik Bulgarlardır. Dolayısıyla, bu durum geri döndürülebilirse Pomaklar yeniden "gerçek" birer Bulgar olabilirler. Yunanistan devleti içinse Pomaklar, zaman içinde bölgedeki kendilerinden daha kalabalık Slavca konuşan nüfusça asimile edilmiş Helen boylarıdır. Türkiye'de ise Pomakların, Osmanlı öncesi Kumanlar ve Peçenekler gibi Türki boyların soyundan geldikleri, daha sonra Slavca konuşan nüfusça asimile edilmiş oldukları kabul edilir. Bu makalede, Rodoplardaki sınırların oluşturulmasını ve bu sınır oluşumunun Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye'deki Pomakların kimlik inşalarını nasıl etkileyip şekillendirdiği tartışılmaktadır. Makalenin ilk bölümü, günümüzde Bulgaristan ve Yunanistan arasında yer alan Rodop Dağları'ndaki sınırın oluşumuna odaklanmaktadır. Makalenin ikinci bölümünde ise Pomakların Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye'deki kimlik inşası süreçleri değerlendirilmektedir. Son olarak ise, ülke sınırlarının doğrudan yada dolaylı olarak Pomak kimliğinin sınırlarının oluşumuna etkileri tartışılmaktadır.*

Anahtar Kelimeler: *Pomaklar, Kimlik, Sınırlar, Bulgaristan, Yunanistan, Türkiye, Balkanlar.*

The Making of the Rhodopean Borders and Construction of the Pomak Identities in the Balkans

“And when we had covered a distance of seven miles in those same mountains and along very arduous paths, we passed through the village called Pashmakli. It is populated by Turks only, but they do not speak their language. Their dialect is, rather, distorted Slavonic mixed with Greek and Bulgarian.”

Paul Lucas, a French Traveler, 1706.¹

Introduction

Nation-state borders are a phenomenon which became part of not only the international relations but as well as the everyday lives of lay people. Particularly with the rise of the nationalism and spread of the idea of territorial integrity, borders started to be imagined as fixed and eternal entities. They started to define not only the limits of the nation-state's sovereignty but also people's identities. Hence, populations in the borderlands are expected to imagine² themselves different from people on the other side of the border even though they are just kilometers away from each other and may be talking the same language, having the same denomination and ethnic identity. On the other hand, people in the borderlands are expected to imagine that they share the same identity with people thousands of kilometers away from them even though they may be sharing neither the same linguistic, religious nor ethnic identity.

Before the idea of impermeable national borders, “frontier” was in use both as a concept and as an everyday life reality. Frontier, briefly, used to define and separate two supposedly different civilizations. However, unlike the national borders, it was not impermeable. It was an ever expanding contact zone where different civilizations intermingle. We see the concept of a frontier in ancient Greece and Rome where it divided the “civilized” world from the “barbaric” one.³

1 As cited in Tsvetana Georgieva, “Pomaks: Muslim Bulgarians,” *Islam and Christian-Muslim Relations*, Vol. 12:3 (2001): p. 304.

2 Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism, Revised and Extended Edition*. London: Verso, 1991.

3 Daniel Power, “Frontiers: Terms, Concepts, and the Historians of Medieval and Early Modern Europe,” in *Frontiers in Question: Eurasian Borderlands, 700-1700*, ed. Daniel Power and Naomi Standen (New York: St. Martin's Press, 1999), p. 1-12. Kemal H. Karpat, “Comments on Contributions and the Borderlands”, in *Ottoman Borderlands: Issues, Personalities and Political Changes*, ed. Kemal H. Karpat and Robert W. Zens (Madison: The University of Wisconsin Press, 2003) p. 1-14.

Later frontier was used to separate empires with different religions, such as in the Medieval Spain between Arab Muslims and Christian Castilians until Spanish *reconquista*,⁴ between Muslim Seljuks of Rum and Christian Byzantium Empire,⁵ or between Muslim Mamluks and Shaman Mongols in the Middle East.⁶ Interestingly, even after Mongols conversion to Islam, this frontier remained based on interpretation of Islam which was also the case in the Ottoman and Safavid or Sunni-Shia frontier.⁷ This kind of frontier can be seen in the Balkans after 15th century between Catholic Hapsburg, Orthodox Romanovs, and Sunni-Muslim Ottomans. For the first time, the Treaty of Karlowitz in 1699 introduced the idea of the fixed border to the Ottoman Empire instead of the previous idea of the ever-expanding frontier. The treaty of Karlowitz created long lasting and contested border disputes and wars in borderlands between the Ottoman and Hapsburgs Empires in a geography from Croatia to Belgrade and Transylvania.⁸

In this paper, I discuss the making of the modern Rhodopean borders and how borders influenced and shaped the construction of Pomak identities in Bulgaria, Greece, and Turkey. In the first part, I evaluate the historical process of the making of the borders in the Rhodope Mountains which are located between present-day Bulgaria and Greece. I discuss the evolution of the concepts of “frontier” and “borders” from the Roman to the Ottoman rule. Finally, I discuss how the contemporary

4 Eduardo Manzano Moreno, “The Creation of a Medieval Frontier: Islam and Christianity in the Iberian Peninsula, Eighth to Eleventh Centuries,” in *Frontiers in Question: Eurasian Borderlands, 700-1700*, ed. Daniel Power and Naomi Standen (New York: St. Martin’s Press, 1999), p. 32-54.

5 Colin Heywood, “The Frontier in the Ottoman History: Old Ideas and New Myths,” in *Frontiers in Question: Eurasian Borderlands, 700-1700*, ed. Daniel Power and Naomi Standen (New York: St. Martin’s Press, 1999), p. 228-250.

6 Reuven Amitai-Preiss, “Northern Syria between the Mongols and Mamluks: Political Boundary, Military Frontier, and Ethnic Affinities,” in *Frontiers in Question: Eurasian Borderlands, 700-1700*, ed. Daniel Power and Naomi Standen (New York: St. Martin’s Press, 1999), p. 55-79.

7 Heywood, “Frontier in the Ottoman.” Rudi Matthee, “The Safavid-Ottoman Frontier: Iraq-i Arab as Seen by the Safavids,” in *Ottoman Borderlands: Issues, Personalities and Political Changes*, ed. Kemal H. Karpat and Robert W. Zens (Madison: The University of Wisconsin Press, 2003) p. , 157-176. Gábor Ágoston, “A Flexible Empire: Authority and its Limits on the Ottoman Frontiers,” in *Ottoman Borderlands: Issues, Personalities and Political Changes*, ed. by Kemal H. Karpat and Robert W. Zens (Madison: The University of Wisconsin Press, 2003), p. 15-32.

8 The legacy of the Ottoman – Hapsburg frontier has remained in the legacy of contemporary nationalist discourses. See for example Milica Bakić-Hayden, “Nesting Orientalisms: The Case of Former Yugoslavia,” *Slavic Review* Vol. 54 (4) (1995): p. 917-931.

Rhodopean borders were established in the 19th and 20th centuries during the era of nationalist movements and modern nation-state. In the second part, I evaluate the identity construction of the Pomaks in Bulgaria, Greece, and Turkey. I conclude that making of state borders, directly and indirectly, has influenced the construction of Pomak identity boundaries.

The Making of the Rhodopean Borders

During the Ancient Greece, the area of the Rhodope Mountains was contact zone between “barbarian” and “civilized Greek” worlds.⁹ Even though Alexander the Great was from Macedonia and Greek mythology incorporated some elements originated from the Rhodopes, such as Orpheus, the Rhodopes was not considered the authentic part of the Greek civilization. The Rhodopes during the Ancient Greece was as a transitory, or “frontier zone” between those two “worlds.” Of course, this analogy would be misleading. Even though the city of Philippopolis (present-day Plovdiv in Bulgaria) lays behind the Rhodope Mountains, this might be considered as an island behind the frontier, instead of neglecting the “frontier” itself. Even during the great expansion of Alexander the Great, the expansion did not direct to the north of the mountains but the East. After the end of Greek and later Hellenistic periods, the Roman expansion finally reached the region. They, however, colonized the area behind the Rhodopes and governed it via a ruler directly appointed by the center. This administrative unit was Moesia which expanded the “frontier” to the Danube. Thus, the frontier between the “civilized” Rome and “uncivilized” or barbarian tribes shifted from the north of the Rhodopes to the north of the Danube.¹⁰

Christianity versus paganism or believers versus infidels dichotomy became the primary character of the frontier when the Christianity became the official religion of the Roman Empire in 391. During the great migration of Germanic and Slavic tribes from the Eurasia to Europe, the region was inhabited by Gothic tribes, and later by Slavs.

9 Barbara Jelavich, *History of the Balkans: Eighteenth and Nineteenth Centuries, Vol. I.* (Cambridge, New York and Oakleigh-Australia: Cambridge University Press, 1993).

10 Jelavich, *History of the Balkans, Vol. I.* Paul Stephenson, “The Byzantine Frontier at the Lower Danube in the Late Tenth and Eleventh Centuries,” in *Frontiers in Question: Eurasian Borderlands, 700-1700*, ed. Daniel Power and Naomi Standen (New York: St. Martin’s Press, 1999), p. 80-104.

They lived under the Byzantium rule until the Bulgars¹¹ passed the Danube and settled in the northeastern Bulgaria. They soon expanded their lands to the south and started to threaten the Byzantium's domination in the region. The Bulgars established their state under the rule of Khan Asparukh in 681.¹² Nomadic and warrior Bulgars were assimilated by the more populous and settled Slavic tribes. They have adopted the Slavic language and later officially converted into the Eastern Christianity in 934. In other words, they became part of the "civilized" world. In the "golden age" of the first Bulgarian state, it ruled the territories of present-day Bulgaria, Macedonia, Greece, and Albania. However, interestingly the Rhodopes remained a borderland region between Byzantium Empire and Bulgaria. In 1018, Bulgaria was occupied by the Byzantium Empire until Simeon II established the second Bulgarian state in the lands of present-day Republic of Macedonia in 1185. Once again the Rhodopes remained a borderland between the Second Bulgarian Kingdom and the Byzantium Empire.¹³

The Ottoman Rhodopes until 1876

The Ottoman Empire occupied the Rhodopes and entire present-day Greek and Bulgarian territories in the first half of 14th century. Because the Ottoman State was established as an "uç-beylik" or borderland state¹⁴ in the borderlands between the Byzantium empire and the Seljuks of Rum in the Western Anatolia, the Ottoman policy of conquest was depended on *ghazi* or conquest ideology. This ideology aimed continuously pushing the frontier. Because the primary goal of *uç-beylik* was protecting the frontier, the principal aim was not necessarily a territorial expansion. Rather than focusing on occupying new lands, *uç-beys* concentrated to the slave trade and looting activities which made them economically and politically powerful and

11 Early Bulgars or "proto-Bulgarians" as they are commonly named by the official Bulgarian historiography, were a Turkic tribe migrated from the Eurasian steppes. There are several theories about their place of origin. First one argues that they came from the Central Asia, and the second one states that they came from the lands of present-day Iran. The first theory, however, is the most cited and accepted one. The second theory on the Bulgars Iranian origins was in use especially when the state-socialist government wanted to eliminate anything Turkish and even Turkic during the forced assimilation campaign in the 1980s against the Turkish minority.

12 Richard J. Crampton, *A Concise History of Bulgaria* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), p. 5-8.

13 Crampton, *Concise History of Bulgaria*

14 *Uç-beylik* is semi-autonomous state in the frontier zone between the Christian and Muslim world. While *uç-beylik* was a name of the Muslim entities, its Byzantine counterpart was called *akron*. Both were responsible to protect the frontier, and in return the central states granted them semi-autonomy and other privileges, such as raiding the other side of the border.

influential figures.¹⁵ This policy also included forced deportations and encouraged relocations (*sürgün*) of Turcoman or *yürük* nomad groups to the borderlands where those resettled populations were granted *timars* or lands for the use of their tax revenue. Inalcik (1954) states that most of the *yürük* groups were relocated to the borderland zones, such as Rhodopes, Thrace, southern slopes of the Balkan Mountains, Macedonia, and Dobruca,¹⁶ where they were still able to continue to pursue the *ghazi* ideology and the regime of *uç-beylik*.¹⁷

Although with the Treaty of Karlowitz in 1699,¹⁸ the Ottoman Empire for the first time recognized that the borders in question in the treaty were permanent lines instead of more porous and temporary frontier. This recognition was only in theory. In reality, the borderlands between Austria-Hungary and the Ottomans became kept changing within relatively short periods. When the supremacy of the Ottoman Empire in the Eastern Europe was challenged and halted either by rival empires such as Hapsburg and Russia or domestic actors, such as *ayans*, the Ottoman borderlands became more and more zones of warfare and internal conflict. In the Middle Eastern borderlands, the Ottomans had already given some privileges in disputed borderland regions in the East of Anatolia, such as in Diyarbakir to the Kurdish tribes against Safavids.¹⁹ In the Balkans, with the rise of the *ayans*, borderland became more contested. One of the most striking examples is Osman Pazvantoglu, the *ayan* of Vidin in present-day northwest Bulgaria. He established a pseudo-state at the end of 18th and beginning of 19th centuries not only in northwest Bulgaria but also on the other side of the Danube, in the Ottoman vassal territories of Wallachia and through Belgrade.²⁰ He became such an influential figure that he even

15 Halil Inalcik, "Ottoman Methods of Conquest," *Studia Islamica* Vol.2 (1954): p. 103-129.

16 *Dobrudhza* in Bulgarian and *Dobrogea* in Romanian.

17 Inalcik, "Ottoman Methods"

18 The Treaty of Karlowitz (present-day Sremski Karlovci in Serbia) was signed on 26 January 1699. It concluded the War of 1683-1699 between the Ottoman Empire and the Holy League (Austria, Poland, Venice, and Russia). The Ottoman Empire had been defeated and had to transfer the control of Transylvania and Hungary to Austria, Podolia to Poland, and Dalmatia and Peloponnese to Venice. This marked the first large territorial loss of the Ottomans after centuries of territorial expansion in Europe. Gábor Ágoston, "Treaty of Karlowitz," in *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, ed. Gábor Ágoston and Bruce Masters (New York: Infobase Publishing, 2010), p. 309-310.

19 Ágoston, "Flexible Empire"

20 Virginia H. Aksan, "Whose Territories and Whose Peasants? Ottoman Boundaries on the Danube in the 1760s," in *The Ottoman Balkans 1750-1830*, ed. Frederick F. Anscombe (Princeton: Markus Wiener Publishers, 2006), p. 61-86. Rossitsa Gradeva, "Osman Pazvantoglu of Vidin: Between Old and New", in *The Ottoman Balkans 1750-1830*, ed. Frederick F. Anscombe (Princeton: Markus Wiener Publishers, 2006), p. 115-162.

independently established diplomatic relations with Napoleon's France, Russia and Austria-Hungary.²¹ Those times were also when *Kırcalı* bandit groups emerged in the Rhodope Mountains.²² The contestation of the state authority in the Balkans usually took place in borderlands and mountainous regions. The turmoil in the Rhodope Mountains was not a direct result of being in the borderlands or confrontation with external powers, but more because of being a mountainous area where local actors contested the power of the central authority.

One of the implications of the creation of borders and frontiers is re-population, de-population and temporary/ permanently abandonment of the regions. For example, during the Hungarian-Ottoman wars in the 16th century, Magyar peasants abandoned parts of Hungarian plains close to the borderlands.²³ According to McNeill, what happened in the Ottoman borderlands was:

“... the armed establishment and administrative bureaucracy which had initially sustained itself in a good part by plundering the borderlands of the Ottoman State shifted the locus of its predation toward the center of the empire as the borderlands became exhausted”.²⁴

54

Instead of encouraging settlements in the borderlands as it was the case in the previous *uç-beylik* regime, from the 18th century the Ottoman State started to discourage borderland settlements. Therefore, peasants were prone to move in safer places away from borderlands.²⁵ There was a shift in the character of the Ottoman borderland regime in the Balkans from offensive to defensive one. Thus, previous borderland activities, such as looting and slave trade, became more restricted since they might have triggered international conflicts with neighboring empires and states.

21 Gradeva, “Osman Pazvantoglu”

22 These Muslim bandit groups emerged when there is a power vacuum in the region. Crampton, *Concise History of Bulgaria*, 52-56. Unlike *uç-bey*s who used to loot non-Ottoman territories, *Kırcalı* bandit groups were looting the Ottoman lands and populations. Jelavich, *History of the Balkans, Vol. I*. Christine Philliou, “Communities on the Verge: Unraveling the Phanariot Ascendancy in Ottoman Governance,” *Comparative Studies in Society and History* Vol. 51 (1) (2009): p. 151-181. Allan Cunningham, “The Sick Man and the British Physician,” *Middle Eastern Studies* Vol. 17(2) (1981): p. 147-173.

23 William H. McNeill, *Europe's Steppe Frontier 1500-1800* (Chicago and London: The University of Chicago Press, 1964).

24 *Ibid.* 62.

25 *Ibid.* 187.

Special borderland regimes were usually mutually implemented by both sides of the border, as it was between the Seljuks of Rum and the Byzantine Empire.²⁶ It was also a case between the Ottoman Empire and its neighboring empires. When the Ottomans administered its borderlands with special regimes, its neighboring states also established similar regimes. For instance, Austria-Hungary also developed a special militarized borderland regime (*Militaergranze*) along its Ottoman borderlands. In this regime, Austria-Hungary gave self-governing rights to the borderland communities. In return, those communities were responsible for protecting the borderlands from raiders and bandits as well as obliged to support the army during military campaigns. *Militaergranze* was very similar to the Ottoman borderland regime and *timar* system.²⁷ Self-governing and other promises of the Austria-Hungarian borderland regime attracted primarily Serbo-Croatian groups.²⁸ Russia was another state that established a borderland regime against the Crimean Tatars and the Ottoman Empire by populating its Eastern borderlands (present-day Ukraine) with Cossacks.²⁹

1877-1878 Ottoman-Russian War

Starting with the Serbian uprising in 1804, the Balkans became an arena of competing nationalisms. Serbian uprising followed by the Greek insurrection in 1821 and creation of independent Greece in 1826. Other ethnic, religious and linguistic groups in the Balkans followed the example of these two nationalist movements.³⁰ In Bulgaria, nationalism spread among the Bulgarian elite circles and especially among those who were educated in the Western institutions.³¹ Bulgarian nationalism

26 See footnote 14.

27 It is a system which the Ottomans inherited from the Seljuks in which the state grants *timars* or to the *sipahis* (cavalrymen) and other members of the military class for the use of their tax revenue. In return they were responsible to join the army when it is requested. *Timars* cannot be inherited and were belong to the state.

28 *Ibid.* Jelavich, *History of the Balkans, Vol. I.*

29 McNeill, *Europe's Steppe Frontier*

30 In the Balkans, because of the legacy of the Ottoman *millet* system, ethnic identity was always a mixture and interplay of various other identities, such as linguistic and religious. Therefore, stating only ethnicity is not always enough to evaluate the major motive of the Balkan nationalist movements.

31 Those elites were not necessarily educated in the Western Europe, but also in the Western European or North American noneducational institutions in the Ottoman lands. For instance, Robert College was one of the well-known institutions where Bulgarian elite received their education and developed nationalist ideas partly inspired by the liberal environment of the school. Crampton, *Concise History of Bulgaria*, 75-84.

was strong especially in the centers outside Bulgaria where there were strong Bulgarian merchant colonies, such as Bucharest, Belgrade, Edirne, Istanbul, and Odessa.³² Because of its geographic proximity to Bulgarian lands as well as the semi-autonomous status of Romania, the most powerful Bulgarian nationalist movement was organized itself in Bucharest. They tried to initiate several unsuccessful rebellions by passing the Danube from the Romanian side. They, however, found little support from lay Bulgarians and eventually suppressed by the Ottoman army. The turning point was the start of the revolts in the southwest regions of present-day Bulgaria. The Ottoman authorities could not prevent attacks and massacres of *başıbozüks* (Ottoman Army irregulars) to the Bulgarian-Christian villages.³³ One of the most know and tragic massacres happened in the town of Batak in 1876. *Başıbozüks* killed hundreds of civilians including females and children. This tragedy was used to mobilize the public against the Ottoman Empire in the Western World, especially in the Great Britain and Russia. For example, Gladstone's book about the issue "Lessons in Massacre"³⁴ received a considerable public attention in Britain. It was one of the most important propaganda and public mobilization instruments towards the approaching the Ottoman-Russian War of 1877-1878.

Following the riots in Bosnia and Herzegovina in 1875 and Bulgaria in 1876 (the April Uprising), the Great Powers (the Great Britain, Russia, France, Germany, Austria-Hungary and Italy) asked for organizing a conference to find a solution to the so-called "Eastern Question." The conference was held in Istanbul in 1876 in which the Great Powers were asking for reforms in Bosnia and Bulgaria.³⁵ The conference was concluded earlier with the hopes that the proclamation of the first Ottoman constitution in 1876 could eventually solve these issues. Rebellions in Bosnia in 1877 became the last excuse for Russia to declare war to the Ottoman Empire.³⁶ During the war, the Ottoman army lost almost all the battles against the Russian army both in the Balkans

32 M. Vedat Gürbüz, "The Emergence of Bulgarian Nationalism," *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* Vol.16 (2014): p. 33. Crampton, *Concise History of Bulgaria*, 63.

33 Crampton, *Concise History of Bulgaria*, 80-81.

34 W. E. Gladstone, *Lessons in Massacre; or, The Conduct of the Turkish Government in and about Bulgaria Since May, 1876. Chiefly from the Papers Presented by Command* (London: John Murray, 1877).

35 *Tersane Konferansı* in Turkish.

36 Jelavich, *History of the Balkans, Vol. I. Jelena Milojkovic-Djuric, Pan Slavism and National Identity in Russia and in the Balkans, 1830-1880: Images of the Self and Others* (Boulder: Dist. Of Columbia University Press, 1994).

The Making of the Rhodopean Borders and Construction of the Pomak Identities in the Balkans

and in the Caucasus. When the Russian army crossed the Danube, they marched toward the Balkan ranges. Following the surrender of *Plevne* (present-day Pleven in Bulgaria) after a long and tragic siege, the Russian army was able to pass the Balkan ranges which were the last natural barrier before Istanbul. They soon were able to take Edirne and later reached the outskirts of Istanbul. At this point, for the Ottoman Empire, there was no choice other than asking for an armistice. Additionally, the Great Britain also interfered because the fall of Istanbul into Russian control was completely out of British agenda. The first armistice treaty signed in Edirne and a preliminary peace treaty signed in San Stefano (present-day Yeşilköy neighborhood in Istanbul) in 1878.

However, in spite of the preliminary treaty, Pomak groups in the Rhodopes continued their defense under the leadership of a local *derebey* (local notable) Ahmed Ağa of Tamrash and prevented the Russian army from advancing into the area until 1880. They established the so-called “Tamrash Republic.” They even issued passports and border control. Ahmed Ağa and the Pomaks’ rationale was that his forces participated in suppressing the April uprising in 1876. Thus, they feared from the revenge of the Russian army and Bulgarian militia.³⁷ Even after the formation of the autonomous region of Eastern Rumelia³⁸ was formed as a result of the Treaty of Berlin in 1878 Ahmed Ağa and the Pomaks rejected to surrender and be part of the new autonomous province. As the Treaty of Berlin dictates, Eastern Rumeli had to be autonomous but still under the sultan’s control. Its governor had to be appointed by the sultan. The governor had to be an Ottoman Christian, and the signatory states of the Treaty of Berlin had to approve him. For the Pomaks in Tamrash, their lives would be still in jeopardy “under any Christian administration.” As a result of several local Muslim revolts in the area, Smolyan and Kardzhali regions returned to the direct rule of the Ottoman Empire with the Act of Tophane in 1886.³⁹

37 Anonymous [signed as *An Old Diplomatist*] “The Congress of Berlin and Its Consequences,” *The North American Review* Vol. 127: 265 (1878): p.392-405. W. N. Medlicott and Richard G. Weeks Jr., “Documents on Russian Foreign Policy, 1878-1880: Section I: August-December 1878,” *The Slavonic and East European Review* Vol 64(1) (1986): p. 81-99. F. R. Maunsell, “The Rhodope Mountains,” *The Geographical Journal* Vol. 28(1) (1906): p. 7-24. Ömer Turan, *Rodop Türklerinin 1878 Direnişi* (Ankara: Balkan Türkleri Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu, 2000).

38 *Şarkî Rumeli vilayeti*.

39 G. Scelle, “Studies on the Eastern Question,” *The American Journal of International Law* Vol. 5 (1) (1911): p. 144-177.

The Treaty of San Stefano created an independent Bulgarian state whose territories included not only the present-day Bulgarian lands but also the present-day Macedonian, the Western Thracian (northern Greece) and Romanian Dobrogean lands.⁴⁰ Creation of an independent Bulgarian state with such large territory⁴¹ alarmed the other European powers. They were afraid of that independence of the new Bulgarian state will be symbolic and in reality, Bulgaria will likely to be under Russian influence. The fear was that this would change the balance of power in the Balkans.⁴² Therefore, they called for a joint conference in Berlin in 1878. Instead of an independent state, the Treaty of Berlin established an autonomous principality of Bulgaria on lands which lie on the northern side of the Balkan Mountains and the Danube. In the south, between the Balkan and the Rhodope mountains, an autonomous province of Eastern Rumelia was established. In theory that province would be under the direct jurisdiction of the Sultan but will be governed by a Christian governor, appointed by him. Both the Western Thrace and Macedonia, however, was to remain the Ottoman Empire.⁴³ However, in practice, the term “autonomous principality” did not have any specificity in the international law. Bulgaria became an, in reality, *de facto* independent state.⁴⁴ In the case of Eastern Rumelia, a joint commission of the European powers wrote the province’s civil and criminal codes. Therefore, they all put their administrative traditions in it, and the system became too complex for the province to be implemented.⁴⁵ When the Western Thrace including Smolyan and Kardzhali remained in the Ottoman Empire, the Rhodopes became a border between the Ottomans and Eastern Rumelia, which was expected to be unified with Bulgaria, soon.

40 The American Journal of International Law, “Preliminary Treaty of Peace between Russia and Turkey: Signed at San Stefano, February 9/ March 3, 1878, Supplement: Official Documents,” *The American Journal of International Law* Vol. 2(4) (1908): p. 397-401.

41 This state later named as “the Great Bulgaria.” It has become the ultimate goal of the Bulgarian expansionism during the Balkan Wars and the two World Wars.

42 Jelavich, *History of the Balkans, Vol. I.*

43 *Ibid.* The American Journal of International Law, “Treaty between Great Britain, Germany, Austria, France, Italy, Russia, and Turkey for the Settlement of Affairs in the East: Signed at Berlin, July 13, 1878, Supplement: Official Documents,” *The American Journal of International Law* Vol. 2(4) (1908): p. 401-424.

44 Scelle, “Studies on the Eastern Question”

45 Jelavich, *History of the Balkans, Vol. I.*

Formation of the Bulgarian Nation State 1878-1909

Eastern Rumelia was formed to guarantee the proportional representation of all the ethnoreligious groups, such as Bulgarians, Greeks, and Muslim. This idea of proportional representation, however, was manipulated by the Bulgarian representatives by putting as many as ethnic-Bulgarians in the administrative posts. The province was working very similar to the Bulgarian Principality, such as regarding of education and military education. Both Bulgarian representatives in the administrative posts and paramilitary units were working on the unification of Bulgaria and Eastern Rumelia.⁴⁶ The Bulgarians' goal was to annex Eastern Rumelia to Bulgaria, which finally happened in 1885. Although the Ottoman Empire had a right to send troops to the province if it sees there is a threat to its internal stability, in reality, it did not have means to prevent the annexation.⁴⁷ However, fearing from Bulgaria's increasing domination in the region, Serbia launched an attack on Bulgaria. The Ottoman Empire was anticipating that Serbia will defeat Bulgaria and prevent unification. The Sublime Porte was planning to interfere only upon Serbian advance to prevent the total defeat of Bulgaria. Thus, the Ottoman Empire halfheartedly warned Serbia that it would consider any offense against Bulgaria as against the empire itself. Even though Bulgaria was acting like a *de facto* independent state, the empire's rationale was to emphasize that Bulgaria was still part of the Ottoman State.⁴⁸ However, unexpectedly, Bulgarian forces defeated the Serbian army in 1886 and started to march towards Belgrade. Austria-Hungary which was the guarantor of Serbia according to the Treaty of Berlin interfered to stop the Bulgarian advance. A treaty signed between Serbia and Bulgaria in which both sides returned to the *status quo ante bellum*.⁴⁹ Later, in 1886 with the Act of Tophane, the Ottoman Empire recognized Tzar Ferdinand as the governor of Eastern Rumelia for two consecutive five-year periods. In return, Bulgaria accepted the returning of Smolyan and Kardzhali areas to the Ottoman Empire. However, the Ottoman Empire's diplomatic maneuvers to retain the Principality of Bulgaria and the autonomous province of Eastern Rumelia as two separate entities were not successful. Bulgaria and Eastern Rumelia acted not as two separate entities but as a single entity, while the

46 Crampton, *Concise History of Bulgaria*, 93-99.

47 *Ibid.*

48 Ebru Boyar, *Ottomans, Turks and The Balkans: Empire Lost, Relations Altered* (London and New York: Taurus Academic Studies, 2007).

49 Jelavich, *History of the Balkans, Vol. I.*

parliament of Eastern Rumelia dissolved itself after the annexation in 1885.⁵⁰

After the Treaty of Berlin and with the creation of the Principality of Bulgaria, “the Macedonian question” emerged as the most important issue in the Balkans. According to the Ottoman *millet* system, Christian Orthodox Ottoman subjects regardless of their ethnic identities were self-governed by the Greek Orthodox patriarch of Fener in Istanbul. However, starting with the second half of the 19th century and with the rise of the nationalism in the Balkans, non-Greek Christian Orthodox Ottoman subjects began to demand their churches. Serbs and Romanians established their churches following their independence. Bulgarian elites also started to lobby to establish the Bulgarian Exarchate which was finally granted in 1870 through the firman of Sultan Abdülaziz.⁵¹ The Greek Patriarch in Fener opposed to this implementation. Although Russia had supported the appointment of Bulgarian-speaking clergy to the Bulgarian speaking lands, it was against the establishment of a separate Bulgarian Church.⁵² The Bulgarian Church played a crucial role in Bulgarian nationalism. First of all, the Bulgarian Church contributed to the emergence and spread of linguistic nationalism against the Greek Patriarchate which used to force education and liturgical services only in the Greek language even in non-Greek speaking regions. And finally, the Bulgarian Church both directly and indirectly supported ethno-religious based nationalism against the Ottomans.

After the establishment of the Bulgarian Principality in 1878, the next struggle was over the domination of Macedonia and Macedonian Christian Orthodox people. The Greek, Bulgarian, Romanian, and Serbian churches were active in the region trying to convince people to join their churches. Ethnic identity in Macedonia became associated with to which Christian Orthodox church a person is registered.⁵³ Thus, if a person was registered to the Greek Patriarchate, s/he was considered as Greek. If s/he was registered to the Bulgarian Exarchate, s/he was considered as Bulgarian. These implementations created awkward situations. For instance, based on their church registrations, there were

50 *Ibid.*

51 Although the liturgy still had to mention the patriarch, with this implementation the Bulgarian Church became autocephalous, which means it received the right to elect its head by itself, train its clergy and perform the religious ceremonies in Bulgarian language. Crampton, *Concise History of Bulgaria*, 65-75.

52 Jelavich, *History of the Balkans, Vol.*; Crampton, *Concise History of Bulgaria*, 65-75.

53 *Ibid.*

siblings among whom one was Greek and other was either Bulgarian, Romanian, or Serbian.⁵⁴ All the four churches were acting parallel to the interests of their respective states. For instance, Bulgaria's goal was to reclaim Macedonia which was one of the territories in the Treaty of San Stefano together with the Romanian Dobrogea and the Western Thrace.⁵⁵ The main argument of Bulgaria, Greece, and Serbia were that the Christian Orthodox population in Macedonia was either Bulgarian, Greek or Serbian. Therefore, Macedonia should be annexed to Bulgaria, Greece, or Serbia.⁵⁶ By contrast, some members of the IMRO (Internal Macedonian Revolutionary Organization) were supporting the establishment of an autonomous Macedonian province under the Ottoman rule.⁵⁷ In August 2nd, 1903 during the Ilinden (The Day of St. Elijah) IMRO launched a revolt in Macedonia, Thrace, and the Strandzha Mountains which was suppressed by the Ottoman forces.⁵⁸

The restitution of the Ottoman parliament and the constitution following the Young Turk revolution in 1908, promised greater freedoms and rights to the all Ottoman subjects. However, the terror in Macedonia continued even during the second constitutional period. There were around 250 Bulgarian, Greek, Serb and Vlach⁵⁹ bandit groups who were fighting either with each other or against the Ottoman Empire.⁶⁰ Those bandit groups were forcing people to change their denominations. Thus, a village might become Bulgarian one day and Greek, Serbian or Vlach another day.⁶¹ The major battles, however, were between patriarchist Greek bands which were forcing people to register themselves as Greek Orthodoxes and exarchist Bulgarian bands who were forcing people

54 Carnegie Endowment for International Peace, *The Other Balkan Wars: A 1913 Carnegie Endowment Inquiry in Retrospect with a New Introduction and Reflections on the Present Conflict* by George F. Kennan (Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 1993 [1913]).

55 The Bulgarian expansionist movements throughout the history have always perceived the borders created with the Treaty of San Stefano as the "real" or "promised" territories of the "Great Bulgaria."

56 Jelavich, *History of the Balkans, Vol. I.*

57 *Ibid.*

58 *Ibid.*; Crampton, *Concise History of Bulgaria*, 126-131.

59 Vlachs speak an Eastern-Romance language which is very similar to the modern Romanian. Because of their language they were associated with Romanian ethnic identity. There are still Vlach minorities in Albania, Bulgaria, Greece, Macedonia, and Serbia.

60 Emre Sencer, "Balkan Nationalisms in the Ottoman Parliament, 1909," *East European Quarterly* Vol.37 (1) (2004): p. 41-64.

61 E.H.W., "The Macedonian Question: A Note on the Historical Background," *Bulletin of International News* Vol. 22(12) (1945): p. 509-515. Carnegie Endowment for International Peace, *Other Balkan Wars*.

to register themselves as Bulgarian Orthodoxes.⁶² The Young Turk revolution was followed by the proclamation of independence by Bulgaria and the annexation of Bosnia and Herzegovina by Austria-Hungary in 1908. The Ottoman State was engrossed in its internal affairs, especially in Macedonia, and did not have any power to respond to these two events. In 1909, with the Treaty of Istanbul, the Ottoman State recognized the independence of Bulgaria.⁶³ Thenceforth, the Rhodopes became the state border between Bulgaria and the Ottoman Empire. Even after the restitution of the parliament and constitution, the insurgencies in Macedonia remained. The Bulgarian, Greek, Vlach, and Turkish-Muslim representatives of the region continuously discussed the issue in the Ottoman parliament.⁶⁴

The Balkan Wars 1912-1913

In 1912, the Balkan states started to sign bilateral military agreements with each other. Bulgaria and Serbia's goals were to seize the Ottoman lands in Europe before there was time for reform by the Sublime Porte or any potential intervention by the Great Powers.⁶⁵ Bulgaria and Serbia signed an alliance in which they agreed that in a possible war with the Ottoman Empire, Bulgaria would take Western Thrace and present-day Greek Macedonia, while Serbia will take Kosovo. They could not reach an agreement on the status of the present-day Republic of Macedonian lands. They left this issue to the arbitration of the Russian Tzar.⁶⁶ Russia and Austria-Hungary did not want another escalation in the region, and they tried to prevent it. They assumed that the Ottoman army would easily suppress the Balkan states. Austria-Hungary, Germany, and Russia had already agreed in *Dreikeiserbund* that any change in territories for the Ottoman Empire would not be allowed, but changes for the Balkan states would be accepted.⁶⁷

During the first Balkan War, Bulgaria occupied all the Western Thrace up to the city of Kavala as well as the Eastern Thrace from Edirne up to

62 Jelavich, *History of the Balkans, Vol. I*. Joseph S. Roucek, "The Eternal Problem of Macedonia," *International Journal* Vol. 2 (4) (1947): p. 297-307.

63 Jelavich, *History of the Balkans, Vol. I*.

64 Sencer, "Balkan Nationalisms"

65 Crampton, *Concise History of Bulgaria*, 131-137.

66 Barbara Jelavich, *History of the Balkans: Twentieth Century, Vol. II* (Cambridge, New York and Oakleigh-Australia: Cambridge University Press, 1993).

67 *Ibid.*

Çatalca and Gallipoli (present-day Gelibolu in Turkey). Greece seized Salonica and Thessaly. Serbia obtained Kosovo and part of Vardar Macedonia. Montenegro held Novi Pazar together with Serbia.⁶⁸ The Ottoman army could stop the Bulgarian offense in Çatalca which is located only fifty kilometers to Istanbul. The Ottoman Empire had to accept the Midye-Enez line as a border to sign an armistice. Following the division of the European territories of the Ottoman Empire among the Balkan states, Greece, Romania, and Serbia allied against Bulgaria, which was the primary winner regarding territorial advances. Bulgaria was aware of that alliance, and instead of waiting for an offensive campaign of its rivals, it preferred to make the first move and attacked Serbia. Following the Bulgarian offensive against Serbia, Greece, Romania, and Turkey launched attacks against Bulgaria. Bulgaria's defeat was inevitable. As a result, in 1913 with the Treaty of Bucharest, Bulgaria left Kavala to Greece, Vardar Macedonia to Serbia, and Southern Dobrudhza⁶⁹ to Romania and maintained the Western Thrace. With the Treaty of Istanbul in 1913, the Ottoman Empire were able to take back Edirne and the Eastern Thrace from Bulgaria.⁷⁰ The statue of the Western Thrace remained in ambiguity for awhile. The Turks and Muslims of the region did not want to be given to the Bulgarian control. They established the short-lived Western Thrace Provisional Government on 31 August 1913. Their goal was to prevent Bulgarian occupation and eventually annex the Western Thrace to the Ottoman Empire. It was, however, occupied by the Greek forces and returned to Bulgaria following the Treaty of Bucharest.⁷¹ The war left behind numerous atrocities, massacres, rapes, mass exiles, forced "re-conversions" and economic problems.⁷² The Rhodopes which served as a border between the Ottoman Empire and Bulgaria since 1878 were incorporated into Bulgaria following the Balkan Wars.

68 Jelavich, *History of the Balkans, Vol. II.*

69 Dobruca in Turkish or Dobrogea in Romanian.

70 Jelavich, *History of the Balkans, Vol II.* H. Charles Woods, "The Balkans, Macedonia and the War," *Geographical Review* Vol. 6 (1) (1918): p. 19-36. W. L. G. Joerg, "The New Boundaries of the Balkan States and Their Significance," *Bulletin of the American Geographical Society* Vol. 45(11) (1913): p. 819-830.

71 Richard C. Hall, *The Balkan Wars 1912-1913: Prelude to the First World War* (New York and London: Routledge, 2000).

72 Carnegie Endowment for International Peace, *Other Balkan Wars.*

The World War I and II

Greece and Bulgaria remained outside of the First World War during the first years of the war. Bulgaria was in very strategic geographic location to connect Germany and Austria-Hungary to the Ottoman Empire. Bulgaria's primary motivation joining the war was to reach to its San Stefano territories.⁷³ However, being aware of its strategic importance Bulgaria requested a full control over Maritza⁷⁴ railways which runs through the Dedeağaç (present-day Alexandroupolis in Greece) port in the Aegean Sea, and a portion from Edirne *vilayet* of the Ottoman Empire.⁷⁵ When its conditions were fulfilled, it launched a campaign against Serbia and occupied Macedonia. Greece remained out of the war in the first years, too. There was a significant disagreement between the Prime Minister Venizelos who was supporting that Greece should join the War on the side of the Allied Powers and King Constantine I who was against it. Finally, when the King was dethroned, the new king, his son Alexander, led Greece to join the war in the summer of 1917.⁷⁶

The defeat of the Central Powers followed by peace treaties with the Allied Powers.⁷⁷ Bulgaria signed the Treaty of Neuilly in 1919 in which it left some parts of its western territories to the newly established the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes.⁷⁸ Parties could not reach an agreement over the Western Thrace, and it left to the French protectorate.

73 The First Balkan War began when Bulgaria, Greece, Montenegro, and Serbia attacked the Ottoman Empire on 8 October 1912 and concluded with the signing of the Treaty of London on 30 May 1913. The Second Balkan War began on 16 June 1913 when Greece, Serbia, Romania, and Turkey attacked Bulgaria.

74 Maritza is the name of the river in the Thrace which has its origins from the Rila Mountains in Bulgaria. After flowing through Plovdiv and the entire Bulgarian Thrace, it sets the present-day border between Greece and Turkey since the Treaty of Lausanne in 1923. It is *Meriç* in Turkish and *Evros* in Greek.

75 Jelavich, *History of the Balkans, Vol. II*.

76 *Ibid.*

77 The Central Powers were consisted of Germany, Austria-Hungary, the Ottoman Empire, Bulgaria, while the Allied Powers were consisted of the Great Britain, France, Italy, Russia, Greece, Serbia, Montenegro, Belgium, Romania, Japan, and the United States.

78 The Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes established following the World War I. It was formed by a merger of It was formed in 1918 by the merger of the provisional State of Slovenes, Croats and Serbs which was formed from territories of the former Austro-Hungarian Empire and with the Kingdom of Serbia. The Kingdom of Montenegro unified with Serbia several days before the establishment of the new kingdom. The Kingdom included present-day states of Bosnia and Herzegovina, Croatia, Macedonia, Montenegro, Kosovo, and Serbia. In 1929, it was renamed as the Kingdom of Yugoslavia, and later as the Socialist Federal Republic of Yugoslavia in 1945.

The Making of the Rhodopean Borders and Construction of the Pomak Identities in the Balkans

The region was finally annexed by Greece in 1920.⁷⁹ With the end of the Turkish War of Independence in 1922, the issue of the Western Thrace was once again on the table during the Lausanne Peace Conference. The Turkish delegate insisted for a referendum to decide the status of the region, but this proposition was rejected by Lord Curzon and the Greek representative. By losing the Western Thrace, Bulgaria remained without any outlet in the Mediterranean. During the peace talks, Bulgaria demanded that Dedeağaç and its port should be returned to Bulgaria. The Allied Powers, however, proposed to give Bulgaria right to use only the port of Dedeağaç which was rejected by Bulgaria.⁸⁰ The Treaty of Neuilly did not satisfy Bulgaria similarly as other defeated Central Powers dissatisfied with their peace treaties.⁸¹ This dissatisfaction became a reason for its revanchist claims on the region.

During the World War II, Bulgaria was Nazi Germany's ally and once again attempted to annex the Serbian-controlled Macedonia and the Greek-controlled Western Thrace.⁸² The defeat of Nazi Germany and the Axis Powers, and the victory of the Allies redrew the European borders. In the postwar period, with the Yalta and Potsdam Conferences, the Allies divided Europe into spheres of influence between the Soviet Union and the Western bloc. Greece left to the Western World while Bulgaria together with other Eastern European countries left to the Soviet influence. Eventually, after the proclamation of the People's Republic of Bulgaria in 1944, the Rhodopes became not only a state border but also heavily militarized ideological border between socialist and capitalist blocs. The impermeability and militarization of the Rhodopean borders further advanced after the Greek Civil War of 1944-1949. The Rhodopean region was declared a special border region by Greece where only those with proper residence documents could enter.⁸³

79 Geographical Review, "The New Boundaries of Bulgaria," *Geographical Review* Vol 9 (4) (1920): p. 299-305. Hamilton Fish Armstrong, "Bulgaria and the Aegean," *Foreign Affairs* Vol. 5(1) (1926): p. 148-151.

80 Armstrong, "Bulgaria and the Aegean." Harry N. Howard, *The Partition of Turkey: A Diplomatic History 1913-1923* (New York: Howard Fertig, 1966).

81 The Treaty of Versailles with Germany, The Treaty of Saint-Germain-en-Laye with Austria, and the Treaty of Trianon with Hungary.

82 Dimitris Livianos, *The Macedonian Question: Britain and the Southern Balkans 1939-1949* (Oxford and New York: Oxford University Press, 2008). Christopher Catherwood, *The Balkans in World War Two: Britain's Balkan Dilemma* (London: Palgrave MacMillan, 2003).

83 Lois Labrianidis, "'Internal Frontiers' as a Hindrance to Development," *European Planning Studies* vol. 9 (1) (2001): p. 85-103.

Part B: Construction of Pomak Identity Boundaries Across Borders:

Territorial borders and borderland identities have long been associated with ambiguity, marginality and hybridity, and lately with fluidity.⁸⁴ “Hybrid identities” and “marginal territories” are perceived as threats to the national unity and used to legitimize territorial claims and efforts to impose “pure” ethno-national identities on those populations with “polluted” identities.⁸⁵ For nationalism, liminal identities have been obstacles achieving homogeneous nation.⁸⁶ Liminal identities, however, at the same time were used to legitimize assimilatory implementations in the nation building process.⁸⁷

The Balkans also have groups whose identities were perceived as in-between by the majority. They usually share one important identity marker with the majority while at the same time have a different one, such as Bosniaks (Serbo-Croatian-speaking Muslims), Gagauzes (Turkish-speaking Christian Orthodoxes), and Pomaks (Bulgarian-speaking Muslims). In this part, I discuss identity construction of the Pomaks across the borders. The Pomaks concentrated in three countries in the Balkans: Bulgaria, Greece, and Turkey. I focus on the state policies of Bulgaria, Greece, and Turkey towards their Pomak communities and evaluate how such policies perceived and negotiated by themselves.

- 84 John W. Cole and Eric R. Wolf, *The Hidden Frontier: Ecology and Ethnicity in an Alpine Valley* (New York: Academic Press, 1974). Sarah Green, “Lines, Traces and Tidemarks: Reflections on Forms of Borderli-ness,” *COST Action IS0803 Working Paper* (Nicosia, 2009) accessed on September 7, 2011, www.eastbordnet.org/working_papers/open/documents/Green_Lines_Traces_and_Tidemarks_090414.pdf; Donna K. Flynn, “‘We Are the Border:’ Identity, Exchange, and the State along the Bénin-Nigeria Border,” *American Ethnologist* Vol. 24(2) (1997): p. 311-330.; Peter Thaler, “Fluid Identities in Central European Borderlands,” *European History Quarterly* Vol.31 (2001): p. 519-548.
- 85 Anastasia N. Karakasidou, *Fields of Wheat, Hills of Blood: Passages to Nationhood in Greek Macedonia, 1870-1990* (Chicago: The University of Chicago Press, 1997). Veena Das and Deborah Poole, *Anthropology in the Margins of the State* (Santa Fe: School of American Research Press and Oxford, UK: James Currey, 2004).
- 86 Robert M. Hayden, “Mass Rape and Rape Avoidance in Ethno-national Conflicts: Sexual Violence in Liminalized States,” *American Anthropologist* Vol. 102 (2000): p. 27-41.; Mary Douglas, *Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo* (New York and London: Routledge, 2002 [1966]).
- 87 Alexander Jr. Alland and Sonia Alland, *Catalunya One Nation Two States: An Ethnographic Study of Nonviolent Resistance to Assimilation* (New York and Hampshire: Palgrave Macmillan, 2006); Laurence Cole and Hans Heiss, “‘Unity Versus Difference’: The Politics of Region-building and National Identities in Tyrol, 1830-67,” in *Different Paths to the Nation: Regional and National Identities in Central Europe and Italy, 1830-70*, ed. Laurence Cole (New York and Hampshire: Palgrave Macmillan, 2007) p. , 37-59. Anna Millo, “Trieste, 1830-70: From Cosmopolitanism to the Nation,” in *Different Paths to the Nation: Regional and National Identities in Central Europe and Italy, 1830-70*, ed. Laurence Cole (New York and Hampshire: Palgrave Macmillan, 2007), p. 60-81.

Dissimulation and Fluid Identities as Alternatives to the Assimilation vs. Expulsion Dichotomy:

Unlike the multi-ethnic, multi-religious, and multilingual empires, nationalist movements aimed to create ethnically and linguistically homogeneous nations.⁸⁸ Depending on whether the character of the movement is secular or not this homogenization practices may also include religious identities. While French nationalism was mainly a secular one, the Balkan nationalist movements have integrated religion into their discourses and practices. Once a dominant or majority group forms its nation-state, the expectation was that minority groups should melt into the national identity. This new national identity may depend on single or multiple identity markers. Traditionally, the new nation-state treats minority groups differently based on their identity markers. It perceives certain groups as having more potential to be assimilated into the new national identity than others.⁸⁹ Because of the legacy of the Ottoman *millet* system, the primary identity marker of the Balkan nationalist movements which defines whether the given minority group can be assimilated or not is religion.⁹⁰ Minority groups who share none of the identity markers with the dominant group have two main options. The first one is that they can accept the domination of the majority or the dominant group. The second option is to migrate to another country. If they have a kin-state, their destination was usually to that state.⁹¹ Minorities which did not migrate but also did not accept the domination of the majority group were most likely expelled forcefully. That forceful expulsion does not need to be only through using physical force, but it may also be through various other forms of violence, such as economic, political, and symbolic.⁹²

Assimilation and acculturation theories tried to explain how minority groups respond to the assimilation and expulsion pressures coming from

88 Craig Calhoun, "Nationalism and Ethnicity," *Annual Review of Sociology* Vol.19 (1993): p. 211-239.

89 Mesut Yeğen, *Müstakbel Türk'len Sözde Vatandaşa: Cumhuriyet ve Kürtler* [From Potential Turk to Pseudo Citizen: The Republic and the Kurds] (Istanbul: İletişim Yayınları, 2006).

90 Yeğen, *Müstakbel Türk'len Sözde Vatandaşa.*; Baskın Oran, *Türkiye'de Azınlıklar: Kavramlar, Teori, Lozan, İç mevzuat, İçtihat, Uygulama* [Minorities in Turkey: Concepts, Theory, Lausanne, Domestic Legislation, Interpretation, Implementation] (Istanbul: İletişim Yayınevi, 2008).

91 In some instances, the kin-state can be perceptual. For example, some non-Turkish Muslim groups from the former Ottoman lands, such as Bosnians, Albanians, and Pomaks perceived the Republic of Turkey as their kin-state.

92 Pierre Bourdieu, *Language and Symbolic Power*, translated by Gino Raymond and Matthew Adamson (Cambridge: Harvard University Press, 1991).

dominant groups.⁹³ Although these theories were mostly useful explaining migration waves before the World War II, they are still important to evaluate contemporary global migration flows and the identity construction of the transnational immigrants.⁹⁴ During nation-building, assimilation was utilized by the nation state as a policy to make its citizens to imagine themselves as a single and homogeneous nation.⁹⁵ The concept and theory of assimilation, however, cannot fully grasp majority-minority relations and identity construction practices in societies with deep ethnic, religious and linguistic polarization, such as those in the Balkans and the Middle East. In some cases, dominated groups have responded differently to the assimilation policies of the nation-states. Instead of being assimilated or migrating, less powerful groups may try to make their identities invisible, or dissimulate by hiding their identities via mimicking some of the identity markers of the dominant group, such as their religion and language.⁹⁶ This imitation serves to maintain their minority group identity while avoiding persecution or expulsion by the dominant group.⁹⁷ However, there is no guarantee that this imitation, which can be explained as a ‘boundary crossing’ in the Barthian sense,⁹⁸ can deceive the dominant group.⁹⁹

93 See, Robert Park, *Human Communities: The City and Human Ecology* (Glencoe: Free Press, 1952). Ernest Burgess and Donald J. Bogue (eds.), *Urban Sociology* (Chicago: University of Chicago Press, 1967). Milton M. Gordon, *Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion and National Origins* (New York: Oxford University Press, 1964). Alfred L. Kroeber, *Anthropology: Race, Language, Culture, Psychology, Prehistory* (New York and Burlingame: Harcourt, Brace & World, Inc, 1948). Mischa Titiev, *Introduction to Cultural Anthropology* (New York: Henry Holt and Company, 1958).

94 Richard Alba and Victor Nee, “Rethinking Assimilation Theory for a New Era of Immigration,” *International Migration Review* Vol.31(4) (1997):p. 826-887. For instance, on Mexican-Americans, see: Susan K. Brown, “Structural Assimilation Revisited: Mexican-Origin Nativity and Cross-Ethnic Primary Ties,” *Social Forces* Vol. 85(1) (2006): p. 75-92. On African-Muslims in France, see: Trica Keaton, “Arrogant Assimilationism: National Identity Politics and African-Origin Muslim Girls in the Other France,” *Anthropology and Education Quarterly* Vol. 36(4) (2005): p. 405-423.

95 Anderson, *Imagined Communities*.

96 Hande Sözer, *Managing Invisibility: Dissimulation and Identity Maintenance among Alevi Bulgarian Turks* (Leiden and Boston: Brill, 2014).

97 Rogers Brubaker, “The Return of Assimilation? Changing Perspectives on Immigration and its Sequels in France, Germany, and the United States,” *Ethnic and Racial Studies* Vol. 24(4) (2001): p. 531-548.; Sözer, *Managing Invisibility*.

98 Fredrik Barth, “Introduction,” in *Ethnic Groups and Boundaries: the Social Organization of Culture Difference*, ed. Fredrik Barth (Long Grove, IL: Waveland Press, 1998 [1969]), p. 9-37.

99 For example, in the case of post-*reconquista* Spain in the 16th century, the Catholic administration found that some of the Muslim and Jewish groups who converted to the Catholicism were actually dissimulating and secretly practicing their former religions and thus, maintaining their former religious identities. Roger Boase, “The Muslim Expulsion from Spain,” *History Today* Vol. 52(4) (2002): p. 21-27, accessed April 10, 2013, <http://www.historytoday.com/roger-boase/muslim-expulsion-spain,>

Houseman¹⁰⁰ states that dissimulation creates a mutual deception between actors. Therefore, dissimulation is not a one-sided performance, but it includes different and complex relationships between various actors. For instance, it can be as a dissimulation and deception of thinking that the other party is being deceived (by the performers) vs. decoding¹⁰¹ or deception being deceived (by addressees). Previous studies usually focused only on the one aspect of dissimulation, such as religion,¹⁰² ethnicity,¹⁰³ or gender.¹⁰⁴ However, in the case of Pomaks, at least three major identity markers are in complex and interdependent play in different contexts. For example, it can be religion (Christianity vs. Islam), ethnicity (Turkish vs. Pomak; Bulgarian vs. Pomak; Greek vs. Pomak), and language (*Pomakcha*¹⁰⁵ vs. standard Bulgarian; *Pomakcha* vs. Turkish; *Pomakcha* vs. Greek). Therefore, the case of Pomaks has the potential to reveal alternative explanations on complex relationships between ethnic, linguistic and religious identity performances of dissimulation.

Dissimulation as a strategy has its strength from the idea that social identities are fixed or should be fixed. In spite of the impossibility of achieving the goal of a homogeneous nation, nation-states continue their policies to make their citizens imagine themselves as they are single and homogeneous nation.¹⁰⁶ It is well argued by many social scientists, however, that nation-states usually do not treat their subjects as homogeneous, but recognizing, often negatively, minorities as being different. On the one hand, nation-states assume social identities to be fixed for certain minority groups. On the other hand, yet they may also try to change identities of other minorities, therefore acknowledge that identities are flexible, as well. Since Barth,¹⁰⁷ we know that social

100 Michael Houseman, "Dissimulation and Simulation as Forms of Religious Reflexivity," *Social Anthropology* Vol. 10(1) (2002): p. 77-89.

101 Susan Gal, "Language Ideologies Compared: Metaphors of Public/Private," *Journal of Linguistic Anthropology* Vol. 15(1) (2005): p. 23-37.

102 Shafique N. Virani, (2011) "Taqiyya and Identity in a South Asian Community", *The Journal of Asian Studies* Vol. 70(1) (2011): p. 99-139. Sözer, *Managing Invisibility*.

103 Tejel J. Gorgas, "Understanding Ethnic Conflict in Post-Colonial Societies," *Nations and Nationalism* Vol 3(4) (2006): p. 631-665.

104 Julie Billaud, "Visible Under the Veil: Dissimulation, Performance and Agency in an Islamic Public Space," *Journal of International Women's Studies* Vol. 11(1) (2009): p. 120-135.

105 Pomak or Rhodopean dialect of Bulgarian. Some members of the Pomak community tend to see this dialect as a different language rather than a dialect of Bulgarian language.

106 Anderson, *Imagined Communities*.

107 Barth, "Introduction"

identities are in fact potentially flexible, situational and contextual. There are number of studies on fluidity and flexibility of the various identity markers, such as gender,¹⁰⁸ ethnicity,¹⁰⁹ nationality,¹¹⁰ religion,¹¹¹ language,¹¹² and trans-nationality.¹¹³ These studies, however, put more emphases on contextual changes, such as migration, border alterations, regime changes, revolutions and state formation, as determinants of manifestations of identity. However, in such models, the question of “agency” is tacitly attributed to the contexts in which identity changes happen since people are seen as merely reacting to their changing circumstances. A better model would consider whether there is a way through which minority communities may take a more direct and active agency in managing and controlling their identity change processes. The case of identity construction of the Pomaks in Bulgaria, Greece, and Turkey reveals different strategies in group identity formation, such as dissimulation in Bulgaria, making their identities strategically unfixed and situational in Greece, and strategically modifying their identity markers to better fit the national identity in Turkey.

- 108 On on flexible masculinity, see: Adina Batnitzky; Linda McDowell and Sarah Dyer, “Flexible and Strategic Masculinities: The Working Lives and Gendered Identities of Male Migrants in London,” *Journal of Ethnic and Migration Studies* Vol. 35(8) (2009): p. 1275-1293. On fluid lesbian identity, see: Lisa M. Diamond, “A New View of Lesbian Subtypes; Stable Versus Fluid Identity Trajectories over an 8-Year Period,” *Psychology of Women Quarterly* Vol. 29 (2005): p. 119-128.
- 109 For example, on Garifuna flexible ethnic identity, see: Linda M. Matthei and David A. Smith, “Flexible Ethnic Identity, Adaptation, Survival, Resistance: The Garifuna in the World-System,” *Journal for the Study of Race, Nation and Culture* Vol. 14(2) (2008): p. 215-232. On fluid ethnic boundaries of Thakali community in Nepal, see: William F. Fisher, *Fluid Boundaries: Forming and Transforming Identity in Nepal* (New York: Columbia University Press, 2002).
- 110 On fluid German, Polish, Lithuanian and Slovene identities, see: Thaler, “Fluid Identities”
- 111 On fluid religious identities in the U.S., see: Wade Clark Roof and Mark Silk (eds.), *Religion and Public Life in the Pacific Region: Fluid Identities* (Lanham: Altamira Press, 2005).
- 112 On flexible linguistic identities, see: Mary Bucholtz and Kira Hall, “Identity and Interaction: a Sociocultural Linguistic Approach,” *Discourse Studies* Vol. 7(4-5) (2005): p. 585-614.
- 113 On fluid identity of third generation Mexican-Americans, see: Cristina Bradatan; Adrian Popan and Rachel Melton, “Transnationality as a fluid social identity,” *Social Identities: Journal for the Study of Race, Nation and Culture* Vol. 16 (2) (2010): p. 169-178. On fixed and fluid Caribbean identities, see: Monika Kaup and Robert Mugerauer, “Reconfiguring the Caribbean’s Sense of Place; From Fixed Identity to Fluid Hybridity,” in *Transculturation: Cities, Spaces and Architectures in Latin America*, ed. Felipe Hernández; Mark Millington and Iain Borden (Amsterdam and New York: Rodopi, 2005), p. 2-21. On fluid immigrant identities in Australia, see: Hazel Easthope, “Fixed Identities in a Mobile World; the Relationship between Mobility, Place, and Identity,” *Identities: Global Studies in Culture and Power* Vol. 16(1) (2009): p. 61-82. On flexibility citizenship, see: Aihwa Ong, *Flexible Citizenship: The Cultural Logics of Transnationality* (Durham: North Carolina University Press, 1997).

The Pomaks in Bulgaria:

The Pomaks are Bulgarian-Slavic-speaking Muslim community who converted to Islam during the Ottoman period. The majority of Pomaks lives in Bulgaria which is their historic homeland. The population of the Pomaks in Bulgaria is estimated to be around 150.000 and 250.000.¹¹⁴ Unfortunately, the Bulgarian National Institute of Statistics (NIS) do not make the census data on the Pomaks available to the public.¹¹⁵ The Bulgarian state does not recognize the Pomaks as a distinctive ethnic group. Officially, the Pomaks are considered that they are ethnically Bulgarian, speak a dialect of Bulgarian language, and are Muslim in faith. Therefore, Pomak is not an available option on the census forms. The only way to guess their numbers is to know the number of people who declared themselves as Bulgarian in the ethnicity option and Muslim in the religion option. Although NIS has such data, it intentionally does not make it public.¹¹⁶ From NIS data of the Census 2001, the Pomak population is calculated as 83.000.¹¹⁷ Because this number is based on post-census calculations and not self-declarations during the census data collection, it not fully reliable.

There are Pomak communities all around the country, but they concentrated mostly in the southern parts of Bulgaria especially in prefectures of Smolyan, Blagoevgrad, and Kardzhali in the Rhodope Mountains region. Before the Bulgarian independence and the Russian-Ottoman War of 1877-1878, there used to be a large Pomak population in the Balkan ranges, especially around the city of Lovech.¹¹⁸ During and after the war they forced to leave their homeland and fled to Turkey.¹¹⁹ There are also small Pomak communities in the Northeast Bulgaria in Razgrad, Ruse, Targovishte prefectures.

114 Asen Balikci, "Visual Ethnography Among the Balkan Pomak," *Visual Anthropology Review* Vol. 23(1) (2007): p. 92-96.

115 The Bulgarian National Institute of Statistics, "Население по местоживееене, възраст и вероизповедание," 2012, accessed February 24, 2017, <http://censusresults.nsi.bg/Census/Reports/2/2/R10.aspx>.

116 Interestingly, this situation is not perceived as a problem for many Bulgarian social scientists. *Op cit.* Ruben Srebranov, "Bulgarian Muslims from the Chech Region and Their Linguistic Self-Identification," *International Journal of Sociology of Language* Vol. 179 (2006): p. 131-143; Georgieva, "Pomaks: Muslim Bulgarians."

117 Margarita Karamihova, "One Anonymous Group: the Pomaks in Bulgarian Political Life After The Collapse of Totalitarian Regime," *Islamic Perspective* Vol. 3 (2010). p. 148-163.

118 *Lofça* during the Ottoman period.

119 Kemal Gözler, *Les villages pomaks de Lofça aux XVe et XVIe siècles d'après les tahrir defters ottomans* (Ankara: Publications de la Société turque d'Histoire, 2001).

The state of their language is controversial. Most of the Pomaks in Bulgaria prefer to call their language as a Rhodopean dialect of Bulgarian. However, especially in the post-1989, there is a tendency among some Pomak members in Bulgaria to call their language as “Pomakcha” as an indication that it is different from the standard Bulgarian.¹²⁰ The Pomaks in Greece and Turkey overwhelmingly prefer to call their language *Pomakcha*, as well. On the other hand, Bulgarian authorities actively reject that the language of the Pomaks is a separate language, but a dialect of Bulgarian.¹²¹ However, it is the politics and politicians rather than science and scientist that decides whether it is a language or dialect. For example, while Bulgaria recognized the Republic of Macedonia as a sovereign state, it does not recognize Macedonian as a separate language. The official position of the Bulgarian state is that Macedonian is a dialect of Bulgarian. There is a similar tension between Romania and Moldova on whether Moldovan is a separate language or a dialect of Romanian.

Because of the legacy of the Ottoman *millet* system, religion has remained as one of the primary group identity markers in the Balkans. Later with the emergence of the Bulgarian nationalism, religious identification was intertwined with ethnic identity. Ethnic identification of the Bulgarian nationalism was influenced by the German romanticist nationalism in which language is the key denominator of ethnic identity.¹²² Thus, the Bulgarian national identity construction is based on speaking Bulgarian and being Christian Orthodox in faith.¹²³ Minority groups which have only one of these identity markers became the primary targets of assimilation attempts of the Bulgarian state. For example, Christian Orthodox Macedonians who speak Macedonian (according to themselves) or a dialect of Bulgarian language (according to the Bulgarian state) were the group who were targeted primarily by

120 Srebranov, “Bulgarian Muslims from the Czech.”

121 Domna Michail, “Migration, Tradition and Transition among the Pomaks in Xanthi (Western Thrace),” LSE PhD Symposium on Social Science Research on Greece, Hellenic Observatory, European Institute, and London School of Economics, June 21, 2003, accessed March 1, 2010, http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/research/hellenicObservatory/pdf/1st_Symposium/donnaMichail.pdf. Srebranov, “Bulgarian Muslims.”

122 Miroslav Hroch, “Introduction: National Romanticism,” in *Discourses of Collective Identity in Central and Southeast Europe, Vol. II National Romanticism: The Formation of National Movements*, ed. Balázs Trencsényi and Michal Kopeček (Budapest: CEU Press, 2007).

123 Mary C. Neuburger, *The Orient Within: Muslim Minorities and the Negotiation of Nationhood in Modern Bulgaria*. (Ithaca: Cornell University Press, 2011). Maria Todorova, “Identity (Trans)formation Among Pomaks in Bulgaria,” in *Beyond Borders: Remaking Cultural Identities in New East and Central Europe*, ed. Laszlo Kurti and Juliet Langman (Boulder and Oxford: Westview Press, 1997), p. 63-82.

the Bulgarian nation building policies. The Bulgarian state continuously denies Macedonian ethnic identity and their minority rights because they are in reality ethnic Bulgarians speaking the Macedonian dialect of Bulgarian language.¹²⁴ The Gagauzes, a Christian Orthodox and Turkophone minority, were also targets of assimilatory policies of the Bulgarian state. The Gagauzes share the same religious denomination with the ethnic Bulgarian majority which makes them be perceived as potential ethnic-Bulgarians.

In Bulgaria, the Pomaks experienced mass and forced religious conversions as well as forced name changing campaigns in 1912, 1936, 1972, and 1984.¹²⁵ The Bulgarian authorities later restored their changed names and allowed practicing Islam. However, after the dissolution of state-socialism in Bulgaria in 1989, despite having the right to restore their names some of the Pomaks have kept their Christian-Bulgarian names. By this way, they aim to escape stigmatization and discrimination because of being Muslim. Bulgaria's first policy is to assimilate Pomaks into the mainstream ethno-national Bulgarian identity through stressing their Bulgarian language and claiming that they are ethnically Bulgarian. For the Bulgarian state, Pomaks are "Bulgarian Muhammedans" or Bulgarian Muslims. This naming has a purpose to assert that they are ethnically Bulgarian. The state tries to be certain of that the Pomaks will identify themselves with Bulgarianness. Until the 1980s, during the state socialist period, Pomaks even had their separate religious institution. The grand mufti of the Pomaks used to be separate from that of the Turkish minority in Bulgaria. In the post-socialist era, religious life of all Muslims, including Pomaks and Turks is administered by a single Grand Mufti.

This assumed "Bulgarianness," however, still does not grant them all the privileges of being ethno-national Bulgarianness. The Pomaks still face discrimination even though they have Bulgarian-Christian names.¹²⁶ This state policy came into the surface during the Census of 1992. In the Census of 1992, around 35.000 Pomaks in the Blagoevgrad region

124 Bernd Rechel, "State Control of Minorities in Bulgaria," *Journal of Communist Studies and Transition Politics* Vol. 23(3) (2007): p. 352-370.

125 Neuburger, *The Orient Within*

126 Inter Ethnic Initiative for Human Rights Foundation (IEIHRF), *Alternative Report to the Bulgarian State Report, Pursuant to Article 35 Paragraph 1 of the Framework Convention for The Protection of National Minorities*, October 2003, Sofia: IEIHRF, accessed December 13, 2012, http://www.minelres.lv/reports/bulgaria/Bulgaria_FCNM_NGO_2004.doc. Bulgarian Helsinki Committee (BHC), *Human Rights in Bulgaria in 2000, Annual report of the Bulgarian Helsinki Committee*, March 2001, Sofia: BHC, , accessed May 11, 2007 <http://www.bghelsinki.org/frames-reports.htm>. Bulgarian Helsinki Committee (BHC), *Human Rights in Bulgaria in 2001, Annual report of the Bulgarian Helsinki Committee*, Sofia: BHC, 2002, accessed May 11, 2007, <http://www.bghelsinki.org/frames-reports.htm>.

registered themselves as ethnically “Turks” instead of “Bulgarians.” When this situation was realized it created a hot debate which led to the nullification of the census results in the region by the Bulgarian National Parliament in 1993. It was important because not the Bulgarian National Institute of Statistical which had administered the census in 1991 nullified the results, but a political body.¹²⁷ This example shows while the Pomaks are considered to be a group that can be assimilated into the ethno-national Bulgarian identity, they are also seen as different from other Bulgarians as being Muslims. The census debate also created a nationalist hysteria among the Bulgarian nationalists that Movement for Rights and Freedoms (MRF), a Bulgarian political party whose main supporters were Muslim minorities including the Turks, the Pomaks, and the Roma, tries to “assimilate” the Pomaks into “Turkishness.”¹²⁸

Bulgarian state has manifested contradictory attitudes and policies towards the identity of the Pomaks. It has insisted that the Pomaks are in reality ethnic Bulgarians who speak “the purest” form of Bulgarian language. On the contrary, this position also assumes that the Pomak identity to be malleable, thus fluid or flexible. Because the Pomaks converted to Islam in 18th century, there have been numerous attempts by Bulgarian governments to “reinstate” the putative Bulgarian identity of Pomaks by forced religious conversions to Christian Orthodoxy or changing Pomaks’ names into Christian-Slavic names.¹²⁹ The Bulgarian nation-state has strategically and paradoxically instrumentalized both fluidity and fixity of social identities.

The Pomaks in Greece:

There are around 40.000 Pomaks in Greece, who live almost entirely in the Western Thrace region.¹³⁰ In Greece, Pomaks are part of the

127 Ali Eminov, *Turkish and Other Muslim Minorities of Bulgaria* (New York: Routledge, 1997), p. 111.; Georgieva, “Pomaks: Muslim Bulgarians.”; Karamihova, “One Anonimous Group” 155.

128 Karamihova, “One Anonimous Group” 155-160.

129 Ulf Brunnbauer, “Diverging (Hi-)Stories: The Contested Identity of the Bulgarian Pomaks,” *Ethnologia Balkanica* Vol. 3 (1999): p: 35-50.

130 Labrianidis, “Internal Frontiers” 94.; Evangelos Karagiannis, “The Pomaks in Bulgaria and Greece: Comparative Remarks,” *Euxeinos* Vol. 8 (2012): p: 12-24.; Nikolaos T. Kokkas, “Islam and Ethnic Delimitation: The Case of the Pomaks of Thrace,” *International Conference Folk Cultures and Boundaries in the Balkans, Volos, 6-8 June 2008*, University of Thessaly, School of Humanities, Department of History, Archaeology and Social Anthropology, 2008, accessed February 24, 2017, https://www.academia.edu/6177248/Islam_and_ethnic_delimitation_The_case_of_the_Pomaks_of_Thrace, accessed February 24, 2017.

officially recognized “single Muslim minority.” Their minority status is defined according to the Treaty of Lausanne of 1923 which established the legal statuses of Muslim minorities in Greece and non-Muslim minorities in Turkey. Greece interprets the treaty as it covers all Muslims communities under a single “Muslim minority” concept regardless of their ethnolinguistic identity. This understanding dates back to the Ottoman *millet* system in which communities were defined through their religious affiliations. However, instead of receiving education in their first language, the Turkish language was proclaimed the medium of instruction for the supposedly undifferentiated Muslim minority. Even though the mother tongue of many Pomaks is Bulgarian/ *Pomakcha*, Pomaks together with Muslim Roma receive education in Turkish in “Muslim minority schools.” Thus, Pomaks have become literate mainly in Turkish and in the Latin script, and in Greek and the Greek script, but not in Bulgarian and Cyrillic.

Following the post-World War II Eastern and Western blocs confrontation as well as the Greek Civil War between 1946 and 1949, the Greek state saw utility in promoting assimilation of the Pomaks as Turks. During the Greek Civil War, Pomak areas in Xanthi were under control of the communist Democratic Army of Greece’s (DSE). Some sources claim that there were around 3000 Pomak members in the army.¹³¹ Despite the 1955 pogroms against the Greek minority in Istanbul,¹³² for Greece, promoting Turkish identity of the NATO ally Turkey among Pomaks was a better option instead of promoting Bulgarian identity of the communist Bulgaria.¹³³ Slavic and Bulgarian identifications became targets of Greek assimilation policies during the Cold War, thus Pomak dialect and Macedonian language, as well. Macedonian minority in the Aegean (Greek) Macedonia was included in the assimilation agenda of the Greek state because of being Orthodox Christians.¹³⁴ The Pomaks, on the other hand, are Muslims and non-Greek speakers, which left them outside of the Greek assimilation agenda.

The Greek policy of supporting Pomaks’ Turkification changed after the Turkish-Greek confrontation over the Cyprus in 1974, and following the declaration of the Turkish Republic of Northern Cyprus in 1983. Even

131 Nikos Marantzidis, *Dimokratikos Stratos Elladas 1946-1949* [Democratic Army of Greece 1946-1949] (Athens: Ekdotis Alexandria, 2010), p. 52-62.

132 Dilek Güven, *6-7 Eylül Olayları Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında* (Istanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005).

133 Dimitris Antoniou, “Western Thracian Muslims in Athens: From Economic Migration to Religious Organisation,” *Balkanologie* Vol. 9 (1-2) (2005): p. 79-101.

134 Karakasidou, *Fields of Wheat*.

though the Greek state does not actively seek to assimilate Pomaks into the mainstream ethno-national Greek identity, it has started to ensure that Pomaks will not identify themselves with either Bulgarianness or Turkishness. One of the first efforts to towards this goal was to ban usage of “Turk and Turkish” in the names of the minority organizations.¹³⁵ Consequently, the Xanthi Turkish Youth Union (*İskeçe Türk Gençler Birliği*), the first minority association in Western Thrace which was founded in 1927, was closed in 1986. Despite the ruling of the European Human Rights Court against this action, the organization still cannot officially use the word “Turkish” in its name.¹³⁶

In the post-1989, Greece started to promote a separate Pomak identity among Pomaks in Greece. Despite strong state-level objections from Bulgaria that there is no separate Pomak language but a Bulgarian dialect is spoken in the Rhodope mountains in Bulgaria and Greece, a Pomak-Greek dictionary and later a textbook was published in Greece.¹³⁷ This dictionary was not published using Cyrillic letters but rather Latin ones, which also became a point of criticism in Bulgaria.¹³⁸ The Turkish minority and some of the Pomaks in Greece have also seen this revitalization of Pomak identity and language by the Greek state as a tactic to “divide and rule” the minority.¹³⁹

Greece also re-implemented the structure of the Muslim minority’s religious institutions and appointed two muftis, instead of letting the Muslim minority to elect their muftis as it was asked in the Treaty of Lausanne. This implementation created two parallel and alternative religious bodies: appointed muftis with official status and elected muftis who are not recognized by the Greek state but were elected by the community unofficially. Greece recognizes only the appointed muftis while Turkey establishes relations only with elected muftis. When the Greek law does not prohibit or sanction dealing with elected muftis

135 Antoniou, “Western Thracian Muslims”

136 *İskeçe Türk Birliği*, accessed December 18, 2012, <http://www.iskeceturkbirligi.org>.

137 Petros D. Theoharides, *Grammatike tes Pomakikes glossas phraseis kai keimena: Pomakoellenika-Hellenopomakika: Pomachtskou-Ouroumetskou, Ouroumetskou-Pomachtskou [Grammar of the Pomak Language]* (Salonica: Aigeiros. 1996). Petros D. Theoharides, *Hellenopomakiko lexiko: Ouroumetskou-Pomachtskou leksiko [Greek-Pomak Dictionary]* (Salonica: Aigeiros, 1996). Petros D. Theoharides, *Pomakoelleniko lexiko: Pomachtskou-Ouroumetskou leksiko [Pomak-Greek Dictionary]* (Salonica: Aigeiros, 1996).

138 Madeleine Danova, “Transformations of Ethnic Identity: the Case of Bulgarian Pomaks,” in *Parallel Cultures: Majority/Minority Relations in the Countries of the Eastern Bloc*, ed. Christopher Lord and Olga Strietska-Ilina (Aldershot, Burlington, Singapore, Sydney: Ashgate, 2001), p. 147-175.

139 Antoniou, “Western Thracian Muslims”

instead of appointed ones, the Muslim community also usually follows the elected muftis. If one visits “official” websites of “elected” and “appointed” muftis of Xanthi and Komotini, it can be seen that, interestingly, none of them have a Bulgarian or Pomak language version. Another interesting fact is that the website of the elected mufti office of Xanthi, where most of the Pomaks in Greece live, entitles itself as “the Xanthi Mufti Office of Western Thrace Turkish Minority.”¹⁴⁰ But the website of the elected Mufti office of Komotini, where most of the Turks in Greece live, does not have the statement of “Turkish,” but only the statement of “elected.”¹⁴¹ If we recall that Xanthi is where Pomaks mostly live and that using “Turkish” in the names of associations is forbidden in Greek law, these practices and choices seem revealing.

The Pomaks in Turkey:

The Pomaks in Turkey are descendants of immigrants from the Aegean Macedonia and Bulgaria, who came to Turkey as a result of migrations, deportations and forced population exchange between Greece and Turkey in 1926. Since the centralization and nationalization of education in 1924, Pomaks are educated only in Turkish. The stigma of talking a Slavic language which is associated with Bulgarianness and Christianity has also prevented the maintenance of Pomak language among new generations. Therefore, younger generations have become less proficient in their Slavophone language and are mainly illiterate in Bulgarian Cyrillic.

Unlike in Bulgaria and Greece, the Pomaks in Turkey are mostly immigrants or people who fled from Bulgarian and Greek territories as a result of wars and population exchanges or are the descendants of such people. They live in very widespread areas all around western Turkey, such as Eastern Thrace (Edirne, Kırklareli, Tekirdağ and Çanakkale), the Aegean Region, and the Central Anatolia. Keeping collective memories of exile affect their imagining of the Turkish state as the last refuge, as has been seen among other immigrant ethnic groups in Turkey, e.g. Turks from Bulgaria, and various Circassian immigrants.¹⁴² Thus,

140 Batı Trakya Türk Azınlığı İskeçe Müftülüğü, accessed March 11, 2017, <http://www.iskecemuftulugu.org>.

141 Gümülçine S. Müftülüğü, accessed March 11, 2017, <http://www.gumulcinemuftulugu.info/default.aspx?Id=0>.

142 Alexandre Toumarkine, “Kafkas ve Balkan Gocmen Dernekleri: Sivil Toplum ve Milliyetçilik,” *Türkiye’de Sivil Toplum ve Milliyetçilik*, ed. Stefanos Yerasimos, Günter Seufert and Karin Vorhoff (Istanbul: İletişim Yayınları, 2001), p. 425-450.

they have exceptional loyalty to the Turkish state which prevents them from demanding any minority rights.

Turkey, in practice, defines the “ideal” citizen as the one who identifies himself/ herself as ethnically Turkish and religiously Sunni Muslim.¹⁴³ For example, Gagauzes, Turkish-speaking Orthodox Christians in Moldova, were not considered as being of “Turkish origin” by the Turkish Law on Settlement of 1934.¹⁴⁴ On the contrary, although not speaking Turkish, Bosnian Muslims, and Albanian Muslims in Kosovo and Macedonia were considered among potential “ideal citizens” because of being Muslim. Similar to Bulgaria and Greece, because of the legacy of the Ottoman millet system, Turkey also does not recognize any Muslim minority. Only three non-Muslim groups have a minority status: Greeks, Armenians, and Jews, and any Muslim minority group, regardless of their language, are considered as “potential Turks”¹⁴⁵ by the state, such as Kurds and Alevis.

The Pomak Revival in the Post-socialist Period

78

The end of the state socialism in the Eastern Europe, the expansion of NATO towards the East and the EU membership processes of Bulgaria and Turkey altered states’ minority policies as well as have created new strategies for minorities. Bulgaria, Greece, and Turkey responded similarly but also differently in their minority politics to the political changes in post-Cold War era. In general, however, all three states have continued to contest Pomaks’ ethnic identity. This makes Pomaks a double-stigmatized minority in Bulgaria and Greece, which may explain why they would try to control and manage their collective (in)visibilities,¹⁴⁶ either in public or private spheres,¹⁴⁷ via dissimulation.

The new 1991 Constitution of Bulgaria has vague terms on minorities. It does not officially recognize any ethnic minority, but guarantee only education of their languages. Article 36 (2) of the Constitution states that “citizens whose mother tongue is not Bulgarian, along with the

143 Oran, *Türkiye’de Azınlıklar*.

144 Erol Ülker, Assimilation of the Muslim Communities in the First Decade of the Turkish Republic (1923-1934), *European Journal of Turkish Studies*, 6 (2007), accessed November 21, 2012, ejts.revues.org/index822.html.

145 Yeğen, *Müstakbel Türk’ten Sözde Vatandaş*.

146 Sözer, *Managing Invisibility*.

147 Gal, “Language Ideologies”

compulsory study in the Bulgarian language, have a right to learn and use their languages.”¹⁴⁸ A closer look at that article reveals that it has some strategy by emphasizing only the language and not ethnicity. By emphasizing language, it indirectly states that the Pomaks and Macedonians are neither “minority” nor can demand education in their languages. It also prevents the Pomaks pupils to study and learn Turkish by enrolling in Turkish language courses at primary and secondary schools.

However, in the post-socialist era, many people in the younger Pomak generation have kept their Slavic-Bulgarian names to escape stigmatization and gain access to better opportunities. Many have been using Bulgarian names in public or outside their localities, and their original names at home or in their regions.¹⁴⁹ Pomaks with Slavic-Bulgarian names cannot be differentiated easily from Christian ethnic-Bulgarians because their mother tongue is also Bulgarian. For example, the Inter Ethnic Initiative for Human Rights Foundation¹⁵⁰ reported ‘covert’ discrimination cases against Pomaks, which led them to change their names, sometimes several times in their lives. The same report also states that there is “self-censorship” among Pomaks to escape from discrimination based on their names in education and work, and from the stigma of being Pomak, thus “nothing, neither a Bulgarian nor a Turk.” The case of “self-censorship” is very likely to refer to their dissimulation and invisibility practices.

In another example, in Smolyan which is a region with the largest Pomak population, 15% of people did not declare their religion in the Census 2011. This number was even higher in the previous Census 2001 in which 28% of people in Smolyan opted not to declare their religion.¹⁵¹ Smolyan has the highest nationwide percentage in this category. There might be various reasons for this phenomenon. However, one of them is ongoing fear of discrimination. If one makes his religious identity invisible, and if s/he has a Christian-Slavic name and speaks Bulgarian, in theory, there is no way to differentiate him/her from ethnic-

148 Narodno Sabranie na Republika Balgariya (1991) *Konstitutsiya na Republika Balgariya*, accessed August 12, 2007, <http://www.parliament.bg/?page=const&lng=bg>.

149 Neuburger, *Orient Within*. Kristen Ghodsee, *Muslim Lives in Eastern Europe: Gender, Ethnicity, and the Transformation of Islam in Postsocialist Bulgaria* (Princeton: Princeton University Press, 2010).

150 Inter Ethnic Initiative for Human Rights Foundation, *Alternative Report*

151 Natsionalen Statcheski Institut (NSI), *Prebroyavane 2011: Okonchatelni Danni* [Census 2011: Final Data] (Sofia: National Statistical Institute, 2012).

Bulgarians. Similarly, in Greece, Pomaks have Turkish-Muslim names and can speak Turkish that they learn at schools. Speaking Turkish makes them indistinguishable from ethnic-Turks if they want to claim that they are ethnic-Turks in public and before official bodies.

The official terminology for the Pomaks in the Bulgarian official discourse is “Bulgarian Mohammedans.” This term started to be used in the 1930s with the establishment of Association “Rodina.”¹⁵² By using the term “Mohammedan” it aims to separate the Pomaks from other Muslims in Bulgaria, and by emphasizing “Bulgarian,” it states that their ethnicity is Bulgarian. There are many problems with the term. First of all, it’s an outdated orientalist term which assumes Muslims are followers of Mohamed similar to Christians are followers of the Jesus Christ. It also has little use among the community itself. The community mostly prefers using “Pomak” or just “Muslim.” The use of “Pomak” or “Muslim” among the community members also has significance. Pomak is mostly used among more secular but “cultural Muslims” or non-practicing members while “Muslim” is preferred by more religious members.

It seems that Pomaks do not want to be conspicuously visible in the institutional sphere. Only in the last decade, in October 2012, an association with “Pomak” in its name is founded, which immediately received negative criticism from the Bulgarian media and politicians. The Pomaks are underrepresented in the parliament and MP candidates of the political parties. MRF (DPS, Movement for Rights and Freedoms), a Turkish and Muslim minority party, is supposed to be natural representative of the Pomaks but it was only in the general elections in 2009, for the first time, two MRF MPs were elected from Smolyan. There was not any significant voting bloc in favor for MRF among Pomak voters in previous post-1989 elections. MRF is continuously accused by the right-wing politicians, media, and academicians of “Turkifying” Pomaks.¹⁵³

In Greece, there is also only a single association with ‘Pomak’ in its name, which is criticized by the Turks in Greece. In Greece, Pomaks are active in minority associations, but under the name of “Turkish Minority.” After the collapse of Eastern European state-socialist regimes, Greece has started to promote distinctiveness of Pomak and Roma

152 Druzhiba Rodina <http://drujbarodina.org/about>

153 Inter Ethnic Initiative for Human Rights Foundation, *Alternative Report*

identifications while has been continuing to oppress ethnic-Turkish identification. For example, in Greece, despite the decisions of the European Human Rights Court, it is still prohibited to establish an association with “Turk” on its name; however, there is not such a ban on Pomak and Roma associations.¹⁵⁴ There are interesting and contradictory politics on the Greek side, as well. For instance, a former Greek MP in the European Parliament and the head of the radical right-wing populist political party The People’s Orthodox Rally (LAOS), Georgios Karatzaferis supports Pomaks to have their associations and a department at the University of Thrace of Xanthi.¹⁵⁵ He accuses Greek governments of contributing the assimilation of Pomaks into Turkishness. It is apparent that concerns of Bulgarian and Greek politicians to prevent assimilation of Pomaks are not against the assimilation itself, but assimilation to any identity other than the Bulgarian or Greek ones.

In Turkey, the first registered association with “Pomak” in its name, founded in 2009 in Eskişehir, Central Anatolia. Later, several other Pomak associations were established in places where Pomaks live, such as in Istanbul, Edirne, Bursa, İzmit, İzmir, and Çanakkale. This mushrooming of Pomak associations were followed by the creation of a federation of Pomak associations (PODEF) in 2013.¹⁵⁶ The majority of the mainstream parties does not recognize Pomaks as a minority, but part of the “cultural mosaic” of Turkey. The rhetoric of “cultural mosaic” is used to keep Pomaks and other minorities “silent” and “invisible” by halfheartedly mentioning their existence without officially recognizing them.¹⁵⁷

There are some interesting similarities between the post-socialist Pomak revival and the 20th-century nationalist movements. In Marxist analysis, the Pomaks lacks their bourgeoisie. Like many 19th and 20th century

154 Azınlıkça, “Karayusuf’tan ‘Hronos’a verdiği demeç hakkında açıklama” [Disclosure from Karayusuf on his statement to ‘Chronos’], *Azınlıkça.Net*, 2012, accessed December 6, 2012, <http://www.azınlıkca.net/bati-trakya-haber/karayusuf-hronos-demec-aciklama-12062012.html>.

155 European Parliament, *Written Question by Georgios Karatzaferis (IND/DEM) to the Commission, Parliamentary Questions*, 23 May 2007, accessed December 12, 2012, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+WQ+E-2007-2622+0+DOC+XML+V0//EN>.

156 POMAK DERNEKLERİ FEDERASYONU – PODEF, <http://podef2014.blogspot.com.tr/>

157 Burak Cop and Janet Barış, Geçmişten Bugüne Egemen Siyasette Azınlıklar [Minorities in the Dominant Politics from Past to Present], *Bianet*, accessed December 19, 2012, <http://www.bianet.org/bianet/azınlıklar/129445-gecmisten-bugune-egemen-siyasette-azınlıklar>.

Balkan nationalist movements, however, they have diasporas outside the Rhodopean Mountains region, especially in Turkey. One of the strategies that the Pomak diaspora uses is the idea of “Pan-Pomak” identity among Slavic-speaking Muslim communities in the Balkans, which are the Torbeshis in Macedonia and the Goranis in Kosovo. The Torbeshis are Macedonian speaking Muslims. Similar to the Bulgarian censuses, Macedonian statistics have registered Torbeshis as ethnically Macedonian and religiously Muslim. Lack of census data prevents us from having a precise number on their population. Similar to the Bulgarian cases of Macedonians and Pomaks, Macedonian state also tries to promote Macedonian ethnic identification among the Torbeshis. It is reported that some Torbeshis have a tendency to define themselves with various identities, such as Macedonians, Turks or Albanians.¹⁵⁸

Some of the Torbeshis believe that they came to Macedonia from the Central Anatolian region of Turkey during the Ottoman Empire. They believe that when the Ottoman Empire had to leave the region, they stopped speaking Turkish because of fear of prosecution and lack of proper Turkish education. One of the Bulgarian sources listed them under the category of Bulgarian Muslim, but with their name Torbeshis, together with Pomaks.¹⁵⁹ Also, similar to the Bulgarian “Druzhba Rodina” case, there is a state-supported “Association of Macedonian Muslims” founded in 1970, who also promotes the idea that not only Torbeshis but Kosovar Goranis are also Macedonians. The association’s public support is dubious, but their appearance on media is quite often. There is a similar belief among some of the Pomaks in Bulgaria.¹⁶⁰ This strategy is to escape from liminality. Their lack of Turkish speaking skills prevents them to be seen as “real” ethnic-Turks among the Turkish minorities in the Balkans. Their religious beliefs also prevent them to be seen as “real” ethnic-Bulgarians, ethnic-Macedonians, or ethnic-Greeks, as well. And if they do not want to stuck with an unrecognized Pomak identity, they strategically create such myths to justify the lack of shared identity markers with the group they associate themselves.

158 Ali Dikici, “The Torbeshes of Macedonia: Religious and National Identity Questions of Macedonian-Speaking Muslims,” *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol. 28(1) (2008): p. 27-43.

159 Vasil Kanchev, *Makedoniya: Etnografiya i Statistika*, reprint. Sofia: Akadamichno Izdatelstvo “Prof. Marin Drinov,” 1996 [1900].

160 Srebranov, “Bulgarian Muslims.”; Georgieva, “Pomaks: Muslim Bulgarians,” 309.

The Pomak diaspora also uses “Tamrash Republic”¹⁶¹ to create an idea of ancient Pomak state. Searching for an ancient state is mimicking the 19th and 20th-century Balkan nationalist movements. Previous Balkan nationalist movements also built their claims for separate nation-states based on their preexisting real or mythical ancient states. It is common to see glorification of the Tamrash Republic in online forums and social media posts.¹⁶² Furthermore, in order to get public attention as a prosecuted minority, the Pomak diaspora calls for recognition of “the Pomak genocide.”¹⁶³ The Pomaks in Greece still identify themselves with the Western Thracian Turkish identity. “We are Turks, but we speak *Pomakcha!*” is a common phrase to illustrate this identification. The rationale is strategic, as well. The community was convinced that the promotion of a separate Pomak identity in the Western Thrace would only serve to diminish the socio-political influence of the Muslim minority. They believe the Greek state supports the Pomak identity in order to weaken communal ties among the minority as well as their ties with Turkey. On the Bulgarian side of the Rhodopes, however, Pomak identity is usually kept in private conversations or the peripheral cities. In public, more regional sounding and less politically charged term “Rhodopean” is more common not only among Pomaks but also among the Christian Orthodox Bulgarians.

Conclusion: Contested Borders and Boundaries

As Neuburger¹⁶⁴ points out, liminality¹⁶⁵ of Pomaks serves as being “Oriental others” within the Bulgarian mainstream society. Beginning from the 18th century, when the first interest on Pomaks started to appear, they were regarded as “strange” community who speak “distorted Slavic, mixed with Greek and Bulgarian.”¹⁶⁶ Their linguistic features also caused confusions. According to romantic Balkan nationalisms “pure nation” should be homogeneous both in language,

161 Angel Valchev, *Tamrash*, Sofia: Izdatelstvo na Otchestveniya Front, 1973.

162 Pomakların Sesi 2014 “Timraş’ın Kuruluş Yıldönümü Kutlandı,” 6 March 2014
<http://www.pomaklarinsesi.com/hello-world>.

163 Demokratik Pomak Hareketi, 2016 “Neden 10 Aralık?”
<https://www.facebook.com/D.Pomak.Hareketi/photos/a.195677560538369.35180.174493709323421/989167227856061/?type=3&theater>

164 Neuburger, *Orient Within*.

165 Douglas, *Purity and Danger*.

166 Luca, 1706, as cited in Stoyan Raichevsky, *Mohammedan Bulgarians (Pomaks)*, trans. Maya Pencheva, Sofia: National Museum of Bulgaria, 2004.

religion, and ethnicity. For example, Aprilov in 1841¹⁶⁷ states that “at home, they speak Bulgarian as they do with the rest of the Bulgarians, and with the Greeks and the Turks they speak in Turkish.” While, in 1860, Verkovich states that¹⁶⁸ “they don’t know any other language than their native Bulgarian.” In an article published in “Danube Star” “they [Pomaks] adopted the religion [of Islam] but hated the Turkish language.”¹⁶⁹ All these accounts are to state their “forced” conversion and highlight them as “passive subjects” if not as “traitors” who opted to convert into the oppressor’s religion and cooperate with invaders against their Bulgarian Christian Orthodox brothers and sisters. Finally, regarding their language, Karavelov, again, states that “... the language of the Lovech Pomaks is pure – with no Turkish words and constructions, melodious, preserving most of the Old Bulgarian forms, the language of the Orthodox Bulgarians. I’m not saying that the language of the Pomaks does not contain Greek words or Greek influence, introduced by the so-called Greek education among the Orthodox Bulgarians.”¹⁷⁰ This purity and beauty of their language or dialect is still stated even by contemporary post-socialist ‘liberal’ Bulgarian scholars.

Therefore, there are multiple claims by parties over each other’s identities. Bulgaria claims Pomaks are ethnic-Bulgarians. Greece insists that they are either Slavophone Muslims or Slavophone Hellens. Turkey tries to prove that Pomaks are descendants of Turkic tribes such as Pechenegs and Kumans. Similarly, Pomak activists from Turkey claim that the Torbeshis of Macedonia and the Goranis of Kosovo are Pomaks. Nationalism instrumentalizes or contests ethnic identities to put claims over certain territories, but here, we can also see “schizophrenic”¹⁷¹ faces of nationalism. On the one hand, nationalism claims that identities are “primordial” or “fixed.” For example, once one was Bulgarian, Turkic or Hellen, s/he remains Bulgarian, Turkic or Hellenic, forever. Therefore, Pomaks are Bulgarians, Hellens or Turkic people. On the other hand, these nationalisms also see identities as “flexible”,¹⁷² for example, a Pomak can be true Bulgarian by religious conversion, or a

167 As cited in in Raichevsky, *Mohammedan Bulgarians*.

168 *Ibid.*

169 Karavelov, 1867 as cited in in Raichevsky, *Mohammedan Bulgarians*.

170 Raichevsky, *Mohammedan Bulgarians*.

171 Gilles Deleuze and Félix Guattari, *Anti-Edipus*. trans. Robert Hurley, Mark Seem and Helen R. Lane (London and New York: Continuum, 2004 [1972]).

172 Ong, *Flexible Citizenship*.

Slavic speaking Christian Orthodox can be Greek if s/he switches to be Greek speaking.

Since the dissolution of the Ottoman Empire and the creation of the independent Balkan nation-states in the 19th and 20th centuries, the Pomaks found themselves living in three different states: Bulgaria, Greece, and Turkey. Their identities altered in reaction and adaptation to the social, economic, and political changes in the region and their respective countries. They developed strategies to cope with border changes, regime changes, and assimilation policies of the newly founded nation states. In Bulgaria, they have strategically used dissimulation as a strategy to avoid prosecution and discrimination from the majority ethnic-Bulgarians as well as the state authorities. They use various tactics to dissimulate. For instance, the Pomaks in Bulgaria use Christian-Slavic personal names, avoid talking and expressing their Pomak or Muslim identity in public, and even do not register their religious affiliation in the censuses. The Pomaks in Greece, however, use a strategy to change their identities situationally. Among themselves, they speak in their Pomak dialect, but among the Turkish minority and strangers, they speak in Turkish. Similarly, the Pomaks in Turkey, from fear of discrimination and stigma of Slavic and Bulgarian languages as languages of infidels or non-Muslims, opt to talk in the Pomak dialect only in private spheres. In public and among non-community members, they prefer to use Turkish. In Turkey, they created a new “*Pomak Türkü*” or Turkish-Pomak identity.¹⁷³ This new identification accepts the Turkish official thesis that the Pomaks are descendants of the pre-Ottoman Turkic tribes. They use this *Pomak Türkü* identity strategically to perform two identities simultaneously. In the end, they can claim their Pomak identity freely. Because most of the new generation of the Pomaks in Turkey cannot speak the Pomak dialect, this new *Pomak Türkü* identity has been reduced to only folkloric elements, such as food, folk costumes, folk songs, and some idioms and expression in Pomak dialect. With this new folklorized *Pomak Türkü* identity,¹⁷⁴ they will be less likely to be stigmatized and accused of being against the “national unity of Turkey.”

173 İnegöl Pomak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği, accessed March 11, 2017, <https://www.facebook.com/inpodinegol>.

174 Christopher B. Balme, “Dressing the Hula. Iconography, Performance and Cultural Identity Formation in Late Nineteenth Century Hawaii,” *Paideuma: Mitteilungen zur Kulturkunde*, 45 (1999) 233-255.; Mark Rogers, “Spectacular Bodies: Folklorization and the Politics of Identity in Ecuadorian Beauty Pageants,” *The Journal of Latin American and Caribbean Anthropology*, 3: 2 (1998) 54-85.

In sum, in this paper, I argued that first, newly emerging or accelerating nationalisms still follow the old nationalist models to claim that their identities are homogeneous. Secondly, the new nationalist movements or communities with contested identities, are also following a similar way by contesting other groups' identities. Finally, these identity claims and contestations go hand in hand with territorial claims or their self-imaginings of their identities.

Acknowledgments: I am thankful to Dr. Robert M. Hayden for his insightful comments on earlier versions of this paper. I also would like to thank Dr. Turgut Kerem Tuncel the editor of the Journal of International Crimes and History, Venera Khalikova, the two anonymous reviewers as well as people in various conferences for their questions and comments. Any ideas expressed in this paper do not necessarily reflect the ideas of people mentioned above. All the mistakes are solely mine, as well.

Bibliography:

Ágoston, Gábor. "A Flexible Empire: Authority and its Limits on the Ottoman Frontiers," in *Ottoman Borderlands: Issues, Personalities and Political Changes*, edited by Kemal H. Karpat and Robert W. Zens, pp. 15-32. Madison: The University of Wisconsin Press, 2003.

Ágoston, Gábor. "Treaty of Karlowitz," in *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, edited by Gábor Ágoston and Bruce Masters, New York: Infobase Publishing, 2010.

Aksan, Virginia H.. "Whose Territories and Whose Peasants? Ottoman Boundaries on the Danube in the 1760s," in *The Ottoman Balkans 1750-1830*, edited by Frederick F. Anscombe, pp. 61-86. Princeton: Markus Wiener Publishers, 2006.

Alba, Richard and Victor Nee. "Rethinking Assimilation Theory for a New Era of Immigration," *International Migration Review* Vol. 31(4) (1997): pp. 826-887.

Alland, Alexander Jr. and Sonia Alland. *Catalunya One Nation Two States: An Ethnographic Study of Nonviolent Resistance to Assimilation*. New York and Hampshire: Palgrave Macmillan, 2006.

The American Journal of International Law. "Preliminary Treaty of Peace between Russia and Turkey: Signed at San Stefano, February 9/ March 3, 1878, Supplement: Official Documents." *The American Journal of International Law* Vol. 2(4) (1908a): pp. 397-401.

The American Journal of International Law, "Treaty between Great Britain, Germany, Austria, France, Italy, Russia, and Turkey for the Settlement of Affairs in the East: Signed at Berlin, July 13, 1878, Supplement: Official Documents." *The American Journal of International Law* Vol. 2 (4) (1908b): pp. 401-424.

Amitai-Preiss, Reuven. "Northern Syria between the Mongols and Mamluks: Political Boundary, Military Frontier, and Ethnic Affinities," in *Frontiers in Question: Eurasian Borderlands, 700-1700*, edited by Daniel Power and Naomi Standen, pp. 55-79. New York: St. Martin's Press, 1999.

Anderson, Benedict. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism, Revised and Extended Edition*. London: Verso, 1991.

Anonymous [signed as *An Old Diplomatist*] "The Congress of Berlin and Its Consequences," *The North American Review* Vol. 127 (265) (1878): pp. 392-405.

Antoniou, Dimitris. "Western Thracian Muslims in Athens: From Economic Migration to Religious Organisation," *Balkanologie* Vol. 9(1-2) (2005): pp. 79-101.

Armstrong, Hamilton Fish. "Bulgaria and the Aegean," *Foreign Affairs* Vol. 5(1) (1926): pp. 148-151.

Bakić-Hayden, Milica. "Nesting Orientalisms: The Case of Former Yugoslavia," *Slavic Review* Vol. 54 (4) (1995): pp. 917-931.

Balikci, Asen. "Visual Enthography Among the Balkan Pomak," *Visual Anthropology Review*, Vol. 23 (1) (2007): pp. 92-96.

Balme, Christopher B.. "Dressing the Hula. Iconography, Performance and Cultural Identity Formation in Late Nineteenth Century Hawaii," *Paideuma: Mitteilungen zur Kulturkunde* Vol. 45 (1999): pp. 233-255.

Barth, Fredrik. "Introduction," in *Ethnic Groups and Boundaries: the Social Organization of Culture Difference*, edited by Fredrik Barth, 9-37. Long Grove, IL: Waveland Press, 1998 [1969].

Batnitzky, Adina; Linda McDowell and Sarah Dyer. "Flexible and Strategic Masculinities: The Working Lives and Gendered Identities of Male Migrants in London," *Journal of Ethnic and Migration Studies* vol. 35 (8) (2009): pp. 1275-1293.

Billaud, Julie. "Visible Under the Veil: Dissimulation, Performance and Agency in an Islamic Public Space," *Journal of International Women's Studies* Vol. 11(1) (2009): pp. 120-135.

Bourdieu, Pierre. *Language and Symbolic Power*, translated by Gino Raymond and Matthew Adamson, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1991.

**The Making of the Rhodopean Borders and
Construction of the Pomak Identities in the Balkans**

- Boyar, Ebru. *Ottomans, Turks and The Balkans: Empire Lost, Relations Altered*. London and New York: Taurus Academic Studies, 2007.
- Bradatan, Cristina; Adrian Popan and Rachel Melton. "Transnationality as a fluid social identity," *Social Identities: Journal for the Study of Race, Nation and Culture* Vol. 16(2) (2010): pp. 169-178.
- Brown, Susan K.. "Structural Assimilation Revisited: Mexican-Origin Nativity and Cross-Ethnic Primary Ties," *Social Forces* Vol 85(1) (2006): pp. 75-92.
- Brubaker, Rogers. "The Return of Assimilation? Changing Perspectives on Immigration and its Sequels in France, Germany, and the United States," *Ethnic and Racial Studies* Vol. 24 (4) (2001): pp. 531-548.
- Brunnbauer, Ulf. "Diverging (Hi-)Stories: The Contested Identity of the Bulgarian Pomaks," *Ethnologia Balkanica* Vol. (3) (1999): pp. 35-50.
- Bucholtz, Mary and Kira Hall. "Identity and Interaction: a Sociocultural Linguistic Approach," *Discourse Studies* Vol. 7 (4-5) (2005): pp. 585-614.
- Burgess, Ernest and Donald J. Bogue (eds.). *Urban Sociology*. Chicago: University of Chicago Press, 1967.
- Calhoun, Craig. "Nationalism and Ethnicity," *Annual Review of Sociology* Vol. 19 (1993): pp. 211-239.
- Carnegie Endowment for International Peace. *The Other Balkan Wars: A 1913 Carnegie Endowment Inquiry in Retrospect with a New Introduction and Reflections on the Present Conflict by George F. Kennan*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 1993 [1913]
- Catherwood, Christopher. *The Balkans in World War Two: Britain's Balkan Dilemma*. London: Palgrave MacMillan, 2003.
- Cole, John W. and Eric R. Wolf. *The Hidden Frontier: Ecology and Ethnicity in an Alpine Valley*, New York: Academic Press, 1974.
- Cole, Laurence and Hans Heiss. "'Unity Versus Difference': The Politics of Region-building and National Identities in Tyrol, 1830-67," in *Different Paths to the Nation: Regional and National Identities in*

Central Europe and Italy, 1830-70, edited by Laurence Cole, pp. 37-59, New York and Hampshire, UK: Palgrave Macmillan, 2007.

Crampton, Richard J.. *A Concise History of Bulgaria*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

Cunningham, Allan. "The Sick Man and the British Physician," *Middle Eastern Studies* Vol. 17 (2) (1981): pp. 147-173.

E.H.W.. "The Macedonian Question: A Note on the Historical Background," *Bulletin of International News* Vol. 22 (12) (1945): pp. 509-515.

Danova, Madeleine. "Transformations of Ethnic Identity: the Case of Bulgarian Pomaks," in *Parallel Cultures: Majority/Minority Relations in the Countries of the Eastern Bloc*, edited by Christopher Lord and Olga Strietska-Ilina, pp. 147-175, Aldershot, Burlington, USA, Singapore, Sydney: Ashgate, 2001.

Das, Veena and Deborah Poole. *Anthropology in the Margins of the State*, Santa Fe, N.M.: School of American Research Press and Oxford: James Currey, 2004.

Deleuze, Gilles and Félix Guattari. *Anti-Edipus*. trans. Robert Hurley, Mark Seem and Helen R. Lane. London and New York: Continuum, 2004 [1972].

Diamond, Lisa M.. "A New View of Lesbian Subtypes; Stable versus Fluid Identity Trajectories over an 8-Year Period," *Psychology of Women Quarterly* vol. 29 (2005): pp. 119-128.

Dikici, Ali. "The Torbeshes of Macedonia: Religious and National Identity Questions of Macedonian-Speaking Muslims," *Journal of Muslim Minority Affairs* Vol. 28 (1) (2008): pp. 27-43.

Douglas, Mary. *Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*. New York and London: Routledge, 2002 [1966].

Easthope, Hazel. "Fixed Identities in a Mobile World; the Relationship between Mobility, Place, and Identity," *Identities: Global Studies in Culture and Power* Vol. 16 (1) (2009): pp. 61-82.

Fisher, William F.. *Fluid Boundaries: Forming and Transforming Identity in Nepal*. New York: Columbia University Press, 2002.

- Flynn, Donna K.. “‘We Are the Border:’ Identity, Exchange, and the State along the Bénin-Nigeria Border,” *American Ethnologist* Vol. 24 (2) (1997): pp. 311-330.
- Gal, Susan. “Language Ideologies Compared: Metaphors of Public/Private,” *Journal of Linguistic Anthropology*, Vol. 15 (1) (2005): pp. 23-37.
- Garces, Laura. “The League of Nations’ Predicament in Southeastern Europe,” *World Affairs* Vol. 158 (1) (1995): pp. 3-17.
- Geographical Review. “The New Boundaries of Bulgaria,” *Geographical Review* Vol. 9 (4) (1920): pp. 299-305.
- Georgieva, Tsvetana. “Pomaks: Muslim Bulgarians,” *Islam and Christian-Muslim Relations* Vol 12 (3) (2001), pp. 303-316.
- Ghodsee, Kristen. *Muslim Lives in Eastern Europe: Gender, Ethnicity, and the Transformation of Islam in Postsocialist Bulgaria*. Princeton University Press: Princeton, 2010
- Gladstone, W. E.. *Lessons in Massacre; or, The Conduct of the Turkish Government in and about Bulgaria Since May, 1876. Chiefly from the Papers Presented by Command*, London: John Murray, 1877.
- Gordon, Milton M.. *Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion and National Origins*. New York: Oxford University Press, 1964.
- Gorgas, Tejel J.. “Understanding Ethnic Conflict in Post-Colonial Societies,” *Nations and Nationalism* Vol. 3 (4) (2006): pp. 631-665.
- Gözler, Kemal. *Les villages pomaks de Lofça aux XVe et XVIe siècles d’après les tahrir defters ottomans*, Ankara: Publications de la Société turque d’Histoire, 2001.
- Gradeva, Rossitsa. “Osman Pazvantoglu of Vidin: Between Old and New”, in *The Ottoman Balkans 1750-1830*, edited by Frederick F. Anscombe, pp. 115-162. Princeton: Markus Wiener Publishers, 2006.
- Gürbüz, M. Vedat. “The Emergence of Bulgarian Nationalism,” *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* Vol. 16 (2014): pp. 27-51.

Güven, Dilek. *6-7 Eylül Olayları Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında* [6-7 September Events in Relation to Republican Era Minority Policies], İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005.

Eminov, Ali. *Turkish and Other Muslim Minorities of Bulgaria*. New York: Routledge, 1997.

Hall, Richard C.. *The Balkan Wars 1912-1913: Prelude to the First World War*. New York and London: Routledge, 2000.

Hayden, Robert M.. "Mass Rape and Rape Avoidance in Ethno-national Conflicts: Sexual Violence in Liminalized States," *American Anthropologist* Vol. 102 (2000): pp. 27-41.

Houseman, Michael. "Dissimulation and Simulation as Forms of Religious Reflexivity," *Social Anthropology* Vol. 10 (1) (2002): pp. 77-89.

Heywood, Colin. "The Frontier in the Ottoman History: Old Ideas and New Myths," in *Frontiers in Question: Eurasian Borderlands, 700-1700*, edited by Daniel Power and Naomi Standen, pp. 228-250. New York: St. Martin's Press, 1999.

Howard, Harry N.. *The Partition of Turkey: A Diplomatic History 1913-1923*. New York: Howard Fertig, 1966.

Hroch, Miroslav. "Introduction: National Romanticism," in *Discourses of Collective Identity in Central and Southeast Europe, Vol. II National Romanticism: The Formation of National Movements*, edited by Balázs Trencsényi and Michal Kopeček, Budapest: CEU Press, 2007.

Inalcik, Halil. "Ottoman Methods of Conquest," *Studia Islamica*, Vol. 2 (1954): pp. 103-129.

Jelavich, Barbara. *History of the Balkans: Eighteenth and Nineteenth Centuries, Vol. I*. Cambridge, New York and Oakleigh-Australia: Cambridge University Press, 1993a.

Jelavich, Barbara. *History of the Balkans: Twentieth Century, Vol. II*. Cambridge, New York and Oakleigh-Australia: Cambridge University Press, 1993.

- Joerg, W. L. G.. "The New Boundaries of the Balkan States and Their Significance," *Bulletin of the American Geographical Society* Vol. 45 (11) (1913): pp. 819-830.
- Kanchev, Vasil. *Makedoniya: Etnografiya i Statistika*, reprint. Sofia: Akadamichno Izdatelstvo "Prof. Marin Drinov," 1996 [1900].
- Karagiannis, Evangelos. "The Pomaks in Bulgaria and Greece: Comparative Remarks," *Euxeinos*, 8 (2012) 12-24.
- Karakasidou, Anastasia N.. *Fields of Wheat, Hills of Blood: Passages to Nationhood in Greek Macedonia, 1870-1990*. Chicago, IL: The University of Chicago Press, 1997.
- Karamihova, Margarita. "One Anonimous Group: the Pomacs in Bulgarian Political Life After The Collapse of Totalitarian Regime," *Islamic Perspective* Vol. 3 (2010): pp. 148-163.
- Karpat, Kemal H.. "Comments on Contributions and the Borderlands", in *Ottoman Borderlands: Issues, Personalities and Political Changes*, edited by Kemal H. Karpat and Robert W. Zens, 1-14. Madison: The University of Wisconsin Press, 2003.
- Kaup, Monika and Robert Mugerauer. "Reconfiguring the Caribbean's Sense of Place; From Fixed Identity to Fluid Hybridity," in *Transculturation: Cities, Spaces and Architectures in Latin America*, edited by Felipe Hernández; Mark Millington and Iain Borden, pp. 2-21. Amsterdam and New York: Rodopi, 2005.
- Keaton, Trica. "Arrogant Assimilationism: National Identity Politics and African-Origin Muslim Girls in the Other France," *Anthropology and Education Quarterly* Vol. 36 (4) (2005): pp. 405-423.
- Kroeber, Alfred L.. *Anthropology: Race, Language, Culture, Psychology, Prehistory*. New York and Burlingame: Harcourt, Brace & World, Inc, 1948.
- Labrianidis, Lois. "'Internal Frontiers' as a Hindrance to Development," *European Planning Studies* Vol. 9 (1) (2001): pp. 85-103.
- Livanios, Dimitris. *The Macedonian Question: Britain and the Southern Balkans 1939-1949*. Oxford and New York: Oxford University Press, 2008.

- Marantzidis, Nikos. *Dimokratikos Stratos Elladas 1946-1949* [Democratic Army of Greece 1946-1949], Athens: Ekdosis Alexandria, 2010.
- Matthee, Rudi. "The Safavid-Ottoman Frontier: Iraq-i Arab as Seen by the Safavids," in *Ottoman Borderlands: Issues, Personalities and Political Changes*, edited by Kemal H. Karpat and Robert W. Zens, pp. 157-176. Madison: The University of Wisconsin Press, 2003.
- Matthei, Linda M. and David A. Smith. "Flexible Ethnic Identity, Adaptation, Survival, Resistance: The Garifuna in the World-System," *Journal for the Study of Race, Nation and Culture* Vol. 14 (2) (2008): pp. 215-232.
- Maunsell, F. R.. "The Rhodope Mountains," *The Geographical Journal* Vol. 28 (1) (1906): pp. 7-24.
- McNeill, William H.. *Europe's Steppe Frontier 1500-1800*. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1964.
- Medlicott, W. N. and Richard G. Weeks Jr.. "Documents on Russian Foreign Policy, 1878-1880: Section I: August-December 1878," *The Slavonic and East European Review* Vol. 64 (1) (1986): pp. 81-99.
- Milojkovic-Djuric, Jelena *Panslavism and National Identity in Russia and in the Balkans, 1830-1880: Images of the Self and Others*. Boulder: Dist. Of Columbia University Press, 1994.
- Moreno, Eduardo Manzano. "The Creation of a Medieval Frontier: Islam and Christianity in the Iberian Peninsula, Eight to Eleventh Centuries," in *Frontiers in Question: Eurasian Borderlands, 700-1700*, edited by Daniel Power and Naomi Standen, pp. 32-54. New York: St. Martin's Press, 1999.
- Millo, Anna. "Trieste, 1830-70: From Cosmopolitanism to the Nation," in *Different Paths to the Nation: Regional and National Identities in Central Europe and Italy, 1830-70*, edited by Laurence Cole, pp. 60-81, New York and Hampshire, UK: Palgrave Macmillan, 2007.
- Natsionalen Staticheski Institut (NSI). *Prebroyavane 2011: Okonchatelni Danni* [Census 2011: Final Data], Sofia: National Statistical Institute, 2012.

- Neuburger, Mary C.. *The Orient Within: Muslim Minorities and the Negotiation of Nationhood in Modern Bulgaria*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2011.
- Ong, Aihwa. *Flexible Citizenship: The Cultural Logics of Transnationality*. Durham, NC: North Carolina University Press, 1997
- Oran, Baskın. *Türkiye’de Azınlıklar: Kavramlar, Teori, Lozan, İç mevzuat, İctihat, Uygulama* [Minorities in Turkey: Concepts, Theory, Lausanne, Domestic Legislation, Interpretation, Implementation], İstanbul, İletişim Yayınları, 2008.
- Park, Robert. *Human Communities: The City and Human Ecology*. Glencoe, IL: Free Press, 1952
- Philliou, Christine. “Communities on the Verge: Unraveling the Phanariot Ascendancy in Ottoman Governance,” *Comparative Studies in Society and History* Vol. 51 (1) (2009): pp. 151-181.
- Power, Daniel. “Frontiers: Terms, Concepts, and the Historians of Medieval and Early Modern Europe,” in *Frontiers in Question: Eurasian Borderlands, 700-1700*, edited by Daniel Power and Naomi Standen, pp. 1-12. New York: St. Martin’s Press, 1999.
- Raichevsky, Stoyan. *Mohammedan Bulgarians (Pomaks)*, trans. Maya Pencheva. (Sofia: National Museum of Bulgaria, 2004.
- Rechel, Bernd. “State Control of Minorities in Bulgaria,” *Journal of Communist Studies and Transition Politics* Vol. 23 (3) (2007): pp. 352-370.
- Roof, Wade Clark and Mark Silk (eds.). *Religion and Public Life in the Pacific Region: Fluid Identities*, Lanham, MD: Altamira Press, 2005.
- Roucek, Joseph S.. “The Eternal Problem of Macedonia,” *International Journal* Vol. 2 (4) (1947): pp. 297-307.
- Rogers, Mark. “Spectacular Bodies: Folklorization and the Politics of Identity in Ecuadorian Beauty Pageants,” *The Journal of Latin American and Caribbean Anthropology* Vol. 3 (2) (1998): pp. 54-85.
- Scelle, G.. “Studies on the Eastern Question,” *The American Journal of International Law* Vol. 5 (1) (1911): pp. 144-177.

- Sencer, Emre. "Balkan Nationalisms in the Ottoman Parliament, 1909," *East European Quarterly* Vol. 37 (1) (2004): pp. 41-64.
- Sözer, Hande. *Managing Invisibility: Dissimulation and Identity Maintenance among Alevi Bulgarian Turks*. Leiden and Boston: Brill, 2014.
- Srebranov, Ruben. "Bulgarian Muslims from the Chech Region and Their Linguistic Self-Identification," *International Journal of Sociology of Language* Vol. 179 (2006): pp. 131-143.
- Stephenson, Paul. "The Byzantine Frontier at the Lower Danube in the Late Tenth and Eleventh Centuries," in *Frontiers in Question: Eurasian Borderlands, 700-1700*, edited by Daniel Power and Naomi Standen, 80-104. New York: St. Martin's Press, 1999.
- Thaler, Peter. "Fluid Identities in Central European Borderlands," *European History Quarterly* Vol. 31 (2001): pp. 519-548.
- Theocharides, Petros D.. *Grammatike tes Pomakikes glossas phraseis kai keimena: Pomakoellenika-Hellenopomakika: Pomachtskou-Ouroumetskou, Ouroumetskou-Pomachtskou [Grammar of the Pomak Language]*. Salonica: Aigeiros. 1996.
- Theocharides, Petros D.. *Hellenopomakiko lexiko: Ouroumetskou-Pomachtskou leksiko [Greek-Pomak Dictionary]*. Salonica: Aigeiros, 1996.
- Theocharides, Petros D.. *Pomakoelleniko lexiko: Pomachtskou-Ouroumetskou leksiko [Pomak-Greek Dictionary]*. Salonica: Aigeiros, 1996.
- Titiev, Mischa. *Introduction to Cultural Anthropology*. New York: Henry Holt and Company, 1958.
- Todorova, Maria. "Identity (Trans)formation Among Pomaks in Bulgaria," in *Beyond Borders: Remaking Cultural Identities in New East and Central Europe*, edited by Laszlo Kurti and Juliet Langman, pp. 63-82, Boulder, CO and Oxford, UK: Westview Press, 1997.
- Toumarkine, Alexandre. "Kafkas ve Balkan Gocmen Dernekleri: Sivil Toplum ve Milliyetçilik," *Türkiye'de Sivil Toplum ve Milliyetçilik [Civil Society and Nationalism in Turkey]*, edited by Stefanos

Yerasimos, Günter Seufert and Karin Vorhoff, 425-450, Istanbul: İletişim Yayınları, 2001.

Turan, Ömer. *Rodop Türklerinin 1878 Direnişi*. Ankara: Balkan Türkleri Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu, 2000.

Ülker, Erol. Assimilation of the Muslim Communities in the First Decade of the Turkish Republic (1923-1934), *European Journal of Turkish Studies*, Vol. 6 (2007), ejts.revues.org/index822.html, accessed November 21, 2012.

Valchev, Angel. *Tamrash*, Sofia: Izdatelstvo na Otchestveniya Frontö 1973.

Virani, Shafique N.. “Taqiyya and Identity in a South Asian Community”, *The Journal of Asian Studies*, Vol. 70 (1) (2011): pp. 99-139.

Woods, H. Charles. “The Balkans, Macedonia and the War,” *Geographical Review* Vol. 6 (1) (1918): pp. 19-36.

Yeğen, Mesut. *Müstakbel Türk'ten Sözde Vatandaş: Cumhuriyet ve Kürtler* [From Potential Turk to Pseudo Citizen: The Republic and the Kurds], Istanbul: İletişim Yayınları, 2006.

ONLINE SOURCES:

Azınlıkça. “Karayusuf’tan ‘Hronos’ a verdiği demeç hakkında açıklama” [Disclosure from Karayusuf on his statement to ‘Chronos’], *Azınlıkça.Net*, 2012, accessed December 6, 2012, <http://www.azinlikca.net/bati-trakya-haber/karayusuf-hronos-demec-aciklama-12062012.html>.

Batı Trakya Türk Azınlığı İşkeçe Müftülüğü. accessed March 11, 2017, <http://www.iskecemuftulugu.org>.

Boase, Roger. “The Muslim Expulsion from Spain,” *History Today* Vol. 52 (4) (2002): pp. 21-27, accessed 10 April 2013, <http://www.historytoday.com/roger-boase/muslim-expulsion-spain>.

Bulgarian Helsinki Committee (BHC). *Human Rights in Bulgaria in 2000, Annual report of the Bulgarian Helsinki Committee*, March

2001, Sofia: BHC, accessed May 11, 2007,
<http://www.bghelsinki.org/frames-reports.htm>.

Bulgarian Helsinki Committee (BHC). *Human Rights in Bulgaria in 2001, Annual report of the Bulgarian Helsinki Committee*, Sofia: BHC, 2002, accessed May 11, 2007,
<http://www.bghelsinki.org/frames-reports.htm>.

The Bulgarian National Institute of Statistics. “Население по местоживеене, възраст и вероизповедание,” 2012, accessed February 24, 2017,
<http://censusresults.nsi.bg/Census/Reports/2/2/R10.aspx>.

Çop, Burak and Janet Barış. Geçmişten Bugüne Egemen Siyasette Azınlıklar [Minorities in the Dominant Politics from Past to Present], *Bianet*, April 21, 2011. accessed December 19, 2012,
<http://www.bianet.org/bianet/azinliklar/129445-gecmisten-bugune-egemen-siyasette-azinliklar>.

Demokratik Pomak Hareketi. 2016 “Neden 10 Aralık?” accessed March 14, 2017,
<https://www.facebook.com/D.Pomak.Hareketi/photos/a.195677560538369.35180.174493709323421/989167227856061/?type=3&theater>.

European Parliament. *Written Question by Georgios Karatzaferis (IND/DEM) to the Commission, Parliamentary Questions*, 23 May 2007, accessed December 12, 2012,
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+WQ+E-2007-2622+0+DOC+XML+V0//EN>.

Green, Sarah. “Lines, Traces and Tidemarks: Reflections on Forms of Borderli-ness,” *COST Action IS0803 Working Paper, April 14-15, 2009, Nicosia, Cyprus*, 2009, accessed on September 7, 2011,
www.eastbordnet.org/working_papers/open/documents/Green_Lines_Traces_and_Tidemarks_090414.pdf.

Gümölcine S. Müftülüğü. accessed March 11, 2017,
<http://www.gumulcinemuftulugu.info/default.aspx?Id=0>.

İnegöl Pomak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği. accessed March 11, 2017, <https://www.facebook.com/inpodinegol>.

**The Making of the Rhodopean Borders and
Construction of the Pomak Identities in the Balkans**

Inter Ethnic Initiative for Human Rights Foundation (IEIHRF). *Alternative Report to the Bulgarian State Report, Pursuant to Article 35 Paragraph 1 of the Framework Convention for The Protection of National Minorities*, October 2003, Sofia: IEIHRF, 2003, accessed December 13, 2012, http://www.minelres.lv/reports/bulgaria/Bulgaria_FCNM_NGO_2004.doc.

İskeçe Türk Birliği. accessed December 18, 2012, <http://www.iskeceturkbirligi.org>.

Kokkas, Nikolaos T.. “Islam and Ethnic Delimitation: The Case of the Pomaks of Thrace,” *International Conference Folk Cultures and Boundaries in the Balkans, Volos, 6-8 June 2008*, University of Thessaly, School of Humanities, Department of History, Archaeology and Social Anthropology, 2008, accessed February 24, 2017 https://www.academia.edu/6177248/Islam_and_ethnic_delimitation._The_case_of_the_Pomaks_of_Thrace.

Michail, Domna. “Migration, Tradition and Transition among the Pomaks in Xanthi (Western Thrace),” LSE PhD Symposium on Social Science Research on Greece, Hellenic Observatory, European Institute, and London School of Economics, June 21, 2003, 2003, accessed March 1, 2010, http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/research/hellenicObservatory/pdf/1st_Symposium/domnaMichail.pdf.

Pomakların Sesi. “Timraş’ın Kuruluş Yıldönümü Kutlandı” March 6, 2014, accessed December 22, 2016, <http://www.pomaklarinsesi.com/hello-world>.

POMAK DERNEKLERİ FEDERASYONU – PODEF. accessed December 22, 2016, <http://podef2014.blogspot.com.tr>

YUGOSLAVYA’NIN DAĞILMASI BAĞLAMINDA JOSIP BROZ TITO VE SLOBODAN MILOSEVIÇ’İN SÖYLEM VE POLİTİKALARININ İNCELENMESİ

İbrahim Fevzi GÜVEN

Araştırma Görevlisi
Uluslararası İlişkiler Bölümü
Karabük Üniversitesi

ÖZET: *I. Dünya Savaşı sonrasında Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı adıyla kurulan ve 1929’da Kral I. Aleksandr’ın parlamentoyu dağıtıp anayasayı askıya almasıyla Yugoslavya Krallığı adını alan Birinci Yugoslavya, I. Aleksandr’ın merkezîyetçi bir yönetim sistemi ile Krallığın içerisindeki diğer uluslara tahakküm kurma çabalarına sahne oldu. Buna karşılık özellikle Hırvatların federatif bir yapıdan yana olması Krallık içerisinde gerginlik ve çatışmaları beraberinde getirdi. Birinci Yugoslavya, II. Dünya Savaşı döneminde Almanlar, İtalyanlar ve Hıvatlardan oluşan faşist bloğun ülkeyi işgal çabalarına karşı verilen mücadele sonucu faşist işgalden kurtuldu ve savaş sonunda Tito önderliğinde Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti kuruldu. Her iki deneyim de, Yugoslavya içerisindeki farklı uluslardan ve dinlerden oluşan karmaşık yapının, ülkenin etnik ya da dini temelli ayrışma/bölünme potansiyelini gözler önüne serdi. Bununla birlikte, Tito’nun Yugoslav vatandaşlığı temelinde birleştirici söylemleri ve ülke içerisinde herhangi bir ulusun diğerlerine karşı tahakküm kurmasının önüne geçen politikaları ve tutumları ile Yugoslavya, farklı dinleri ve ulusları içerisinde barındıran bir federasyon olarak birliğini koruyabildi. 1980’lerin sonunda Miloseviç döneminde ise, Miloseviç’in yükselen milliyetçiliği körükleyen ve Sırp milliyetçiliğini kışkırtıp ön plana çıkartan politika ve söylemleri nedeniyle Yugoslavya içerisinde var olan etnik gerilimler hızla gün yüzüne çıktı ve bu durum Yugoslavya’nın parçalanmasına neden olan faktörlerden biri oldu. Bu Çalışmada Yugoslavya’nın iki lideri Tito ve Miloseviç’in söz konusu bölgeye ilişkin tutum ve politikaları incelenerek Yugoslavya’nın dağılma süreci ele alınmıştır. İki liderin Yugoslavya’ya ilişkin farklı politika ve ideolojilerinin Yugoslavya’nın kaderine etki ettiği görülmüştür; Tito söylem ve politikalarıyla Yugoslavya’nın bir arada durmasına, Miloseviç*

ise söylem, tutum ve politikaları Yugoslavya'nın parçalanmasına etki etmiştir.

Anahtar kelimeler: *I. Dünya Savaşı, II. Dünya Savaşı, Milliyetçilik, Slobodan Miloseviç, Josip Broz Tito, Yugoslavya*

EXAMINATION OF THE DISCOURSES AND THE POLITICS OF JOSIP BROZ TITO AND SLOBODAN MILOSEVIC IN THE CONTEXT OF THE DISSOLUTION OF YUGOSLAVIA

ABSTRACT: *In The First Yugoslavia period, founded in the name of the Serbian-Croatian-Slovenian Kingdom after the World War I and received the name of the Kingdom of Yugoslavia when King Alexander I disbanded the parliament and suspended the constitution, King Alexander I's efforts about centralization the structure of the Kingdom and establish the Serb domination over other nations in the Kingdom was took place. In turn, it brought tensions and conflicts to the Kingdom while especially the Croats in favor of a federative structure. In the World War II period, First Yugoslavia liberated from the Fascist invasion consisting of Germany, Italy and Croatia and Socialist Yugoslavia (Second Yugoslavia) was established under the leadership of Tito. The experience of First and Second Yugoslavia showed that the multi-ethnic, multi-cultural and multi-religious structure of Yugoslavia threaten the unity of this land. However, Tito managed to protect the unity of Yugoslavia through His policy and discourse which prevent domination of any nation of the Federation and His connective emphasis on the "Yugoslav Citizenship". At the end of the 1980s, during Milosevic period, He provoked Serbian nationalism through His policy and discourse and this situation escalated ethnic tensions in Yugoslavia. In this study, dissolution process of the Yugoslavia was described historically with analysing policy, attitude and discourse of Tito and Milosevic about Yugoslavia.*

Keywords: *Nationalism, Slobodan Milosevic, Josip Broz Tito, The World War I, The World War II, Yugoslavia*

GİRİŞ

II. Dünya Savaşı sonrasında Josip Broz Tito önderliğinde kurulan Yugoslavya, 1980'e kadar Josip Broz Tito idaresinde kaldı. Bir halklar mozaiği görünümü taşıyan Yugoslavya'da, nüfusunun üçte birini oluşturan Sırların tahakküm heveslerine imkân vermeyen Tito, aynı zamanda federasyon içerisindeki cumhuriyetlere iç işlerinde geniş yetkiler sağlayan bir anayasal sistem oluşturdu. Tito'nun 1980 yılındaki ölümünü takip eden yıllarda Yugoslavya toplumunu oluşturan halklar arasında etnik gerilim tırmandı ve milliyetçi akımlar cumhuriyetlerin yönetimlerini bir bir ele geçirmeye başladı. Yugoslavya Komünist Partisi'nin feshedilmesi ve ardından 1990 yılında çok partili sisteme geçilme kararı alınmasıyla Yugoslavya'nın dağılma süreci hız kazandı.¹

Yugoslavya'daki etnik ve siyasi hoşnutsuzluklar, bunların sonucu olarak patlak veren iç savaşlar² aniden başlamadı, aksine belli bir tarihi sürecin sonucunda ortaya çıktı.³ Tito'nun ölümünden sonra 1980'li yıllarda su yüzüne çıkan bu sorunlar, 1990'lardaki iç savaşlara ve nihayetinde Yugoslavya'nın parçalanmasında etkili oldu. 1980'lerin sonunda Sırbistan'ın Devlet Başkanı olan Slobodan Miloseviç'in, Ortodoks inancına, Komünizme ve Sırp ırkçılığına dayanan bir Yugoslavya kurma amacı taşıyan politikaları, ülke içerisindeki diğer cumhuriyetlerin federasyondan ayrılma talepleri geliştirmelerine neden olan faktörlerden oldu.⁴

İki liderin farklı Yugoslavya idealleri taşımaları, her ikisinin de politika ve söylemlerine yansımıştır. Tito'nun, 1980'deki ölümüne kadar bir arada tutmayı başardığı ve Miloseviç döneminde iç savaşlar ve dağılma sürecine giren Yugoslavya, her iki liderin döneminde de etnik ve dini çeşitliliği ve bu çeşitliliğin beraberinde getirdiği farklı etnik/dini gruplar arasındaki gerilimleri içerisinde barındırmaktaydı. Fakat söylem ve politikalarıyla Tito bu etnik gerilimleri “dondurabilmiş” iken, Miloseviç tam aksine bu gerilimleri kışkırtıp tekrar su yüzüne çıkarttı. Sonuç olarak bu iki devlet başkanının Yugoslavya tasavvurları ve buna ilişkin politika ve söylemleri, Yugoslavya'nın siyasi birliğini korumasında ve daha

1 İrfan Kaya Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı? Balkan Dramının Perde Arkası* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2009), s. 20.

2 1991-1992 yılları arasında Hırvatistan'da Hırvat güçleri ile Yugoslavya Ordusu ve Hırvatistan'daki Sırp ayrılıkçı milisleri arasında geçen savaş, 1992-1995 yılları arasında Bosna-Hersek'te meydana gelen ve yüzbinlerce sivilin hayatını kaybettiği savaş, 1998-1999 yılları arasında Sırlar ile Kosovalı Arnavutlar arasında Kosova'da patlak veren savaş.

3 Necmettin Alkan, *Bosna: Dağılan Yugoslavya Mozaikinde* (İstanbul: Beyan Yayınları, 1995), s.25.

4 Alkan, a.g.e., s. 25-26.

sonra parçalanmasında etkili oldu.⁵ Bu nedenle bu çalışmada, Tito ve Miloseviç dönemindeki tarihsel olayların anlatımı üzerine kurulan betimsel bir yaklaşım ile bu iki liderin politikalarının Yugoslavya'nın siyasi birliğine ve dağılmasına etkileri incelendi.

Yugoslavya'nın Dağılmasına Neden Olan Faktörler

Yugoslavya'nın dağılması sürecinde Tito ve Miloseviç politikaları ve benimsedikleri tutum ve ideolojileri ile öne çıkmaktadır. Tito, milliyetçiliği Sosyalist Federal Yugoslavya için en önemli iç tehditlerden birisi olarak gördü ve yönetimi boyunca milliyetçilikleri bastırma politikası izleyip hiçbir milletin Yugoslavya içerisinde öne çıkıp hâkim konuma gelmesine izin vermedi.⁶ Fakat Tito'nun ölümünü izleyen yıllarda, Miloseviç'in Sırp milliyetçiliğini harekete geçiren politikaları ise Yugoslavya'nın dağılma sürecini hızlandırdı.⁷ Bu nedenle Sosyalist Yugoslavya'nın kurucusu olan Josip Broz Tito'nun ölümünü ve 1980'lerin sonlarında Yugoslavya siyaset sahnesinde Sırbistan Devlet Başkanı olarak etkili olmaya başlayan Slobodan Miloseviç'in tutum ve politikalarını parçalanmaya giden süreçte önemli dönüm noktaları olarak görmek mümkündür.⁸ Ancak bu noktada, Tito'nun ve Miloseviç'in politikalarının Yugoslavya'nın siyasi birliğinin devamına veya dağılmasına tek başına etki edecek güçte olmadığı vurgulanmalıdır. Zira Tito'nun ve Miloseviç'in politikaları belli bir siyasi konjonktürde ortaya çıkmaktadır ve bu liderler kendi dönemlerindeki siyasi, sosyal, ekonomik yapıyı etkilerken aynı zamanda bu yapıdan etkilenmektedirler. Bu nedenle Yugoslavya'nın parçalanmasına neden olan siyasi, sosyal, ekonomik diğer faktörlere de değinmek gerekmektedir.

Yugoslavya içerisindeki cumhuriyetler arasındaki iktisadi gelişmişlik farkı, ülkede ekonominin kötüye gidişi, yüksek enflasyon oranı, dış bütçe açığı, artan işsizlik ve ekonominin bu kötü gidişatına bağlı olarak Yugoslav halklarında ortaya çıkan hoşnutsuzluklar Yugoslavya'nın dağılmasına neden olan faktörlerdendir.⁹ Örneğin Hırvatistan ve

5 Louis Sell, *Slobodan Milosevic and the Destruction of Yugoslavia* (Durham: Duke University Press, 2003), s.4.

6 Meg Coulson, "Looking behind the violent break-up of Yugoslavia", *Feminist Review* Cilt. 45 (Sonbahar, 1993), s. 94; Stipe Mesic, *The Demise of Yugoslavia: A Political Memoir* (New York: European University Press, 2004), s.246. Ülger, a.g.e., s.54-66.

7 Ivo Banac, "The Fearful Asymmetry of War: The Causes and Consequences of Yugoslavia's Demise", *Daedalus* Cilt. 121 (2) (1992), s.153. Sell, a.g.e., s. 4-5.

8 Meg Coulson, a.g.m., s.90-94; Ülger, a.g.e., s.18-20; Behlül Özkan, "Bosna'da Kalıcı Barış Mümkün Mü?", *Bilge Strateji* (2014),s.69; Sell, a.g.e., s.33.

9 Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi: 20.Yüzyıl*, Çev: Zehra Savan ve Hatice Uğur (İstanbul: Küre Yayınları, 2015), s.431.

Slovenya gibi Yugoslavya'nın nispeten zengin cumhuriyetlerinde, merkeze kaynak aktarımını gerektiren sosyalist Yugoslavya sistemi içerisinde kaynaklarının merkezden federasyonun az gelişmiş cumhuriyetlerine aktarımı zamanla bu ülkelerde hoşnutsuzluk yaratıp bağımsızlık taleplerini artırdı.¹⁰ Zira Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetler arasındaki iktisadi gelişmişlik farkı nedeniyle federasyonun daha gelişmiş cumhuriyetleri sürekli gelişmemiş cumhuriyetlere kaynak aktarmak zorunda kalıyorlardı.

Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra Balkanlara göç eden Slav kavimlerinden Slovenler ve Hırvatlar Katolik mezhebini benimsedi ve bu sadece bir dini/mezhepsel bir tercih olmakla kalmayarak, bu ülkelerin Roma merkezli Latin-Katolik kültürünü, bir başka deyişle Batı Hristiyanlığını benimsemelerini sağladı.¹¹ Sırlar ise Ortodoks mezhebini seçerek Bizans merkezli Grek-Ortodoks kültürün, bir başka deyişle Doğu Hristiyanlığının etkisinde kaldılar.¹² Bir diğer Slav kökenli kavim olan Boşnaklar ise önce Ortodoksluk ve Katoliklikten farklı olan Hristiyanlığın Bogomil mezhebini¹³ benimsediler, ardından Osmanlı

10 Alkan, a.g.e., s. 39-40; Ülger, a.g.e., s. 88-89; Tanıl Bora, *Bosna-Hersek: Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası* (İstanbul: Birikim Yayınları, 1994), s.55; Ivo Banac, a.g.e., s. 147; Meg Coulson, a.g.m., s. 92.

11 Bora, a.g.e., s. 16.

12 Alkan, a.g.e., s. 40; Bora, a.g.e., s. 16.

13 Ortaçağ'da Bulgaristan ve Makedonya'da ortaya çıkan Bogomilizm, Hristiyanlığın temel anlayışına göre sapkın bir harekettir. Bogomilizmin İslamiyet ve İslam'ın Tasavvuf görüşü ile birtakım benzerlikler taşıması, Bosnalıların İslamiyet'i benimsemelerini kolaylaştırmıştır. Her şeyden önce Bogomilizmde İslamiyet'teki gibi tek Tanrı inancı vardır; Bogomillerde Hristiyanlığın diğer mezheplerinde olan teslis inancı yoktur. Bu benzerliklere örnek olarak; Tasavvuf inanışındaki öğretilere benzer şekilde Bogomilizmde de insan ruh ve bedenden oluşur ve bedenden, beden ile simgeleştirilen maddi şeylerden sıyrılıp ruhun Tanrı ile buluşması esas hedeflerdendir. Ayrıca yine Tasavvuf düşüncesine benzer şekilde, Bogomil inancında inzivaya çekilip Tanrı'ya ibadet etmek ibadetlerin en büyüklerindedir. Bogomiller, bu dünyanın isteklerinden uzaklaşarak, maddi yönünü hiçe saymayı ve nefsini temizlemeye çalışmayı gerçek bir inanan olmanın şartlarından sayarlar. Bogomiller kurtuluşun insanın iç dünyası ile ilgili olduğunu, papazlarla alakası olmadığını, sakramentler sonucu kurtuluşun elde edilemeyeceğini ifade etmişlerdir. Meryem Ana kültürünü ve azizlerin risalelerini kabul etmemişlerdir. Onlara göre Hz. İsa'nın bedeni gölge bir bedendi, bu nedenle O esasen ne ıstırap çekmiş ne de ölmüştür. Bogomiller Mabetlerinde ikonografyayı hiç kullanmamışlardır. Gelinde münzevi hayata önem verip lükse karşı çıkmışlardır. Bogomil mabetleri halktan vergi almamış ve kiliseye has araziler tahsis etmemişlerdir. Bogomil inancı kilisenin hiyerarşik yapısını reddetmektedir. Hristiyanlığın Bogomil mezhebi bu şekilde kilisenin kutsiyetini ve Hz. İsa'nın ilahlığını kabul etmedikleri için Ortodoks ve Katolik kiliseleri tarafından dışlanmışlar ve sapkın ilan edilmişlerdir. Böylece Hristiyanlığın Ortodoks ve Katolik mezhepleri tarafından dışlanırlarken inançlarının İslamiyet ve özellikle Tasavvuf öğretileriyle benzerlikler taşıması sonucu İslamiyet'i benimsemekte zorlanmamışlardır. (bkz. Metin İzeti, *Balkanlarda Tasavvuf* (İstanbul: Gelenek Yayınları, 2004), s. 26-29. Altan Çetin ve Galip Çağ, "Bosna'nın Osmanlı İdaresine Geçişinde Bogomillğin Etkisi," *Tarih Okulu Dergisi* Sayı. 9 (2011), s.19-35; Galip Çağ, "Osmanlıların Balkanları Fethinde İslam Kimliğinin Etkisi/Katkısı", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Cilt. 3(2) (2012), s. 135-138.

İmparatorluğu'nun bölgeye gelmesi ile Müslümanlığı seçerek diğer Slav "akrabalarından" bambaşka bir kültür havzasına girdiler.¹⁴ Böylece Yugoslavya içerisinde bir araya getirilen cumhuriyetler ve onların halklarının farklı kültürlerden ve din/mezheplerden oluşan karmaşık yapısı, ülkenin halklarını ortak, birleştirici tek bir kimlik temelinde bir araya getirilmesini zorlaştırdı. Bu nedenle Yugoslavya içerisinde farklı aidiyetlere sahip olan bu etnik/dini gruplar Yugoslavya'nın çıkarlarından ziyade kendi kimliklerini önceledi ve gerekli şartlar oluştuğunda bu yapının çökmesi kaçınılmaz oldu.¹⁵

Yugoslavya'nın parçalanmasında, Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetlerde ve özerk bölgelerde yükselen milliyetçi akımların önemli etkisi oldu.¹⁶ Örneğin Ülger'e göre, 1980'li yıllarda ülkede milliyetçiliğin yükselmesi, yaklaşık on yıl sonra Yugoslavya'nın dağılmasına neden olan gelişmelere kapı araladı.¹⁷ Hobsbawm'a göre ise Balkanlarda milliyetçiliğin yükselmesi I. Dünya Savaşı sonrası bölgede kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı dönemindeki milliyetçi husumetlerin yarım kalan işidir.¹⁸ Yugoslavya devletinin barındırdığı etnik çeşitlilik yükselen milliyetçilik akımları ile birleştiğinde, dağılma kaçınılmaz oldu.¹⁹ Ülke içerisinde tırmanan milliyetçi atmosferden Arnavutların nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu fakat Sırbistan'ın toprakları içerisinde özerk bir bölge olan Kosova da etkilendi.²⁰ Kosova'daki Arnavutlar Yugoslavya içerisinde ayrı bir cumhuriyet statüsü elde etmek üzere ayrılıkçı talepler ortaya koymaya başladı ve milliyetçiliklerin öne çıktığı bu dönemde Sırp ve Arnavutlar arasında günümüzde dahi devam eden bir sorun olan Kosova sorunu su yüzüne çıktı.²¹ Yugoslavya içerisinde 1980'lerin ikinci yarısında ve 1990'ların

14 Alkan, a.g.e., s. 14-15.

15 Eyüp Ersoy, "Realizm", içinde, Uluslararası İlişkiler Teorileri," der. Ramazan Gözen (İstanbul: İletişim Yayınları), s.159-187. Ali Balcı ve Tuncay Kardeş, "Realizm", içinde, Uluslararası İlişkilere Giriş, der. Şaban Kardeş ve Ali Balcı (İstanbul: Küre Yayınları), s.119-134.

16 Ülger, a.g.e., s.19; E. J. Hobsbawm, *1870'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik "Program, Mit, Gerçeklik"*, Çev: Osman Akınhay (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1993), s.192. Behlül Özkan, a.g.m., s.69; Anthony D. Smith, *Milli Kimlik*, Çev: Bahadır Sina Şener (İstanbul: İletişim Yayınları, 1994), s.194; Umut Özkırmırlı, *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış* (İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1999), s.211. Will Kymlicka, "Milliyetçiliğin Geleceği", içinde, 21.Yüzyılda Milliyetçilik, der. Umut Özkırmırlı (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008), s.161.

17 Ülger, a.g.e., s.66.

18 Hobsbawm, a.g.e., s.194-195.

19 Hobsbawm, a.g.e., s. 192; Sorabji, a.g.m., s. 33; Coulson, a.g.m., s. 90.

20 Ülger, a.g.e., s. 19; Alkan, a.g.e., s. 26-28; Bora, a.g.e., s. 199-200; Sell, a.g.e., s. 65; Cornelia Sorabji, "Ethnic War in Bosnia?", *Radical Philosophy* Sayı. 63 (1993): s.34; Meg Coulson, a.g.m., s.95.

21 Ülger, a.g.e., s.19; Alkan, a.g.e., s.26-28; Bora, a.g.e., s.199-200; Sell, a.g.e., s.65; Cornelia Sorabji, a.g.m., s.34; Meg Coulson, a.g.m., s.95.

başlarında, Sırbistan gibi tahakküm kurmak isteyen cumhuriyetlerin de, Hırvatistan ve Slovenya Cumhuriyetleri ve Kosova Özerk Bölgesi'ndeki Arnavutlar gibi ayrılıkçı emeller besleyenlerin de ortak ideolojisi milliyetçilik oldu.²²

Yugoslavya'nın Dağılması

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Aralık 1918'de, çağdaş Balkanlar tarihinde Birinci Yugoslavya olarak anılan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı kuruldu.²³ Kurulan ülke, Sırbistan ile Karadağ Krallıkları ve Makedonya'nın büyük bir bölümüne ilaveten, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun dağılmasıyla açığa çıkan Hırvatistan, Slovenya ve Bosna-Hersek topraklarını da kapsıyordu.²⁴ Her ne kadar Sırp, Hırvat ve Sloven milletlerinin eşit haklara sahip olduğu bir devlet olarak kurulsada, 1929'da Sırp Kral I. Aleksandr'ın parlamento dağıtıp anayasayı askıya almasıyla bir dikta rejimine dönen bu devletin ömrü uzun sürmedi ve II. Dünya Savaşı'nda, ülkenin önemli bölümünü işgal eden Almanya'nın saldırıları sonucu yıkıldı.²⁵ Bu dönemle Hitler Almanya'sı bölgede Hırvat milliyetçileriyle işbirliğine yöneldi ve böylece Hırvatistan ile Bosna-Hersek'in büyük bir bölümünde, Almanya destekli bir Bağımsız Hırvat Devleti kurularak bu devletin başına Hırvat faşist Ustaşa örgütü getirildi.²⁶ Almanya'nın desteğini arkasına alan ve devlet partisi olarak örgütlenen Ustaşa ideolojisinin temel karakterini faşizm, dolayısıyla anti-komünizm ve bununla birlikte Sırp düşmanlığı oluşturuyordu.²⁷ Ustaşalar bu ideolojileri doğrultusunda II. Dünya Savaşı döneminde Sırlara yönelik katliamlara giriştiler. Böylece Yugoslavya tarihinin en önemli sorunsallarından birisi olan ırkçılık ve dini fanatizm sahneye çıktı.²⁸

1990'larda Yugoslavya'nın parçalanmasında en önemli etkenlerden birisi olan ülkedeki farklı etnik ve dini gruplar arasındaki derin

22 Ülger, a.g.e., s.66.

23 Bora, Bosna-Hersek: Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası, s.35.

24 Bora, Bosna-Hersek: Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası, s.35.

25 Alkan, a.g.e., s.23; Bora, *Bosna-Hersek: Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası*, s.39-40; Sina Akşin, *Kısa 20.Yüzyıl Tarihi* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2015), s.491.

26 Alkan, a.g.e., s.23.

27 Mark Biondich, "Religion and Nation in Wartime Croatia: Reflections on the Ustaşa Policy of Forced Religious Conversations, 1941-1942," *Slavonic & East European Review* Cilt. 83(1) (2005): s.77.

28 Alkan, a.g.e., s.23.

düşmanlık,²⁹ I. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın Sırp hegemonyasındaki politikalarına ve II. Dünya Savaşı'ndaki faşist Ustaşalar yönetimindeki Bağımsız Hırvatistan Devleti'nin Sırlara yönelik katliamlarına dayandırılabilir. Yine bu dönemde Sırbistan'da, Alman işgaline ve Bağımsız Hırvatistan Devleti'ne karşı, Yugoslav ordusunda Albay olan General Draza Mihailovic liderliğinde Çetnik hareketi oluşturuldu.³⁰ Başta Yugoslavya'daki faşist işgaline karşı bir direniş hareketi olarak başlayan Çetnik hareketi, daha sonra Yugoslavya'da Sırp hegemonyasını tekrar tesis etmek ve yalnızca Almanları değil Sırp olmayan herkesi Sırbistan'dan atmak politikası gütmeye başlayarak radikal milliyetçi, ırkçı bir örgüt haline geldi.³¹ Çetnikler, II. Dünya Savaşı sırasında bir kısmı Naziler ile işbirliği yapan bir kısmı Ustaşaları destekleyen bir kısmı ise anti-faşist mücadeleye katılan ve Partizan hareketi³² saflarında yer alan Boşnak Müslümanlara³³ karşı, bu dönemde faşistlerin saflarında yer almalarının intikamını alırcasına, savaşı takip eden günlerde Foça, Gorajde, Visegrad kentlerinde katliama giriştiler.³⁴

II. Dünya Savaşı dönemi, Yugoslavya halkları için dışarıdan gelen Alman işgaline karşı bir kurtuluş savaşına sahne olurken, aynı zamanda bu dönemde bölge halkları, özellikle Hırvatlar, Sırlar ve Boşnaklar arasında, bu toplumların belleğinde derin izler bırakacak kanlı bir iç savaş yaşandı. Yugoslavya'nın dağılmasında en önemli etkenlerden olan Yugoslavya'yı oluşturan halklar arasındaki düşmanlık ve tatminsizliklerin derinleşmesi bu döneme denk gelmektedir.³⁵

29 Nesrin Kenar, *Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu* (Ankara: Palme Yayıncılık, 2005), s.59.

30 Kenar, a.g.e., s.62.

31 Tanıl Bora, *Yugoslavya Milliyetçiliğinin Provokasyonu* (İstanbul: Birikim Yayınları, 1991).

32 Partizan hareketi, İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanların ve Hırvat Ustaşa Devletinin oluşturduğu faşist kanadın Yugoslavya'da giriştiği işgal hareketine karşı, Yugoslavya Komünist Partisi önderliğinde başlatılan bir direniş hareketidir. Partizanlara daha sonra Sosyalist Yugoslavya'nın kurucusu olacak olan Josip Broz Tito liderlik etmiştir.

33 Boşnakların bir kısmı İkinci Dünya Savaşı döneminde Adolf Hitler'in 10.02.1943 tarihli emri çerçevesinde kurulan "Müslüman SS Gönüllü Birlikleri" ne katılmışlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. George H. Stein, *The Waffen SS: Hitler's Elite Guard at War 1939-1945* (New York: Cornell University Press, 1984). Burak Çınar, "İkinci Dünya Savaşı'nda Alman 13. SS Dağ Tümeni 'Hañcer'," *Current Research in Social Science* Sayı. 3 (2015): s.100.

Yine Müslüman Boşnakların bir kısmı ise İkinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında Faşist Ustaşa Devletine aktif destek vermiştir Fakat Müslüman Boşnaklar arasında Anti-Faşist mücadeleye içerisinde bulunan ve Partizan saflarına katılanlar da mevcut olmuştur (Kaynak: Tanıl Bora, *Bosna-Hersek: Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası*, İstanbul 1994).

34 Alkan, a.g.e., s.23-25.

35 Kenar, a.g.e., s.60.

Yugoslavya, II. Dünya Savaşı'ndan 1980'e kadar Tito idaresinde kaldı. Bu dönemde yönetim, Birinci Yugoslavya'nın aksine, Sırp, Hırvat ve Slovenlerin dışında kalanlara da devlet örgütlenmesinde haklar tanıdı.³⁶ Tito, Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetlere federasyon sistemi içerisinde geniş otonomi imkânı sağladı.³⁷ Fakat Tito'nun ölümünü takip eden yıllarda halklar arasında etnik gerilim tırmandı ve Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetlerde milliyetçi partiler iktidara geldi.³⁸ Böylece Tito sonrası dönemde Yugoslavya'da milliyetçi eğilimler güç kazandı. Bu bağlamda Miloseviç'in Sırbistan Cumhuriyeti'nin başına geçtiği döneme denk gelen milliyetçiliklerin yükselmesi ve dağılma sürecinin hızlanmasında, 1980'lerin sonlarında Kosova'da ortaya çıkan, Kosovalı Sırp ile Arnavutlar arasındaki huzursuzluklar önemli bir kırılma noktası oldu.³⁹ Bu dönemde cumhuriyet statüsü elde etmek amacıyla gösteriler başlatan Kosovalı Arnavutlar, Sırp polisi tarafından bastırıldı ve bölgede şiddet olayları yaygınlaşmaya başladı.⁴⁰

1990 yılında Yugoslavya'da, Yugoslavya Komünist Partisi'nin feshedilmesi ve ardından çok partili seçime gidilmesi kararı alındı. Bu seçimlerden kendi ulusunun çıkarlarını önceleyen milliyetçi ideolojiye sahip partiler zaferle çıktı ve böylece Yugoslavya için çoğulcu ve barışçı bir geçiş süreci imkanları oldukça daraldı.⁴¹ Böyle bir atmosferde Yugoslavya'dan ayrılma yönünde ilk adım Slovenya'dan geldi. Bunu Hırvatistan'ın bağımsızlık talebi izledi ve 1991'in ikinci yarısında Hırvatistan topraklarında Sırp-Hırvat çatışması şeklinde başlayan Yugoslavya iç savaşı, 1992 baharında Bosna-Hersek'e sıçradı ve bölgede üç buçuk yıl silahlar susmadı.⁴²

“Yugoslavlık” idealiyle yaşıyan bir lider: Josip Broz Tito

Josip Broz Tito, 1892 yılında, O zamanlar Avusturya-Macaristan'ın bir parçası olan Hırvatistan'da doğdu. Babası Hırvat, annesi ise Sloven'dir. Tito genç yaşlarda Orta Avrupa'nın sanayi şehirlerinde metal işçiliği gibi çeşitli işlerde çalışmaya başladı. Genç bir çilingir çırağı iken sosyal

36 Ülger, a.g.e., s.53.

37 Ülger, a.g.e., s.18-20.

38 Coulson, a.g.m., s.99.

39 Alkan, a.g.e., s.26.

40 Ülger, a.g.e., s.66.

41 Bora, Bosna-Hersek: Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası, s.44-47.

42 Özkan, a.g.m., s. 72.

demokratlara sempati duydu fakat o yıllarda henüz aktif siyasete dâhil olmadı. Avusturya-Macaristan veliahdı Franz Ferdinand'ın bir Sırp milliyetçisi tarafından Saraybosna'da öldürülmesi üzerine, Avusturya-Macaristan 1914'te Sırbistan'a savaş ilan ettiğinde Tito da Sırbistan cephesine gönderilen askerler arasında yer aldı.⁴³ Tito daha sonra Rusya cephesine gönderildi ve orada yaralanıp esir düştü. İyileştikten sonra 1917'de Petrograd'a (şimdiki adıyla St. Petersburg) kaçtı. Daha sonra ABD'ye göç etmeyi düşünse de kaderi ona farklı bir yol çizdi ve Bolşeviklerin hâkim olduğu Omsk'a, Sibirya'ya geçti. 1920'de ülkesine döndüğünde, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu parçalanmıştı. Ülkesi artık Sırp-Hırvat-Sloven Krallığının, 1929'da ilan edilecek ismiyle Yugoslavya'nın bir parçası haline gelmişti. Bu arada 1919 yılında kurulan Yugoslavya Komünist Partisi 1921'de yasadışı ilan edildi. 1927'ye gelindiğinde Tito artık ateşli bir komünist parti mensubu olarak Zagreb parti komitesinin sekreterliği görevine getirildi. Bu görevi döneminde Tito, komünist parti içerisinde becerileri ile dikkatleri üzerine çekti.⁴⁴

Yugoslavya II. Dünya Savaşında Almanya ve İtalya'nın işgaline uğradı. Tito bu dönemde partizan hareketine liderlik ederek bu işgale karşı direnişi örgütledi. Tito'nun liderliğindeki partizan hareketi, büyük bir mücadele sonucunda 1945'te işgal kuvvetlerine karşı zafer kazandı. Asker kökenli olmamasına rağmen Tito'ya Mareşal unvanının verilmesinin sebebi, işgal kuvvetlerine karşı örgütlediği bu başarılı direniştir.⁴⁵ Bu direnişin başarıyla yürütüldüğü II. Dünya Savaşının sona ermesiyle 1945 yılında Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti kuruldu.

1939-1945 yılları arasındaki söylemlerine bakıldığında Tito'nun, II. Dünya Savaşı'nda Yugoslavya'yı oluşturan tüm halkların verdiği ortak kurtuluş ve özgürlük mücadelesine dikkat çektiği görülmektedir. Tito'nun konuşmalarında, faşist işgalcilere (Almanya ve İtalya) ve onların "içerideki hain müttefiklerine" (Hırvatistan'daki Faşist Ustaşa Devleti) karşı tüm Yugoslav halklarının Partizan saflarında din, etnisite,

43 Tito'nun Yugoslavya'sında Sırlara adaletsizlik yapıldığını düşünen ve Tito'nun Sırlara karşı bir antipati beslediğini iddia eden Sırp Milliyetçileri bu olayı, Tito'nun anti-Sırp tutumunun bir göstergesi/kanıtı olarak öne sürmektedirler. Fakat I. Dünya Savaşında Avusturya-Macaristan sınırları içerisinde kalan diğer pek çok Hırvat ve Sırp'ın da bu monarşinin askeri olarak savaştığını unutmamak gereklidir.

44 Aleksa Djilas, "Tito's Last Secret: How Did He Keep the Yugoslavs Together?," *Foreign Affairs* Cilt. 74(4) (1995): s.117-122.

45 Erdal Arap ve Selcen Bayün, "Josip Broz Tito", *Hukuk Gündemi* Sayı. 2 (2014): s.84.

ırk ayrımı olmaksızın özgürlük için beraber mücadele etmelerinin vurgulanması, Tito'nun ideallerindeki “Yugoslavya”nın mahiyetini açıklar niteliktedir. Buna göre Tito için Yugoslavya'yı ve “Yugoslav”ları bir arada tutan şey ırk, din, etnisite değil, Yugoslav üst kimliğinde birleşen ve Anti-Faşist/Sosyalist bir mücadele veren ideolojik ve vatanseverlik temelli bir birlikteliktir. Tito'nun Hırvat olmalarına rağmen Ustaşa örgütü mensuplarını, Sırp olmalarına rağmen Çetnik örgütü mensuplarını “hain” olarak nitelemesi, bu bakış açısına örnektir.⁴⁶

Tito'nun Yugoslavya'sında en önemli ilkelerden olan “kardeşlik” ve “birlik” ilkeleri, Tito'nun etnik milliyetçilikleri gölgeleyen bir Yugoslav kimliği yaratma çabasını yansıtmaktaydı.⁴⁷ Tito söylemlerinde “kardeşlik” ve “birlik” ilkelerine, henüz Sosyalist Yugoslavya'nın kurulmadığı 1939 gibi erken bir tarihte, “Troçkizm ve Destekçileri” isimli konuşmasında vurgu yapmaya başlamıştı.⁴⁸ Tito, 1942 yılında yaptığı “İlk ve En Önemli Görev İşgalciler ile Mücadele Etmektir” isimli konuşmasında da Yugoslavya'nın tüm ulusları arasında kardeşlik koşulları oluşturma amacını dile getirmişti. Aynı konuşmada, dini, siyasi ve ulusal farklılıklarına bakılmaksızın tüm Yugoslav vatanseverlerinin Yugoslav Komünist Partisi'nde oynadığı rolü takdir ederek birlik ve kardeşlik vurgusunu yinelemişti.⁴⁹

Tito, “Faşist Klanın Çöküşü Kaçınılmazdır” başlıklı, 26 Kasım 1942 tarihli konuşmasında kardeşlik ve birlik ilkelerine değinirken, bu ilkelerin Yugoslavya'nın daha mutlu bir geleceğe sahip olması için kaçınılmaz olduğunu vurgulayarak, farklı etnisite, ulus ve dinden halkların bir arada kardeşlik ve birlik içerisinde yaşayabileceği bir Yugoslavya ideali olduğunu göstermişti.⁵⁰ Tito yine bu konuşmasında, Yugoslavya'nın bütün uluslarının birliği, bunlar arasında kardeşliğin, birlik ve uyumun inşa edilmesi durumunda Yugoslavya'yı bir daha kimsenin yıkamayacağını belirtmişti.

46 “The Collapse of the Fascist Hordes is Inevitable”, erişim Nisan 18, 2017, <http://www.marxistsfr.org/archive/tito/1942/11/26.htm>.

47 Mesic, a.g.e., s.246.

48 “Trotskyism and Its Helpers”, erişim Ocak 19, 2017, <http://www.marxists.org/archive/tito/1939/x01/x01.htm>.

49 “The First and Foremost Task is the Struggle Against the Invaders”, erişim Nisan 18, 2017, <http://www.marxistsfr.org/archive/tito/1942/12/x01.htm>.

50 “The Collapse of the Fascist Hordes is Inevitable”, erişim Nisan 18, 2017, <http://www.marxistsfr.org/archive/tito/1942/11/26.htm>.

4 Şubat 1945 tarihli, “İnanç ve İyimserliğimiz” başlıklı konuşmasında⁵¹ ve 9 Mayıs 1945 tarihli “zafer günü” başlıklı konuşmasında⁵² Tito’nun “Yugoslav Halkı” vurgusu, “Yugoslav”lığı vurgulaması, Tito’nun yaratmak istediği, etnik kimliklerin üzerinde bir üst kimlik olarak “Yugoslav”lık idealini yansıtmaktadır. “Yugoslavya Halkları” şeklinde başladığı 9 Mayıs 1945 Zafer Günü konuşmasında Tito, “Sırp, Hırvatlar, Slovenler, Makedonlar, Karadağlılar, Müslümanlar” şeklinde tek tek bütün Yugoslav Halklarını sayarak, bu halkların II. Dünya Savaşı’nda düşmanlara karşı verdiği ortak mücadeleyi hatırlatmaktaydı. Tito’nun bu konuşmasında dikkat çeken bir başka husus, I. Dünya Savaşı sonrası kurulan ve zamanla Sırp, Hırvat, Makedon ve Slovenlerin tahakkümüne geçen “Eski Yugoslavya”yı kötüleyen ifadeler kullanmasıdır: “Yolsuzluk ve adaletsizlikle çürümüş eski Yugoslavya’nın yerine, bugün biz, içerisinde yaşayanların eşitliğine dayalı, Demokratik Federal Yugoslavya’ya sahibiz”. Böylece Tito bu konuşmasında, tek bir milletin tahakkümüne dayalı bir Yugoslavya’yı kötülerken, özgürlüğünü beraber mücadele ederek kazanmış, içerisindeki halkların eşitliğine dayalı Demokratik Federal Yugoslavya’yı övmekte ve bir daha II. Dünya Savaşı’ndaki gibi bir işgalin yaşamaması için, bu kardeşlik ve birliğin daha da kuvvetlendirilmesi gerektiğini de sözlerine eklemektedir.

29 Kasım 1948’de, Sloven Sanat ve Bilimler Akademisi Onur Üyesi seçilmesi üzerine Ljubljana’da yaptığı “Ulusal Sorun ve Sosyal Vatandaşlık Üzerine” başlıklı konuşmasında Tito’nun Yugoslavya içerisindeki milliyetçilik sorununa değindiği görülmektedir.⁵³ Kardeşlik ve Birlik ilkelerine bu konuşmasında da değinen Tito, bu ilkeler olmaksızın Yugoslavya’nın yeniden inşa edilmesinin olanaksız olduğunu belirtti. Yine bu konuşmasında, Demokrasi’nin geçerli olduğu ülkeler arasında Yugoslavya kadar ulusal çeşitliliğe sahip başka bir ülkenin olmadığını dile getiren Tito, bu sebeple Yugoslavya’nın bu ülkelere nazaran var olan sistemini koruyabilmek için daha fazla çaba göstermesi gerektiğini ve milliyetçilik problemi ile başa çıkması gerektiğini vurguladı. Bu ifadeleri ile Tito, milliyetçilikler karşısındaki tutumunu bir kez daha ifade etmiş olmaktadır. Aynı konuşmada, diğer milletlere karşı saldırganlık içeren, yayılcılık ve diğer milletlere yönelik ekonomik sömürü amaçları taşıyan “milli egoizm” ve diğer milletlere karşı nefret ve ayrımcılık taşıyan, kendi milletin tarih, kültür ve geçmişini yüceltip bu şekilde diğer milletlere karşı üstünlük iddia eden

51 “Our Optimism and Faith”, erişim Ocak 19, 2017, <https://www.marxists.org/archive/tito/1945/02/04.htm>.

52 “Victory Day”, erişim Nisan 18, 2017, <http://www.marxistsfr.org/archive/tito/1945/05/09.htm>.

53 “Concerning the National Question and Social Patriotism”, erişim Nisan 18, 2017, <http://www.marxistsfr.org/archive/tito/1948/11/26.htm>.

“milli şovenizm” olmak üzere iki çeşit milliyetçilikten bahsetmektedir. Bunlara ek olarak, milliyetçiliklerin savaş ve işgallere neden olması, diğer milletlere karşı zulüm ve tahakküme neden olması ve ekonomik olarak diğer milletlere karşı sömürüyü ve kolonizasyonu içermesi gibi zararlı özelliklerini vurgulayarak, milliyetçilik karşı tutumunu bir kez daha ortaya koymaktaydı.

Tito 29 Kasım 1948 konuşmasında, Eski Yugoslavya'da diğer halklara karşı baskı kuran milliyetçi Sırp kliğinin, diğer milletlere karşı ekonomik bir sömürüye de giriştiğinden bahsetmekte ve ekonomik sömürünün, milliyetçi tahakkümün beraberinde getirdiği “kaçınılmaz kader” olduğunu iddia etmekteydi. Bununla birlikte, Yeni, Sosyalist Yugoslavya'da ise tüm milletlerin eşitliği ilkesinin benimsenmesi sayesinde hiçbir ulusun öne çıkıp diğerlerine karşı ekonomik sömürüye yahut siyasi bir hegemonya arayışına girişemediğini vurgulamaktaydı. Böylece bir kez daha eski-yeni Yugoslavya kıyaslaması yaparak eski Yugoslavya'daki milliyetçi Sırp hegemonyasının yol açtığı siyasi ve ekonomik olumsuz sonuçlara değinerek, milliyetçilik karşıtı tutumunu göstermişti. Buna ek olarak yeni, Sosyalist Yugoslavya'da, bir milletin öne çıkıp diğer milletlere karşı baskı ve ekonomik sömürüye girişme çabası göstermesinin engellenmesi adına tüm milletlerin eşitliği ilkesinin benimsendiğini ifade etmişti.

Tito'nun liderliğinde kurulan Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nde farklı etnik gruplara hatırı sayılır bir otonomi sağlayan, altı cumhuriyet ve iki özerk bölgeden oluşan bir federasyon sistemi kabul edildi ve bu etnik gruplardan herhangi birinin diğerlerine karşı üstünlük kurmasının önüne geçilmeye çalışıldı. Bu doğrultuda benimsenen bir diğer politika ise, Yugoslavizm şeklinde ifade edebileceğimiz, Yugoslavlık kimliğini öne çıkararak etnik, dini, kültürel farklılıkları vatandaşlık temelli ortak bir kimlik ile ortadan kaldırma çabasıdır.⁵⁴ Fakat birbirinden çok farklı dini, etnik ve kültürel kimliklere sahip Yugoslavya halklarını, sonradan oluşturulan ve tarihi temelleri bulunmayan bir Yugoslav kimliği etrafında buluşturma çabasının pek kalıcı ve köklü bir etkisinin olmadığı, özellikle Tito sonrasında tekrardan patlak veren etnik gerilimlerle ve nihayetinde Yugoslavya'yı parçalanmaya götüren iç savaşlarda kendini gösterdi.⁵⁵

54 Gary K. Bertsch, “Ethnicity and Politics in Socialist Yugoslavia”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* Cilt. 433 (1977): s.88-99.

55 Bu konudaki meşhur bir espri, Tito'nun Yugoslav kimliği yaratmada başarısız oluşunu anlatmaktadır: “Yugoslavya 6 cumhuriyet, 5 ulus, 4 dil, 3 din, 2 alfabe ve bir Yugoslav'dan (Tito) oluşan bir ülkedir.

Tito'nun Yugoslavya'da uyguladığı sistem ulusal sosyalizm şeklinde adlandırılan özgün bir sosyalizm yorumudur.⁵⁶ Tito'ya özgü bu sosyalizm yorumu, işletmelerde işçilerin etkin bir biçimde yönetime katılmalarına olanak sağlayan, işletmenin ekonomik fazlasının dağıtımına işçileri eşit bir biçimde katan, işçileri mülkiyetin sahibi olarak gören bir özyönetim (İng. *self-management socialism*) modeline sahiptir.⁵⁷ Bu modelin özyönetim şeklinde adlandırılmasının bir sebebi, Stalin'in güçlü bir merkezîyetçilik içeren modelinin aksine, federasyonu oluşturan cumhuriyetlerin özyönetimine dayanan adem-i merkezîyetçi bir sosyalizm modeli olmasıdır.⁵⁸ Öte yandan Yugoslavya her ne kadar ülkenin başkomutanı, hükümetin ve devletin başı olma unvanlarının Tito'da toplandığı bir tek adam yönetimine sahip olsa da, diğer sosyalist ülkelerle kıyaslandığında düşünce özgürlüğü ve çoğulculuk bakımından daha yumuşak bir politikanın izlendiği söylenebilir. Fakat her ne kadar dünyadaki diğer örnekler kadar sert olmasa da, Tito Yugoslavya'sında da totaliter bir tek parti rejimi söz konusu olmuştu. Zira Yugoslavya'nın birliğinin temel garantörü, komünist polis teşkilatı ve ordusu olmuş ve bu iki güç de Tito'nun kontrolünde bulunuyordu.⁵⁹

Soğuk Savaşın ortaya çıkması ile birlikte iki kutuplu sistem tüm dünyayı etkisi altına almaya başladı. Bu dönemde Tito, Sovyetler Birliği'nin Yugoslavya üzerinde hegemonyasını kabul etmemesi ve bunun sonucunda Stalin ile anlaşmazlığa düşmesi Yugoslavya'nın Komünist Blok'tan dışlanması sonucunu getirdi.⁶⁰ Böylece iki lider arasındaki anlaşmazlık sonucu Yugoslavya 1948'de Kominform'dan⁶¹ ihraç edildi.

56 Djilas, a.g.m., s.116; Arap ve Bayün, a.g.m., s. 82.

57 Akşin, a.g.e., s.492; Arap ve Bayün, a.g.m., s.87.

58 Gregory O. Hall, "The Politics of Autocracy: Serbia Under Slobodan Milosevic", *East European Quarterly* Cilt. 33(2) (1999): s.234.

59 Djilas'ın (bkz. Djilas, "Tito's Last Secret: How Did He Keep the Yugoslavs Together?", s. 117-122) da işaret ettiği gibi; Tito'nun elinin altındaki kolluk güçleri ve baskı unsurları, ülke içerisindeki milliyetçileri ya da ayrılıkçıları nötralize etmekte önemli etkenlerdendir. Dolayısıyla Tito'nun milliyetçi akımları bastırabilmesini sadece Tito'nun politik becerilerine ve karizmatik kişiliğine bağlamak eksik bir analiz olacaktır.

60 Mehmet Cem Oğultürk, "Kosova'nın Bağımsızlık Süreci Kapsamında ABD Dış Politikasının Analizi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi* Cilt. 10(19) (2014): s.103.

61 Kominform (İng. *Cominform (Communist Information Bureau)*, Stalin döneminde SSCB öncülüğünde, Avrupa'daki komünist partileri arasında eşgüdüm sağlamak amacıyla, 1943'te dağıtılan III. Enternasyonel, yani Komintern (Komünist Enternasyoneli) yerine bir çeşit IV. Enternasyonel olarak işlev görecektir şekilde 5 Ekim 1947'de kurulmuştur. SSCB, Yugoslavya, Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Polonya, Çekoslovakya, Fransa ve İtalya komünist partilerinin üyeliği ile oluşturulan bu milletlerarası komünizm teşkilatı, işçilerin yegane vatani olarak Sovyetler Birliği'nin savunulması, ABD tarafından temsil edilen emperyalizmle mücadele ve bütün dünyayı kapsayacak olan bir Sovyetler Cumhuriyeti kurulması gibi hedefler taşımaktaydı. Kominform, 1956 yılında Kruşçev döneminde lağvedilmiştir. (Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi* (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1983), s. 436-437. Sina Akşin, *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2015), s. 285.

Yugoslavya bundan sonraki süreçte Tito'nun yönetiminde, Nehru'nun Hindistan'ı ve Nasır'ın Mısır'ı ile birlikte Soğuk Savaş'ın iki bloğunun da kontrolüne girmeyen bağlantısızlar hareketine öncülük etti. Soğuk savaşın iki kutuplu düzeninde her iki bloğun da etkisine girmemeyi hedefleyen bağlantısızlar hareketinin öncülerinden olan Tito Yugoslavya'sı, Doğu Bloğunun devlet sosyalizmi ve Batı Bloğunun serbest piyasa ekonomisi arasında üçüncü yolu simgeledi.⁶² Özgün sosyalizm yorumu ortaya koyarak Stalin'in etkisine girmeyi reddeden Tito, her ne kadar diplomatik ilişkiler geliştirse de Batı Bloğuna da dâhil olmadı ve ülkelerin bloklara katılmadan da ayakta durabileceğini gösteren bir modele öncülük etti.⁶³

Sonuç olarak Tito, ülkesinin Sovyetler Birliği'nin hegemonyası altına girmesini kabul etmeyip Doğu Bloğundan bağımsız şekilde kendine özgü ulusal sosyalizm modelini ortaya koydu. Soğuk Savaşın çift kutuplu sisteminde her iki bloğa da girmeyi reddeden bağlantısızlar hareketine öncülük etmesi ve sosyalist sisteme sahip ülkesinin Batı ülkeleri ile iyi ilişkiler kurup iktisadi, askeri ve mali yardımlar almasını sağlaması⁶⁴ ile döneminin dikkat çeken liderlerinden oldu. Tito iç politikada ise bir burjuva ideolojisi olarak gördüğü milliyetçiliğin⁶⁵ Yugoslavya'da hakim olmasını engellemek amacıyla, kapsayıcı bir kimlik olarak "Yugoslavlık" idealini ön plana çıkardı. Bu doğrultuda kardeşlik ve birlik temalarını Yugoslav halkına benimsetmek amacı taşıdı. Tito 1980'de öldükten sonra ise, ekonomik, sosyo-politik diğer sebeplerle birlikte, Tito'nun önüne geçmeye çalıştığı milliyetçiliğin Yugoslavya halkları arasında yükselmesi Yugoslavya'nın sonunu getiren etkenlerden oldu.

Komünist Parti Liderliğinden Sırp Milliyetçiliğine: Slobodan Miloseviç

Slobodan Miloseviç 1941'de, yoksul bir öğretmen ailesinin çocuğu olarak Sırbistan'ın doğusundaki Pasarofça'da doğdu. 1962'de babası, 1973'te ise annesi intihar etti.⁶⁶ Henüz lise çağlarında iken, 1959'da

62 Paul Lendvai ve Lis Parcell, "Yugoslavia without Yugoslavs: The Roots of the Crisis," *International Affairs* Cilt. 67(2) (1991): s.252.

63 Akşin, a.g.e., s.492.

64 Akşin, a.g.e., s. 293; Alesker Aleskerov, *Eski Sosyalist Ülkelerde Siyasi Rejim Değişmeleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2007), s. 231.

65 Djilas, "Tito's Last Secret: How Did He Keep the Yugoslavs Together?"; s.120.

66 Aleksa Djilas, "A profile of Slobodan Milosevic," *Foreign Affairs* Cilt. 72(3) (1993), s.84.

Komünist Partiye katıldı. Daha sonra Belgrad'daki hukuk fakültesine kaydolan Miloseviç, üniversitedeki parti örgütünün başına geçti. Miloseviç 'in siyasi kariyeri 1984'te, o dönemde Sırbistan'da Komünist Parti teşkilatı başkanı olan İvan Stamboliç tarafından Belgrad Şehir Komitesi başkanlığına terfi ettirildiğinde başladı. Bundan üç yıl sonra Miloseviç, bir zamanlar akıl hocası ve yakın arkadaşı olan ve Komünist Parti içerisinde yükselişine destek sağlayan İvan Stamboliç'i komünizm ve Sırp karşıtı politikalar yürütmekle suçlayıp parti içi bir darbe ile istifaya zorlayarak Sırp Komünist Partisi'nin liderliğine yükseldi.⁶⁷ O zamanlarda Miloseviç'in Sırp milliyetçiliğini ateşleyen bir lider olacağına dair hiçbir belirti ortaya çıkmamıştı. Fakat 1987'nin başlarında, Sırp milliyetçiliğinin açıkça ortaya konulduğu, Büyük Sırbistan ideallerini dile getiren 1986 tarihli Sırp Bilimler Akademisi Memorandumunu desteklemesiyle politik tutumundaki milliyetçi değişim gözlenir oldu.⁶⁸

Miloseviç'in Kosova sorununu öne çıkarması da politik tutumundaki milliyetçi değişime örnek teşkil etmektedir. Miloseviç, Kosova'daki Sırp'ların yaşadıkları mağduriyet ve zulüm üzerinden milliyetçi bir söylem geliştirdi ve Kosovalı Sırp'lar özelinde bütün Sırp'ların koruyuculuğunu üstlendi.⁶⁹ Miloseviç politik yükselişinde Sırp milliyetçiliğinin içerisinde taşıdığı mağduriyet ve korkuları başarılı şekilde kullanmasını bildi ve milliyetçiliği popülist bir söylem ile öne çıkardı. 1987'de Stamboliç'in istifası üzerine Sırbistan Devlet Başkanlığını Petar Gračanin devraldı, 1989'da ise Miloseviç seçimlerden galip çıkarak bu göreve gelmiştir.⁷⁰

Miloseviç'in 19 Kasım 1988'de, Belgrad'da düzenlenen "Kosova ile Kardeşlik ve Dayanışma" mitinginde yaptığı konuşmasında,⁷¹ Tito'nun söylemlerinden alışkın olduğumuz tüm Yugoslav halklarının ve

67 Ian Traynor, "Ivan Stambolic," *The Guardian*, Nisan 1, 2003, erişim Şubat 6, 2017, <https://www.theguardian.com/news/2003/apr/01/guardianobituaries.balkans>. Gabriel Partos, Ivan Stambolic, *Independent*, Mart 29, 2003, erişim 6 Şubat 2017, <http://www.independent.co.uk/news/obituaries/ivan-stambolic-36385.html>. "Slobodan Miloseviç Kimdir?", CNN TÜRK, erişim Nisan 18, 2017, <http://www.cnnturk.com/2006/dunya/03/11/slobodan.milosevic.kimdir/163091.0/index.html>.

68 Sell, a.g.e., s.4.

69 Veljko Vujacic, "Serbian Nationalism, Slobodan Milosevic And The Origins Of The Yugoslav War," *The Harriman Review* Vol. 8(4) (1995), erişim Nisan 18, 2017, http://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:P65My8DeeOMJ:scholar.google.com/+The+Harriman+Review+1995&hl=tr&as_sdt=0,5.

70 Gregory O. Hall, a.g.m., s.237.

71 "Slobodan Milosevic At Kosovo Brotherhood And Solidarity Rally In Belgrade", erişim Ocak 19, 2017, <http://www.slobodan-milosevic.org/documents/sm112188.htm>.

uluslarının birlikteliği vurgularına rastlanmaktadır. Fakat Bununla birlikte, Kosova'da o dönemde yaşayan Kosovalı Sırlar ve Arnavutlar arasındaki gerginliklere gönderme yaparak Kosova'da barış ve düzenin tesis edilmesinin Sırlar ve genel olarak Yugoslavya için en acil mesele olduğunu iddia ederek, Sırların hamiliğine soyunan, Kosova'da “zulüm gören” Sırların haklarını savunan bir havaya büründü. Miloseviç'in Kosova sorunu üzerinden Sırların mağduriyetini dile getirmesi, Sırp milliyetçiliğine yakın tavrını ortaya koymaktadır. Miloseviç yine bu konuşmasında, “artık üzülme zamanı değil, mücadele etme zamanı”, “Biz her savaşa kazanmak amacıyla gireriz ve bizi korkutmak kolay değildir”, “Bugün burada toplananlar ve diğer yerlerdeki Sırp halkı, açlığa, yoksulluğa tahammül edebilir ancak özgürlüklerinin elinden alınmasına tahammül edemez” diyerek Sırp milliyetçiliğini ateşleyen bir tavır içerisine girmişti. Öte yandan Miloseviç, Sırlara karşı oluşmuş ülke içinde ve dışında bir “Anti-Sırp” koalisyon olduğu inancını⁷² yansıtarak, “Kosova'daki mücadelemizi, iç ve dış engellere rağmen; düzenlenen gizli toplantılara, karmaşık açıklamalara, restoran masalarında oluşturulan pazarlıklara rağmen kazanacağız” ifadelerini kullanmıştı. Miloseviç bu konuşmasında, Kosova'nın Sırp tarih, kültür ve toplumsal hafızasında merkezi bir konumda olduğunu ve bu nedenle de Kosova'da yaşanan olaylar nedeniyle tüm Sırların ayağa kalktığını belirtmiş ve şu ifadeleri kullanmıştı: “Tüm halkların daima yüreğini yakan bir sevgisi vardır ve Sırlar için bu sevgi, Kosova'ya olan sevgidir. Bu nedenle Kosova her zaman Sırbistan'a ait olarak kalacaktır”.

Miloseviç 19 Kasım 1988 tarihli konuşmasında Tito'nun kurduğu Yugoslavya'nın mücadele, çalışma ve bütün Yugoslav halkları ve ulusları arasındaki sevgi bağı ile kurulduğunu belirterek Tito dönemi Yugoslavya'sını idealize ederken, Tito'nun en önemli ilkelerinden olan kardeşlik ve birlik ilkelerinin önemine de değinmektedir. Buna ek olarak, Yugoslavya'nın karşılaştığı güçlükler karşısında ülkenin korunabilmesi için, tüm Yugoslav halklarının seslerini beraber yükseltmesi, akıllarını, gönüllerini ve güçlerini birleştirip beraber kullanmaları gerekliliğini vurgulamıştı. Böylece Miloseviç, söylem düzeyinde, Tito dönemindeki ilkelere sahip çıktığını göstermektedir ve çözüm reçetesi olarak bu ilkeleri öne sürmüş ancak “Yugoslavya muhteşem bir devrim ile kuruldu ve düşmanlarının umduğu gibi konferans masalarında yıkılmayacaktır” diyerek yukarıda bahsettiğimiz “iç ve dış güçlerin Yugoslavya üzerindeki komploları” tezini ileri sürmekten geri durmamıştı.

72 Banac, a.g.m., s.151.

Miloseviç'in 28 Haziran 1989'da Gazimestan'da, yaklaşık bir milyon kişinin katıldığı Kosova Savaşı'nın 600.yıldönümü etkinliğinde yaptığı konuşmasında⁷³ Sırp milliyetçisi bir söylem takındığı gözlemlenmektedir. Miloseviç konuşmasında 1389'daki Kosova savaşına gönderme yaparak, "Eğer savaşı kaybetseysek, sadece Osmanlı İmparatorluğu'nun daha güçlü bir orduya sahip olmasından dolayı değil, o dönemki Sırp Devleti'nin trajik şekilde birliktelikten uzak bir liderlik kadrosuna sahip olmasındandı" ifadeleriyle güçlü, kenetlenmiş bir Sırp Devleti'nin düşmanlarına karşı daha dirençli olacağını ima etmekteydi. Miloseviç'in bu ifadeleri ve göndermeleri, o dönemde Sırp milliyetçiliğinin en önemli ideallerinden birisi olan Büyük Sırbistan idealini destekler niteliktedir. Nitekim Miloseviç Sırp'ların ayrı düşmesinin sadece tarihsel bir mesele olmadığını, Yugoslavya kurulduktan sonra da Sırp'ların güçlü bir liderliğe sahip olmamaları nedeniyle yine Sırp'ların zarar gördüğünü vurgulamıştır ve güçlü, birlik içerisinde bir Sırbistan idealini dile getirmiştir. Bu fikirler, Sırp milliyetçilerinin bütün Sırp'ları tek bir devlet içerisinde toplama idealleri ile uyum göstermektedir. Nitekim Miloseviç de 30 Mayıs 1991 tarihli Belgrad konuşmasında,⁷⁴ "tüm Sırp'lar tek bir devlet çatısı altında birlikte olmak zorundadır ve biz bu devletin Yugoslavya olmasını istiyoruz" şeklinde bu ideali dile getirmiştir. Miloseviç bu ifadeleri ile Yugoslavya ile Büyük Sırbistan ideallerini birleştiren bir tutum içerisinde oldu ve bu anlamda Tito'dan oldukça farklı bir Yugoslavya tasavvuru ortaya koydu.⁷⁵

Miloseviç'in kitleleri etkilemek için milliyetçiliği kendi politik yükselişinde bir propaganda malzemesi olarak kullanması, Tito'nun milliyetçilikleri bastırma ve birlik ve kardeşlik vurgusu yönündeki politikası ile zıtlık taşımaktadır. Tito'nun tüm Yugoslav halklarını kucaklayan bir kimlik arayışına karşın Miloseviç, Sırp milliyetçiliğinin mağduriyet temasını ve Kosova sorunu gibi hassas noktaları başarılı bir şekilde kullanarak Sırp'ları etrafında toplamayı hedefledi. Miloseviç Sırp'lara düşmanlarını ve o düşmanların kötü emellerini sürekli hatırlatarak bir güvensizlik ve savaş tehdidi algısı oluşturdu ve kendisinin Sırp'ları bu düşmanlarından ve tarih boyunca uğradıkları haksızlıklardan kurtaracak milli bir kahraman gibi algılanması amacını taşıdı.⁷⁶

73 "Slobodan Milosevic's 1989 St. Vitus Day Speech", erişim Ocak 19, 2017, <http://www.slobodan-milosevic.org/spch-kosovo1989.htm>.

74 "Slobodan Milosevic On The Future Of Yugoslavia", erişim Ocak 19, 2017, <http://www.slobodan-milosevic.org/news/milosevic053091.htm>.

75 Özkan, a.g.m., s.72; Sell, a.g.e., s.5.

76 Djilas, "A profile of Slobodan Milosevic", s.88.

Miloseviç'in ideolojisi, sosyalist sistemin çöküşüyle eski komünist parti üyelerinin milliyetçi akımların öncülüğüne soyunduğu, sosyalist dönemin politik kadroları üzerinden yükselen, Brzezinski'nin "komünizm sonrası ulusçuluk" (İng. *Post-Communist Nationalism*) olarak adlandırdığı milliyetçilik türüne örnek teşkil etmektedir.⁷⁷ Bu tür milliyetçilikte, milliyetçi liderler milliyetçilikten önce ülkede hakim olan sosyalist sistemde de yönetim kadrolarındadırlar ve sosyalizm sonrası dönemde iktidarlarını sürdürebilmek için ellerindeki en geçerli ve halkın beklentilerine uyan ideoloji olarak milliyetçiliği benimserler. Uzgel'e göre Miloseviç'le birlikte Rusya'da Boris Yeltsin, Azerbaycan'da Haydar Aliyev ve Gürcistan'da Edvard Şevardnadze bu tip liderlere örnek olarak gösterilebilir.⁷⁸

Miloseviç, Tito sonrası dönemde Yugoslavya'da yükselen milliyetçilik ideolojisinden hem yararlandı, hem de bu ideolojiyi ön plana çıkararak politikalar ortaya koydu. Bu politikaların en önemlilerinden birisi, 1989'da Kosova bölgesinin özerkliğini kaldırması oldu. Kosovalı Arnavutlar buna tepki olarak 1991 yılında yapılan referandum ile Kosova'nın bağımsızlığını ilan ettiler fakat bu bağımsızlık Arnavutluk hariç uluslararası alanda tanınmadı. Miloseviç Sırp milliyetçiliğini kışkırtıcı söylemleri ve Kosova'nın özerkliğini kaldırmasıyla Arnavut milliyetçiliğinin de tepki ortaya koymasına neden oldu. Bağımsızlık talebi olarak ortaya konan bu tepki İbrahim Rugova liderliğinde 1998'e kadar şiddeti benimsemeyen, siyasi bir çizgide devam ederken, 1998'den itibaren Kosova Kurtuluş Ordusu, yaygın olarak kullanılan kısaltmasıyla UÇK (Arn. *Ushtria Clirimtare Kosoves*) kontrolünde silahlı bir mücadeleye dönüştü.⁷⁹ Böylece bu dönemde, milliyetçilikler birbirini besledi ve Kosovalı Arnavutlar ile Sırp'lar arasındaki Kosova sorunu, UÇK'nın 1998'den itibaren bağımsızlık hedefiyle silahlı mücadeleyi benimsemesi ile 1998-1999 Kosova Savaşı'na varacak şekilde tırmandı.⁸⁰ Uzgel'e göre Kosova sorunu, etnik milliyetçiliklerin ülkede gerginliği artırmasında ve Yugoslavya'yı parçalanmaya götüreceği sürecin başlamasında etkili bir faktör oldu.⁸¹

77 Zbigniew Brzezinski, *Post-Communist Nationalism*, *Foreign Affairs* Cilt. 68/5 (1989): s. 1-25.

78 İlhan Uzgel, "Sosyalizmden Ulusçuluğa: Yugoslavya'da Ulusçuluğun Yeniden Canlanması", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* Cilt. 47(1) (1992), s.239-240.

79 L. Doğan Tılıç, *Milliyetçiliğin Pençesindeki Kartal Kosova* (Ankara: Ümit Yayıncılık), s. 19.

80 Zeynel Levent, "Tarihi Süreçte Kosova", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* Sayı. 2 (2013): s. 861.

81 İlhan Uzgel, "Yugoslavya'da Miloseviç Döneminin Sonu," *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* Vol. 55(3) (2000), s.178.

1991 yılında Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlıklarını kazanmaları ile Yugoslavya'nın parçalanma süreci başladı. Bunun üzerine Miloseviç 1989-1991 yıllarında izlediği Sırbistan kontrolünde bir Yugoslavya oluşturma hedefinden, Yugoslavya içerisinde Sırların ağırlıklı olarak yaşadıkları bölgeleri denetim altına alma ve oralardaki ayrılıkçı Sırlara destek verme politikasına geçiş yaptı. Böylece önce Yugoslavya'nın dağılmasını engelleme politikası görünümü altında Yugoslavya yönetiminde Sırları hakim kılma amacı taşıyan Miloseviç, federasyonun artık kurtarılması zor şekilde dağılmaya yüz tuttuğunu anlayınca ayrılıkçı Sırp hareketlerini destekleyip Büyük Sırbistan hedefine yönelik politika gütmeye başladı.⁸² Bu bağlamda 1991'de Hırvatistan'ın Krajina bölgesinde ve 1992-1995 yılları arasında Bosna-Hersek'te cereyan eden savaşta, ayrılıkçı Sırp milisleri destekledi.⁸³ Alkan'a göre Miloseviç yeni politikaları ile artık ülkede işlerliğini yitiren komünizmin yerine Sırp ırkçılığını yeni bir reçete olarak sisteme hakim kılmak istemişti.⁸⁴

Miloseviç'in 1995'te Bosna-Hersek Devlet Başkanı Aliya İzzetbegoviç ve Hırvatistan Devlet Başkanı Franjo Tuđman ile masaya oturarak yaklaşık iki yüz elli bin kişinin yaşamını yitirdiği Bosna Savaşını bitiren Dayton Anlaşması'na imza atmasıyla uluslararası alanda kazandığı saygınlık uzun sürmemiştir. 1998'de Kosova'da çatışmaların artması üzerine bölgeye Yugoslav birliklerini gönderen Miloseviç, Birleşmiş Milletler başta olmak üzere uluslararası kamuoyunun ateşkes çağrılarını uymadı. Miloseviç'in Şubat 1999'da Fransa'da gerçekleştirilen Rambouillet barış görüşmelerinde Kosova'ya NATO askeri konuşlandırılması ve bölgeye geçici özerklik verilmesi gibi şartları kabul etmemesi üzerine görüşmeler sonuçsuz kaldı. Bunun üzerine 24 Mart 1999'dan itibaren ABD öncülüğünde Yugoslavya'ya yönelik NATO bombardımanı başlatıldı.⁸⁵ 10 Haziran tarihine kadar süren NATO müdahalesi sonucunda NATO ve Yugoslavya yetkilileri masaya oturdu ve Yugoslavya ordusunu Kosova'dan çekmeyi kabul etmek zorunda kaldı. Daha sonra Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Kosova'ya uluslararası askeri ve sivil birimlerin yerleştirilmesini onayladı ve böylece Miloseviç Kosova üzerinde hâkimiyet kurma hedefinde başarısızlığa uğradı. 24 Eylül 2000'de yapılan seçimlerden muhalefetin

82 Mark Mazower, Bizans'ın Çöküşünden Günümüze Balkanlar, Çev: Ayşe Ozil (İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2014), s. 185.

83 Uzgel, a.g.m., s.178.

84 Alkan, a.g.e., s.74-75.

85 İlhan Uzgel, "Yugoslavya'da Miloseviç Döneminin Sonu", s.179.

ortak adayı Vojislav Kostunitsa galip geldi ve Sırbistan'da 10 yılı aşkın süredir devam Miloseviç iktidarı sona erdi. Miloseviç 2001 yılında Belgrad'da güvenlik güçleri tarafından kuşatılan villasında bir süre güvenlik güçlerine teslim olmayı kabul etmeyip direndikten sonra tutuklandı ve Belgrad Cezaevine gönderildi. Her ne kadar Sırp yetkililer Miloseviç'in ülke içindeki kendisine yönelik, görevini kötüye kullanmak ve yolsuzluk suçlarından tutuklandığını ifade etmişlerse de,⁸⁶ Miloseviç Lahey'deki Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde (İng. *International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia*) yargılanmaya başladı. 1991-1995 arasında Yugoslavya'da yaşanan iç savaşlar ve 1998-1999 Kosova Savaşı ile ilgili soykırım, işkence, sivillerin katledilmesi, insanlığa karşı işlenen suçlar, insanlık dışı muamele, yasadışı tehcir, savaş hukuku ve teamüllerinin ihlali, 1949 Cenevre Sözleşmesi'nin ihlali suçlamaları ile yargılanan⁸⁷ Miloseviç, 2006 yılında davası sonuçlanmadan Lahey'de tutulduğu hücrelerinde ölü bulundu.⁸⁸

SONUÇ

Yugoslavya'nın Tito dönemi boyunca parçalanmadan siyasal birliğini korumasında ve Miloseviç'in Yugoslavya içerisinde öne çıktığı 1990'ların başında dağılmasında, bu iki liderin tutum ve politikalarının önemli etkisi olmuştur. Sosyalist idealleri ön plana çıkaran ve Yugoslavya içerisindeki halklar arasındaki kardeşliği, birliği, II. Dünya Savaşı'nda Faşist işgalcilere karşı tüm Yugoslav halklarının verdiği ortak mücadeleyi söylemlerinde sık sık vurgulayan Tito'nun Yugoslavya tasavvuru Miloseviç'inkinden oldukça farklıdır.

Tito, Ülkede yaşayan uluslara ve azınlıklara eşit mesafeli bir yaklaşımı benimsedi ve Yugoslavya içerisindeki cumhuriyetlerin eşitliği, ulusların ve azınlıkların haklarının korunmasına dayalı bir politika uyguladı.⁸⁹ Yugoslavya içerisindeki halkları Yugoslav üst kimliği altında birleştirmek isteyen ve bu Yugoslav kimliğini ulusal kimlikleri

86 "Miloseviç Hapiste", NTV-MSNBC, erişim Ocak 19, 2017, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/74267.asp>.

87 Miloseviç'in hakkındaki iddianameler için bkz: http://www.icty.org/case/slobodan_milosevic/#ind.

88 "Miloseviç Hücrelerinde Ölü Bulundu", erişim Ocak 19, 2017, <http://www.dw.com/tr/milo%C5%9Fevi%C3%A7-h%C3%BCresinde-%C3%B6l%C3%BCbulundu/a-2522284>.

89 Coulson, a.g.m., s.90-94; Ülger, a.g.e., s.69.

bastırmada bir araç olarak kullanma çabasında olan Tito, birleştirici bir üst kimlik olarak “Yugoslavlık” idealinde başarılı olamadı.⁹⁰ Fakat yine de Tito, tutum ve politikalarında “birlik” ve “kardeşlik” gibi ilkeleri vurgulaması sayesinde Yugoslavya’nın dağılmasını geciktirmeyi başardı. Bununla birlikte, Tito’nun ölümünün ardından milliyetçilik hem halkın hem de Yugoslavya’yı oluşturan cumhuriyetlerdeki parti örgütlerinin ilgi gösterdiği en önemli ideoloji haline geldi.⁹¹

Miloseviç ise Sırpların politik ve ulusal homojenizasyonu amacı ile Yugoslavya’yı bir arada tutmak istedi ve onun bu şekildeki tutumu, Yugoslavya içerisindeki diğer ulusların Yugoslavya’yı Büyük Sırbistan ile eş görmelerine ve bu nedenle de ayrılık talepleri ortaya koymaların yol açtı.⁹² Miloseviç’in ideoloji olarak Sırp milliyetçiliğini benimseyerek politikalarını bu ideoloji doğrultusunda şekillendirmesiyle, Yugoslavya içerisinde etnik milliyetçilikler arasında gerginlik ve çatışmalar tırmadı ve bu durum Yugoslavya’nın parçalanmasında rol oynadı.⁹³

Sonuç olarak, Tito’nun Yugoslavya’nın içerisinde barındırdığı etnik gerilimlerin Yugoslavya’yı parçalanmaya götürecektir şekilde su yüzüne çıkmasını engellemek yönündeki politikalarının etkisi yadsınmaz. Fakat bu etki dönemin siyasi, ekonomik, bölgesel ve küresel konjonktürü içerisinde diğer faktörler ile beraber değerlendirilmesi gereken bir etkidir. Aynı durum Miloseviç için de geçerlidir. Gerek Tito’nun gerek Miloseviç’in birey/lider düzeyinde aktörler olarak Yugoslavya’nın kaderi üzerindeki etkileri, abartılamayacak kadar sınırlı ve diğer faktörlerle bağlantılı, göz ardı edilemeyecek kadar önemli ve dikkate değerdir.

90 Özkan, a.g.m., s.69; Coulson, a.g.m., s.94.

91 Stipe Mesic, *The Demise of Yugoslavia: A Political Memoir* (New York: Cental European University Press, 2004), s.246. Beyto Nobırdalı ve Bedri Selim, *Tito: Çağdaş Bir Önder: Yugoslavya: Çağdaş Bir Ülke*, Çev: Ali Aksoy (İstanbul: Koza Yayınları, 1977), s.38. Coulson, a.g.m., s.91; Ülger, a.g.e., s.69.

92 Banac, a.g.e., s.152.

93 Sell, a.g.e., s.33.

KAYNAKÇA

- Akşin, Sina. *Kısa 20.Yüzyıl Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2015.
- Aleskerov, Alesker. *Eski Sosyalist Ülkelerde Siyasi Rejim Değişmeleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2007.
- Alkan, Necmettin. *Bosna: Dağılan Yugoslavya Mozağında*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1995.
- Anderson, Benedict. *Imagined Communities*. New York: Verso, 1991.
- Arap, Erdal ve Selcen Bayün. "Josip Broz Tito." *Hukuk Gündemi*, Sayı. 2 (2014): ss. 80-88.
- Armaoğlu, Fahir. *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları, 1983.
- Banac, Ivo. "The Fearful Asymmetry of War: The Causes and Consequences of Yugoslavia's Demise." *Daedalus* Cilt (121/2) (1992): ss.141-174.
- Bertsch Gary K.. "Ethnicity and Politics in Socialist Yugoslavia." *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* Cilt. 433 (1977), ss.88-99.
- Biondich Mark. "Religion and Nation in Wartime Croatia: Reflections on the Ustasa Policy of Forced Religious Conversations, 1941-1942", *Slavonic & East European Review* Cilt. 83(1) (2005): ss.71-116.
- Bora, Tanıl. *Bosna-Hersek: Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası*. İstanbul: Birikim Yayınları, 1994.
- Bora, Tanıl. *Yugoslavya Milliyetçiliğinin Provakasyonu*. İstanbul: Birikim Yayınları, 1991.
- Brzezinski, Zbigniew, "Post-Communist Nationalism." *Foreign Affairs* Cilt. 68(5) (1989): ss. 1-25.
- Burchill, Scott ve Andrew Linklater, Richard Devetak et. al. *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Çev: Muhammed Ağcan ve Ali Aslan, İstanbul: Küre Yayınları, 2013.

- Coulson, Meg. "Looking Behind the Violent Break-up of Yugoslavia." *Feminist Review* Cilt. 45, (1993): ss.86-101.
- Çağ, Galip. "Osmanlıların Balkanları Fethinde İslam Kimliğinin Etkisi/Katkısı." *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Cilt. 3(2) (2012): ss. 125-142.
- Çelik, Hilal ve Halil Ekşi. "Söylem Analizi." *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* Sayı.27 (2008): ss. 99-117.
- Çetin, Altan ve Galip Çağ. "Bosna'nın Osmanlı İdaresine Geçişinde Bogomillğin Etkisi." *Tarih Okulu Dergisi* Sayı. 9 (2011): s.19-35.
- Çınar, Burak. "İkinci Dünya Savaşı'nda Alman 13.SS Dağ Tümeni 'Hançer'." *Current Research in Social Science* Sayı. 3 (2015): ss. 97-110.
- Demirtaş, Birgül, "İnşacılık." içinde *Uluslararası İlişkilere Giriş*, ed. Ali Balcı ve Şaban Kardeş. İstanbul: Küre Yayınları, 2014: ss. 155-173.
- Djilas, Aleksa. "A profile of Slobodan Milošević." *Foreign Affairs* Cilt. 72(3) (1993): ss.81-96.
- Djilas, Aleksa. "Tito's Last Secret: How Did He Keep the Yugoslavs Together?" *Foreign Affairs* Cilt. 74(4) (1995): ss.116-122.
- Eyal, Jonathan. "Bosnia? What Bosnia?" *Fortnight* Sayı. 313 (1993): ss.22-24.
- Glenny, Misha. *The Fall of Yugoslavia: The Third Balkan War*. London: Penguin Books, 1993.
- Gözen, Ramazan (der.). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- Gür, Tahir. "Post-Modern Bir Araştırma Yöntemi Olarak Söylem Çözümlemesi." *Journal of World of Turks* Cilt. 5(1) (2013): ss.185-202.
- Hall, Gregory O.. "The Politics of Autocracy: Serbia under Slobodan Milosevic." *East European Quarterly* Cilt. 33(2) (1999): ss. 233-249.

**Yugoslavya'nın Dağılması Bağlamında Josip Broz Tito ve
Slobodan Miloseviç'in Söylem ve Politikalarının İncelenmesi**

- Hobsbawm, E.J.. 1870'den *Günümüze Milletler ve Milliyetçilik* "Program, Mit, Gerçeklik", Çev: Osman Akınhay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1993.
- İzeti, Metin. *Balkanlarda Tasavvuf*. İstanbul: Gelenek Yayınları, 2004.
- Jelavich, Barbara. *Balkan Tarihi: 20. Yüzyıl*, Çev: Zehra Savan ve Hatice Uğur. İstanbul: Küre Yayınları, 2015.
- Kenar, Nesrin. *Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu*. Ankara: Palme Yayıncılık, 2005.
- Lendvai, Paul ve Lis Parcell. "Yugoslavia without Yugoslavs: The Roots of the Crisis." *International Affairs* Cilt 67(2) (1991), ss. 251-261.
- Levent, Zeynel. "Tarihi Süreçte Kosova", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* Sayı. 52 (2013): ss. 853-874.
- Mazower, Mark. *Bizans'ın Çöküşünden Günümüze Balkanlar*, Çev: Ayşe Ozil. İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2014.
- Mesic, Stipe. *The Demise of Yugoslavia: A Political Memoir*. New York: Cental European University Press, 2004.
- Miscevic, Nenad. *Nationalism and Ethnic Conflict*. Illinois: Open Court Publishing, 2000.
- Nobirdali, Beyto ve Bedri Selim. *Tito: Çağdaş Bir Önder: Yugoslavya: Çağdaş Bir Ülke*, Çev: Ali Aksoy. İstanbul: Koza Yayınları, 1977.
- Oğultürk, M. Cem. "Kosova'nın Bağımsızlık Süreci Kapsamında ABD Dış Politikasının Analizi." *Güvenlik Stratejileri Dergisi* Cilt. 10(19) (2014): ss. 99-132.
- Özdemir, Murat. "Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma," *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Cilt. 11(1) (2010), ss.323-343.
- Özkan, Behlül. "Bosna'da Kalıcı Barış Mümkün Mü?." *Bilge Strateji* (2014): ss. 63-84.

Özkırımlı, Umut. *21. Yüzyılda Milliyetçilik*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.

Özkırımlı, Umut. *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*. İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1999.

Uzgel, İlhan. “Sosyalizmden Ulusçuluğa: Yugoslavya’da Ulusçuluğun Yeniden Canlanması.” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* Cilt. 47(1) (1992): ss. 217-244.

Uzgel, İlhan. “Yugoslavya’da Miloseviç Döneminin Sonu.” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* Cilt. 55(3) (2000): ss. 178-182.

Ülger, İrfan Kaya. *Yugoslavya Neden Parçalandı? Balkan Dramının Perde Arkası*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2009.

Sell, Louis. *Slobodan Milosevic and the Destruction of Yugoslavia*. Durham: Duke University Press, 2003.

Smith, Anthony D.. *Milli Kimlik*, Çev: Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.

Sorabji, Cornelia. “Ethnic War in Bosnia?” *Radical Philosophy* Sayı. 63 (1993): s. 33-35.

Stein, George H.. *The Waffen SS: Hitler’s Elite Guard at War 1939-1945*. New York: Cornell University Press, 1984.

Tılıç, L. Doğan. *Milliyetçiliğin Pençesindeki Kartal Kosova*. Ankara: Ümit Yayıncılık, 1999.

İnternet Kaynakları:

“Concerning the National Question and Social Patriotism”, erişim Nisan 18, 2017, <http://www.marxistsfr.org/archive/tito/1948/11/26.htm>.

“Miloseviç Hapiste”, NTV-MSNBC, erişim Ocak 19, 2017, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/74267.asp>.

“Miloseviç Hücresinde Ölü Bulundu”, erişim Ocak 19, 2017, <http://www.dw.com/tr/milo%C5%9Fevi%C3%A7-h%C3%BCcresinde-%C3%B6l%C3%BC-bulundu/a-2522284>.

- “Our Optimism and Faith”, erişim Ocak 19, 2017,
<https://www.marxists.org/archive/tito/1945/02/04.htm>.
- PARTOS Gabriel, Ivan Stambolic, Independent, Mart 29, 2003, erişim Şubat 6, 2017, <http://www.independent.co.uk/news/obituaries/ivan-stambolic-36385.html>.
- “Slobodan Milosevic At Kosovo Brotherhood And Solidarity Rally In Belgrade”, erişim Ocak 19, 2017,
<http://www.slobodan-milosevic.org/documents/sm112188.htm>.
- “Slobodan Milosevic’s 1989 St. Vitus Day Speech”, erişim Ocak 19, 2017, <http://www.slobodan-milosevic.org/spch-kosovo1989.htm>.
- “Slobodan Milosevic On The Future Of Yugoslavia”, erişim Ocak 19, 2017,
<http://www.slobodan-milosevic.org/news/milosevic053091.htm>.
- “Slobodan Miloseviç Kimdir?”, CNNTÜRK, erişim Nisan 18, 2017,
<http://www.cnnturk.com/2006/dunya/03/11/slobodan.milosevic.kimdir/163091.0/index.html>.
- “The Collapse of the Fascist Hordes is Inevitable”, erişim Nisan 18, 2017, <http://www.marxistsfr.org/archive/tito/1942/11/26.htm>.
- “The First and Foremost Task is the Struggle Against the Invaders”, erişim Nisan 18, 2017,
<http://www.marxistsfr.org/archive/tito/1942/12/x01.htm>.
- Traynor Ian, “Ivan Stambolic”, The Guardian, Nisan 1, 2003, erişim Şubat 6, 2017,
<https://www.theguardian.com/news/2003/apr/01/guardianobituaries.balkans>.
- “Trotskyism and Its Helpers”, erişim Ocak 19, 2017,
<https://www.marxists.org/archive/tito/1939/x01/x01.htm>.
- United Nations, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, Slobodan Milosevic’s Case, erişim Şubat 7, 2017,
http://www.icty.org/case/slobodan_milosevic/#ind.
- “Victory Day”, erişim Nisan 18, 2017,
<http://www.marxistsfr.org/archive/tito/1945/05/09.htm>.

Vujacic, Veljko. “Serbian Nationalism, Slobodan Milosevic And The Origins Of The Yugoslav War.” *The Harriman Review* Cilt 8(4) (1995), erişim 18 Nisan, 2017,
http://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:P65My8DeeOMJ:scholar.google.com/+The+Harriman+Review+1995&hl=tr&as_sdt=0,5.

KOSOVA VE KIRIM VAKALARININ ULUSLARARASI HUKUK PERSPEKTİFİNDEN KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZİ

Abdullah TUNÇ

*Doktora Adayı
Siyaset Bilimi Bölümü
Georgia State University*

Hamdi Fırat BÜYÜK

*Doktora Adayı
Uluslararası İlişkiler Bölümü
Ankara Üniversitesi*

Öz: Rusya'nın Kırım'da askeri güç kullanması ve ardından Kırım'ı ilhak etmesi, NATO'nun Kosova Müdahalesinden sonra yaşanan en büyük uluslararası hukuk ve dış politika sorunlarından biridir. Kosova ve Kırım vakaları, sürekli karşılaştırılmakta; özellikle, Rus tarafı ve destekçileri ve de Sırbistan Kosova ve Kırım'ı aynı zeminde değerlendirerek Kırım'da yapılan müdahale için Kosova müdahalesini bir meşrulaştırma aracı olarak kullanmaktadır. Makalede Kosova ve Kırım müdahaleleri, uluslararası hukuk başta olmak üzere tarihi, demografik ve siyasi yönleriyle ele alınarak, iki vakanın ortak yönleri ve farklılıkları ortaya konmuştur. Söz konusu müdahaleler karşılaştırmalı olarak incelendiğinde çıkan sonuç, Rusya Devlet Başkanı Putin'in iddia ettiği, "Kırım'da yaşananların Kosova'da yaşananlara çok benzer olduğu" ve Kosova müdahalesinin Kırım'ı meşrulaştıracığı değil; aksine iki olay arasında temel farklılıklar bulunduğu ve Kosova'nın Kırım'a emsal olamayacağıdır.

Anahtar Kelimeler: İnsancıl Müdahale, Kırım, Kosova, Kuvvet Kullanma, NATO, Rusya, Vatandaşların Dışarıda Korunması için Kuvvet Kullanımı

A COMPARATIVE ANALYSIS OF KOSOVO AND CRIMEA CASES FROM AN INTERNATIONAL LAW PERSPECTIVE

Abstract: Russia's annexation of Crimea becomes one of the most significant issues in international law and politics right after the NATO's

Kosovo intervention. Kosovo and Crimea cases are usually being compared by Russia and its supporters and they use the Kosovo case as a legitimization tool for the Crimea's annexation. In this paper, two disputed cases were compared by the terms of international law, history, politics and demographics. By this way, it was attempted to show the similarities and differences between two cases. After the comparison, it was understood that Kosovo case cannot be a precedent for Crimea's annexation and there are major differences between two cases on the contrary of the claims that what happened in Kosovo is very similar in Crimea.

Key Words: *Crimea, Humanitarian Intervention, Kosovo, NATO, Russia, Use of Force, Use of Force for the Protection of Nationals Abroad*

Giriş

Kosova Sorunu, 1990'lı sonunda yaşanan kanlı savaş, insan hakları ihlalleri, NATO Müdahalesi ve daha sonrasında Kosova'nın 2008 yılında bağımsızlık ilan etmesinden çok daha geniş bir süreci kapsamaktadır. Balkan Savaşları ile birlikte Osmanlı'dan ayrılan Kosova'nın bu tarihten günümüze kadar tartışmalı konumu olmuştur. 1990'lı yılların sonunda Kosova'da yaşanan insanlık dramı ve kanlı savaş esasında Kosova sorununda sadece son perdeyi oluşturmaktadır ve bu perdenin kapanmasını sağlayan NATO Müdahalesi birçok açıdan halen tartışılmakta ve müdahalenin hukukiliği üzerinde soru işaretleri bulunmaktadır.

1774 yılında Osmanlı'dan bağımsızlık kazanan ve 1783 yılında Rus İmparatorluğu'nun yönetimi altına giren Kırım, 1954 yılında SSCB'nin özerk cumhuriyetlerinden olan Ukrayna'ya bırakılmıştır. Sovyetlerin dağılması sonrasında ise Ukrayna Cumhuriyeti içerisinde özerk cumhuriyet statüsünde devam eden Kırım, 2014 yılında Rusya tarafından ilhak edilmiştir. Rusya'nın Kırım'da askeri güç kullanması ve ardından Kırım'ı ilhak etmesi NATO'nun Kosova Müdahalesi'nden sonra yaşanan en büyük uluslararası hukuk ve dış politika sorunlarından biridir. Kosova ve Kırım vakaları, sürekli olarak kıyaslanmakta, özellikle, Rus tarafı ve destekçileri Kosova ve Kırım'ı aynı zeminde değerlendirerek ilk günden bugüne Kosova vakasını kullanmaktadır.

Bu makale Kosova ve Kırım vakalarını inceleyerek aralarındaki benzerlik ve farklılıkları göstermeyi hedeflemektedir. Bu çerçevede yaşanan krizlerin arka planı, kriz süreçleri ve müdahalelerin hukukiliği değerlendirilerek kapsamlı bir çerçeve ortaya konmaya çalışılacaktır.

Kosova ve Kırım vakalarını ele almadan önce söz konusu bölgelerdeki askeri güç kullanımlarının karşılaştırılabilmesi için uluslararası hukukta kuvvet kullanımına ilişkin genel çerçeveye değinilmesi gerekmektedir. Zira, NATO'nun Kosova müdahalesinde temel gerekçe “insancıl müdahale” iken Rusya'nın Kırım'ı işgalinde “vatandaşların dışarıda korunması için kuvvet kullanımı” (VDKKG)'dir.¹ İnsancıl müdahale ve vatandaşların dışarıda korunması doktrinleri, insan güvenliği esas alınarak geliştirilen doktrinlerdir ve bu doktrinlerin Birleşmiş Milletler paradigmasının ötesinde hukuka uygun kuvvet kullanımları olduğu da ileri sürülmektedir. (Arend ve Beck, 1993) Söz konusu doktrinler

¹ Bundan sonra “vatandaşların dışarıda korunması” olarak ifade edilecektir.

ilerleyen kısımlarda açıklanacaktır; burada ise kuvvet kullanma hukukuna ilişkin BM Antlaşması ile getirilen kuvvet kullanma yasağına ve yasağın içeriğine kısaca değinilecektir.

Uluslararası hukukta kuvvet kullanmayı düzenleyen en temel kural, BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. fıkrasında geçen aşağıdaki hükümdür:

Bütün üye devletler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı gerekse BM amaçlarına aykırı olarak herhangi bir şekilde kuvvet kullanmaktan kaçınacaklardır.²

Md. 2/4'te öngörülen kuvvet kullanma yasağının istisnasının md. 51'de düzenlenen aşağıda alıntılanan meşru müdafaa hakkı olduğu kabul edilmektedir (Başeren, 2003: 48).

“İşbu Antlaşma'nın hiçbir hükmünün, BM üyelerinden birinin silahlı saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli tedbirleri alıncaya kadar, doğal olan münferit veya müşterek meşru müdafaa hakkına hanel getirmeyeceği; bu meşru müdafaa hakkını kullanarak üyelerin aldığı tedbirlerin derhal Güvenlik Konseyine bildirileceği ve Konseyin işbu Antlaşma'ya dayanarak uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya iadesi için lüzumlu göreceği şekilde her an hareket etmek yetki ve ödevine hiçbir şekilde etki etmeyeceği...”³

Dolayısıyla, Antlaşma'nın 51.maddesine göre silahlı saldırıya maruz kalan bir devlet tek başına (münferit) veya başka devletlerle bir araya gelerek (müşterek) meşru müdafaa hakkını kullanabilecektir. Meşru müdafaa hakkının diğer dayanağı ise uluslararası teamül hukukudur. Buna göre, meşru müdafaa hakkının kullanımında aranan şartlar aciliyet, gereklilik ve orantılılıktır (Doğan vd. 2014: 58).

Ayrıca md. 2/4'teki yasağı ihlal eden devletlere karşı münhasıran kuvvet kullanma yetkisiyle donatılmış merkezi bir otorite oluşturulmuştur. (Başeren, 2003: 48). Buna göre, BM Antlaşması'nın VII. Bölümünde uluslararası hukuka aykırı bir biçimde kuvvet kullanmaya karşı

2 BM Antlaşması için bkz.

http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/bm/bm_01.pdf

3 BM Antlaşması 51.madde

Güvenlik Konseyi'ne kuvvet kullanma yetkisi verilmiştir. BM Antlaşması ile devletlerin münferiden kuvvet kullanmaları hukuka aykırı bir fiil haline getirilerek bu hukuka aykırı fiile karşı kuvvet kullanacak kolektif bir yetki oluşturulup bu yetki münhasıran BM'ye verilmiştir (Başeren, 2003: 48).

Md. 2/4'teki kuvvet kullanma yasağı silahlı saldırı, saldırı, daha az önemli kuvvet kullanımı ve müdahaleden oluşan dört kategoriye kapsamaktadır (Başeren, 2003: 145). Bir devletin meşru müdafaa hakkının doğabilmesi için bu kategorilerden silahlı saldırı fiiline maruz kalması gerekmektedir. Saldırı fiilinin varlığı halinde ise kolektif güvenlik sistemi çalıştırılarak Güvenlik Konseyi'ne verilen kuvvet kullanma yetkisi işletilecektir. Müdahale ya da daha az önemli kuvvet kullanmaya maruz kalan devletler ise kuvvet kullanılmasını içeren karşı tedbirlere başvurabileceklerdir.

Kosova Vakası

Kosova'da Arnavut-Sırp Uyuşmazlığının Arka Planı

Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı, Sırp'ların yönetiminde çok fazla söz hakkı sahibi olduğu ve diğer ülkelere baskı rejimi uygulanan bir devlet yapısındaydı. Ülkenin adından da anlaşılacağı gibi isimde geçen üç millet dışında diğer milletler yönetim seviyesinde kendisine çok fazla yer bulamamıştır. Arnavut halkı ise bu dönemde ezilen gruplardan bir tanesini oluşturmuştur.⁴ Etnik, dilsel, kültürel ve dinsel olarak ülkede baskın gruplardan ve diğer azınlıklardan farklı olan Arnavutlar ülke yönetiminde söz sahibi olamamıştır (Emiroğlu, 2006: 91-108).

Bu dönemde Arnavutlar üzerinde kısıtlamalar dil ve demografi alanında yoğunlaşmaktaydı. Arnavut eğitim kurumlarının kapatılması yanında, Arnavutça yayın yapan basınında faaliyetlerine izin verilmemiştir. Ayrıca Kosova'da demografik yapının Sırp çıkarlarına uygun şekilde değiştirilebilmesi için sistematik olarak ülkenin başka bölgelerinden ithal edilerek Sırp nüfusu bölgeye yerleştirilmiştir. Bu politikalara Arnavutların tepkisi, "Kaçak" adını verdikleri Sırp karşıtı ayaklanmalar veya Arnavutluk'a ya da diğer komşu ülkelere göç etmek şeklinde

4 Yugoslavya'da yaşayan başlıca uluslar (alfabetik sıra ile): Arnavutlar, Boşnaklar, Bulgarlar, Goralılar, Hırvatlar, Karadağlılar, Macarlar, Makedonyalılar, Müslümanlar, Sırp'lar, Torbeşler, Türkler, Ulahlar, Yugoslavlar, Roma Halkı vd.

olmuştur. “Kolonileştirme” adını verdikleri politikalar sonucu bölgeye yaklaşık 70.000 Sırp’ın yerleştirilmesi ve 1918-1941 arası bölgeden 90.000-150.000 Arnavut’un kaçmak zorunda kalması yaşanan demografik değişimin boyutları hakkında bir fikir vermektedir (Demirtaş vd, 2010: 56-57). Bu politikalar sonucunda 1921 nüfus sayımına göre Kosova’daki Arnavutların oranı %65,8 iken 1939’da bu oran %54,4’e düşmüş, buna karşılık Sırpların oranı %21,1’den %33,1’e çıkmıştır (Demirtaş vd, 2010: 56-57).

2. Dünya Savaşı sırasında İtalya, Arnavutluk’la birlikte Kosova’nın da büyük bölümünü işgal etmiş ve “kukla” Arnavutluk devletini sınırlarına katmıştır. Savaş sonrasında ise Kosova Bölgesel Halk Konseyi, Arnavutluk’tan ayrılmayı seçmiş ve yeniden kurulan Yugoslavaya’nın parçası olma yönünde karar almıştır. Savaş sonrasında Tito tarafından Yugoslavya azınlıklarına anayasal geniş haklar tanınmıştır. Bu durumdan diğer halklar gibi faydalanan Kosovalı Arnavutlar, bu dönemde Arnavutça eğitim veren okullar açabilmiş ve Arnavut dili Kosova’da devlet dili olan Sırpça-Hırvatça ile eşit statüde kabul edilmiştir. Ancak verilen hakların birçoğu kâğıt üstünde kalmış ve Sırpların devlet kademelerinde çok daha üstün olması sonucunda Kosova’da Arnavutların dezavantajlı durumu devam etmiştir (Demirtaş, 2010: 57).

1968 ve 1974 yılları Kosovalı Arnavutların hakları açısından önemli diğer tarihlerdir. 1968 yılında Kosova’ya özerk bir bölge olarak geniş haklar tanınmış ve Yugoslavya’yı oluşturan federe cumhuriyetlere yakın haklar verilmiştir. 1969 yılında ise ulusal sembol olarak çift başlı Arnavut kartalının bulunduğu ulusal bayrağın kullanılmasına dahi izin verilmiştir. 1974 yılında ise Tito federe cumhuriyetlere daha fazla hak verme yoluna giderek devletin hissedilmeye başlayan sorunlarına çözüm bulmaya çalışmıştır. Bu minvalde aynı yıl Kosova, Sırbistan’ın içerisinde bir diğer bölge Vovvodina ile beraber özerk bölge ilan edilmiş ve Yugoslavya içerisindeki en geniş haklara sahip olmuştur (Kuçi, 2008: 39-41).

1980 yılında Tito’nun hayatını kaybetmesi ile beraber Kosova’da durum kötüleşmeye başlamıştır. Yaşam koşullarının zorluğunu protesto etmek için 1981’de Priştine’de gösteri yapan Arnavut üniversite öğrencilerine polis müdahale etmiştir. 32 öğrencinin yaralandığı ve pek çoğunun da tutuklandığı gösteriler, Tito sonrası Yugoslavya’da pek çok şeyin değişeceğinin bir göstergesi olmuş ve aynı zamanda Kosova’da Sırp-Arnavut çatışmalarının da miladı sayılmıştır (Vicker, 1998: 197-199).

Belgrad yönetiminin Kosovalı Arnavutlar üzerindeki baskıları 1987 yılında Sırp Milliyetçisi Slobodan Miloşeviç'in iktidara gelmesi ile zirveye ulaşmıştır. Sırp ulusal gururu pompalayarak Sırpların büyük desteğini alan ve Sırpları Yugoslavya'nın tek hakim kesimi yapmayı amaçlayan Miloşeviç, 1988 yılında Kosova Partisi'nin yönetimini tasfiye etmiş ve Arnavutların Belgrad'da temsilini sınırlamıştır. 1989 yılında ise Kosova ile beraber Voyvodina'nın da özerkliğini kaldırıp Sırbistan'a bağlı birer bölge haline getirmesi ise Arnavutlar o tarihe dek sahip oldukları tüm haklarını kaybetmiş oldular ve yoğun bir Sırplaştırma politikası ile yüzleşmişlerdir. (Silber and Little, 1997: 62-63).

Bu kararların ardından Kosovalı Arnavutlar ilk olarak barışçıl yöntemler kullanarak bir direniş kurmaya çalışmışlardır. 1990'da *de facto* olarak bağımsızlık ilan edilmiş ve 1992'de İbrahim Rugova'yı devlet başkanı seçilmiştir. Aynı dönemde kendi paralel devlet kurumlarını da devreye sokan Arnavutların mali desteği ise yurtdışında yaşanan Arnavut diasporasından almıştır.

Sırbistan'da giderek artan askeri müdahale söylentileri Yugoslav Halk Ordusu Generali Gracanın'ın Kosova'ya yürümeye hazır 50,000 Sırp ve Karadağlı asker var açıklaması ile zirveye ulaşmış ve Kosova genelinde böylesi bir durumda bir silahlı direniş kurulması gerektiği fikri yayılmaya başlamıştır (Silber and Little, 1997: 65). Aynı zamanda Bosna'da savaşı bitiren Dayton Anlaşması'nda anılmayan Kosovalı Arnavutlar arasında barışçıl direnmenin faydasız olduğu algısı daha da güçlenmiştir.⁵

1996 yılında Kosova Kurtuluş Ordusu'nun (*Ushtria Çlirimtare e Kosovës-UÇK*) saldırılara başlaması ile silahlı mücadele bir ihtimal olmaktan çıkarak pratiğe dönüşmüştür (Demirtaş, 2010: 58). Sırplar tarafından öldürülen bir Arnavut öğretmenin cenazesinde sahneye çıkan UÇK, Sırp güvenlik güçlerini ve Belgrad'la iş birliği yapan Arnavutları hedef almıştır. Miloşeviç rejiminin buna tepkisi ise beklenildiği çok sert oldu ve ayırım yapmadan tüm Arnavut halkı üzerinde baskı kurmaya çalıştı ve askeri tedbirleri arttırmıştır.

UÇK'nın programındaki ana amaç öncelikli olarak Kosova'nın bağımsızlığı ve ardından ise Büyük Arnavutluk'un kurulmasıydı (Glenny, 2001: 521). Büyük Arnavutluk'un sınırları ise Kosova ve

5 Dayton Anlaşması tam metni için bkz: <https://www.osce.org/bih/126173?download=true>

Arnavutluk topraklarının yanı sıra Sırbistan, Karadağ, Makedonya ve Yunanistan'da Arnavutların yoğun yaşadığı ya da geçmişte Arnavut yerleşimine sahip olmuş bir kısım toprakları da içine alıyordu. 500,000 kişilik bir kurtuluş ordusu kurmak da UÇK'nın amaçlarından bir tanesiydi. Bunun yanı sıra UÇK, Sırbistan'ın bu zamana kadar uyguladığı politikalar ile Kosova'yı Sırplaştırmaya çalıştığını ve etnik temizlik yaptığını iddia etmekteydi; bu gerekçe nedeni ile kendilerinin haklı bir mücadele içinde olduklarını savunmuştur.

Kosova'da NATO Müdahalesi Öncesi Son Durum

Kosova'da 1990'lı yılların sonuna yaklaşıldığında tam anlamıyla bir kargaşa ortamı mevcuttu. Her şeyden önce iki büyük etnik grup arasında gerginlik son derece yükselmişti. Kosovalı Sırlar Miloşeviç'in eninde sonunda Kosova'da Sırp hâkimiyetini tesis edeceğine ve bu gerginliğin böylece sona ereceğine inanmaktaydılar. Kosovalı Arnavutlar ise uzun süre ısrar ettikleri "sivil itaatsizlik" kampanyalarından sonra Bosna Savaşı'nı sona erdiren Dayton Anlaşması'nda ellerine bir şeyin geçmediğini görerek büyük hayal kırıklığına uğramış ve genel itibari ile silahlı mücadeleye destek verir olmuşlardır. Silahlı mücadele Arnavutlar adına UÇK üzerinden devam etmiştir.

UÇK, Kosova'nın bazı bölgelerinde denetimi ele geçirince Sırp polisi ağır silahlar ile birlikte UÇK'ya yardım ettiği iddiası ile ayırım gözetmeksizin Arnavut köylerinde şiddet eylemlerine başlamıştır. Sırp Polisinin bu saldırıları beklentinin aksine UÇK'ya olan desteği daha da arttırmış ve UÇK'ya katılımlar artmıştır.

UÇK ve Sırp güvenlik güçleri arasında büyük bir güç dengesi farkı bulunuyordu ve UÇK saldırılarına Sırp güvenlik güçlerinin verdiği sert karşılıklar sonucunda çok sayıda masum sivil hayatını kaybetmiştir. Sırp güçlerinin, UÇK direnişini tamamen ortadan kaldırmak için 1998 yılı sonunda başlattığı operasyonlarda şiddet ve sertlik yanlısı tutumunu iyice arttırması sonucu birçok ılımlı Arnavut ve Arnavutlar dışındaki diğer etnik gruplar da (Türkler, Boşnaklar, Goralılar, Roma Halkı vd.) UÇK'ya katılmış ve/veya desteklemiştir. UÇK'ya artan bu destek neticesinde 1999 yılına gelindiğinde, UÇK'nın silahlı milis mevcudu 30 bine ulaşmıştır (Küpelı, 2000: 102). 1998 yılındaki büyük operasyonun parçası olarak Sırp hükümeti Arnavutluk ve Kosova sınırına büyük bir askeri sığınak yapmaya ve çok sayıda askeri sevk etmeye başlamıştır. Bu durum uluslararası kamuoyunun büyük tepki göstermesine neden

olmuştur. Aynı zamanlarda Kosova'nın resmi olarak tanınmayan cumhurbaşkanı İbrahim Rugova, Batılı güçlerden yardım istemiş ve bölgeye barış gücü askerleri gönderilmesi çağrısında bulunmuştur (Küpeli, 2000: 104-108).

Batılı güçler genel itibari ile UÇK'yı Kosovalı Arnavutların hakkını savunan ve Sırp saldırıları sonucu silaha sarılan savaşçılar olarak görmüştür. 22 Temmuz 1998 tarihinde ise Kosova Parlamentosu UÇK'yı "meşru Kosova Örgütü" olarak kabul ederek bu düşünceleri arttırmıştır. UÇK'nın meşru bir örgüt olarak tanınmasına ve ülke içerisinde son derece önemli bir desteğe kavuşmasına rağmen, UÇK'nın eylemlerinin masumluluğu tartışılmıştır. UÇK, açık bir şekilde Arnavut köylerini ve masum Arnavutları misilleme amaçlı kullanmıştır. Bunun ana nedeni ise masum sivil halkın Sırp güçleri tarafından katledilmesi ile başta ABD, İngiltere ve Fransa olmak üzere Batılı güçlerin dikkatini bölgeye çekmek ve bir NATO Müdahalesi yaratmak olmuştur.

UÇK'nın böyle bir amacı güttüğü şu anki Kosova Cumhurbaşkanı ve dönemin önemli UÇK komutanlarından olan Haşim Taçi başta olmak üzere çok sayıda üst düzey UÇK'lı tarafından dile getirilmiştir. Ayrıca AGİT'e bağlı çalışan Kosova Gözlem Misyonu (KGM) raporörleri de bunu açıkça raporlarında belirtmiş ve bu raporlar NATO ve BM nezdinde sunulmuştur. UÇK'nın bu amacı ile ilgili ünlü gazeteci Richard Cohen şu sözleri söylemiştir:

"UÇK'nın basit ama etkili bir planı vardı. UÇK, Sırp Polisini öldürecek. Sırparsa misillemeye verilecek cevapla çok sayıda sivili öldürecek, bu tam bir Balkan tarzı. Batı, Bosna'da gecikerek de olsa yaptığı gibi harekete geçene kadar afallayacaktı. Aslında ABD ve Avrupa'nın çoğu UÇK tarafında savaşa girecekti ve plan işe yaradı!" (Ali, 2000: 158).

Kosova'da NATO Müdahalesine Yol Açan İnsan Hakları İhlalleri

NATO'nun askeri müdahaleye karar vermeden önceki süreçte sadece Mart 1998 ve Mart 1999 tarihleri arasında yaklaşık 2000 sivil Arnavut, Sırp polisleri tarafından öldürülmüştür. 1998 yazında çeyrek milyon insanın evleri, kasabaları ve tarlaları Sırp güçleri tarafından yok edilerek yaşadıkları yerlerden sürülmüşlerdir. Ocak 1999'da Racak Kasabasında

40 kişi katledilmiş ve bu katliama ait deliller BM görevlileri tarafından tespit edilmiştir.

1998 yılında, Sırp asker ve polisleri ile UÇK arasındaki çatışmalarda 1500 Kosovalı hayatını kaybetmiş ve 400,000 kişi mülteci durumuna düşmüştür. Nisan 1999'da, BM Yüksek Komiserliği verilerine göre, etnik temizlik süreci sonucunda 226,000 mülteci Arnavutluk'a, 125,000 mülteci Makedonya'ya ve 33,000 mülteci de Karadağ'a göç etmiştir. Mayıs ayı itibarıyla ise 1,5 milyon kişi yani ülke nüfusunun %90'ı yerlerinden edilmiş, 225,000 Kosovalı kaybolmuş ve 5000 kişi de öldürülmüştür.⁶

Bölgedeki insan hakları ihlallerine son vermek üzere BM Güvenlik Konseyi kararlarına ve uluslararası toplumun diğer üyelerinin çağrılarına rağmen Federal Yugoslavya Cumhuriyeti yetkilileri, Kosova'daki etno ayrılıkçı teröristlerin Sırlara karşı insan hakları ihlalleri yaptığını iddia ederek bölgedeki insani soruna karşı yürütülen çözüm arayışlarına karşı yapıcı eylemlerde bulunmamıştır.

BM Güvenlik Konseyi'nin Kosova Kararları

Bölgedeki gelişmeler üzerine BM Güvenlik Konseyi 31 Mart 1998 tarihinde 1160 sayılı kararını almıştır. Bu kararda Konsey, Federal Yugoslavya Cumhuriyetini 25 Mart 1998 tarihinde Kosova'da barış görüşmelerini yürütmeye çalışan Uluslararası Temas Grubu'nun belirttiği eylemleri uygulayarak ve görüşme yoluyla Kosova sorununa politik çözümü sağlayacak gerekli önlemleri derhal almaya, Kosova'nın Arnavut liderlerini tüm terörist eylemleri kınamaya ve Kosova Arnavut toplumu içindeki bütün unsurları, barışçı yollarla amaçlarını gerçekleştirmeye çağırmıştır. 1160 sayılı kararda, Kosova sorununun çözümü, Federal Yugoslavya Cumhuriyetinin toprak bütünlüğüne dayalı çözüm ilkesi çerçevesinde ve Kosova'da yaşayan tüm Arnavutların hakları göz önünde tutularak sağlanması gerektiği belirtilmiştir.⁷ Bu kararda önemli bir nokta da, Güvenlik Konseyi'nin, Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü ve egemenliği esas alınarak çözüm arayışına başvurulması çağrısıdır.

6 Ayrıntılı bilgi için bkz: <http://www.nato.int/kosovo/history.htm>

7 Tam metin için bkz: Resolution 1160 (1998), Adopted by the Security Council at its 3868th meeting, on 31 March 1998, <http://www.nato.int/kosovo/docu/u980331a.htm>

1160 sayılı kararda Kosova da dâhil olmak üzere Federal Yugoslavya Cumhuriyetine karşı silah ambargosu konulmuştur. Aynı zamanda sivillere ve Kosova'daki barışçıl gösterilere aşırı güç kullanan Sırp polisi ve UÇK'nın eylemleri Güvenlik Konseyi tarafından kınanmıştır.⁸

Güvenlik Konseyi 23 Eylül 1998 tarihli 1199 sayılı kararında ise, Kosova'daki durumun kötüye gitmesinin “bölgedeki barış ve güvenliğe tehdit” oluşturduğunu teyit etmiş ve çatışan tarafları sürdürülebilir bir ateşkese ve 1160 sayılı kararda belirtilen önlemleri almaya davet etmiştir.⁹

Güvenlik Konseyi'nin, NATO Müdahalesinden önce BM Antlaşmasının VII. bölümü altında Kosova sorunuyla ilgili çıkardığı 1160 ve 1199 sayılı kararlarda; Kosova'daki durumu gözlemlemesi için bir gözlemci gücünün (*Kosovo Verification Mission*) yerleştirilmesi için AGİT'i yetkilendirmiş, Federal Yugoslavya Cumhuriyeti, UÇK ve diğer tüm devlet ve örgütleri güç kullanımını ve insan hakları ihlallerini sona erdirmeye çağırması ve Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nin egemenliğini ve toprak bütünlüğünü garanti etmiştir. 1199 sayılı kararında yer alan şu husus önemlidir: “Kosova'daki durumun kötüleşmesi, uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturmaktadır”.¹⁰ Konsey, BM Antlaşması'nın 39. maddesi çerçevesinde Kosova'daki durumun uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olduğu saptamasında bulunmuştur. Fakat bu kararlarda, BM Antlaşması'nın 42. maddesi kapsamında NATO dâhil herhangi bir dış gücün insani amaçlı ya da başka bir amaca dayalı askeri güç kullanımı için yetkilendirilmesi söz konusu değildir. Bunun yerine Konsey, Kosova'daki insani krize son vermek ve bölgede barış ve düzeni sağlamak için, sorunun çözümünde tarafları diyalog ve işbirliği gibi barışçıl yöntemleri uygulamaya çağırmıştır.

NATO Müdahalesi: Gerekçe ve Amaçları

NATO üyeleri, uluslararası toplumun evrensel değerleri adına Arnavut kökenli Kosova halkını korumak için “insancıl müdahale” kapsamında

8 Tam metin için bkz: Resolution 1160 (1998), Adopted by the Security Council at its 3868th meeting, on 31 March 1998, <http://www.nato.int/kosovo/docu/u980331a.htm>

9 Tam metin için bkz: Resolution 1199 (1998), Adopted by the Security Council at its 3930th meeting, on 23 September 1998, <http://www.nato.int/kosovo/docu/u980923a.htm>

10 Tam metin için bkz: Resolution 1199 (1998), Adopted by the Security Council at its 3930th meeting, on 23 September 1998, <http://www.nato.int/kosovo/docu/u980923a.htm>

24 Mart 1999 tarihinde Yugoslavya'yı bombalamaya başlamıştır. Bu düşünce günümüzde 'bir devletin, başka bir devletin vatandaşlarını, o devletin kendi zulmünden kurtarmak için ülkesi dışında münferiden kuvvet kullanması' olarak tanımlanan insancıl müdahale şeklinde tanımlanmıştır (Başeren vd, 2003: 174).

NATO'nun Kosova'ya müdahalesi ile mevcut uluslararası hukukun kuralları arasında çelişkilerin ortaya çıktığı da gözlemlenmiştir. Ciddi insan hakları ihlallerini sona erdirmeye amacı ve mevcut uluslararası hukuka aykırı güç kullanımı arasında hukuki bir çıkmaz ile karşılaşmıştır.

BM Güvenlik Konseyi tarafından alınacak herhangi bir güç kullanma kararının, Kosova'ya askeri müdahalede bulunulmasına karşı çıkan Rusya ve Çin tarafından engellenmesi söz konusuydu. Genel Kurul'da "Barış İçin Birleşme Kararı" altında askeri müdahale için herhangi bir yetkilendirme de aramayan NATO, bunun yerine tek taraflı aldığı bir kararla askeri müdahaleyi gerçekleştirmiştir.¹¹

Kosova'ya askeri müdahaleye Rusya ve Çin'in karşı çıkması nedeniyle BM Güvenlik Konseyi'nde buna yönelik bir eylemde bulunmanın engellenmesi söz konusu olacağından, NATO, BM'ye herhangi bir yetkilendirme için başvurmaksızın tek taraflı aldığı kararlarla Kosova'ya müdahalede bulunmuştur. Kosova'ya müdahaleyi araç olarak seçen NATO, bunu Avrupa'nın sorununa Avrupa'nın kendi cevabı olduğunu ve Avrupa dışındaki herhangi bir yerde mutlaka benzer bir müdahalenin habercisi olmayacağını ileri sürmüştür. McWhinney'e göre de, Rusya veya Çin'in veto etme olasılığı göz önünde tutularak, BM Güvenlik Konseyi önüne Kosova'ya ortak askeri eylem teklifi getirilmemiştir (McWhinney, 2000: 73-75).

Federal Yugoslavya Cumhuriyetine karşı NATO'nun askeri güç kullanımı için BM Güvenlik Konseyi'nin açıkça yetkilendirilmesi ya da onayı olmamakla birlikte, NATO yetkililerinin açıklamalarına göre, bu müdahale BM Güvenlik Konseyi kararlarıyla bağlantılı olarak uluslararası toplumun iradesine dayandırılmıştır. NATO üyelerinin devlet ve hükümet başkanları Kosova Bildirisi'nde "bu eylem uluslararası toplumun politik amaçlarını desteklemektedir ve uluslararası toplumun talepleri NATO talepleri ile aynıdır" ifadesi yer almıştır (Çapar, 2006: 113).

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: http://www.unu.edu/p%26g/kosovo_full.htm#2

Müdahale karşıtları ise, “NATO’nun eylemi bir bütün olarak uluslararası toplumun iradesini yansıtmaktadır” iddiasını ideolojik içerikli bir fikir olduğunu ileri sürmüş ve pek çok devlet böyle bir müdahale örneğinin NATO’nun “dünya polisi” olarak yeni rolünü yasallaştırmasından kaygı duymuşlardır. NATO yetkilileri Kosova’ya müdahale gerekçesi olarak Yugoslavya’daki insani krizi gerekçe göstermişlerdir. Buna göre Yugoslav askeri ve milis güçlerinin ağır insan hakları ihlalleri müdahalenin meşru zeminini oluşturmaktadır.

Federal Yugoslavya Cumhuriyeti, sürekli olarak BM Güvenlik Konseyi kararlarını ihlal etmiştir. Miloseviç yönetimi altındaki askeri, polis ve milis güçler tarafından Kosovalı sivillere karşı aşırı güç kullanımı, bölgede istikrarsızlıklara yol açan ciddi boyutlarda insani felaketler doğurmuştur. Federal Yugoslavya Cumhuriyeti yetkilileri tarafından binlerce insan Kosova’dan sınır dışı edilmiştir. Yugoslav hükûmetinin bu insan hakları ihlallerini ve güç kullanımı uluslararası toplumun büyük kesimi tarafından kınanmıştır. Herhangi bir gerekçeyle savunulması mümkün olmayan ve ağır insan hakları ihlalleri teşkil eden bu politikalar NATO askerî harekâtının haklılığı ve gerekliliği noktasında asli dayanaklardır (Çapar, 2006: 117).

Bombalama eyleminin başlangıcında, ABD Başkanı Bill Clinton da bu askeri müdahalenin insanların hayatlarını korumak için yapıldığını ifade etmiştir. 24 Mart’ta NATO müdahale etmeden önce, yaklaşık olarak 2500 kişi Sırp güçleri ve UÇK arasındaki iç savaşta hayatını kaybetmiştir. 11 hafta süren hava harekâtı esnasında yaklaşık olarak 10,000 kişi Kosova’da hayatını kaybetmiş ve bunların çoğunluğunu Sırp tarafında öldürülen Arnavut siviller oluşturmuştur (Çapar, 2006: 117-118).

NATO’nun Yugoslavya’ya askeri müdahalesi esas olarak iki temelde gerekçelendirilmiştir. Müdahaleyi haklı göstermek için ortaya konulan bu gerekçeler, Kosova Arnavutlarının Yugoslav Hükûmeti tarafından insan hakları ihlallerine maruz kaldıkları ve/veya bu halkın ulusal self-determinasyon hakkına sahip olduğudur. İnsan haklarının yayılmasını sağlayan ve yürürlüğe koyan uluslararası hukuk belgeleri, bu hakları ihlal eden devletleri eleştirmek için zemin sağlamakla birlikte, BM Kurucu Antlaşması tarafından garantilen devletlerin egemenliğini ihlal eden “insancıl müdahaleyi” onaylamamaktadır.

İnsan haklarını korumak için gerçekleştirilen eylemler bu belgelerde büyük ölçüde belirtilmemekle birlikte, uluslararası hukukun diğer

geçerliliğini koruyan ilkelerini ihlal etmeyeceği varsayılmaktadır. Uluslararası Af Örgütü hükümet dışı uluslararası örgütler, insan haklarını korumak amacıyla hükümeti ikna etmek için “açığa vurma” ve ikna etme yöntemini kullanmaktadır. Kızılhaç ve Kızılay gibi kuruluşlar ise insan hakları ihlallerini iyileştirmek için bunu insani yardımlar aracılığıyla yapmaktadır. Fakat insan haklarını elde etmek için bir araç olarak askeri metodlar hukuken kesinlikle tanınmamaktadır.

12 Nisan 1999 tarihinde gerçekleştirilen NATO Konseyi Toplantısı’nda yapılan ve 23 Nisan 1999 tarihinde devlet ve hükümet başkanları tarafından teyit edilen bir demeç ile NATO’nun Kosova çatışması ile ilgili hedefleri ortaya konmuştur. Buna göre:

- a. Kosova’daki tüm askeri eylemleri durdurmak ve şiddet ve baskıya derhal son vermek,
- b. Asker, polis ve milis güçlerinin Kosova’dan çekilmesini sağlamak ve Uluslararası bir gücü Kosova’da konuşlandırmak,
- c. Mültecilerin ve yurtlarından ayrılmak zorunda kalmışların koşulsuz ve güvenli dönüşünü temin etmek,
- d. Uluslararası Hukuk ve BM Antlaşmasına uygun ve Rambouillet Anlaşması temelinde Kosova’da politik bir antlaşma zemini oluşturmak NATO’nun hedefleri arasında gösterilmiştir.¹²

İnsancıl Müdahalenin Hukuki Statüsü ve NATO’nun Kosova Müdahalesinin Değerlendirilmesi

Soykırım, ağır insan hakları ihlalleri ve sivillerin katledilmesinin önüne geçmeye çalışan uluslararası toplumun çözüm olarak ürettiği insancıl müdahale, özellikle Soğuk Savaş sonrasında devletler tarafından sıklıkla ileri sürülen bir gerekçe olmaya başlamıştır ve son yılların çokça tartışılan uluslararası hukuk doktrinlerinden biridir. İnsancıl müdahale, henüz üzerinde uzlaşmış bir kavram olmamakla beraber genel olarak bir devletin vatandaşlarını soykırım, ciddi ve sürekli insan hakları ihlallerinden koruma amacıyla diğer devletlerin veya uluslararası örgütlerin kuvvet kullanma tehdidinde bulunması veya kuvvet kullanması olarak tanımlanmaktadır (Holzgrefe, 2003: 18).

¹² Ayrıntılar için bkz: <http://www.nato.int/kosovo/history.htm>

Hukuki statü bakımından insancıl müdahalenin BM sisteminde yeri olduğunu ileri süren yazarlara göre insancıl müdahale, BM Güvenlik Konseyi kararı olmadan ya da meşru müdafaa kapsamı dışında hukuka uygun kuvvet kullanma biçimidir (Brenfors ve Petersen: 451). Bu görüştekiler, etik sebepler ileri sürmenin yanı sıra hukuki olarak BM Antlaşması md.2/4'ün yalnızca “bir devletin toprak bütünlüğü, siyasi bağımsızlığı ve BM Antlaşması ilkeleri aleyhine” kuvvet kullanılmayacağını düzenlediğini, insancıl müdahalenin ise BM Antlaşması'na aykırı olmadığını bu nedenle insancıl müdahalenin hukuki olduğunu savunmaktadırlar (Brenfors ve Petersen: 499).

Diğer bir görüşe göre ise “bir devletin toprak bütünlüğü, siyasi bağımsızlığı ve BM Antlaşması ilkeleri aleyhine” ifadesinin kuvvet kullanma yasağını sınırlandırmadığını tam aksine güçlendirdiğini ileri sürmektedir. Buna göre, Antlaşma hükmündeki sayılan nedenler dışında askeri güç kullanmak yasaklanmıştır ve bu durum yasağın kapsamını genişletmektedir. Söz konusu görüş, Antlaşma metninin hazırlık çalışmalarına dayanarak antlaşmayı yapanların bu niyette olduğunu söylemektedir. (Başeren, 2003: 50)

Ayrıca, askeri müdahaleler tarihine bakıldığında, müdahaleler her ne kadar insancıl gerekçelere dayandırılrsa da pek çok defa siyasi gayelerin on planda olduğu görülmektedir. Bu durum ise insancıl müdahalenin kötüye kullanılması ve uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye düşüren bir sarmal riski taşımaktadır (Goodman, 2004: 107).

İnsancıl müdahalenin hukukiliğine ilişkin belirtmek gerekir ki uluslararası hukukun temel normlarından olan devlet egemenliği ile insan hakları normları çekişme içerisindedir (Vesel, 2003: 7). Bu açıdan uluslararası hukukta insancıl müdahale kavramı üzerinde uzlaşının olduğu söylenemez. Bununla birlikte insancıl müdahalenin hukuki olduğunu savunan hukukçular, insan hakları ve uluslararası ceza hukukundaki gelişmelerle bu müdahaleyi meşru kılacak ölçütlerin ortaya çıktığını ifade etmektedirler. Bunlara göre ölçüt veya sınırlandırmalar şu şekildedir; i) müdahale, ağır insan hakları ihlallerinin varlığı halinde olmalı, ii) insan hakları ihlallerine son vermek için yapılmalı, iii) müdahale için diğer seçenekler tüketilmeli, iv) müdahale amacıyla sınırlı ve ölçülü olmalı v) uluslararası topluma danışılmalıdır. Kosova müdahalesinin değerlendirilmesi bu ölçütlere göre yapılacaktır.

Ağır insan hakları ihlallerinin varlığı

İnsancıl müdahalede bulunabilmek için öncelikli şart, müdahale yapılan bölgede ağır insan hakları ihlallerinin bulunmasıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Kosova’da ağır insan hakları ihlallerinin gerçekleştiği ve insancıl müdahalenin bu şartı karşılanmış olduğu söylenebilir. İnsan hakları ihlalleri başta Yugoslavya tarafından Kosovalı Arnavutlara uygulanmış ancak savaşın başlaması ile beraber UÇK şiddeti ile beraber başta Kosovalı Sırplar olmak üzere tüm halklara yönelmiş ve 1998 yılından itibaren ise savaş tüm Kosova’da insani açıdan çok ağır bir duruma gelmiştir.

Ayrıca daha önce mülteciler, zorunlu göç, ölümler ve tecavüzler gibi diğer insan hakları ihlalleri için verilen rakamlar da Kosova’da iki tarafında geniş bir insan hakları ihlali yaptığını kanıtlamaktadır.

Müdahalenin insan hakları ihlallerine son vermek için yapılıyor olması

144

İnsancıl müdahalenin bir diğer unsuru yapılan müdahalenin yaşanan çatışmaları sonlandırması ve insani koşulların iyileştirilmesidir. NATO Müdahalesinin en temel sorunlarından birisi bu noktada ortaya çıkmaktadır.

NATO Müdahalesi hemen Soğuk Savaşın sona ermesinin ardına denk gelmiştir. Bunun yanı sıra, NATO’nun kendisine varoluşsal yeni bir gündem bulma isteğine ve NATO’nun yeni genişleme dalgasına denk gelmesi gibi nedenler sebebiyle müdahalenin sadece insan hakları ihlallerini sonlandırmayı amaçladığını söylemek fazlaca iyimser bir yaklaşım olacaktır. Buna ek olarak, Bosna’da müdahale etmekte son derece geç kalan NATO ve Batı Bloğu aynı hatayı Kosova’da tekrar etmek istememiştir.

Eski Sovyet Cumhuriyetleri’nin NATO üyesi olacak olması, 1999’un NATO’nun 50. kuruluş yıl dönümü olması ve Rusya karşısında üstünlüğünü tam olarak pekiştirmek istemesi de müdahalenin siyasi sebepleri olarak sayılabilir. Kısacası müdahale insanı olmaktan çok siyasi olma özelliği taşımaktadır.

Diğer seçeneklerin tüketilmiş olması

İnsancıl müdahale için öngörülen diğer bir koşul ise sorunun barışçıl yöntemlerle çözülmesi olanağının kalmamış olmasıdır. Bir başka deyişle sorunun çözümü için her çeşit diplomatik çaba harcanmış ve bunlardan sonuç alınamamış olması gerekmektedir (Pettifer, 2002: 9).

Batı kaynaklarında, NATO'nun Kosova müdahalesinde ana neden Belgrad yönetiminin uzlaşmaz tutumu olarak gösterilir. Ancak 1999 yılına gelindiğinde Yugoslavya'nın da siyasi bir çözüm bulunmasından yana olduğu görülmektedir. Zira Yugoslav Parlamentosu, Kosova sorununun bir an evvel siyasi bir çözüme kavuşturulması için bir öneriyi kabul etmiş bulunuyordu ve Yugoslav hükümeti Kosova'da bir BM barış gücü askerinin bulunmasını da rıza göstermişti.

ABD ve müttefikleri ise Kosova'ya yerleştirilecek askeri gücün NATO gücü olması konusunda son derece ısrarcı olmuş ve diğer talepleri göz ardı etmiştir. Müdahale öncesi en ciddi barış girişimlerinden olan Uluslararası Temas Grubu tarafından hazırlanan Ramboulliet Anlaşması metninde ABD bu tutumunu sürdürmüştür. Yugoslavya ise anlaşmanın ek bölümü kaldırılmadıkça anlaşmayı imzalamayacağını bildirmiştir. Zira ek bölümünde, NATO'ya Sırbistan topraklarında tam geçiş yetkisi, gerekli durumlarda Sırbistan içinde başka bölgelerde askeri müdahale yapabilme yetkisi ve asker bulundurma hakkı verilmekteydi. Bir ülkenin ulusal egemenlik haklarının açıkça ihlali olarak yorumlanabilecek olan bu şartların Belgrad tarafından kabul edilmesini beklemek gerçekçi olmayacaktır. Yugoslavya bu maddeleri kabul etmemiş ve Kosova'daki gücün Rusya'nın da dâhil olduğu çok taraflı bir BM gücü olmasında ısrar etmiştir. Ancak ABD bu anlaşmanın kabul edilmemesini savaş sebebi saymıştır ve ardından da NATO Müdahalesi gerçekleşmiştir.

Anlaşılacağı üzere görüşmeler nihayete erdirilmeden müdahale gerçekleştirilmiştir. Sırp tarafının tüm hatalarına rağmen son dönemde ortaya çıkan siyasi çözüm iradesi yok sayılmıştır. Bu nedenle, müdahale öncesinde diğer tüm seçeneklerin tüketilmiş olduğu söylenemez.

Müdahalenin amacına uygun olarak sınırlı olması

İnsancıl müdahalenin bir diğer koşulu da kuvvet kullanımının sınırlı olmasıdır. Bu sınırlılık üç başlık altında değerlendirilebilir. Kuvvet kullanılan yer, kuvvet kullanımının süresi ve kullanılan kuvvetin kapsamı.

Kullanılan kuvvetin yer bakımından sınırlı olup olmadığına baktığımızda her ne kadar ana amacın Kosova'daki duruma müdahale etmek olduğu kabul edilse de müdahalenin tüm ülkeye yayıldığı görülmektedir. Kosova bölgesi dışında ülkenin büyük şehirleri Belgrad, Podgoritsa, Novi Sad, Niş ve Novi Pazar'da bombalanmıştır. Bombalamalar sırasında sayısı net olarak bilinmiyor olsa da çok sayıda sivil hayatını kaybetmiş, şehirlerde yaşam derinden etkilenmiş, alt yapı ve gıda sorunu baş göstermiş ve şehirler harabeyle dönmüştür.

Müdahalenin yalnızca krizin bulunduğu bölgeyi yani Kosova'yı değil bir ülkenin bütününe hedef alması insancıl müdahalenin madde 2/4'e aykırı olmadığı savını tamamen çürütecek bir eylem olacaktır. Çünkü, yalnızca sorunlu bölge yerine bir ülkenin bütününe hedef almak o ülkenin bağımsızlığına direk ve açık bir saldırı teşkil edecektir. Bu durum aslında Sırbistan'ın egemenlik sınırlarına yapılmış bir saldırı niteliği taşımaktadır (Magnan, 2000: 39). Bu nedenle müdahalenin yer bakımından sınırlı olduğu söylenemez.

Kuvvetin zaman bakımından sınırlı olması müdahalenin başlangıç bitiş zamanlarının açık olarak belirtilmiş olmasını gerektirmektedir. NATO Müdahalesinden sonra müdahalenin süresine yönelik bir açıklama olmadığı gibi yabancı askerlerin varlığı halen ülkede devam etmektedir. Her ne kadar NATO askeri gücü Kosova'nın bağımsızlığı ile birlikte yetkilerini EUFOR ve EULEX'e bırakmış olsa da bir anlamda müdahaleyi gerçekleştirenler halen ülkede varlıklarını devam ettirmektedir ve varlıklarının ne zaman son bulacağı bilinmemektedir. Bu nedenlerle müdahalenin zaman bakımında sınırlı olmadığı anlaşılmaktadır.

Kullanılan gücün kapsam ve oranına baktığımızda da çeşitli sorunlar olduğunu görmekteyiz. Hem yer bakımından yapılan incelemede hem de yazı içerisinde yapılan değerlendirmeler de NATO'nun kullanılan gücün orantılı olması noktasında hassas davranmadığı görülmektedir. Bombardımanlar sırasında hem Arnavutlar hem Sırp'lar hem de bombardıman uğrayan şehirlerdeki sivil halk çok zor durumda kalmıştır.

Uluslararası toplumdan müdahale istenmesi

İnsancıl müdahalenin meşruluğu açısından öngörülmüş bir diğer şart ise uluslararası toplumdan yardım istenmiş olmasıdır. Bu açıdan Kosova vakası değerlendirildiğinde Arnavut otoritelerin başından itibaren bir

müdahale tarafları oldukları ve özellikle UÇK'nın da eylemleri itibariyle meseleyi uluslararasılaştırmak istediği göz önüne alındığında bir talep olduğu söylenebilir. Ancak Sırp tarafı ise sürekli olarak bir müdahaleye karşı çıkmış ve Kosova sorununun iç meselesi olduğunu söylemiştir. Savaşın sonlarında bir barış gücüne razı olmuş olsa da bu bir NATO gücü değil BM barış gücüdür. Kısacası müdahale talebinin taraflardan sadece birinden geldiği görülmektedir.

Kırım Vakası

1 Mart 2014 tarihinde Rus Parlamentosu'nun Kırım'a yönelik askeri güç kullanımını onaylaması ile başlayan askeri müdahale sonrasında Rusya'nın stratejik taktikleri ile Kırım'da idari binalar ele geçirilerek referanduma gidilmiş; bölgedeki nüfusun çoğunlukla Rus kökenli olmasının getirdiği kolaylıkla Kırım'ın Rusya'ya ilhakı gerçekleşmiştir. (Shaun, 2016) Kırım'da yaşananlar, uluslararası hukukçular tarafından çokça tartışılmış olmakla birlikte fiili de olsa ortaya bir durum çıkmıştır: Kırım, artık bir Rusya'nın kontrolündedir.

Rusya, uluslararası hukuk yönüyle Kırım'daki fiili işgalini vatandaşların dışarıda korunması için kuvvet kullanımı doktrinine dayandırmaktadır. Rusya'nın Askeri Doktrininde¹³ de yer alan vatandaşlarını sınırları dışında koruma yükümlülüğü, Rusya tarafından Güney Osetya ve Abhazya vakalarında da uluslararası meşruiyet aramak için kullanılmıştır. Ancak ozunde insani gerekçeler bulunsa da doktrininin hukukiliği tartışmalıdır.

Kırım krizinin arka planı

1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Osmanlı hâkimiyetinden çıkıp Rus İmparatorluğu'na geçen Kırım, 1921 yılında Rusya'da Bolşeviklerin yönetimi ele geçirmesi ve SSCB'nin kurulması ile birlikte, "Kırım Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti" adı altında SSCB içerisinde otonom bir cumhuriyet haline getirildi. Bu dönemde Kırım'daki Tatarlar sürgüne gönderilerek bölgeye çok sayıda Rus yerleştirildi. 19 Şubat 1954 tarihinde ise "ekonominin toplumsallığı, yakınlık ve yakın ekonomik ve kültürel bağlar" (Subtelny, 2000: 312) gerekçe gösterilerek

¹³ Rusya'nın Askeri Doktrini için bkz.
http://carnegieendowment.org/files/2010russia_military_doctrine.pdf, 05.01.2016

SSCB Yüksek Presidium’u tarafından Kırım, Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’ne devredildi.

SSCB’nin dağılma sürecinde Ukrayna’da bağımsızlık için bir referandum yapıldı. Ukrayna’nın genelinde olduğu gibi Kırım bölgesi de %54 oy oranıyla Ukrayna’nın SSCB’den bağımsızlığı yönünde olumlu oy kullandı. Sonrasında Kırım Meclisi, 26 Şubat 1992 tarihinde “Ukrayna Kırım Özerk Cumhuriyeti” adının “Kırım Cumhuriyeti” olarak değiştirilmesine ilişkin bir karar almış ve 5 Mayıs 1992 tarihinde öz yönetim ilan edip 6 Mayıs’ta Kırım Anayasası’nı kabul etmiştir. Haziran 1992’de Kırım’ın, Ukrayna içerisinde bir “Otonom Cumhuriyet” olarak kalması kararlaştırılmıştır. Sonrasında Kırım Meclisi Ukrayna’nın bir parçası olduğunu ve öz yönetimin kaldırıldığını ilan etmiştir. (Subtelny, 2000: 312-318)

1994 yılında BM Güvenlik Konseyi üyeleri ile Ukrayna arasında Budapeşte Memorandumu imzalanmıştır. Rusya karşısındaki endişeleri nedeniyle caydırıcı bir güvence olarak gördükleri nükleer silahlardan önce vazgeçmek istemeyen Ukrayna, kendisine verilen güvenceler karşılığında ellerindeki tüm nükleer silahlardan vazgeçip, bunları Rusya’ya teslim etti. 1994 tarihli Budapeşte Memorandumu’na göre, nükleer silahlardan vazgeçmesinin karşılığında Ukrayna’ya şu güvenceler verildi:

- (1) Ukrayna’nın mevcut sınırlarına, egemenlik ve bağımsızlığına saygı gösterilecek,
- (2) Ukrayna’ya karşı güç kullanımında veya tehdidinde bulunulmayacak, Ukrayna siyasetini etkilemeye yönelik ekonomik baskılar yapılmayacak,
- (3) Ukrayna’ya karşı nükleer silah kullanılmayacak ve kullanılırsa BM Güvenlik Konseyi devreye girecek.
- (4) Bu konularla ilgili olarak sorun yaşanırsa, taraflar birbirleriyle iletişim halinde olacak.

Bu güvenceler, Rusya’nın da aralarında bulunduğu BM Güvenlik Konseyi daimi üyelerince verildi. Budapeşte Memorandumu ile Rusya Ukrayna’nın nükleer silahlarından arınmasına karşılık Ukrayna’ya karşı kuvvet kullanmama yükümlülüğü içerisine girmiştir. Ukrayna’nın bağımsızlığı Rusya Federasyonu tarafından da tanınarak aralarındaki

sorunlar bu mutabakatla çözüme kavuşturulmuştur. SSCB'nin Karadeniz donanması iki taraf arasında paylaştırılırken Sivastopol'un, Rus donanma üssü olarak Rusya yönetiminde kiralanmış bölge olarak kalmasına karar verilmiştir. (Ozdemir, <http://www.ankarastrateji.org/yazar/doc-dr-haluk-ozdemir/ukrayna-yeni-soguk-savas-esintileri-2/>, 2016)

SSCB'nin dağılışı sürecinde Kırım'ın hukuki statüsüne ilişkin yaşanan çalkantılı gelişmeler sonrasında Kırım nihayetinde tekrar Ukrayna'nın bir parçası haline getirilerek bir istikrara kavuşturulmuş oldu. Ancak bu durum, Rusya'nın Kırım üzerindeki taleplerinin son bulduğu anlamına gelmiyordu. 2008 yılı Eylül ayında o dönem Ukrayna Dışişleri Bakanı Volodymyr Ohryzko, Rusya'nın Kırımlılara Rus pasaportu vermesini "ciddi bir sorun" olarak gördüklerini açıklıyordu. Zira bu, daha sonra Rusya'nın "vatandaşlarını korumak" için askeri müdahalesine zemin hazırlama potansiyeli taşımaktaydı. (Acer, <http://www.ankarastrateji.org/yazar/prof-dr-yucel-acer/kirim-in-ilhaki-ve-uluslararası-hukuk>, 2016)

Rusya'nın müdahalesi

Ukrayna'da Rusya yanlısı Viktor Yanukoviç yönetiminin AB ile Ortaklık Anlaşması'nı imzalamayıp Rusya ile 15 milyar dolarlık ekonomik yardım ve doğal gazda indirim içeren bir anlaşma yapmasıyla başlayan protestolar neticesinde Yanukoviç iktidardan ayrılmak zorunda kaldı ve Batılı ülkelerle yakın ilişkileri destekleyen Arseniy Yatsenyuk iktidara geldi. (<http://abcnews.go.com/International/wireStory/eastern-ukraines-vote-key-moment-23654127>, 08.01.2016) Parçalı bir yapıda bulunan ve merkezi otoritenin zayıf olduğu Ukrayna'nın kendi nüfuz alanından çıkıp AB'nin etki alanına girmesini engellemek isteyen Rusya, öteden beri üzerinde emelleri olduğu Kırım'a müdahalede bulundu.

Yanukoviç'in ülkeyi terk etmek zorunda kalmasının ardından Kırım'daki silahlı, üzerinde herhangi bir işaret bulunmayan üniformaları olan silahlı güçlerde artış oldu. Putin Kırım'daki güçlerin Rus askerleri olmadığını Rus yanlısı yerel savunma güçleri olduğunu iddia etse de (Cullison, <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052702303801304579413032042408044>, 2016) Finlandiyalı askeri uzmanların raporuna göre Kırım'daki askeri güçler 'yüksek hazırlık seviyesindeki' Rus askerleridir. (Pulkki, <http://www.suomensotilas.fi/en/artikkelit/crimea-invaded-high-readiness-forces-russian-federation>, 2016) Rus askerleri,

“yerel güçler” adı altında Kırım Özerk Bölgesi’nin başkenti Simferopol’de parlamento ve hükümet binalarını ele geçirip buralardaki Ukrayna bayraklarını indirerek yerine Rusya bayraklarını astılar. Ayrıca Sivastopol ve Simferopol’deki iki ayrı havaalanını ve Ukrayna’nın Kırım’daki askeri hava üslerini ele geçirdiler. (The Guardian, <http://www.theguardian.com/world/2014/feb/27/armed-men-seize-crimea-parliament-reports>, 2016 Yerel güçler, müdahalenin sonrasında Kırım Meclisi’ne ve Sivastopol Şehir Konseyi’ne Kırım’ın bağımsız olmak ya da Rusya’ya bağlanmak arasında seçim yapacağı bir referandum kararı aldılar.

Referandum 16 Mart 2014 tarihinde yapıldı ve çıkan sonucun %96 oranında Rusya’ya katılma yönünde olduğu ilan edildi. 17 Mart günü Kırım Meclisi resmen Ukrayna’dan bağımsızlığını ilan eden bir karar aldı ve Rusya’ya katılma talebinde bulundu. (RT News, <http://rt.com/news/crimea-vote-join-russia-210/>, 2016) 18 Mart günü ise Rusya Devlet Başkanı Putin, Kırım’ın Rusya’nın bir parçası olduğunu resmen ilan eden bir açıklama yayımladı. (Myers and Bakers, http://www.nytimes.com/2014/03/18/world/europe/us-imposes-new-sanctions-on-russian-officials.html?_r=0, 2016)

VDKKK’nın hukuki statüsü ve Kırım Müdahalesinin Hukuken Değerlendirilmesi

Vatandaşların Dışarıda Korunması İçin Kuvvet Kullanımı (VDKKK), devletin başka bir ülkede ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalan vatandaşlarını korumak için kendi sınırlarının dışında kuvvet kullanmasını ifade etmektedir. (Başeren, 2003: 160) Bunun yanında vatandaşların dışarıda korunması fiili daha dar kapsamda, tehlike altındaki vatandaşların ilgili devletin toprağından tahliyesi olarak da tanımlanmaktadır. (Arend ve Beck, 1993: 94) İngiliz hukukçu Sir Humphrey Waldock’un vatandaşların dışarıda korunması fiilinin uygulanmasında saydığı kriterler VDKKK’nın meşruiyeti bakımından genel kabul görmektedir. Buna göre,

- i. vatandaşların çok yakın bir tehlike altında olması
- ii. ev sahibi devletin vatandaşların güvenliğini korumada isteksiz(*unwilling*) veya yetersiz(*unability*) olması
- iii. kuvvet kullanacak devletin vatandaşlarını koruma amacı dışında hareket etmemesi gerekmektedir. (Waldock, 1952: 455-467)

1928 yılında imzalanan Briand Kellog Paktı'na kadar VDKKK'nın hukuka aykırı olmayan kuvvet kullanma biçimlerinden olduğu kabul edilmiştir. Briand Kellog Paktı ile BM Antlaşması arasında geçen sürede ise VDKKK'nın hukuki statüsü netlik kazanmamasına karşın devletler bu dönemde vatandaşlarını korumak için dışarıda kuvvet kullanmışlardır. (Başeren, 2003: 161)

BM Antlaşması'nın kuvvet kullanmayı kesin bir biçimde yasaklamasından sonra VDKKK'yı izah edebilmek için temelde iki farklı teori ileri sürülmüştür. Bu teorilerden ilki md. 2/4'teki kuvvet kullanma yasağının geniş kapsamlı bir yasak olmadığı tezine dayanırken diğer teoriye göre VDKKK, md. 51'de düzenlenen meşru müdafaa hakkının hukuka uygun uygulamalarından biridir.(Thomson, 2012: 653) BM Antlaşması sonrası vatandaşların korunması eylemine birçok örnek verilmektedir: İngiltere ve Fransa'nın Mısır müdahalesi (1956), Belçika'nın Kongo müdahalesi (1960), ABD'nin Dominik Cumhuriyeti müdahalesi (1965), ABD vatandaşlarının Lübnan'dan tahliyesi (1976), İsrail'in Uganda Entebbe havaalanına saldırısı (1976), Mısır'ın Larnaka'da uçağa saldırısı (1978). (Wingfield, 2000: 444-460) Bu hadiselerin ardından BM'de yapılan tartışmalar incelendiğinde küçük çaplı tahliye operasyonlarının meşru kabul edildiği ancak saldırı teşkil eden uygulamaların hukuka uygun görülmediği ve kınandığı ortaya çıkmaktadır. (Thomson, 2012: 640)

Bu bilgiler ışığında Kırım'ın işgalini değerlendirilirse; Rusya, temel olarak Kırım'da vatandaşlarını korumak için kuvvet kullandığını ve bunun meşruiyete sahip olduğunu iddia etmektedir. Rusya'nın kuvvet kullanımını değerlendirirken Rusya iç hukukuna bakılması ve Rusya'nın müdahalesinin BM nezdinde nasıl ele alındığı önem arz etmektedir. Soğuk savaş döneminde devletlerin VDKKK gibi bir haklarının olmadığını ileri süren SSCB'nin halefi Rusya, Vladimir Putin dönemiyle birlikte yayımlı politikasını meşrulaştırmak için VDKKK doktrinine dayanmaktadır. Aslında Rusya'nın bu doktrini savunmaya başlaması SSCB'nin dağılma süreci sonrasında kadar götürülebilir. 1993 yılında kabul edilen Rusya Federasyonu Anayasası devletin vatandaşlarını dışarıda koruma ve himaye etme sorumluluğu altında olduğunu içermektedir. (Thomson, 2012: 659) Ancak NATO'nun Kosova müdahalesi sonrası doktrin Rusya'da somutlaşmıştır. Rusya Federasyonu'nun 2010 yılında son halini yayımladığı Askeri Doktrini'nin 20. maddesinde ise *"Rusya Askeri Kuvvetleri'nin Rusya sınırlarının dışında bulunan vatandaşlarını korumak için kuvvet kullanımını meşru kabul etmektedir"* ifadesi yer almaktadır. (Carnegie,

http://carnegieendowment.org/files/2010russia_military_doctrine.pdf, 2016)

Rusya Anayasası'na göre Devlet Başkanı silahlı kuvvetlerin kumandanı olmakla beraber savaş ilanı ve Rusya sınırları dışında askeri güç kullanma yetkisi Meclis'e verilmiştir. Rus Anayasası'nın 81. maddesine göre yalnızca Rusya'ya yapılan bir saldırı veya çok yakın bir saldırı tehdidinin varlığı halinde savaş ilan edilebilir.¹⁴ Rusya Federal Sıkıyönetim Kanunu'nda saldırı (aggression) şu şekilde tanımlanmaktadır: “*Rusya topraklarına saldırı (attack), işgal veya ilhak, toprakların bombardıman edilmesi, abluka, bunların yanında konumlarına bakılmaksızın askeri personele yönelik saldırı, Rusya'ya saldıran devlete askeri destek verilmesi veya kendi topraklarını saldırı için kullandırması saldırı eylemini teşkil etmektedir.*” Saldırının varlığı halinde Devlet Başkanı sıkıyönetim ilan eder, askeri kuvvetlerine muharebe için emir verir ve ivedilikle Meclis'e durumu bildirir. Başkanın sıkıyönetim ilanı Meclis tarafından onaylanmadığı takdirde ilan geçersiz olur.¹⁵ Rusya askeri kuvvetlerinin dışarıda kuvvet kullanmasında da benzer bir prosedür uygulanmaktadır. Devlet Başkanı'nın talebi üzerine Meclis dışarıda askeri güç kullanımına onay vermektedir.

152

Rusya Devlet Başkanı Putin, Rusya Parlamentosu'nun üst kanadı olan Federasyon Konseyi'nden (Duma) Kırım'da yaşayan Rus vatandaşlarının tehlike altında olduğunu gerekçe göstererek Ukrayna'da askeri güç kullanımı için yetki talep etmiştir. Putin gerekçesinde şunları dile getirmiştir: “*Ukrayna'da gittikçe ağırlaşan olağanüstü durumla ilgili olarak, Ukrayna'da yaşayan Rus vatandaşlarının yaşamlarına dönük tehdit nedeniyle, Rusya Federasyonu Anayasası'nın 102. maddesine dayanarak, Rusya Silahlı Kuvvetleri güçlerinin Ukrayna topraklarında durumun toplumsal ve politik olarak normalleştirilmesine kadar kullanılmak üzere gönderilmesi yetkisini Federasyon Konseyi'nden talep ediyorum.*” (The Hindu, <http://www.thehindu.com/news/international/world/russian-parliament-approves-use-of-army-in-ukraine/article5739708.ece>, 2016)

Rus Anayasası ve Askeri Doktrininde dışarıdaki vatandaşları korumak için kuvvet kullanımı açık bir şekilde meşru kabul edilmektedir. Ancak

14 Bkz. Constitution of the Russian Federation, adopted by the All-Nation Referendum on Dec. 16, 1993

15 Bkz. Collection Of Russian Federation Legislation, 2002, No. 5, Item 375 (official gazette)

yukarıda ifade edildiği üzere Rus iç hukukunda saldırının içeriği belirlenirken dışarıdaki vatandaşların saldırıya uğraması ibaresi yer almamıştır. Rusya, VDKKK'yı bir doktrin olarak kabul etmekle birlikte saldırı tanımının kapsamına dâhil etmemiş gözükmektedir.

Rusya'nın Ukrayna'da kuvvet kullanma kararı almasından sonra konu BM nezdinde ele alınmıştır. BM Güvenlik Konseyi'nin toplantısında Rusya'nın BM Daimi Temsilcisi Vitaly Churkin yaptığı konuşmada, Rusya'nın toprakları dışında Rusça konuşan halkın güvenliğini sağlama sorumluluğu olduğunu ve Rusya Devlet Başkanı'nın Rusya Meclisi tarafından onaylanan kuvvet kullanma talebinin Ukrayna topraklarında ama Ukrayna'ya karşı olmadığını ifade etmiştir.

(<http://www.un.org/News/Press/docs//2014/sc11302.doc.htm>, 2016)

Ukrayna'nın BM Temsilcisi Yuriy Sergeyev ise Rusya'nın aldığı kuvvet kullanma kararına rağmen hâlihazırda birliklerinin Ukrayna topraklarında olduğunu ve Rusya'nın, Ukrayna'nın barış ve güvenliğini ciddi tehdit eden saldırı fiilini işlediğini belirtmiştir. Sergeyev, ayrıca Rusya'nın gerek BMGK'nın daimi üyesi olarak gerekse 5 Aralık 1994'te Budapeşte Memorandumu'nda, Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'nın bağımsızlık, egemenlik ve toprak bütünlüğüne karşı sorumluluklarına uymadığını dile getirmiştir.

ABD, İngiltere ve Fransa Temsilcileri ise, Rusya'nın Ukrayna'ya askeri müdahalesinden derin endişe duyduklarını ve Rusya'nın Ukrayna'nın egemenliği ve toprak bütünlüğünü ihlal ettiğini söylemişlerdir. ABD Temsilcisi Samantha Power, Rusya vatandaşlarının ve Rusya'nın herhangi bir tehdit altında olmadığı halde parlamento, hükümet binalarını ve askeri üsleri ele geçirmelerinin uluslararası hukuka aykırı olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca herhangi bir saldırının veya saldırı tehdidinin varlığı halinde Rusya'nın münferiden değil BM Güvenlik Konseyi ile hareket etmesi gerektiğini belirtmiştir.

(<http://www.un.org/News/Press/docs//2014/sc11305.doc.htm>, 2016)

Rusya'nın veto hakkı nedeniyle BM Güvenlik Konseyi tarafından kınama kararı alınamamış olsa da devletler Rusya'nın Kırım'da askeri güç kullanımına çok ciddi tepki göstermişlerdir. Bu tepkilerini ayrıca ekonomik yaptırım kararları ile de desteklemişlerdir.

Ayrıca Kırım'da yapılan referandum da BM Güvenlik Konseyi'nin önüne getirilmiştir. Kırım'daki referandumun uluslararası alanda tanınmaması çağrısı yapan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi karar tasarısı, Rusya tarafından veto edilmiştir.

(<http://www.amerikaninsesi.com/content/rusyadan-bmdeki-k%C4%B1r%C4%B1m-oylamas%C4%B1na-veto/1872047.html>, 2016) 27 Mart'ta ise BM Genel Kurul'unun toplantısında 100 üye devletin evet oyu, 11 karşı oy ve 58 çekimser oyla Kırım'daki referandumun geçersiz olduğu kararı alınmıştır. ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Türkiye, Gürcistan ve Moldova'nın aralarında bulunduğu ülkeler Rusya'nın Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü ihlal ettiğini ve uluslararası hukuka aykırı hareket ettiğini bildirmişlerdir. (http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=47443#.U24pAfl_t3Q, 2016) Referandum sonrası yapılan BM Genel Kurulu toplantısı göstermektedir ki Rusya VDKKK doktrinine dayanarak toprak bütünlüğü ilkesine aykırı bir biçimde Kırım'ı işgal ve ilhak etmiştir.

Değerlendirme ve Sonuç

Görüldüğü gibi hem Kosova hem de Kırım'da gerçekleşen müdahaleler uluslararası hukuk açısından son derece netameli konular ve daha uzun süre tartışılacaktır. Her iki kuvvet kullanmada da hukuki tartışmaların siyasi tartışmaların gerisinde kaldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca iki müdahale özellikle Rus tarafı ve destekçileri tarafından sürekli olarak kıyas edilmekte ve Kırım'da yapılan müdahale için bir meşrulaştırma aracı olarak kullanılmaktadır. Nitekim Rusya Devlet Başkanı Putin, daha Kırım'ın Rusya Federasyonu'na katılmasını onayladığı gün yaptığı ilk açıklamada Kırım'da yaşananların Kosova'da yaşananlara çok benzer olduğunu ve Batı'nın bunu neden anlamakta zorlandığını bilmediğini ifade etmiştir (Russia Today, <https://www.rt.com/news/putin-address-parliament-crimea-562/>, 18.03.2014). Buna benzer açıklamalar daha sonrasında Rus tarafından gelmeye devam ettiği gibi dönemin Sırbistan Devlet Başkanı Tomislav Nikoliç de Sırp Devlet Ajansı Tanjug'a yaptığı açıklamada "Sırbistan'ın 1999'da düştüğü duruma şimdi Batı düşmüştür bizi ancak şimdi anlayabilecekler" diyerek yapılan tartışmalara hız kazandırmıştır.

Her ne kadar tartışmalar bu yönde devam etse de çeşitli açılardan bakıldığında iki kuvvet kullanma arasında ciddi farklılıklar olduğu görülmektedir. İlk olarak bakıldığında iki kuvvet kullanılan bölge ve sonuçları arasında ciddi bir farklılık bulunmaktadır. 2015 yılı Ekim ayında Belgrad'da düzenlenen Belgrad Güvenlik Forumu sonuç bildirgesinde ifade edildiği gibi Kosova krizinde özerklik hakkı gasp edilmiş bir yönetim birimi ana devletten bağımsızlık kazanmıştır; Kırım'da ise Ukrayna içindeki bir özerk bölge olan Kırım tartışmalı bir

referandum ile başka bir devlet olan Rusya Federasyonu'na ilhak olmuştur. Bu açıdan bakıldığında ortada büyük bir ontolojik farklılık bulunmaktadır ve bu bile tek başına mukayese etmeyi zorlaştırmaktadır.

Buna ek olarak NATO'nun Kosova müdahalesi sonrasında Sırbistan topraklarında başka bölgelerde yeni çatışmalar başlamadığı gibi Kosova bölgesindeki çatışmalar da sona ermiştir. Bu anlamda NATO Müdahalesinin bölge ve ülke genelinde çatışmaları sona erdirdiği ve NATO Müdahalesinin Sırbistan topraklarının başka bölgelerine taşınmadığı söylenebilir. Ancak Rusya'nın Kırım'ı ilhakı sonrasında Ukrayna'nın doğu bölgelerinde ayrılıkçılar ve Ukrayna hükümeti arasındaki çatışmalar hızlanmış ve günümüzde halen artarak devam etmektedir. Dahası Rusya'nın bu yaşananların arkasında olduğu yönünde çok ciddi iddialarda bulunmaktadır.

İkinci olarak ise karşımıza çıkan en büyük farklılık çatışma bölgelerinde yaşanan krizin tarihsel arka planıdır. Bunun iyice gösterilmesi amacıyla Kosova'daki uyuşmazlığın arka planı uzun olarak çalışma içerisinde verilmiştir. Kosova'ya baktığımızda Osmanlı döneminden günümüze Kosovalı Arnavutların üzerinde sürekli olarak bir hak ve demokrasi kısıtlaması görülmektedir. Kosovalı Arnavutlar, kurucu millet dahi sayılmadığı dönemlerden sonra Tito reformları sayesinde geniş özerklik elde etmiş olsa da verilen haklar daima kâğıt üzerinde kalmış ve Kosova'da dil, kültür ve din anlamında sürekli olarak bir baskı rejimi bulunmuştur. Miloşević iktidarının Kosova'nın özerkliğini kaldırması ise Kosovalı Arnavutların mücadeleye başlamaları için ana neden oluşturmuş ve bu zamana kadar Sırbistan'ın yaptığı en büyük baskı dönemi başlamıştır. Ardından yaşanan savaş (soykırım, etnik temizlik, zorunlu göç ve geniş insan hakları ihlalleri) ve NATO Müdahalesi ile Kosova bugünkü statüsünü tartışmalı bir şekilde de olsa kazanmıştır. Oysa Kırım'a baktığımızda ise Ukrayna genelinde protestoların başlamasına kadar Kırım'da bulunan Ruslar ve Kiev hükümeti arasında bir sorun olmadığı ve Rus asıllı Ukrayna vatandaşlarının geniş hak ve hürriyetlere sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca AGİD raporlarına göre bu hak ve hürriyetlerin kullanılması yönünde Kiev yönetimi bir zorluk da çıkarmamaktadır. Dahası henüz 1994 yılında Rusya, Budapeşte Memorandumu ve 1996 yılında Avrupa Konseyi üyeliği ile Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne saygı duyduğunu beyan etmiştir ve bu tarihten sonra Rusya hiçbir zaman Ukrayna toprağı olan Kırım üzerinde bir hak talebinde bulunmamıştır. Bu açılardan değerlendirdiğimizde Kosova'da bulunan uzun tarihsel arka planın Kırım vakasında olmadığı Rusya'nın kuvvet kullanmasının ve Kırım'ın

ilhakının tam anlamıyla bir oldubitti olduğu ve çok fazla siyasi saik taşıdığı anlaşılmaktadır.

Kırım ve Kosova'daki demografik özelliklere baktığımızda da büyük farklılık görmekteyiz. Kosova'da Müslüman Arnavutlar nüfusun %90'ından fazlasını oluşturmakta iken Kırım'da Rus asıllı grubun toplam nüfusa oranı %60'ın altındadır. Kosova'da diğer %10 içerisinde bulunan Türkler, Boşnaklar, Goralılar gibi diğer halklar ise Arnavutlar ile kültürel ve dini açıdan birçok benzerliğe sahiptir ve bağımsızlıktan yana tavır almışlardır. Kırım'da ise Ukraynalı nüfusa ek olarak %13'lük bir Kırım Tatar nüfusu söz konusudur ki Rus yönetiminde bulunmayı istememektedir. Başka bir deyişle Kosova'da nüfusun %95'i aynı şeyleri düşünmekte ve beraber hareket edebilmektedir ancak Kırım'da nüfusun yarıya yakını Rus orijinli olmadığı gibi Rus yönetimini de arzulamamaktadır.¹⁶

Bir diğer önemli farklılık ise Kosova ve Kırım'da meydana gelen çatışmaların muhtevasıdır. Kosova'da Arnavutların başlattığı silahlı direniş Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK) tarafından yürütülmekteydi ve bir komuta kademesi, belirli bir üniforması ve bayrağı bulunmaktaydı. Kısacası savaşı tarafların birbirini bildiği ve silahlı çatışmalar hukukun işleyebileceği bir ortam söz konuydu. Ancak Kırım'da ise direnişi yapan silahlı güçlere baktığımızda Rusya'nın bulanık savaş stratejisi içerisinde savaşçıların herhangi bir ülke ya da gruba ait üniforma giymediği, bilinen bir komuta kademesinin olmadığı görülmektedir. Dahası daha önce anlatıldığı gibi bu kişilerin Rus ordusu mensubu askerler olduğu yönünde ciddi kanıtlar bulunmaktadır.¹⁷

Bu noktada ortaya çıkan bir diğer farklılık ise Kosova'da sadece UÇK ve Kosovalı Arnavutların kendisinin savaşmış olmasıdır. Her ne kadar başka ülkelerdeki Arnavut diasporalarından para ve silah desteği almış olsa da ve dahi bazı batılı devletlerin UÇK'ya eğitim ve lojistik destek verdiği iddia edilse de cephede savaşanlar sadece UÇK mensubu Arnavutlardı. Kırım'da ise Rus vatandaşı olan askerler Kırım'da yerleşik bulunan Rus askeri üslerine ek olarak savaşa birebir dâhil olmuş ve denklemini değiştirmiştir.

16 <http://www.rferl.org/content/why-is-crimea-different-from-scotland-or-kosovo/25296187.html>, 28.12.2015

17 Bkz: Metin Gürçan, *Rusya'nın Ukrayna'daki Bulanık Savaş Stratejisi*, Analist Dergisi, Mayıs 2014. 10.01.2016

Başka bir farklılık ise iki bölgenin jeo-stratejik konumlarına baktığımızda karşımıza çıkmaktadır. Kosova bölgesi Sırbistan içerisinde özerk bir bölge olmakla beraber jeostratejik açıdan sadece Balkan politikasını ilgilendiren bir öneme sahiptir ve bağımsızlık kazandığında bile yeni bir çatışma ihtimali sadece bu bölgeyle sınırlı olarak öngörülebilmektedir. Ancak Kırım'ın konumuna baktığımızda daha farklı bir durum karşımıza çıkmaktadır. Kırım, Rusya açısından askerî açıdan çok önemli bir noktada bulunmakta ve hali hazırda ilhak öncesinde çok sayıda Rus askeri Sivastopol'daki Rus Karadeniz donanmasına ek olarak Kırım'da bulunmaktaydı. Ortadoğu'da devam eden savaşlar, NATO'nun ve AB'nin eski Sovyet coğrafyasını içine alacak şekilde doğuya genişlemesi, Rusya'nın bu genişlemeleri bir güvenlik tehdidi olarak gördüğünü açıklaması ve Rusya'nın 1990'lı ve 2000'li yıllardaki iç problemlerini çözerek yeniden bir uluslararası aktör olma iddiası düşünüldüğünde; Kırım ve Rus askeri üsleri Rusya'nın bu iddiası noktasında çok daha fazla önem kazanmaktadır. Dahası Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ile beraber Karadeniz güvenlik denklemi de değişmiştir ve bu boğazlar üzerindeki tartışmaları da yeniden başlatabilecektir. Kısacası Kırım'ın ilhakı ve giderek artan Rus askeri mevcudiyeti Kosova krizinin aksine çok daha büyük siyasi krizleri başlatabilecektir.¹⁸

Ek olarak, Rusya'nın Kosova'nın 2008 yılında bağımsızlık ilan etmesi sonrası verdiği tepkilere bakmak yerinde olacaktır. Rusya, Kosova'nın bağımsızlık ilan etmesi sonrasında bunun Sırbistan'ın toprak bütünlüğünü bozmak anlamına geldiğini ve bunun uluslararası hukuk açısından sorunlu olduğunu iddia etmiştir ve Batı ülkelerini sert şekilde eleştirmiştir. Kosova'nın Sırbistan'dan kopmasını kabul edilemez olarak gören Rusya; Kırım'ın Ukrayna'dan tartışmalı bir referandumla kendi topraklarına katılmasını ise uluslararası hukuka uygun bulmaktadır. Bu ikircikli durum Rusya'ya yöneltilen en büyük eleştirilerden biridir.

Hem Kosova hem de Kırım'da kuvvet kullanımına ilişkin uluslararası hukuk açısından ciddi sorunlar olmakla beraber müdahalenin gerekçesi olarak sunulan argümanların da kendi içinde tutarsızlıkları bulunduğu görülmektedir. Bu durum karşımıza iki vakadaki en büyük benzerlik olarak çıkmaktadır. Ayrıca iki müdahalede de siyasi kararların ve uluslararası güç mücadelesinin karar almalarında son derece etkili olduğunu not etmek gerekmektedir. Lakin Kosova'da yaşananların

¹⁸ Bknz: Jean-Dominique Giuliani, *Russia, Ukraine and International Law*, Foundation Robert Schuman, Berlin, 2015.

geçmişine, geniş insan hakları ihlallerine ve mücadele yöntemlerine baktığımızda yine sorunlu olmakla beraber kendi içerisinde daha tutarlı olduğu anlaşılmakta ve Rusya'nın Kırım'da kuvvet kullanması ise siyasi saikler ile gerçekleştirilmiş en basit tabiriyle bir oldubitti olarak belirmektedir.

Hukuki açıdan önemle vurgulamak gerekir ki, Kosova ve Kırım müdahalelerinde gerekçe olarak ileri sürülen insancıl müdahale ve vatandaşların dışarıda korunması fiilini, BM Paradigmasının ötesinde hukuka uygun kuvvet kullanımları olarak kabul eden görüşler olmakla birlikte¹⁹ bunlar hukuken tartışmalı olan ve üzerinde uzlaşının sağlanamadığı gerekçelerdir. (Başeren, 2003: 160) Soğuk Savaş sonrası insan güvenliğinin ve insan haklarının korunmasını esas alan prensiplerin güçlenmesiyle insanı merkeze alan kuvvet kullanma gerekçeleri ileri sürülmüş ve bu gerekçeler devletler tarafından belirli bir ölçüde destek de görmüştür. Ancak Kosova ve Kırım hadiseleri de göstermektedir ki insancıl müdahale ve vatandaşların korunması gibi insani sebeplerin arkasında müdahalelerin asıl amacı siyasi olabilmekte ve insancıl sebepler istismar edilebilmektedir. Bu durum ise çifte standart oluşturmakta ve diğer devletlerin de uluslararası hukuka güvenini ve riayetini zedelemektedir. Rusya'nın Kosova sonrası yeniden şekillendirdiği uluslararası hukuk anlayışını da bu gözle okumak yerinde olacaktır.

19 Görüşler için bkz. Nejat Doğan, Birleşmiş Milletler ve Meşru Güç Kullanımı, içinde Birleşmiş Milletler: BM Sistemi ve Reformu, editörler: Nejat Doğan, Cenap Çakmak, Halil Kürşad Arslan, Siyasal Kitabevi, 2014.

Bibliyografya

Tezler:

Gökhan Çapar, *NATO'nun Kosova'ya Müdahalesinin BM Kurucu Antlaşması Açısından Analizi* (Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2006.

Kitaplar ve Makaleler:

Andrew Thomson. "Doctrine of the Protection of Nationals Abroad: Rise of the Non-Combatant Evacuation Operation", *Washington University Global Studies Law Review*, Vol. 11: 627, 2012.

Arend, Anthony C., Beck, Robert J. "International Law and the Use of Force: Beyond the UN Charter Paradigm", New York: Routledge, 1993.

Başeren, Sertaç Hami. "Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları", Birinci Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2003.

Birgül Demirtaş, "Kosova'nın Bağımsızlığı ve Türk Dış Politikası", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 7, Sayı 24, 2010, s.51-86.

David Vesel, "The Lonely Pragmatist: Humanitarian Intervention", *Deakin Law Review*, Sayı: 18, 2003.

Nejat Doğan, "Birleşmiş Milletler ve Meşru Güç Kullanımı", içinde "Birleşmiş Milletler: BM Sistemi ve Reformu", editörler: Nejat Doğan, Cenap Çakmak, Halil Kürşad Arslan, Siyasal Kitabevi, 2014.

Edward McWhinney, "The United Nations and a New World Order for a New Millenium: Selfdetermination, State Succession, and Humanitarian Intervention", London, Kluwer Law, 2010.

Frances Trix, "Kosovar Albanians between a Rock and a Hard Place", Sabrina P. Ramet and Vjerran Pavlaković (der.), "Serbia Since 1989. Politics and Society under Milošević", Seattle, University of Washington Press, 2005.

Hajredin Kuçi, "Kosova's Independence: Stabilising or Destabilising Factor", Houston, Jalifat Publishing, 2005.

Hüseyin Emiroğlu, “Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu”, Ankara, Orient Yayınları, 2006.

James Pettifer, “Kosovo Economy and Society After 1945: Some Observations”, Conflict Studies Research Center, 2002.

J. L. Holzgrefe, “The Humanitarian Intervention Debate”, Humanitarian Intervention: Ethical, Legal, Political Dilemmas, der. Robert O. Keohene; J.L. Holzgrefe, North Carolina, Duke University, 2003.

Julie Mertus, “Kosovo: How Myths and Truths Started a War”, London, University of California Press, 1999, içinde Birgül Demirtaş, “Kosova’nın Bağımsızlığı ve Türk Dış Politikası, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 7, Sayı 24, 2010, s.51-86.

Laura Silber ve Allen Little, “Yugoslavia: Death of A Nation”, New York, Penguin, 1997.

Martha Brenfors, Malene Maxe Petersen, “The Legality of Unilateral Humanitarian Intervention: A Defence”, Nordic Journal of International Law, Sayı: 69 Cilt: 4, s. 449-499.

Miranda Vickers, “Between Serb and Albanian. A History of Kosovo”, Londra, Hurst&Company, 1998 içinde Birgül Demirtaş, “Kosova’nın Bağımsızlığı ve Türk Dış Politikası, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 7, Sayı 24, 2010, s.51-86.

Misha Glenny, “The Balkans. Nationalism, War and the Great Powers, 1804-1999”, New York, Penguin, 2001.

Noel Malcolm, “Kosovo, A Short History”, New York, New York University Press, 1998 içinde Birgül Demirtaş, “Kosova’nın Bağımsızlığı ve Türk Dış Politikası, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 7, Sayı 24, 2010, s.51-86.

Orest Subtelny, “Ukraine: A History”, University of Toronto Press, 2000.

Richard A. Magnan, “An Examination of the Legal Authority for the 1999 NATO Air Campaign Against the Federal Republic of Yugoslavia”, London, Foreign Service Institute, 2000.

Ryan Goodman, “Humanitarian Intervention and Pretexts for War”, *The American Journal of International Law*, Sayı: 100, s. 107-141.

Sir Humphrey Waldock, “The Regulation Of The Use Of Force By Individual States In International Law”, 81 RECEUIL DES COURS, 1952.

Tarıq Ali, “Masters of the Universe: NATO’s Kosovo Crusade”, Verso, London, 2000.

Thomas C. Wingfield, “Forcible Protection of Nationals Abroad”, *Dickinson Law Review*, Sayı:104 Cilt:3, 2000.

Yusuf Kupeli, “Tarihin İzinde Balkanlar ve ABD”, Ankara Öncü Kitabevi, 2000.

Haberler, Gazete Yazıları ve Diğer Online Kaynaklar:

Alan Cullison. “Moscow Seals off Ukrainian Bases in Crimea”, *The Wall Street Journal*,
<https://www.wsj.com/articles/SB10001424052702303801304579413032042408044>.

Amerika’nın Sesi. “Rusya’dan BM’deki Kırım Oylamasına Veto”
<http://www.amerikaninsesi.com/content/rusyadan-bmdeki-k%C4%B1r%C4%B1m-oylamas%C4%B1na-veto/1872047.html>.

Arto Pulkki. “Crimea Invaded By High Readiness Forces of the Russian Federation”. Suomen Sotilas,
<http://www.suomensotilas.fi/en/artikkelit/crimea-invaded-high-readiness-forces-russian-federation>.

Haluk Özdemir. “Ukrayna: Yeni Soğuk Savaş Esintileri-2”,
<http://www.ankarastrateji.org/yazar/doc-dr-haluk-ozdemir/ukrayna-yeni-soguk-savas-esintileri-2/>.

Jean-Dominique Giuliani, “*Russia, Ukraine and International Law*”, Foundation Robert Schuman, Berlin, 2015. <http://www.robertschuman.eu/en/doc/questions-d-europe/qe-344-en.pdf>.

Metin Gürcan. “Rusya’nın Ukrayna’daki Bulanık Savaş Stratejisi”, *Analist Dergisi*, Sayı:5, 2014.

- RFE/RL. “Why is Crimea Different from Scotland and Kosovo?”,
<http://www.rferl.org/a/why-is-crimea-different-from-scotland-or-kosovo/25296187.html>.
- Russia Today. “95.7% of Crimeans in referendum voted to join Russia”,
<http://rt.com/news/crimea-vote-join-russia-210/>.
- Russia Today. “Putin: Crimea similar to Kosovo”,
<https://www.rt.com/news/putin-address-parliament-crimea-562/>,
18.03.2014.
- Steven Myers ve Peter Baker. “Putin Recognizes Crimea Secession, Defying the West”, New York Times,
http://www.nytimes.com/2014/03/18/world/europe/us-imposes-new-sanctions-on-russian-officials.html?_r=0.
- The Guardian. “Armed men seize Crimea parliament”,
<http://www.theguardian.com/world/2014/feb/27/armed-men-seize-crimea-parliament-reports>.
- UN News. “Backing Ukraine’s territorial integrity, UN Assembly declares Crimea Referendum Invalid”
http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=47443#.U24pAfl_t3Q, <http://www.un.org/News/Press/docs//2014/sc11302.doc.htm>,
<http://www.un.org/News/Press/docs//2014/sc11305.doc.htm>
- Vladimir Radyuhin. “Russian Parliament approves use of army in Ukraine”, The Hindu,
<http://www.thehindu.com/news/international/world/russian-parliament-approves-use-of-army-in-ukraine/article5739708.ece>.
- Walker Shaun. “Russian takeover of Crimea will not descend into war, says Vladimir Putin”, The Guardian,
<https://www.theguardian.com/world/2014/mar/04/ukraine-crisis-russian-troops-crimea-john-kerry-kiev>.
- Yücel Acer. “Kırım’ın İlhakı ve Uluslararası Hukuk”,
<http://www.ankarastrateji.org/yazar/prof-dr-yucel-acer/kirim-in-ilhaki-ve-uluslararasi-hukuk/>.

Anlaşma Metinleri ve Diğer Resmi Belgeler:

Dayton Anlaşması, <https://www.osce.org/bih/126173?download=true>

NATO Press Release, <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-051e.htm>,
1999.

NATO's Kosovo History, <http://www.nato.int/kosovo/history.htm>

UN Resolution 1160 (1998), Adopted by the Security Council at its
3868th meeting, on 31 March 1998,
<http://www.nato.int/kosovo/docu/u980331a.htm>

UN Resolution 1199 (1998), Adopted by the Security Council at its
3930th meeting, on 23 September 1998,
<http://www.nato.int/kosovo/docu/u980923a.htm>

United Nations University, Kosovo and Humanitarian Intervention,
http://www.unu.edu/p%26g/kosovo_full.htm#2

THE FABRICATED PONTUS NARRATIVE AND HATE SPEECH

Teoman Ertuğrul TULUN

Ph.D. Candidate

Department of Political Science and Public Administration

Bilkent University

Abstract: *This article aims to examine the genocide story invented during the late 1980's and 90's called the "Pontic Greek Genocide" by way of referring both to the Greek academic sources and Pontic Greek allegations. This article also examines this invented story by referring to the Turkish evaluation of the "Pontus question" before, during, and after the World War I with a special emphasis on the period corresponding to the establishment of the Republic of Turkey. In this general framework, this article reviews the ethnic background of the Pontic Greeks, the fragmentation of the Byzantine Empire and its successor states, the conquest of the Greek Trebizond Empire by the Ottoman Empire, Pontus Greek narratives and claims concerning the World War I developments, Pontic Greek activities and efforts to establish a Pontian state during World War I, and the invented story of genocide. It also elaborates the elements of the hate speech developed against Turks on the basis of the fabricated "Pontic Greek Genocide".*

Keywords: *Pontus, Pontian Narrative, Byzantine Empire, Ottoman Empire, Republic of Turkey, Hate Speech*

ÜRETİLMİŞ PONTUS ANLATISI VE NEFRET SÖYLEMİ

Öz: *Bu makale, 1980'li yılların sonlarından bu yana olgulara dayanmayan bir şekilde öne sürülmeye başlanan, "Pontus Rum Soykırımı" anlatısına odaklanmaktadır. Makale bu soykırım anlatısını, bu anlatıyı kabul eden ve etmeyen iki tarafın kaynaklarına atıfta bulunarak incelemektedir. Taraflardan bir tanesinin kaynakları, Yunan akademik çalışmaları, bir kısım Yunan elitinin iddiaları ve Birinci Dünya Savaşı gelişmeleri ile ilgili Pontus Rum anlatımlarından ve*

iddialarından oluşmaktadır. Diğer tarafın kaynakları ise Birinci Dünya Savaşı öncesinde, sırasında ve sonrasında “Pontus meselesi” konusundaki Türk değerlendirmelerinden oluşmaktadır. Bu çerçevede makale, soykırım anlatısı sebebiyle oluşan anlaşmazlığın kökenine inebilmek için; Pontus Rumlarının etnik geçmişi, Bizans İmparatorluğu’nun parçalanması ve ardıl devletleri, Trabzon Rum İmparatorluğu’nun Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedilmesi gibi bazı tarihi olguları da inceleme altına almaktadır. Makale aynı zamanda Pontus Rumlarının Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve süresince Pontus Rum devleti kurulması amacıyla yaptıkları faaliyetler ile bu yöndeki gayretlerini ele almaktadır. Son olarak makale, “Pontus Rum Soykırımı” anlatısı üzerinden Türklere yönelik olarak geliştirilen nefret söyleminin unsurları üzerinde durmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Pontus, Bizans İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu, Türkiye Cumhuriyeti, Nefret Söylemi*

Introduction

Mentioned in a number of academic texts mainly prepared by Greek origin academics, during the late 1980's and early 90's, a new genocide story called the "Genocide of the Greeks of Asia Minor and the Pontus" was invented and started being circulated in Greece and among the Greek diaspora.¹ Per these claims and accusations, Greeks of Asia Minor and specifically the Pontic Greeks were among the indigenous Christians of the then Ottoman Empire who lost their lives through "massacres, deportations, compulsory labor, or flight under extreme weather conditions under the nationalistic aspirations of the Turkish Government of the time to rid Turkey of its Christian population."² It is claimed in this framework that these acts allegedly were commenced under the Ottoman Empire and were completed by the Young Turks. The longer expression referring to "Asia Minor and the Pontus" by the time boiled down to the "Pontic Genocide". After some years of lobbying and public rallies, its advocates had a bill voted at the Greek Parliament to the effect of recognizing the narrative as "genocide" and determining an official commemoration date for it.³

Pontian Greeks and the Origins of Kingdom of Pontus

167

According to the brochure prepared by the "The Pontian Greek Society of Chicago", Pontus (Greek Pontos), an ancient Greek word for sea, refers to Black Sea and the surrounding coastal areas.⁴ The presence of Greeks in the area, according to the same sources, dates back to ancient times; and during the 8th Century B.C., Greeks from Miletus colonized this area and established cities. Following the death of Alexander the Great, the Greek city-states of Pontus and the Pontian hinterland formed the Kingdom of Pontus. The kingdom lived until its defeat by the Roman Empire in 63 B.C. and eventually became part of the Byzantine Empire.

In reality, the Kingdom of Pontus was founded by the Persian Mithridates dynasty and it was not a Greek kingdom as claimed by the

1 Akis Gavriilidis, "Parkhâr Studies: Or, Towards an Anarchic History of South-Western Asia," *International Journal of Science Culture and Sport*, Vol. 3 (2015): p. 140–55.

2 Valerie Liddle, "Exile and Migration O F Pontic Greeks: The Experience of Loss as the Presence of Absence" (Ph.D. diss., University of Adelaide, 2013). <https://digital.library.adelaide.edu.au/dspace/bitstream/2440/88838/8/02whole.pdf>.

3 Gavriilidis, "Parkhâr Studies," p. 141.

4 Pontian Greek Society of Chicago "Xeniteas.," *A Brief History of the Pontian Greek Genocide (1914- 1923)*, Online, n.d., <http://www.stbasiltroy.org/pontos/pontoshistory.pdf>.

Pontian Greek sources. The indigenous people of the region were said to have come to the region from the Caucasus and from the inner parts of Anatolia. It is believed that certain part of the population was of Georgian origin.⁵ It should also be mentioned that there also exist claims concerning the Turanid roots of the part of the population. Another important fact concerning the population structure of the region is the arrival of Turkmen (Turcoman) tribes into the region since the 10th century leading to the presence of considerable Turkish population in the region even before the conquest of the region by the Ottoman Empire. For this reason, it is not possible to have a clear idea about the ethnic roots of the people of the Pontus.⁶ Thus, considering the very complicated social fabric of the region, it seems not possible to express that all the Orthodox Christians of the region are of Greek origin.

Fragmentation of the Byzantine Empire and its Successors

The fragmentation of the Byzantine Empire as a result of the Latin conquest of the then Constantinople (İstanbul) in 1204 by the Crusaders, led to emergence of the successor states of the Byzantine. Byzantine population tolerated Latin (Catholic western European crusaders) dominion with extreme reluctance, not only account of the arrogance of their conquerors, but also because of the rift between the two churches, the victors (Catholic Church) and the vanquished (Greek Orthodox).⁷

The ecclesiastical subordination of the Greeks to the Papacy was formally achieved, though not by way of an agreed church union as the Pope had hoped, but by the compulsion resulting from conquest. After the conquest, any real understanding between Greeks and Latin was more remote than ever. Foreign dominion only served to emphasize the Byzantine awareness of their cultural and religious way of life. Though many Byzantine feudal lords had found a place within the ruling system of their conquerors, and though the people, inwardly unreconciled, remained in their old homesteads, not a few of the Byzantine nobles left the territories in the possession of the Latins and fled to the unoccupied

5 Stefanos Yerasimos, "Pontus Meselesi." *Toplum Ve Bilim*, Vol. 43–44 (Güz - Kış 1989 1988): p. 34.

6 Yusuf Sarıınay, "Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası," in *Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası: Makaleler*, ed. Abdullah Saydam, Hamit Pehlivanlı, and Yusuf Sarıınay (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1999), p. 3–4.

7 George Ostrogorski, *History of the Byzantine State* (New Brunswick: Rutgers University Press, 1969), p. 34.

regions. They, with the support of the local people, developed new way of lives and successor states.⁸

In this context, the successor states of Empire of Trebizond (Trabzon), Empire of Nicea (İznik) and Principality of Epirus founded by the aristocracy of Byzantine Empire that fled, after the Western European and Venetian forces occupied the then Constantinople during the Fourth Crusade. The former of these states, Empire of Trebizond, was established under the Byzantine dynasty of Comnenus Family. It came into being during the 13th century consisting of the far northeastern corner of Anatolia and the southern Crimea. The Emperors of Trebizond insisted on their claim on the imperial throne of Byzantine for decades even after the Niceans restored the Byzantine Empire in Constantinople in 1261. The Principality of Epirus was slowly decimated and briefly occupied by the restored Byzantine Empire in 1340, thereafter becoming a Serbian dependency and later inherited by Italians. At the end, it was conquered by the Ottoman Empire in 1479. Empire of Nicea was also conquered by the Ottoman Empire and it ended in 1453 with the conquest of Constantinople by the Turks. The Trebizond monarchy was the longest surviving successor state of the Byzantine Empire.

Conquest of the Greek Empire of Trebizond by the Ottoman Empire

Following the conquest of Constantinople by the Turks in 1453, there was a general consternation in western Europe and the reports that Mehmet the Conqueror (Fatih Sultan Mehmet) was assembling a huge army and fleet to attack Sicily and Italy. Cardinal Bessarion's (a Roman Catholic Cardinal Bishop and the titular Latin Patriarch of Constantinople who was born in Trebizond) letter to the Doge of Venice after the fall of Constantinople catches this concern:

A city which was so flourishing... the splendor and glory of the East... the refuge of all good things, has been captured, despoiled, ravaged and completely sacked by the inhuman barbarians... by the fiercest of wild beasts ... Much danger threatens Italy, not to mention other lands, if the violent assaults of the most ferocious barbarians are not checked.

⁸ John Freely, *The Grand Turk: Sultan Mehmet II - Conqueror of Constantinople, Master of an Empire and Lord of Two Seas* (London: I.B. Tauris, 2009), p. 57-71.

Frederick III, the Holy Roman Emperor, broke down in tears when he heard the news and shut himself away in his quarter to prey and mediate. His advisers convinced him that he should take direct action and lead a holy war and wage a crusade against the Turks. The Pope issued a bull for a crusade.⁹ However, they failed altogether to stop the Turkish advances in Europe in ensuing years.

The Ottoman Turks had been advancing to the East as well as the West (towards Europe). Before his final conquest of the Peloponnesus, Sultan Mehmet the Conqueror send his Grand Vizier Mahmut Pasha on an expedition against the Black Sea port town of Amasra which was Genoa's principal commercial colony in the northern coast of Anatolia. The Genoese surrendered without a resistance in the autumn of 1459, after which two-thirds of the populace were carried off to İstanbul.

Then, in the spring of 1461, Sultan Mehmet the Conqueror launched an expedition against the Byzantine Empire of Trebizond, sending a fleet of 300 vessels along the Black Sea coast of Anatolia under the command of Kasım Pasha, while he himself and Mahmut Pasha led an army overland, a force estimated as 80,000 infantry and 60,000 cavalry in addition to the artillery and supply convoy. The fleet and army converged at the port town of Sinop.

Meanwhile, Emperor of Trebizond David Comnenus had established an alliance with Uzun Hasan, chieftain of the Akkoyunlu State, a powerful Turkmen (Turcoman) tribe that controlled much of eastern Anatolia. Uzun Hasan's mother, Sara Hatun, was born a Syrian Christian and his paternal grandmother was a Byzantine princess from Trebizond, as was his wife Thedora, daughter of John IV Comneus.¹⁰ The Ottoman Turkish army and the fleet sieged the city. Emperor of Trebizond did not get any support from Uzun Hasan. Sultan Mehmet the Conqueror sent a message to David Comneus by the Grand Vizier Mahmut Pasha's cousin, Chamberlain of David Comneus, Yeoryios Amoirutsis (Yorgi Amiruki) and offered the terms of their surrender.¹¹ David Comneus agreed to the terms of surrender and the Turks took possession of Trebizond on 15 August 1461, exactly 200 years to the day after Micheal VII Palaeologus

9 J. Freely, *The Grand Turk: Sultan Mehmet II - Conqueror of Constantinople, Master of an Empire and Lord of Two Seas* (London: I.B. Tauris, 2009), p. 57-71.

10 Ibid.

11 İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Vol. 2 (İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 1947), p. 55.

had recaptured Constantinople from the Latins.¹² David Comnenus was allowed to move with his family and all his possessions to Edirne where he was given an estate in Thrace. David lived comfortably there for nearly two years, after which was executed for reasons unrelated to conquest of the Greek Empire of Trebizond.

With the conquest of Trebizond, the whole Black Sea coast of Anatolia became part of Ottoman Empire and the last remnant of Byzantium in Anatolia was thus put an end to by the Turks.

Pontian Greek Narratives in Relation to the Ottoman Rule and the Developments During First World War

Pontian Greek sources claim that during the first two hundred years of Ottoman rule, the Pontian Greeks successfully resisted the extraordinary pressures to convert to Islam. However, according to the said sources, “thousands migrated into areas of the Caucasus and northern shores of Black Sea controlled by Russia.”¹³

One of the major pillars of the Pontian Greek narrative is on how, during the first two hundred years of Ottoman Rule, the Pontian Greeks successfully resisted “the extraordinary pressures to convert to Islam”. Pontian Greek sources claim that “during the 17th and 18th centuries, approximately 250,000 Pontian Greeks were forced to convert to Islam... and thousands migrated into areas of the Caucasus and northern shores of Black Sea controlled by Russia. However, this movement into Russian territory which began in 1774 was in fact encouraged by Russia which preferred that this area be populated with fellow Christians.

Pontic Greek sources also allege that after the reforms and the consolidation of mild political atmosphere for the Christian minorities in the Ottoman Empire during the 19th century, in 1908, the Young Turks gained control of the government by revolting against the Sultan Abdülhamit. Then came the Ottoman Empire’s defeat in the Balkan Wars of 1912-1913 and the Committee of Union and Progress (CUP) took control of the government. This new era is described by the Pontian Greek sources, i.e. in a propaganda brochure, as one during which the

12 Freely, *The Grand Turk: Sultan Mehmet II - Conqueror of Constantinople, Master of an Empire and Lord of Two Seas*, p. 57-71

13 *A Brief History of the Pontian Greek Genocide (1914- 1923)*.

CUP aimed "...to achieve the Turkification of the Empire by eliminating ethnic Christian minorities such as Armenians, Assyrians, and Pontian Greeks."

At this point, it would be useful to refer to a recently published book in Turkish by Mr. Ari Çokona with the title "20. Yüzyıl Başlarında Anadolu ve Trakya'daki Rum Yerleşimleri" (En. "Greek Settlements in Anatolia and Thrace at the Beginning of the 20th Century"). The author, while explaining the Greek settlements in the Black Sea region refers to "Of Kazası" (Of District), states that in the year 1665, large number of Greeks willingly converted to Islam under the guidance of the bishops of the region. In time, some of them preferred to register themselves as Christian again, while a certain number of them moved to Russia.¹⁴ It is not a secret that in the Ottoman Empire certain Christian populations, not forcefully but with their own will, converted to Islam. It is claimed that part of this populace converted to Islam in order to avoid taxes imposed on the non-Muslims. In this sense, it would be incorrect to claim that "approximately 250,000 Pontian Greeks were forced to convert to Islam" by the Ottoman rulers. Religious conversion in the Ottoman Empire can be seen as more of a socio-economic phenomenon than a political one. Therefore, one of the Pontian narrative's main pillars that the Pontian Greek population was subjected to a forced conversion to Islam is unconvincing.

In 1914, the Ottoman Empire entered WW I on the side of the Central Powers and a general call of conscription, including non-Muslim millets, was issued for the first time in the history of the Empire. During the war, a number of soldiers from the Pontus region defected. They organized in the mountains as insurrectionary bands. It is claimed that the Ottoman authorities took reprisals against these defectors. Russian troops in 1916 took control of Trabzon province and for two years, political power passed into the hands of a provisional government in which Chrisanthos Philippdis, the Greek Orthodox Metropolitan of Trebizond, played a key role. In this period, Russians provided arms to the Pontic bands. However, after the Bolshevik Revolution of 1917 in Russia, the Russian troops started withdrawing from the city and the Ottoman irregular forces attacked the city. A large proportion of the Orthodox population escaped to Russia. In February 1918, the Russian troops evacuated the city which was then recaptured by the Ottoman Turks. After a brief truce,

14 Ari Çokona, *20. Yüzyıl Başlarında Anadolu ve Trakya'daki Rum Yerleşimleri* (İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2016), p. 197-98.

Greek-Pontic population organized in insurrectionary bands as regular and irregular Turkish forces fought back. As a consequence, by 1921, a large segment of the rebellious and armed segment of the Pontic Greek community was subdued.¹⁵

Greek-Pontic Separatist Aspirations and Claims During and After the Paris Peace Conference of 1919

After the defeat in World War I, the Ottoman Empire signed the armistice ending the war on 30 October 1918 at Mudros (on the island of Lemnos). With signing the said document, it was hoped that the state could continue its existence with the indulgence of the Allied Powers. The Allied had partitioned the Ottoman Empire through their secret agreements concluded during the war. After the Bolshevik Revolution of 1917, the socialist government in Moscow revealed the contents of secret inter-Allied agreements on the Middle-East. To carry out the partition plans, it was necessary to convince international public opinion before the signing of the peace treaty that the Ottoman Empire could no longer maintain its existence. To realize their ambitions and lend themselves legitimacy, it was necessary to demonstrate that the inhabitants of the Ottoman Empire could not cohabit peacefully and that the Allied had to assume the role of bringing harmony among these clashing groups.¹⁶

In 1919, the Allied consulted among themselves to prepare for the peace negotiations while the non-Turkish elements of the Ottoman state strove to influence the Allied Powers in order to meet their aspirations. In this regard, the defeat of the Ottoman state in the WW I and the signing of the Mudros Armistice were greeted with jubilation by the Greeks living in the Ottoman lands as well as in Greece. For the first time after so many years, it seemed to the Greeks that their dream of Megali Idea (Great Ideal) was about to come true.

In such a spirit, the Paris Peace Conference which was convened in 1919 to settle the issues of the WWI and to set the peace terms for the defeated Central Powers following the armistices. Along with the formal

15 Manolis Pratsinakis, "Contesting National Belonging: An Established-Outsider Figuration on the Margins of Thessaloniki, Greece" (PhD diss., University of Amsterdam, 2013), p. 244.

16 Melek Firat, "Relations With Greece," in *Turkish Foreign Policy, 1919-2006 : Facts and Analyses with Documents*, ed. Baskin Oran ; translated by Mustafa Aksin, (Salt Lake City: University of Utah Press, 2010), p. 102–3.

participants of the conference, delegations from the Ottoman minorities also arrived in Paris. Ottoman Armenians and Greeks were at the forefront to dismember the Ottoman Empire and to establish their independent, and if this was not possible, autonomous states or regions.

In this framework, besides the formal Greek delegation under the chairmanship of Prime Minister Venizelos representing Greece, a delegation of the Greeks in the Ottoman Empire under the leadership of Acting Greek Patriarch of İstanbul Droteos attended the conference to submit their requests. The Metropolitan of Trebizond Chrysanthos (In 1913 he became the Metropolitan of Trebizond and then the Archbishop of Athens and all Greece between 1938 and 1941) was part of this delegation.¹⁷ Chrysanthos arrived Paris on 29 April 1919 through Athens and Marseilles. He made number of contacts with the Pontic Greek associations on his way to Paris. Upon his arrival in Paris, he had meetings with Venizelos during which disagreements with Venizelos emerged. Following these meetings, Chrysanthos delivered a memorandum on 2 May 1919 with the title of “Pontus Question” containing his version of Pontus Greek population.¹⁸ In his memorandum, he was using the title of “Metropolitite of Trebizond and the Delegate of Unsaved Greeks” (Trabzon Metropoliti ve Kurtarılmamış Rumların Delegatesi).¹⁹

The memorandum begins by defining the “Pontus region” which includes the province of Trabzon (Trebizond), Karahisar, Sinop , Amasya, the Sanchaks of Sivas and Kastamonu provinces and claims the Pontic Greek population in this area as 600,000. It adds 250,000 Pontic Greeks who had previously migrated to the “Russian coasts and Caucuses” and arrives at a fictitious number of 850,000. Interestingly, it provides numbers of Muslim population as “340,000 real Turks, 200,000 Sürmeneli, 50,000 Caucasian, 200,000 Of’lu and 5,000 Stavriyun”.²⁰ In fact, this break down of Muslim population by Chryhsanthos indicates how deep in his mind the racial and ethnic discrimination was.

17 Sarıncay, “Pontus Meselsi ve Yunanistan’ın Politikası,” p. 17–18.

18 Yerasimos, “*Pontus Meselesi*”, p.36.

19 The Turkish translation of this memorandum was published by the Directorate General of Press and Information of The Turkish Grand National Assembly Government in Ankara on 1922. This publication is considered as one of the first publications of the Turkish Grand National Assembly. Yılmaz KURT, *Pontus Meselesi*, Vol. 68 (Ankara: TBMM Kültür, Sanat Ve Yayın Kurulu Yayinlari, 1995), p. 107–10, acikerisim.tbmm.gov.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11543/.../199600519.pdf?

20 Ibid., 108.

After providing these fictitious numbers and almost equating the numbers of Muslim population and Pontic Greeks according to his own strange calculations, he refers to Russian occupation of Trabzon and his subsequent administration of the city in close collaboration with the invading forces. He claims at the end of the memorandum that the Muslim and Greek population in the region was almost equal, while majority of the Muslim population was originally Greek, who had forgotten neither their identity nor language and who demands to place the “Pontus region” under the control of an autonomous Greek state.²¹

These over-ambitious, quixotic, non-applicable demands had not even been accepted by the Greek Government and Venizelos, while officially presenting Greek territorial requests to the Paris Peace Conference on 30 December 1918 by a memorandum, did not even mention the word “Pontus”. Venizelos only referred to Ottoman provinces of Trabzon, Sivas, Kastamonu, and provided the Greek population figures as follows:

Trabzon: 353,533; Sivas: 99.376; Kastamonu: 24,919 = Total: 477,828.

Venizelos referred to Turkish population in the same provinces as follows:

Trabzon: 957,866; Sivas: 839.514; Kastamonu: 938,435= Total: 2,735,815.

Venizelos in his memorandum made also reference to “Armenian provinces and the Russian Armenia” and proposed the creation of an “independent Armenian State” under the mandate of one of the major member states of the League of Nations which may include the province of Trabzon. As stressed above, he did not mention the creation of “Pontus Republic”.²²

It came to the surface in the Paris Peace Conference that the population figures provided by the Pontic organizations were far removed from reality. According to the document published by the Turkish Grand National Assembly Government on 1922, the population figure in that

21 Mustafa Serdar Palabayık and Yıldız Devenci Bozkuş, “The Pontus Question: An Overview,” *Uluslararası Suçlar ve Tarih/International Crimes and History*, Vol. 7–8 (2009): p. 23–93.

22 Paschalis Kitromilides and Alexis Alexandris, “Ethnic Survival, Nationalism, and Forced Migration,” *Bulletin For Asia Minor Studies*, Vol V, (1985 1984): p. 30–32.

period for all Christians (without considering the differences in Christian orders and ethnicities) was about 250,000 in the area claimed as “Pontus Republic” by the so-called “Pontic National Assembly”. This area was depicted on a map printed in Paris printing house of Lambesis. The map seized in the Greek Orthodox Metropolis of Samsun.²³

Mustafa Kemal Atatürk Evaluates the “Pontus Question” in His Speech

Mustafa Kemal Atatürk, first President of the Republic of Turkey, delivered a speech at Ankara from 15 to 20 October 1927 before the deputies and the representatives of the Republican Party (of which he was the founder and head). This historical speech is in fact a comprehensive account of his leadership and known as “Nutuk”. The speech was delivered before Turks by a Turk, by a man who from the commencement of his military career was intimately associated with the political events occurring in his country; before men who, like himself, have lived to witness or share in the two eventful decades of the modern history of their native land. Atatürk, in his speech explained how the new Turkey had been built up, on what foundations she was standing, and what were the paths she must tread in the future. In his speech, he also dealt with, in his words, “the Pontus question” and as the introductory remarks regarding the issue said that “*this question has done us [Turkey] a great deal of harm*”.²⁴ The following quoted passages from the speech gives a very clear perspective of the Turkish evaluation of the “Pontus question” during the establishment of the Republic of Turkey:

“Since the year 1840, that is to say, nearly three-quarters of a century ago, there were some Greeks who were engaged in reviving the old forms of Hellenism on the Black Sea, between Rize and the Bosphorus. A Greek monk named Klematios, who had emigrated to the United States and had returned, founded the first institution on a hill that is to-day called Manastır (Convent) at İnebolu, which served as a meeting place of the adherents of the Pontus persuasion. The members of this institution appeared from time to time in the form of separate bands of brigands. During the

23 Kurt, *Pontus Meselesi*, p. 61–62.

24 Kemal Atatürk, *A Speech Delivered by Mustafa Kemal Atatürk, 1927*. (Istanbul: Ministry of Education Print Plant, 1963), p. 528-530.

World War, the Greek villages in the neighborhood of Samsun, Çarşamba, Bafra, and Erbaa had nearly all been turned into arsenals containing rifles, ammunition, bombs and machine-guns, which had been sent from foreign countries and distributed among them.

After the Armistice had been concluded, the Greeks, impelled by the Hellenistic ideal, assumed an arrogant and provocative attitude nearly everywhere.

Prepared morally by the propaganda of the “Ethniki Hetairia” and the American institutions at Merzifon and encouraged materially by the foreign countries who supplied them with arms, the mass of the Greeks, on the other hand, begun to cast amorous glances in the direction of an independent Pontic State. Led by this idea, the Greeks organized a general massacre, seized the mountain heights and began to carry on a regular programme under the leadership of Yermanos, the Greek Metropolitan of Amasya, Samsun and the surrounding country.”

Gazi Mustafa Kemal Pasha [Atatürk] in his speech stressed that “The whole of this rebel band was under the protection of some foreign representatives at Samsun who were also busy arming these men.... It was perfectly clear that the foreign officers who had arrived with the deputations of the Red Cross had been ordered to form organizations and undertake the military instructions and training of the members -in short, to lay the foundations of the future Pontic State.

Atatürk in his speech refers openly to the role and involvement of foreign countries in the “Pontus question” and especially draws the attention to the “American institutions in Merzifon”. This institution is called the American College of Merzifon, which was established by the American Board of Commissioners for Foreign Missions as a theological seminary after the American college in Bebek-İstanbul abandoned its theological training. Like other similar schools spread across Anatolia, the school served to educate the children of the Greek and Armenian community in Anatolia. The graduates of this school between the years 1880-1919 almost entirely consisted of Greek and Armenian students. The American Board, along with the school, facilitated also a mission hospital in Merzifon.²⁵ Missionary school

25 İdris Yücel, “A Missionary Society at the Crossroads: American Missionaries on the Eve of the Turkish Republic,” *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, Vol. 14 (Spring 2015): p. 47–71.

conducted disintegratory activities especially among the Greek Students and with the help of the American principal and the teachers of the school first Pontus Club was formed in this school. The said club and the American teachers were involved in the illegal activities, including the murdering one of the Turkish teachers (Zeki Bey) of the school. The school was closed by the Turkish authorities on 23 March 1921 and 29 American staff of the school were deported. All these developments communicated by a diplomatic letter of Ahmet Muhtar, the Foreign Minister of the Turkish Grand National Assembly Government, to Admiral Bristol, the American representative in İstanbul.²⁶

Pontic Greek Activities and Efforts to Create a Pontic Greek State at Anatolia on the Eve of the creation of the Turkish Republic

In a leading article on the 4th March 1919, the newspaper “Pontus” which made its appearance in İstanbul, announced that the aim of their endeavors was the erection of a Greek Republic in the Vilayet of Trabzon. On the 7th April 1919, the anniversary of Greek Independence, meetings were organized in a number of cities and especially at Samsun. The Greeks living in the district of Bafra and Samsun held meetings in their churches, augmented their organizations and supplemented their equipment. On the 23rd October 1919, İstanbul was proclaimed to be the center of the movement for “Eastern Thrace and the Pontus”.²⁷ In his speech, Gazi Mustafa Kemal Pasha stated that “Alexandros Simbrakakis who was commissioned with the organization of the secret Greek police in İstanbul, had sent a Greek corps officers to Samsun on board the Greek torpedo boat Eiffel with instructions to organize the gendarmerie at Pontus.” In the meantime, a Greek Government under the the “Greek Pontic Government” was formed on the 18th December 1919, at Batum. A congress of the Greeks of the Black Sea, the Caucasus and Southern Russia took place on the 19th 1919 at Batum, to discuss the Pontic Question. The memorandum drafted at that congress was sent by members of it to the Patriarch in Istanbul. Towards the end of the year 1919, the Pontus organizations redoubled their activities and began to work quiet openly.²⁸

26 Kurt, *Pontus Meselesi*, p. 369–79.

27 Atatük, *A Speech Delivered by Mustafa Kemal Atatük*, 1927, p. 528–30.

28 Ibid.

The Pontic organization which had been formed in the mountains was composed of the bands of armed men under the command of several leaders, administrative and police organizations and transport columns. The bands were operating in different zones. The bands had six or seven thousand men. Augmented by more adherents, this number subsequently rose to about twenty-five thousand. Divided into small parties, these bands entrenched themselves in different localities. The work of this mob of brigands was burning down Muslim Turkish villages and committing indescribable cruelties against the Turkish population. For taking precautionary steps against these cruel actions, the 3rd Army Corps stationed at Sivas devoted itself exclusively to the eradication of these bands.

The Eftalidi band and that of “Köroğlu”, who were ranging about in the district of Trabzon, as well as some others, were followed and suppressed by the 15th Army Corps, which was in garrison at Erzurum. The population also rose and national forces were formed in the districts which were infested with these bands. In the meantime, to amalgamate the troops which were destined to restore quiet and order, on the 9th December 1920 the 3rd Army Corps at Sivas dispended and its duties was transferred to the newly-formed Central Army under the command of Nurettin Pasha.²⁹

The Central Army, with the total strength of nearly 10.000 men, effectively combatted against the Pontus bands. However, it was not possible to eliminate this threat only with military means. For this reason, the Government of the Turkish Grand National Assembly, in parallel to military means, decided to take certain administrative and judicial measures. In this framework, by way of an official declaration made by the Assembly, young Greeks were called to military service as conscripts and those in the Pontus bands were called to surrender with their arms. Around the same period, as previously mentioned, number of documents concerning the Pontus illegal organizations with arms and ammunition were confiscated in the American College of Merzifon. In addition to these developments, in May 1921 there was a possibility of landing of Greek forces on the coast of Samsun. Taking into consideration all these developments, the Ministry of Interior of the Government of the Turkish Grand National Assembly forwarded to the Assembly a draft recommendation proposing the adoption of a decision for moving those Greeks who are capable to take arms to the interior

²⁹ Ibid.

180

regions of the country. However, the Assembly during its session of 5th June 1921 did not give its consent to these recommendations. Following the increased activity of the Greek naval units in the Black Sea and the increased possibility of Greek landings on the Black Sea coast, the Ministry of Interior asked from the Assembly to revise its decision of 5th June 1921. Meanwhile, the Greek navy bombarded İnebolu on 9th June 1921. Around the same period, Battle of Sakarya in the western front of the Turkish War of Independence (very important engagement in the Greek-Turkish War of 1919-1922) was approaching and urgent need came into being for sending all the Turkish forces to the western front. There was a possibility to fight against the invading Greek forces in two fronts. In such circumstance and taking into account the increased activity of the Greek navy in the Black Sea and the bombardment of İnebolu, the Turkish Grand National Assembly on 12 June 1921 decided the transference of those Greeks living in the coastal areas between the ages of 15 to 50 who were capable to take arms to the interior regions of the country. This decision of the Assembly was communicated to the Central Army Command on 16 June 1921. The Central Army Command instructed the relevant authorities on 19 June 1921 to transfer this population to Ergani, Malatya, Maraş, Gürün and Darende. The instruction contained the details of necessary measures concerning the security of these people. On 2 July 1921, the Ministry of Interior asked from the Assembly to expand the population transfer to the whole Black Sea region. The Assembly approved this proposal. Furthermore, the Grand National Assembly on 3 July 1921 declared the entire Black Sea coastal area as war zone.³⁰

Efforts to Invent Genocide story from the Military Campaign to invade Anatolia and establish a Pontus Republic at Anatolia

As elaborated in various paragraphs above, during the first two decades of the 20th century, efforts had been undertaken with the aim of creating a Greek state at the Pontus. The project for such a state was promoted mainly by the local elites and some diasporic elements.³¹ For example, Trabzon based Greek National Unity Society (Rum İttihad-ı Milli Cemiyeti) had branches also in Europe. The center of Greek propaganda in Europe was France, particularly Marseilles where an organization called the External Pontic Congress (Harici Pontuslular Kongresi) was

30 Sarıay, "Pontus Meselsi ve Yunanistan'ın Politikası," p. 134-38.

31 Gavriilidis, "Parkhâr Studies," p. 145.

established and directed by Konstantin Konstantinide, the son of the mayor of Giresun, Yorgi Pasha. With the aim to raise the Pontic cause and attract the attention of the international community, the group organized conferences and sent letters. In one of the meetings of the said Congress, Konstantinides delivered a speech in which he, in line with his unrealistic goals, defined the region of Pontus stretching from the Kastamonu province in the west and the Caucasus in the East. He also pronounced the number of Orthodox Greeks living in this region as 1.5 million. Konstantinides sent letters to Leon Trotsky, the then Russian Commissar for Foreign Affairs and asked the Russian intervention for the establishment of a republic in the area he defined as Pontus.³² The dream of Pontic state did not get massive support even in Greece. According to Greek sources, the Greek leader Eleftherios Venizelos, when asked to back the plan, clearly refused to do so, as he saw no realistic possibility of creating and sustaining such a state.³³

Pontic Greeks, as it was also mentioned previously, during World War One deserted their home and fled to Russia because of their own ambitions for separate state and their armed struggle against the state they lived in. Afterwards, some of them were sent to Greece as part of the population exchange of the Lausanne documents. During the tumultuous days of the first quarter of the 20th century, hundreds of thousands of people from all ethnicities and religious beliefs in Anatolia perished. Pontic associations and researchers of Pontic origin claim that the number of those perished in the period 1912-1922 as up to 353,000 people.

These numbers were challenged even in the academic articles defending the Pontus claims and were considered, to say the least, as “miscalculation based on an overestimated original population”. It is quite interesting to note that the “Pontic Genocide” claim is also contested in modern Greece, by the supporters of the “Greek Genocide”. According to their thesis, defining the Pontian experience as an exclusive, isolated, and distinct event reduces the “genocide” to only “northern Asia Minor”, ultimately shrinking the actual number of “Greek Genocide victims throughout the whole of the Ottoman Empire.”³⁴ In

32 Palabayık and Bozkuş, “The Pontus Question: An Overview” 59; Yerasimos, *Pontus Meselesi*, p. 39.

33 Gavriilidis, “Parkhâr Studies,” p. 145.

34 Pratsinakis, “Contesting National Belonging: An Established-Outsider Figuration on the Margins of Thessaloniki, Greece,” p. 145.

credible Greek academic sources, it is mentioned that in its isolation and self-containment, Pontic society constituted a whole world on its own. The Pontic population was primarily living in the highlands of the region and the rural areas where the structure and cultural traditions of a closed, tightly knit society sealed it off from the outside world. In the 19th century, due to trade with adjacent areas, an urban stratum in Pontic society came into being and this group provided the leadership of Pontic society, which spearheaded the local nationalist movement and the failed attempt to create the republic of the Pontus in 1919-1922.³⁵ This description of the Pontic behavior at the beginning of the 20th century and how their “egocentric” approaches perceived in the Hellenic world is quite remarkable.

It is also mentioned in the same sources that the Pontic Greek behavior to the population exchange of Lausanne Convention was also different. According to these sources, in many villages of the Pontic highlands, armed groups of Pontic fighters attempted to resist the population exchange and when it became clear that their resistance was in vain, they guided their communities into the neighboring areas of Caucasus.

Figures given in the above-mentioned source on the Greek population in Anatolia is also worth to mention. Per these figures which that claimed to be collected by the Greek Government through the Greek missions in Anatolia with the help of Greek Patriarchate on “Ottoman Greek nationals throughout Turkey”, the Greek population was nearly 1.5 million. The number of those who were claimed to live in the Ottoman Vilayets (Provinces) of Trabzon and Sivas (comprising ecclesiastical dioceses of Amasya, Niksar, Şebinkarahisar, Trabzon, Gümüşhane, Maçka) was around 400,000. It is reported in this source that the number of Greek refugee population which flooded into Greece after 1922 was not established until the general population census of 1928. According to this census, the total refugee population of Greece was around 1.1 million. Out of this number, it is reported that 182,000 persons came from “Pontus region”. Per their calculation, it is estimated that about 80,000 Pontic Greeks, instead of going to Greece, preferred to move to the Caucasus and southern Russia following the old pattern of migration from the so-called Pontus region to those regions. The same source is also reporting that between 1922 and 1928, it has been estimated that about 75,000 persons died because of natural mortality. Even based on these exaggerated figures, certain Greek academics reject the Pontic

35 Kitromilides and Alexandris, “Ethnic Survival, Nationalism, and Forced Migration” p.17–18.

associations' claim that more than 350,000 Pontic Greeks perished during the last decade of the Ottoman Empire which mainly corresponds firstly to the Balkan Wars of 1912-1913, then to World War One and the disastrous campaign of the Western powers to invade Anatolia by using at the forefront Greece.

Pontian Demands for Affirmation of Their Independent Pontic Identity based on the Invented "Genocide" Story

The Pontic Greeks are generally considered as the people of the mountains and frontiers. They lived in the marginal locations and distinctive regions of the multi-ethnic empires like the Byzantine, Ottoman, and Russian. Following the exchange of populations in accordance with the Lausanne Treaty of 1923, the Greek State strongly encouraged them to settle in the mountainous border areas of northern Greece, in Macedonia, and Thrace. After World War Two, during the 1950s and especially the 1960s, the population of Macedonian villages was the subject of massive migration to the major Greek cities of Athens and Thessaloniki, and to Western Europe (Germany, Belgium, Sweden), Australia, Canada, and the USA mainly for economic reasons. Among these countries, Australia and Sweden are considered particularly representative of the Pontic diaspora of Western Europe and the North America. Pontic Greeks are attached to their places of origin and distinctive identity. By the time their "lost home territory" concept transformed into a "territory of memory" and they started to concentrate on demanding international recognition and acknowledgement of the invented "genocide" stories which they believe is committed against their people. Thus, they have strongly engaged in cultural and remembrance activities to perpetuate the affirmation of their identity.³⁶

According to a PhD thesis submitted to the Amsterdam University in 2013, the Greek nation state was shaped by two counterbalancing trends of forced or voluntary outflows of non-Greek populations on the hand and, inflows of or inclusion through territorial expansion populations which felt attached to and desired to be recognized as belonging to the community of Greek descent on the other. As a result of this process, the Greek nation state came to be perceived as an ethnically homogeneous entity. Although the multicultural reality of the Ottoman

36 Michel Bruneau, "The Pontic Greeks, from Pontus to the Caucasus, Greece and the Diaspora," *Journal of Alpine Research | Revue de Géographie Alpine* 101, Vol. 2 (Décembre 2013): p. 1-5.

Empire at a certain degree was eradicated from public space and memory, the population that comprises the modern Greek polity is still characterized by a substantial internal cultural diversity. This is reflected in the survival of several distinct Greek ethnocultural identities.³⁷

In this framework, especially the Pontic Greeks retained a sense of separate identity and preserved a number of cultural traits as characteristic of their group which separate them from other Greeks. This identity also has diasporic dimension. For them, being a Pontic Greek is to claim origins in their lost homeland. The perseverance of the Pontic identity is an attempt to remain faithful to their ancestral land, to assert allegiance to the past and to keep mentally their homeland alive. Pontic Greek culture is different enough to underpin a separate identity within the bounds of overarching Greek identity and at the same time not too different to be rejected as non-Greek. In fact, the derogatory term used in slang “Turkish seed” challenges their Greekness. As early as the 1930s, ethnic associations were established, stage plays were written and performed in the Pontic dialect. In the 1950s, the Virgin Mary Soumela Chuch in Vermio (northern Greece) was established. The 1960s and 1970s saw a proliferation of cultural clubs which aimed to disseminate Pontic customs. During the 1980s, second and third-generation Pontic intellectuals attempted to politicize the Pontic identity while a Center for Pontic Studies was established along with the inauguration of the International Pontic Congress. The scope of action of the Pontic community was extended into the global arena. One key outcome of the political mobilization was the introduction of the issue of the “Pontic genocide by the Turks”.³⁸

Greek Government’s Policy Concerning the Topic of Genocide and the Pontic Greek Activities in Turkey

Pressures from Pontian lobbies was instrumental in having the Greek Government pass a motion on 24 February 1994 that May 19 be a day of commemoration for the “Pontian Genocide”. The issue was introduced into the Greek political agenda in 1992 by the then main opposition leader Andreas Papandreou. He proposed May 19 as the commemoration day for the so-called “Pontus Greeks Genocide”. When

37 Pratsinakis, Pratsinakis, “Contesting National Belonging: An Established-Outsider Figuration on the Margins of Thessaloniki, Greece,” p.244.

38 Pratsinakis, “Contesting National Belonging: An Established-Outsider Figuration on the Margins of Thessaloniki, Greece,” p. 196–98.

he became the Prime Minister, he brought his proposal to the Parliament and Greek Parliament adopted a law declaring May 19 as a day of remembrance of the “Genocide of the Pontian Greeks.”³⁹

After the adoption of this law in Greece, Pontic associations further extended the scope of their lobbying activity, promoting their diasporic project of getting the “Pontic Genocide” recognized. According to the author (Manolis Pretsinakis) of the above-mentioned PhD thesis submitted to the Amsterdam University,

They also became concerned with Pontic-speaking Muslims in Turkey and their cultural rights. Exhibiting a paternalistic mentality, Pontic associations portrayed them as dormant Greeks of forced Muslims, and acted as self-proclaimed protectors for such groups. Attempts were made to engage Greek government action in that direction.⁴⁰

In fact, a number of articles were published in various news outlets on this subject in Turkey, a conference was organized in Ankara and a certain book was published.⁴¹

Pontic Greek Genocide Fabrication and Hate Speech Against Turks

In the light of foregoing, it can be expressed objectively and academically that the “Pontus genocide by Turks” claim is a fabrication and this allegation might be referred simply as a blatant lie. The credible Greek academic studies also consider this claim as an “invention”. This claim does not even deserve to be discussed in terms of the international legal definition of genocide. The same is true in a certain degree in relation to the moral and ethical side of the issue. It is a fact that thousands of people from all ethnicities and religions perished in before, during, and after WWI in Anatolia. It is a fact that certain parts of the Pontic Greeks tried to dismember the state they lived in, collaborated with the invading forces of Anatolia, fought against the people they lived together for centuries, very aggressively disrupted the inter-communal relations, and at the end, they lost.

39 “Pontus AB’ye gidiyor,” *Milliyet*, May 17, 2006, sec. Dünya.

40 Pratsinakis, “Contesting National Belonging: An Established-Outsider Figuration on the Margins of Thessaloniki, Greece,” p. 199.

41 Yorgo Demir, “Belgeler ve tanıklıklarla 1914-1923 Pontus Rum Tehciri,” *AGOS*, January 6, 2014, sec. Yazı; Rupen Varjabedian, “Resmi tarihin unutturulan sayfası: Pontos Rum Soykırımı,” *AGOS*, October 12, 2016, sec. Yazı.

Out of these fabricated stories and unsubstantiated allegations, a language of hate-speech was developed over the years against not only Turks but also against the Republic of Turkey.

It is well-known that no universally accepted definition of the term hate speech exists. Though most states have adopted legislation banning expressions amounting to “hate speech”, definitions differ slightly when determining what is banned. In the absence of an agreed definition of the term, only the Council of Europe’s Committee of Ministers adopted a Recommendation 97(20) on “hate speech”.⁴² It defines “hate speech” in the “Scope” section of the Recommendation as follows:

For the purposes of the application of these principles, the term “hate speech” shall be understood as covering all forms of expression which spread, incite, promote or justify racial hatred, xenophobia, anti-Semitism or other forms of hatred based on intolerance expressed by aggressive nationalism and ethnocentrism, discrimination and hostility against minorities, migrants and people of immigrant origin.

The reference to the elements of the term “hate speech” is also found in the European Court of Human Rights’ judgements. The Court, in this context, refers in some of its judgments to “all forms of expression which spread, incite, promote or justify hatred based on intolerance”.⁴³

Invented stories of “Pontus Genocide by Turks” in fact involve the main elements of the Council of Europe’s definition of hate speech.

With the advent and globalization of the information society, hate speech has also become globalized. This fact necessitates a sense of responsibility and application of a finite judgement. The ideas and acts that are offensive, aggressive, degrading or provocative against certain groups enforce misperceptions and increase grievances. Hate speech, if not checked, has a potential to trigger the old wounds, and reopening the old wounds might be more harmful than the first ones. We should keep in mind that hate caused a lot of problems in Anatolia, but has not solved a single one of them.

⁴² “Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to Member States on ‘hate Speech’” (Council of Europe, October 30, 1997), <https://go.coe.int/URzjs>

⁴³ European Court of Human Rights. Press Unit, “European Court of Human Rights. Press Unit. Factsheet” (European Court of Human Rights., March 2017), http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf.

BIBLIOGRAPHY

- Atatürk, Kemal. *A Speech Delivered by Mustafa Kemal Atatürk, 1927*. Istanbul: Ministry of Education Print. Plant, 1963.
- Bruneau, Michel. “The Pontic Greeks, from Pontus to the Caucasus, Greece and the Diaspora.” *Journal of Alpine Research | Revue de Géographie Alpine* 101, Vol. 2 (Décembre 2013). pp. 1-11
- Çokona, Ari. *20.Yüzyıl Başlarında Anadolu ve Trakya'daki Rum Yerleşimleri*. İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2016.
- Danişmend, İsmail Hami. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. Vol. 2. 6 vols. İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 1947.
- Demir, Yorgo. “Belgeler ve tanıklıklarla 1914-1923 Pontus Rum Tehciri.” *AGOS*. January 6, 2014, sec. Yazı.
- European Court of Human Rights. Press Unit. “European Court of Human Rights. Press Unit. Factsheet.” European Court of Human Rights., March 2017.
http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf.
- Fırat, Melek. “Relations With Greece.” In *Turkish Foreign Policy, 1919-2006: Facts and Analyses with Documents*, edited by Baskın Oran; Translated by Mustafa Aksin. pp. 347-367. Salt Lake City: University of Utah Press, 2010.
- Freely, J. *The Grand Turk: Sultan Mehmet II - Conqueror of Constantinople, Master of an Empire and Lord of Two Seas*. New Brunswick: I.B. Tauris, 2009.
- Gavriilidis, Akis. “Parkhàr Studies: Or, Towards an Anarchic History of South-Western Asia.” *International Journal of Science Culture and Sport, (Int.JSCS)* 3, no. 4 (2015): pp.140–55.
- Kitromilides, Paschalis, and Alexis Alexandris. “Ethnic Survival, Nationalism, and Forced Migration.” *Bulletin For Asia Minor Studies*, Vol. V (1985 1984): pp.9–44.
- Kurt, Yılmaz. *Pontus Meselesi*. Vol. 68. Ankara: TBMM Kültür, Sanat Ve Yayın Kurulu Yayınları, 1995.
acikerisim.tbmm.gov.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11543/.../199600519.pdf?

Liddle, Valerie. “Exile and Migration O F Pontic Greeks: The Experience of Loss as the Presence of Absence.” Ph.D. diss. , University of Adelaide, 2013.

Palabayık, Mustafa Serdar, and Yıldız Deveci Bozkuş. “The Pontus Question: An Overview.” *Uluslararası Suçlar ve Tarih/International Crimes and History*, Vol. 7–8 (2009): pp. 23–93.

Pontian Greek Society of Chicago “Xeniteas.” *A Brief History of the Pontian Greek Genocide (1914- 1923)*. Online, n.d. <http://www.stbasiltroy.org/pontos/pontoshistory.pdf>.

“Pontus AB’ye gidiyor.” *Milliyet*. May 17, 2006, sec. Dünya.

Pratsinakis, Manolis. “Contesting National Belonging: An Established-Outsider Figuration on the Margins of Thessaloniki, Greece.” PhD diss., University of Amsterdam, 2013.

Ostrogorski, G. *History of the Byzantine State*. Rutgers University Press, 1969.

“Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to Member States on ‘hate Speech.’” Council of Europe, October 30, 1997. <https://go.coe.int/URzjs>

Sarınay, Yusuf. “Pontus Meselesi ve Yunanistan’ın Politikası.” In *Pontus Meselesi ve Yunanistan’ın Politikası: Makaleler*, edited by Abdullah Saydam, Hamit Pehlivanlı, and Yusuf Sarınay, pp. 1-79. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1999.

Varjabedian, Rupen. “Resmi tarihin unutturulan sayfası: Pontos Rum Soykırımı.” *AGOS*. October 12, 2016, sec. Yazı.

Yerasimos, Stefanos. “Pontus Meselesi.” *Toplum ve Bilim*, Vol. 43–44 (Güz - Kış 1989 1988): pp. 33 - 76.

Yücel, İdris. “A Missionary Society at the Crossroads: American Missionaries on the Eve of the Turkish Republic.” *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, Vol. 14, (Spring 2015): pp. 47–71.

Rapor / Report

Mustafa Şükrü ELEKDAĞ

Ph.D.

(E) Büyükelçi, T.C. Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı

Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) tarafından Nisan 19, 2017 tarihinde bir rapor olarak okuyucuya sunulan ve burada yeniden yayınlanan “81. Yılında Montrö Sözleşmesi’nin Karşılaştığı Güvenlik Sorunları ve Sözleşmenin Feshi ve Tadili İçin Girişimler Vukuunda Karşılaşılacak Senaryoların Analizi” başlıklı inceleme, Karadeniz havzasında çarpıcı jeopolitik gelişmelerin yaşandığı günümüzde, Montrö Sözleşmesi’nin karşılaştığı güncel güvenlik sorunlarını ele almakta ve Sözleşme’nin fesih ve tadile ilişkin 28. ve 29. maddelerinin uygulanması halinde, Türkiye’nin karşılaşılabileceği senaryoları incelemektedir.

The study titled “*81. Yılında Montrö Sözleşmesi’nin Karşılaştığı Güvenlik Sorunları ve Sözleşmenin Feshi ve Tadili İçin Girişimler Vukuunda Karşılaşılacak Senaryoların Analizi*” (Security Issues Faced by the Montreux Convention and the Analysis of Possible Scenarios in the Event of Attempts for the Annulment and Amendment of the Convention), which was provided to readers on April 19, 2017 by the Center for Eurasian Studies (AVİM) and re-issued here, analyses current security issues faced by the Montreux Convention and possible scenarios Turkey can face in the event of the implementation of the Articles 28 and 29 of the Convention on cancellation and amendment in our day of striking geopolitical developments in the Black Sea basin.

81. YILINDA MONTRÖ SÖZLEŞMESİ'NİN KARŞILAŞTIĞI GÜVENLİK SORUNLARI VE SÖZLEŞMENİN FESHİ VE TADİLİ İÇİN GİRİŞİMLER VUKUUNDA KARŞILAŞILACAK SENARYOLARIN ANALİZİ

*(SECURITY ISSUES FACED BY THE MONTREUX
CONVENTION AND THE ANALYSIS OF POSSIBLE
SCENARIOS IN THE EVENT OF ATTEMPTS FOR THE
ANNULMENT AND AMENDMENT OF THE CONVENTION)*

GİRİŞ

Montrö Sözleşmesi'nin 81. yılında, Karadeniz havzasında çarpıcı jeopolitik değişikliklerin vuku bulunduğunu, bölgenin stratejik öneminin arttığını ve bir soğuk savaş havasının bölgeye hâkim olmaya başladığını görüyoruz.

190

Rusya'nın, Karadeniz havzasında hegemonya kurma çabası ve bu bağlamda Kırım'ı ilhakı ve Ukrayna'nın Donbass bölgesindeki Rus kökenli ayrılıkçı isyancıları desteklemesi nedeniyle Batı dünyasıyla Rusya arasında artan tansiyon ortamında, 8-9 Temmuz 1916 tarihlerinde Varşova'da yapılan NATO zirvesinde, Rusya'nın yayılmacı eğilimlerini durdurmak amacıyla doğu ve kuzey Avrupa'nın savunulması kapsamında bir dizi askeri önlem alınması kararlaştırılmıştı. Bu meyanda NATO'nun Karadeniz'deki askeri varlığının artırılmasını öngören kararlar da alınmış ve bu bağlamdaki önlemler arasında "NATO Daimî Deniz Gücü" adı altında sürekli bir NATO varlığının oluşturulması da gündeme gelmişti. Varşova zirvesinde alınan bu kararlar ile, Rusya'nın attığı mukabil adımların Karadeniz havzasındaki krizi tırmandırıcı bir karakter taşıdığı göze çarpıyor.

Batı medyasında, bu durumun, Türk Boğazlarının hukuki yapılanmasını zorladığı yolunda bir algı oluşmuştur. 1936'da Montrö'de Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanmasıyla "kapanmış olan sorunların" tekrar su yüzüne çıkmaya başladığından söz ediliyor. Fransız *le Temps* gazetesi Karadeniz'de ABD ile Rusya arasındaki keskin rekabeti, "ABD-Rusya Bilek Güreşi" olarak tanımlıyor.¹

1 "Bras de fer pour le controle de la Mer Noire," *Le Temps*, Temmuz 11, 2016.

Bu gelişmeler ışığında makalemizi iki bölümden oluşacak şekilde düzenledik. Birinci bölümde, Montrö Sözleşmesinin karşılaştığı güncel güvenlik sorunlarını ele alınacak; ikinci bölümde ise, Sözleşme'nin fesih ve tadile ilişkin 28. ve 29. Maddelerinin uygulanması halinde, Türkiye'nin karşılaşılabileceği senaryoların analizi yapılacaktır.

Montrö Sözleşmesinin Karşılaştığı Güncel Güvenlik Sorunları

Soğuk savaş döneminde Türk Boğazları ve Montrö Sözleşmesi'yle ilgili bir tartışmanın uluslararası gündeme geldiğine tanık olunmamıştır. Buna mukabil, Vladimir Putin'in Rusya'yı tekrar bir süper güç haline getirme hedefine ve bu bağlamda Rusya'nın Sovyetler Birliği dönemindeki etki alanlarını tekrar kazanma politikasına, NATO'nun doğuya doğru genişleme stratejisiyle karşı koyması, Batı ile Rusya arasında bir rekabet ve çatışma ortamının ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Bu durumun, Karadeniz havzasındaki siyasi iklimi etkilemesi de kaçınılmaz olmuştur.

1999'da Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti'ni üyeliğe kabul etmiş olan NATO, Mart 2004'te tarihinin en büyük genişlemesini gerçekleştirmiştir. Bu genişleme, üç Baltık ülkesi (Estonya, Letonya ve Litvanya) ile birlikte, Romanya, Bulgaristan, Slovakya ve Slovenya'yı kapsamıştır.

Romanya, NATO üyesi olmasıyla birlikte topraklarını, hava sahası ile limanlarını sonuna kadar ABD'ye açmıştır. Romanya, 2005'te ABD ile imzaladığı bir anlaşma ile ABD'ye 10 yıl süreyle ülkesinde üsler tesis etme izni vermiş, Romen hava kuvvetlerine ait üsler ABD emir ve komuta zincirine dahil edilmiştir. Washington'la askeri işbirliğini azami ölçüde geliştirme politikası izleyen Romanya, ABD'nin Karadeniz'e açılan kapısı olmuştur.

Ülkelerinde gerçek demokrasiyi uygulama yönünde atımlara girişen ve Rusya'nın boğucu baskısından kurtulmak isteyen Ukrayna ile Gürcistan'ı NATO'ya üye yapmak isteyen ABD, bu isteğini NATO'nun 2008'deki Bükreş zirvesinde dile getirmiştir. İngiltere, Fransa ve Almanya'nın muhalefeti dolayısıyla, bu konuda bir karar alınması ileri bir tarihe bırakılmıştır. Ancak, İttifak forumundaki bu tartışmayı, Gürcistan ve Ukrayna, NATO'ya üyelikleri hususunda kendilerine verilen gayri-resmi bir söz olarak algılamışlardır.

Gürcistan Krizi

Ukrayna ile Gürcistan'ın da NATO'ya katılması projesini, Rusya'nın kuşatılmasında önemli bir halka ve güvenliğine yönelen vahim bir tehdit olarak değerlendiren Moskova, Bükreş Zirvesi'nden dört ay sonra, önce Güney Osetya'yı bağımsızlığa teşvik ederek Osetler'le Gürcistan arasında savaş çıkartmış, sonra da savaşa müdahale etmek suretiyle Gürcistan'ı parçalamıştır. Savaşın ardından Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlıklarını tanıyan Rusya, Karadeniz'deki savunmasını güçlendirmiş, bu amaçla Abhazya'da yeni üsler kurmuş ve Ukrayna ile Sivastopol'daki deniz üssünün süresini uzatan bir anlaşma imzalamıştır.

Bu sırada, Rusya Başbakanı Dimitri Medvedev tarafından yapılan, "Güney Osetya'daki savaş olmasaydı NATO'nun doğuya doğru genişlemesi engellenemezdi" yolundaki açıklama dikkat çekicidir. Bu açıklama, Rusya'nın Gürcistan'a saldırısının, ABD'ye ve AB'ye, Ukrayna'nın NATO'ya üye yapılmasından vazgeçilmesi hususunda uyarıda bulunma amacını güttüğünü ortaya koymaktadır.²

Gürcistan Savaşı, Türk Boğazlarının askeri ve stratejik açıdan sahip olduğu önemi, bir kere daha, birden gözler önüne sermiştir. Savaş sonrasında ABD iki askeri hastane gemisiyle Gürcistan'a askeri yardım göndermek istemiştir. İki geminin toplam tonajı 69.000 tondur. Türkiye, Montrö Sözleşmesi'ne göre Karadeniz'deki askeri gemilerin tüm tonajının 45.000 ton geçemeyeceğini dikkate alarak, ABD'ye geçiş izni vermedi. Bunun üzerine, ABD, daha hafif tonajlı üç askeri gemiyle boğazlardan geçti ve insani yardım malzemesini ilettiler. ABD savaş gemilerinin boğazlardan geçip Karadeniz'e girmeleri üzerine, Rusya'nın Karadeniz donanmasının amiral gemisi Moskova, Sivastopol üssünden denize açıldı. Yani, Karadeniz'de tansiyon yükseldi.

Türkiye'nin, Amerika'nın ilk önerisini kabul etmemesi, ABD'li Kongre üyelerinin tepkilerine yol açtı ve Türkiye eleştirildi. Öte yandan, ABD savaş gemilerinin Karadeniz'e girmesinden rahatsız olan Rusya da, Genelkurmay Başkan Yardımcısı Anatoly Nojontsin vasıtasıyla kaygılarını şu şekilde dile getirdi: "Bu gemiler, Karadeniz'de 21 günden fazla kalırlarsa, bundan Türkiye sorumlu olur. ABD gemileri, St. Petersburg'a kadar menzili olan nükleer başlıklı balistik füzeler taşıyorlar."

2 Denis Dyomkin, "Russia Says Georgia War Stopped NATO Expansion," *Reuters*, Kasım 21, 2011.

Gürcistan krizinde Türk Hükümeti'nin çetin bir sınavla karşılaştığını belirtmeliyiz. Hükümet bu krizde, NATO üyesi olmanın yükümlülükleriyle, önemli bir ticari ortağı olan ve istikrarlı ilişkiler geliştirmek istediği Rusya arasında sıkışıp kaldı. NATO, ABD ve AB; Rusya'yı Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlığını tanıma kararı nedeniyle sert biçimde kınadılar. Türk Hükümeti ise, bir hayli kıvrandıktan sonra, bu tür bir açıklama yapmaktan çekinerek, son olaylar karşısında rahatsızlığını ifade eden bir bildiri yayınlamakla yetindi.

Oysa, Türkiye, Gürcistan'la yoğun ekonomik, siyasi ve askeri bağlar geliştirmişti. Özellikle, Gürcistan subaylarının Harbiye'de eğitilmesi ve Gürcü ordusuna silah ve teçhizatın Türkiye'den sağlanması, Türkiye'yi Gürcistan'ın hamisi konumuna getirmişti. Bu durum, Türkiye'nin bölgedeki prestij ve caydırıcılığını güçlendirmişti. Ancak, Ankara'nın, olaylara seyirci kalmaya zorlanması ve Gürcistan'ı ezen ve bölen Rusya'yı eleştirmekten uzak durması, Türkiye'nin bölgede kazandığı karizmanın derinden çizilmesine yol açtı.

Ukrayna-Kırım Krizi

Ukrayna-Kırım krizinin uzun süre devam etme ve tehlikeli bir tırmanma göstererek tüm Karadeniz bölgesini etkileyebilme olasılığı vardır. Bu nedenle bu krizin Montrö Sözleşmesi üzerindeki olası etkilerini ele almadan önce, Ukrayna'nın Rusya açısından taşıdığı stratejik öneme kısaca değinmemizde yarar var.³

Putin ve Rus siyasi elitleri gözünde, Ukrayna ve Karadeniz filosunun üssü olması nedeniyle Kırım yarımadası, Rusya'nın güvenliği için yaşamsal öneme sahip bir bölgedir. Kırım, Rusya'nın Karadeniz ve Akdeniz siyaseti açısından “olmazsa olmaz” niteliktedir.⁴ Oysa, Ukrayna, bağımsızlığını kazanmasından itibaren, Rusya ile arasında mesafe koyarak, Avrupa kurumlarıyla entegrasyonu temel dış politika hedefi olarak belirlemiştir. Ukrayna hükümetleri bu amaçla 2007 ve 2013 yılları arasında Ukrayna ile AB arasında “Ortaklık Anlaşması” ile “Geniş Kapsamlı Ticaret Anlaşması”nın müzakerelerini yürütmüşler ve söz konusu anlaşmaları imza safhasına getirmişlerdir.

3 Caroline Mortimer, “Ukraine Crisis: Why Is Crimea So Important to Russia?” *Independent*, Mart 02, 2014.

4 Stephen Korkin, “Russia's Perpetual Geopolitics, Putin Returns to Historical Pattern,” *Foreign Affairs*, Mayıs/Haziran 2015.

Ne var ki, Rusya'nın tehditleri sonucunda, 21 Kasım 2013'te, Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yanukeviç AB ile "Ortaklık Anlaşması"'nın imzalanmasını belirsiz bir süre için ertelemek zorunda kalmış ve Rusya'nın kurduğu "Avrasya Ekonomik Birliği"'ne girmek için müzakereleri başlatma kararı almıştır. Rusya'nın bu dayatması üzerine AB yanlısı halk kitleleri sokaklara dökülmüş ve aylar süren protestolar sonucunda Yanukeviç Hükümeti devrilmiştir. Bu gelişmeyi bir tehdit olarak değerlendiren Rusya, Şubat 2014'te, bölgedeki etnik Rusları koruma gibi uydurma bir gerekçeyle Kırım'ı işgal etmiş ve Kırım'daki Rus çoğunluğun önce Kiev'den bağımsızlık ilan etmesini, sonra da Rusya Federasyonu'na katılma kararı almasını sağlamıştır.⁵ 16 Mart 2014 tarihinde düzenlenen referandumda Kırım halkı %96 evet oyuyla Rusya Federasyonu'na katılma kararı almış, bunu takiben Duma da Kırım'ın ilhakını tanımıştır.

Bu gelişme, ABD'nin ve AB'nin kuvvetli tepkilerine yol açmıştır. 1-2 Nisan 2014'te Brüksel'de toplanan NATO Dışişleri Bakanları, Kırım'da Rusya'nın baskısı altında düzenlenen referandumun uluslararası hukuka aykırı ve geçersiz olduğunu ilan etmiş, Rusya ile askeri ve sivil alanlarda yürütülen işbirliğinin sonlandırılması ve Ukrayna'nın savunma gücünün artırılması hususunda mutabakata varmışlardır.

Kırım'ın Rusya'nın eline geçmesinden sonra Ukrayna'da Rus etnik kökenli nüfusun çoğunlukta olduğu Donbass bölgesinde isyanlar patlak vermiş ve Rus yanlısı ayrılıkçılar birleşerek Halk Birliği Cumhuriyetini kurmuşlardır. Rusya'nın ayrılıkçı milislere lojistik yardımda bulunması ve özel kuvvetleriyle destek vermesi nedeniyle Ukrayna ordusu isyanı bastırmakta başarı sağlayamamıştır. Kiev Hükümeti AB'den beklediği silah yardımını alamamaktan şikâyetçidir. 2016 Varşova Zirvesi bildirgesinde, "bağımsız, egemen ve istikrarlı bir Ukrayna'nın Avrupa-Atlantik güvenliği için anahtar önemde" olduğunu vurgulayan NATO da bugüne kadar Ukrayna'ya herhangi bir yardımda bulunamamıştır. Taraflar arasında peş peşe imzalanan iki ateşkes anlaşması kısa süreler içinde bozulmuş olup Donbass bölgesinde savaş devam etmektedir.⁶

5 Ukrayna'yı, Batı bölgelerinde yaşayan %78,8'i Ukraynalı ve doğu bölgelerinde yaşayan %17,3'ü Rus olan iki ayrı kültür ve etnisiteye mensup halklar oluşturmaktadır. Ukrayna nüfusunun çoğunluğu Hristiyan olsa da, ülkede bulunan etnik grupların Kiev Patriklğine bağlı Ukrayna Ortodoks Kilisesi, Moskova Patriklğine bağlı Ukrayna Ortodoks Kilisesi, Roma'ya bağlı Grek Katolik Kilisesi ve Bağımsız Ukrayna Ortodoks Kilisesi gibi farklı mezhep ve kiliselere mensup olmaları, ülkenin parçalanmışlık görüntüsünü güçlendirmektedir. 2001 yılında yapılan hayli eski bir nüfus sayımına göre Kırım'ın nüfusu şöyledir: Ruslar (%58,2), Ukraynalılar (%24,32) ve Tatar Türkleri (%12,1).

6 Yuval Weber, "Russia Black Sea Strategy: Restoring Great Power Status," *Foreign Policy Research Institute*, Nisan 12, 2017.

Karadeniz’de Tansiyonun Yükselmesi

NATO-Rusya ihtilafının alevlenmesi Karadeniz’de de tansiyonun yükselmesine yol açmıştır. Nitekim, ABD Kırım’ın ilhakının hemen ardından Karadeniz’e USS Truxton adlı savaş gemisini yollamıştır. Truxton’un Karadeniz’i terk etmesinden sonra, 10 Nisan 2014’te güdümlü füze destroyeri Donald Cook Karadeniz’e girmiştir. Pentagon Sözcüsü, savaş gemisinin “ABD’nin bölgeye olan taahhütleri hususunda müttefiklere güven vermek amacıyla Karadeniz’e gönderildiğini” söylemiştir.

Bu arada, Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov yaptığı açıklamada şu hususları belirtmiştir:

Son dönemde, Türkiye Boğazları üzerinden Karadeniz’e gelen ABD savaş gemilerinin, burada bulunma sürelerini anlaşmalara aykırı biçimde birkaç kere uzattıklarına şahit olduk. ABD tarafına olduğu gibi, Boğazlar’ın sahibi Türkiye’ye de altına imza attığı Montrö Anlaşması şartlarına sadık kalmasını tavsiye ediyoruz. Karadeniz’de kıyısı bulunmayan ülkelerin burada bulunma süreleri ve tonajları anlaşmayla belirlenmiştir.

Türk Dışişleri Bakanlığı ise, Türkiye’nin Montrö Sözleşmesi’ni titizlikle uyguladığını belirterek Lavrov’un iddialarını yanıtlamıştır. Lavrov’un gösterdiği tepki, daha Ukrayna krizi başlamadan önce Soçi’deki Kış Olimpiyatları nedeniyle ABD’nin Karadeniz’e gönderdiği USS Taylor firkateyninin 12 Şubat’ta yakıt ikmali sırasında Samsun limanında karaya oturması nedeniyle zamanında çıkış yapamamasından ileri gelmişti.

Karadeniz’de Daimî bir NATO Filosu Konuşlandırılması Önerisi

14-15 Haziran 2016’da NATO’nun Brüksel’de düzenlenen Savunma Bakanları toplantısında, Rusya’nın doğu ve kuzey Avrupa’da artan tehdidine karşı, Estonya, Letonya, Litvanya ve Polonya’da, NATO caydırıcılığını artırmak amacıyla dört uluslararası savaş grubu (En. *battle group*) konuşlandırılması kararı alındı. Konuşlandırılacak askeri birlikler küçük olmakla birlikte “tripwire” yani “tökez teli” görevi yapacaklar. Bunun anlamı, muhtemel düşmanın bu birliklerle teması, NATO’nun etkin bir savunmanın gerektirdiği daha büyük kuvvetlerle mukabele etmesini tetikleyecektir.

Toplantıda, NATO'nun Karadeniz'deki caydırıcılığının da arttırılması kararının alınmasının ardından, Romanya Hükümeti, Karadeniz'de, Romanya, Ukrayna, Bulgaristan, Türkiye ve ABD'nin katılacağı daimî bir NATO filosu oluşturma fikrini ortaya attı. Bu öneriye göre, ABD savaş gemileri NATO filosuna rotasyonla katılacaklar ve bu şekilde kıyıdaş olmayan ülke savaş gemilerinin Karadeniz'de yirmibir günden fazla kalamayacakları hakkındaki Montrö Sözleşmesi hükmüne riayet etmiş olacaklardı.⁷ Ukrayna ve Bulgaristan öneriyi kabul ettiler. Ancak, bilahare, Bulgaristan'ın -büyük bir olasılıkla Moskova'nın baskısıyla- öneriye karşı olduğunu ilan etmesi, Karadeniz NATO filosu projesinin suya düşmesine yol açtı.⁸

O dönemde güney sınırlarımızda hava sahamızı ihlal eden bir Rus savaş uçağının Türk uçakları tarafından düşürülmesi nedeniyle, Türkiye ile Rusya arasında ipler gerilmiş ve Rusya ülkemize karşı aşırı tehditkar bir tutum içine girmişti. Bu ortamda Ankara, kısa bir süre için de olsa, Romanya'nın önerisini destekleyen hatalı bir görüş benimsemişti.⁹

Bu yaklaşım, Türkiye'nin geleneksel Montrö siyasetiyle çelişkilidir. Zira, "NATO'nun Karadeniz'de askeri varlığını attırması" demek, uygulamada, ABD savaş gemilerinin NATO şemsiyesi altında Karadeniz'deki mevcudiyetlerini arttırmaları demektir. Bu durum ise, hem Montrö Sözleşmesi hükümlerinin ihlaline yol açabilecek, hem de Karadeniz'de ABD ile Rusya arasında devamlı sürtüşme ve krizlere meydan verecek yüksek tansiyonlu bir ortam yaratacaktır.

Böyle bir gelişme, Türkiye'nin hem Rusya hem de ABD ile ilişkilerini zorlaştıracağı gibi, çıkacak ihtilaflarda da taraf haline gelmesine yol açacaktır. Bu durumun da Türkiye'ye karşı tehdidin artmasına ve Türkiye'nin dış politikada hareket serbestisini ve caydırıcılığını kaybetmesine yol açması kaçınılmaz olur.

Bu bağlamda altı önemle çizilecek bir husus da NATO'nun güçlü bir mevcudiyetle Karadeniz'e yerleşmesi halinde, Türkiye'nin, Montrö Sözleşmesi'ni tarafsız şekilde uygulama imkânını kaybedeceğidir.

7 Peter Korzun, "NATO Pushing For Military Buildup in the Black Sea," *Strategic Culture Foundation*, Kasım 1, 2016.

8 İsmail Şahin, "NATO Filosu Karadeniz'de Kriz Çıkardı," *Milliyet*, Mayıs 16, 2017.

9 Cumhurbaşkanı Erdoğan 10 Mayıs 2016'da İstanbul'da düzenlenen 10. Balkan Ülkeleri Genelkurmay Başkanları Konferansı'nda yaptığı konuşmada Karadeniz'de NATO filosu kurulması önerisine değinmiş ve bu hususta NATO Genel Sekreteri Stoltenberg'e söyledikleri açıklamıştır. Kayıtlara göre Cumhurbaşkanı'nın Stoltenberg'e ifadeleri şöyle: "Karadeniz'de görünmemeniz, Karadeniz'i adeta bir Rus gölüne çeviriyor. Karadeniz'i tekrar istikrar havzası kılmalıyız."

Türkiye son 15 yılda büyük ceht ve gayret sarf ederek, yabancı güçlerin Karadeniz'e girmelerini engellemek için tüm kıyıdaş devletlerin katılımlarıyla belirli ortak görev ve sorunlulukları yerine getirmek için şu kuruluşları kurmuştur: BLACKSEAFOR (Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Gurubu); BLACKSEAHARMONY (Karadeniz Uyum Harekatı) ve BCF (Karadeniz'e Sahildar Devletler Sınır Sahil Güvenlik Teşkilatları Forumu). NATO kisvesiyle ABD'nin Karadeniz'de kuvvetli bir mevcudiyet kazanması, Türkiye'nin öncülüğüyle kurulan tüm bu mekanizmaların yok olmalarına yol açacaktır.

Türkiye, Montrö Sözleşmesi ile bir taraftan Boğazlar bölgesinde tam egemenliğini perçinlerken, diğer taraftan da sağladığı hassas denge ile Türkiye'yi, Rusya ile büyük denizci devletler arasında sıkışmaktan kurtarmıştır. Türk dış politikasını yönetenler, Karadeniz'le ilgili kararlar alırken, Montrö Sözleşmesi'nin Türkiye sağladığı bu çok önemli fonksiyonu daima göz önünde tutmalıdırlar.

NATO Varşova Zirvesi: Rusya Batı Dünyasının Önde Gelen Tehdit Kaynağı

8-9 Temmuz tarihlerinde Varşova'da toplanan NATO zirvesinde, Rusya, Batı Dünyası'nın bir numaralı düşmanı ve "aktif tehdit kaynağı" olarak ilan edildi ve Rusya'nın NATO toprakları çevresinde saldırgan tutum sergilediği, tehdit ve güç yoluyla siyasi amaçlarını gerçekleştirme yoluna gittiği, bu nedenle bölgesel istikrarsızlığa yol açtığı belirtilerek bu tehde karşı aktif önlemler alınması kararı verildi. Rusya'ya karşı Doğu Avrupa ve Baltık bölgesinde aktif çok uluslu askeri birlikler yerleştirme kararı alınmak suretiyle adeta Soğuk Savaş döneminin koşullarına dönmüş oldu.

Yayımlanan NATO bildirgesinde şu hususlar vurgulandı:¹⁰

NATO ülkeleri, Rusya'nın Kırım ilhakını hiçbir şekilde tanımayacaklardır; bağımsız, egemen ve istikrarlı bir Ukrayna, Avrupa-Atlantik güvenliği için anahtar önemdedir; 2008 Budapeşte Zirvesi'nde Gürcistan'ın NATO üyesi olması hususunda alınan karar teyit edilmiştir.

10 Warsaw Summit Communiqué, Issued by the Heads of State and Government Participating In The Meeting Of The North Atlantic Council In Warsaw, Temmuz 8-9, 2016.

Bildirgede, Karadeniz güvenliği de ele alınmıştır. Bu hususta, NATO'nun Karadeniz'deki varlığının artırılmasının karara bağlandığı ve bu amaçla Karadeniz bölgesinde güvenliği artıracak uygun önlemler alınacağı vurgulanmıştır. Bu bağlamda, önce Karadeniz'de ortak tatbikatların artırılacağı belirtilmiştir.

Zirve toplantısını takiben NATO Genel Sekreteri Stoltenberg düzenlediği basın toplantısında, Rusya'dan kaynaklanan tehdide karşı Avrupa'da alınması öngörülen önlemlerin uygulanmasıyla NATO'nun Karadeniz'deki askeri varlığının ne şekilde arttırılabileceği konusunun Ekim ayında yapılacak savunma bakanları toplantısında ele alınacağını açıklamıştır.

ABD Soğuk Savaş'tan Bu Yana İlk Defa Avrupa'da Yığınak Yapıyor

Ancak, Bulgaristan'ın Rusya'yı tahrik etmekten korkması nedeniyle Varşova zirvesi kararlarının uygulanması sekiz ay gecikmiştir.¹¹ Sonuçta, 15-16 Şubat 2017'de Brüksel'de toplanan, yeni ABD Savunma Bakanı Matis'in de katıldığı, NATO Savunma Bakanları toplantısında, Genel Sekreter Stoltenberg, Varşova Zirvesi kararlarının uygulanmasına başladığını ve bunun NATO transatlantik birliği ile İttifak'ın irade ve dayanışmasının kanıtı olduğunu belirterek, atılan bu adımların potansiyel saldırganı açık bir mesaj verdiğini vurgulamıştır.¹²

Genel Sekreter konuşmasında şu hususları da açıklamıştır:

- Avrupa'ya konuşlandırılacak dört çok uluslu savaş grubu (En. *battle groups*) Haziran ayına kadar harekâta hazır hale gelecektir.
- Romanya öncülüğünde çok uluslu bir askeri tugay kurulacaktır. ABD, Almanya, Hollanda, Kanada, Polonya ve Türkiye bu birliğe kara ve hava kuvveti sağlama hususunda taahhütte bulunmuşlardır.
- NATO Karadeniz'deki varlığını daha gelişmiş eğitim tatbikatları yapmak suretiyle arttıracak, aynı zamanda gözetleme faaliyetleri yoğunlaştırılacak ve bu amaçla İttifak bünyesinde bir özel komutanlık kurulacaktır.

11 "NATO Boosts Naval Presence In Black Sea," *Agence France-Presse*, Şubat 17, 2017.

12 Press Conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg Following the Meeting of the North Atlantic Council at the Level Of Defence Ministers, Şubat 16, 2017.

Karadeniz'deki Gerginlik Tehlikeli Biçimde Tırmanma Sinyalleri Veriyor

Soğuk Savaşın sona ermesinden bu yana ilk defa olarak Rusya sınırlarına yığınak yapan ABD, bu amaçla Ocak ayından bu yana çok adette tank, zırhlı araç, top ve yaklaşık 4 bin askerini Avrupa'ya sevk etmiştir.¹³ Bu asker ve silahlar Polonya ve Romanya'ya konuşlanmaktadır. ABD, Bulgaristan'daki Novo Solo Üssüne de ağır silahlarla donatılmış 2500 kişilik bir kuvvet göndermeyi planlamaktadır.¹⁴

Polonya ve üç Baltık cumhuriyetinde alınan askeri önlemlerden sonra, ABD'nin, Romanya ve Bulgaristan'da askeri güç konuşlandırması ve Karadeniz'de NATO askeri mevcudiyetini yoğunlaştırma çabasına girmesi, Moskova tarafından "Rusya'yı kuşatma girişi" olarak değerlendirilmiş ve mukabil önlemler alınması yoluna gidilmiştir. Bu bağlamda Moskova, Rusya ile kara sınırı olmayan ve Avrupa'nın ortasında yer alan Kaliningrad'a S-300 ve İskender füze sistemini yerleştirmiş, bunu takiben de Polonya sınırına da askeri yığınak yapmıştır.¹⁵ Ayrıca, NATO savaş gemilerinin Karadeniz'de bayrak göstermelerine tepki gösteren Moskova, Karadeniz Rus filosunun tatbikat ve manevralarını sıklaştırma yoluna gitmiştir.

Bu durum, Karadeniz havzasında NATO ile Rusya arasında Soğuk Savaş yıllarını andıran bir gerginliğin hüküm sürdüğünü göstermekte ve ufak bir kıvılcımla bu gerginliğin tehlikeli biçimde tırmanacağını sinyallerini vermektedir.

Montrö Sözleşmesi'nin Fesih ve Tadile İlişkin 28. Ve 29. Maddelerinin Uygulanması Halinde Türkiye'nin Karşılaşacağı Senaryoların Analizi

ABD'nin, kendisi öne çıkmadan, Romanya'yı ve NATO'yu kullanarak Karadeniz'de deniz kuvvetlerinin varlığını artırmak ve bu bölgede kontrol tesis etmek istediği bilinmektedir. Dünya denizlerinden sadece

13 "ABD Tankları Karadeniz Kıyısındaki Üste!" *Milliyet*, Şubat 14, 2017.

14 Alex Gorka, "Exercise Sea Shield-2017: NATO Provokes Russia in Black Sea Before Defense Ministers," *Strategic Culture Foundation*, Şubat 10, 2017.

15 Bunlara ilaveten Moskova, Karadeniz'de mutlak hakimiyet sağlamak ve Rusya'nın Akdeniz'deki askeri varlığını yaymak ve ona caydırıcılık kazandırmak amacıyla gayet muhteris hedefleri olan bir gemi inşa programına girişmiştir.

Karadeniz’de sürekli varlık gösteremeyen ABD için bunun bir gurur meselesi olmaktan da öteye, Rusya’yı çevrelemek gibi bir stratejik bir zorunluktan kaynaklandığı düşünülmektedir. Romanya tarafından önerilen “NATO Daimi Deniz Gücü” projesi, ABD’ye bu hedeflerini gerçekleştirme imkanını verecektir. Bu nedenle söz konusu projenin NATO gündeminde tutulacağına muhakkak nazarıyla bakmak yanlış olmayacaktır.

ABD’nin Montrö Sözleşmesi’nin değiştirilmesine veya feshine yönelik hiçbir resmi talebi veya önerisi olmamıştır. Esasen Sözleşmeye taraf olmaması nedeniyle ABD’nin uluslararası hukuk bakımından böyle bir hakkının bulunmadığını da söylemek hatalı olmaz. Bununla birlikte, NATO’nun Karadeniz’de varlık göstermesine dair Romanya tarafından yapılan girişimlerin Amerika’nın teşviki ve onayıyla gerçekleştirildiği uluslararası alanda genel kabul gören bir husustur.

Ancak, Rusya Federasyonu’nun Kırım’ı ilhak etmesinden bu yana, Karadeniz bölgesinde izlediği yayılmacı-saldırgan politikanın, NATO üyesi olan Bulgaristan’ın ve özellikle Romanya’nın NATO’nun ve ABD’nin güvenlik garantisine duydukları ihtiyacı giderek attırdığı da bir gerçektir.

ABD İle Rusya Karadeniz’de Çatışma Rotasında

NATO’nun son Varşova Zirvesi sonucunda yayımlanan bildirgesi, Rusya’dan, Batı Dünyası’na yönelen tehdidi ciddi ve acil olarak nitelemekte ve tam bir Soğuk Savaş havası estirmektedir. Bildirge’de, Kırım’ın Rusya tarafından ilhakının asla kabul edilmeyeceği ve Ukrayna’nın egemenlik ve toprak bütünlüğünün korunmasının Batı dünyası açısından taşıdığı “anahtar” önem vurgulanarak, Rusya’ya, elini Ukrayna’dan çekmesi hususunda kuvvetlice uyarıda bulunmaktadır.

Karadeniz’in en önemli devletlerinden olan Rusya Federasyonu açısından bölgede hakimiyet tesis etme hedefi, Çarlık döneminden günümüze kadar Moskova’nın dış politika öncelikleri arasında yer almıştır. Bu görüşle, Rusya, Soğuk Savaş sonrası dönemde eski Sovyetler Birliği dönemindeki hakimiyet alanlarını tekrar kazanmayı hedeflemiş ve Karadeniz politikasını buna göre şekillendirmiştir. Bu ortamda, NATO’nun, 2008 Bükreş Zirvesinde, Rusya’nın stratejik ilgi alanı olarak gördüğü Gürcistan’a ve Ukrayna’ya üyelik sözü vermesinin Moskova’yı son derece irkilttiği anımsanacaktır.

Zira, bu husus gerçekleştiği takdirde, Karadeniz, Türkiye, Bulgaristan, Romanya, Ukrayna ve Gürcistan tarafından çevrelenen bir NATO gölü haline geliyordu. Böyle bir gelişmeyi düşünmek dahi Moskova için bir kâbustu. Bu kâbustan kurtulmak ve NATO/ABD'nin oyununu bozmak içindir ki Moskova, Gürcistan'a müdahale etti, Ukrayna'da istikrarsızlık yarattı. Ancak, NATO'nun Varşova bildirgesinde, Rusya'ya meydan okurcasına, Ukrayna ve Gürcistan'a üyelik konusunda verilen sözlerin tutulacağına vurgulanması, Karadeniz'de tansiyonun yükseleceğinin ve suların tehlikeli biçimde ısınacağına işaretidir.

Washington'un, NATO kisvesi altında Karadeniz'de etkin bir deniz kuvveti bulundurma yolundaki planı İttifak gündeminde ön sıralarda yer almıştır.

Burada bir noktanın altının önemle çizilmesinde yarar görülmüştür. Montrö Sözleşmesi'nin zamanın gerisinde kalmış bazı maddeleri ve düzenlemeleri olmasına rağmen, bugüne kadar Sözleşme'nin fesih ve tadiline yönelik bir adım atılmamış olması, belgenin ne kadar hassas bir denge üzerine bina edildiğini gösteren bir durumdur.

Buna rağmen, yukarda izah ettiğimiz koşullarda, Sözleşmenin tadiline ve hatta feshine kadar yol açabilecek durumlarla karşılaşılacağı göz ardı edilemez.

Fesihle İlgili Maddenin İşletilmesi

Sözleşme'nin fesih ve tadiline ilişkin usuller iki farklı madde altında düzenlenmiştir.

Fesihle ilgili 28. madde şöyledir:

İşbu Sözleşme'nin süresi, yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak, yirmi yıl olacaktır.

Bununla birlikte, işbu Sözleşmenin 1. maddesinde doğrulanan geçiş ve gidiş-geliş (ulaşım) özgürlüğü ilkesinin sonsuz bir süresi olacaktır.

Sözü edilen yirmi yıllık sürenin bitiminden iki yıl önce, hiçbir Akit Yüksek Taraf, Fransız Hükümetine Sözleşmeyi sona erdirmeye ön-bildirimini vermemişse işbu Sözleşme bir sona erdirmeye ön

bildirimini gönderilmesinden başlayarak, iki yıl geçinceye kadar yürürlükte kalacaktır. Bu ön-bildirim, Fransız Hükümetince Akit Yüksek taraflara iletilecektir.

İşbu Sözleşme, işbu madde hükümlerine uygun olarak sona erdirilmiş olursa, Akit Yüksek Taraflar, yeni bir Sözleşmenin hükümlerin saptamak üzere kendilerini bir konferansta temsil ettirmeyi kabul etmektedirler.

28. maddede öngörülen fesih başvurusu yapıldığı takdirde, taraf ülkelerin yeni düzenlemeleri görüşmek üzere bir uluslararası konferansta bir araya gelmeleri Sözleşme’de öngörülmüştür.

Böyle bir konferans toplandığı takdirde, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin (BMDHS) öngördüğü savaş gemilerinin boğazlardan geçişini düzenleyen “transit geçiş” rejimi ile Uluslararası Adalet Divanı’nın 1949 Korfı Kanalı kararı dikkate alındığında, yeni sözleşmenin, özellikle savaş gemileri açısından, Montrö’ye nazaran çok daha geniş serbestiler içereceği muhakkak gibidir.

BMDHS’nin 38. maddesinin 2. fıkrasında “transit geçiş rejimi”, “...boğazdan devamlı ve hızlı bir geçiş amacıyla seyrüsefer ve bu saha üzerinde uçuş serbestisinin kullanılması” olarak tarif edilmekte, aynı maddenin 1. fıkrasında da “bütün gemiler ve uçaklar bir engelleme olmaksızın transit geçiş hakkında yararlanırlar” denilmektedir.

Bunun anlamı, Türk Boğazlarına “transit geçiş rejimi” uygulandığı takdirde, her tip ve tonilatoda savaş gemisi hiçbir sınırlamaya tabi olmadan Boğazlardan geçecek ve süresiz Karadeniz’de kalacak olmasıdır.

Uluslararası Adalet Divanı’nın Korfı Kanalı davasında verdiği karar da, “transit geçiş” doktrinini destekler niteliktedir. Nitekim, Divanın kararı şöyledir:

...devletlerin barış zamanında savaş gemilerini açık denizlerin iki parçası arasında yer alan ve uluslararası seyrüsefer için kullanılan boğazlardan kıyı devletinin iznine gerek olmadan geçirme hakkına sahip oldukları genel olarak kabul edilmiştir ve uluslararası teamüle uygundur, yeter ki bu geçiş zararsız olsun. Uluslararası bir antlaşmada aksi belirtilmedikçe bir kıyı devletinin boğazlardan barış zamanında böyle bir geçişi kısıtlamaya hakkı yoktur.

Montrö Sözleşmesi'nin 28. Maddesi gereğince fesih halinde tarafların bir araya geldikleri konferanstan bir sonuç çıkmadığı takdirde, diğer ilgili ülkelerin ve Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO) gibi kuruluşların yardımıyla bir müzakere sürecinin başlatılması gibi bir olasılık doğabilir.

Ancak, böyle bir sürece katılım daha geniş olacağına göre, bundan da Türkiye'nin güvenliğini ve çıkarlarını koruyabilen bir anlaşma çıkabilmesi çok uzak bir olasılıktır.

Türkiye için en kötü senaryo,¹⁶ Boğazlar için hiçbir anlaşma oluşturulamamasıdır. Zira, bu durumda, Montrö Sözleşmesi'nin kurduğu rejim yürürlükten kalkacak ve Türk Boğazları, BMDHS'inde tanımlanan sıradan bir boğaz haline gelecektir.

Bu durumda, sadece yabancı askeri gemiler değil, yabancı savaş uçakları da boğazlar üzerinden transit geçişte bulunacaklardır. Geçişlerde Türkiye'nin güvenliğinin korunması arka plana itilecek, askeri gemilerin geçişlerine yönelik önceden bildirim usulü, geçiş sırasında ve Karadeniz'de bulundurulabilecek tonaj sınırlandırılmasına ilişkin düzenlemeler ile Karadeniz'de kalış süresi üzerindeki sınırlama ortadan kalkacaktır.

Bu koşullarda, ABD, istediği büyüklükte ve nükleer başlıklı balistik füzelerde donatılmış bir askeri deniz gücünü Boğazlardan geçirebilecek ve Romanya ile Bulgaristan'da deniz üsleri kurabilecektir.

Ancak, hemen belirtelim ki, ilk bakışta Karadeniz'de caydırıcılığa hizmet edeceği düşünülse de, böyle bir gelişme, Rusya-ABD gerginliğini had safhaya taşıyacak ve global istikrarı tehlikeli şekilde bozacak bir kriz ortamı oluşturacaktır.

Rusya Federasyonu da en az Türkiye kadar böyle bir ortamın oluşmasını istemez. ABD'ye gelince, her ne kadar, Karadeniz'deki müttefikleri

16 En kötü senaryo dediğimiz bu durumda, Türkiye, BMDHS'nin 45. Maddesinden yararlanarak, karasularına uygulanan "zararsız geçiş" rejimini Boğazlarda uygulayabilir. Söz konusu madde, bir içdenizle açık denizi birleştiren boğazlara "zararsız geçiş rejimi"nin uygulanmasını ön görmektedir. Türkiye bu durumda, bir iç deniz olan Marmara Denizi'nin İstanbul ve Çanakkale boğazları üzerinden iki açık denizle birleştiğini ve 45. madde şartlarına uygun iki ayrı boğaz oluşturduğunu ileri sürerek, bu iki boğazın BMDHS'nin 17, 18, 19, 20 ve 21'inci Maddelerinde öngörülen "zararsız geçiş" rejiminden yararlanmak isteyebilir. Bu rejim, yabancı gemilerin sahilard devlet "egemenliğine, toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı tehdide veya kuvvete başvurulması veya Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda belirtilen uluslararası hukuk ilkelerine aykırı herhangi bir davranışta bulunulmasını" yasaklıyorsa da, Montrö'nün Türkiye'ye sağladığı hakların hiçbirini sağlamamaktadır.

Romanya ve Bulgaristan vasıtasıyla fesih başvurusunu yaptırabilirse de, bunun yukarıda izah ettiğimiz riskli sonuçlarını göze alamayacak ve kendisini, Rusya ile kaçınılmaz bir çatışma rotasına sokacak bir kriz sürecine “angaje” etmeyi arzu etmeyecektir.

Bu nedenle de ABD’nin Montrö Sözleşmesi’nin feshi gibi ağır riskler taşıyan bir egzersizin başlatılmasına önyak olacağı düşünmek zordur.

Bu bakımdan, Montrö Sözleşmesi’nin fesih yoluyla ortadan kalkması gibi bir tehlikeyle karşı karşıya olmadığımızı güvenle söyleyebiliriz.

Montrö’nün Tadile İlişkin Maddesinin Uygulanması

Aynı şeyi Sözleşmenin tadili hususunda da söyleyebiliyor muyuz? Sözleşmenin tadille ilgili 29. maddesi şöyledir:

İşbu Sözleşme’nin yürürlüğe girmesinden başlayarak her beş yıllık dönemin sona ermesinde, Yüksek Akit Taraflardan her biri, işbu Sözleşmenin bir ya da birkaç hükmünün değiştirilmesini önerme girişiminde bulunabilecektir.

Yüksek Akit Taraflardan birince yapılacak değiştirme isteminin kabul edilebilmesi için, bu istem 14. ya da 18. maddelerin değiştirilmesini amaçlamaktaysa, başka bir Yüksek Akit Tarafça; başka herhangi bir maddenin değiştirilmesini amaçlamaktaysa, başka iki Yüksek Akit tarafından desteklenmesi gerekir.

Böylece desteklenmiş değişiklik istemi, içinde bulunulan beş yıllık dönemin sona ermesinden üç ay önce, Yüksek Akit Taraflardan her birine bildirilecektir. Bu bildiri, önerilen değişikliğin niteliğini ve gerekçesini kapsayacaktır.

Bu öneriler üzerinde diplomasi yoluyla bir sonuca varma olanağı bulunamazsa Yüksek Akit Taraflar, bu konuda toplanacak bir konferansta kendilerini temsil ettireceklerdir.

Bu konferans ancak oybirliğiyle karar alabilecektir; 14. ve 18. maddelere ilişkin değişiklik durumlar bu hükmün dışında kalmaktadır; bu durumlar için Yüksek Akit Tarafların dörtte üçünden oluşan bir çoğunluk yeterli olacaktır.

Bu çoğunluk, Türkiye'yi de içine alarak Karadeniz kıyıdaşı Yüksek Akit Tarafların dörtte üçünü kapsamak üzere hesaplanacaktır.

Bu madde, değişiklik için toplanacak bir konferansta 14. ve 18. maddeler dışındaki herhangi bir değişiklik önerisine ilişkin kararların sadece oybirliğiyle alınabileceğini öngörmektedir. Bunun anlamı, Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki egemenliğine ve serbest geçişin denetimi üzerindeki haklarına ilişkin bir değişikliğin, ancak Türkiye'nin onayıyla yapılabileceğidir.

Sözleşmenin, Boğazlardan geçecek kıyıdaş olmayan devletlerin savaş gemilerinin, geçiş düzeni, usul, tip, gemi adedi, tonaj ve Karadeniz'de kalma sürelerine ilişkin kuralları kapsayan 14. ve 18. maddelerine ilişkin değişiklik önerilerinin kabulü ise, Karadeniz kıyıdaşı akit taraflardan dörtte üçünün kararıyla gerçekleşebilir.

Halen, Karadeniz'de Montrö Sözleşmesi'ne akit kıyıdaş devletler, Türkiye, Rusya, Romanya ve Bulgaristan'dan ibarettir. Eğer, Romanya ve Bulgaristan, Amerikan'ın da teşvikiyle söz konusu kuralların değiştirilmesi önerisinde bulunurlarsa, Türkiye ile Rusya, ulusal çıkarlarının örtüşmesi nedeniyle karşı tutum alarak, bu yolda bir kararı engelleyeceklerdir.

Türkiye'nin güvenlik çıkarlarını koruyan ve Karadeniz'e sahil dar olan ve olmayan devletlerin hak ve çıkarları açısından hassas bir denge tesis eden Montrö Sözleşmesi'nin, Türkiye tarafından, İkinci Dünya Savaşı ile Soğuk Savaş döneminde ve Gürcistan'la Ukrayna krizleri sırasında, özenle, tarafsız ve saydam bir şekilde uygulanması sayesinde ki, bu Sözleşme 81. yılını idrak etmiştir.

Sözleşme'nin bu haliyle muhafazası ve uygulanması Türkiye açısından yaşamsal siyasi ve güvenlik önceliği taşımaktadır.

Yukarıda, fesih ve tadiline dair maddeleri üzerinde yaptığımız analiz, Sözleşme'nin devamının akit tarafların olduğu kadar Amerika'nın da güvenlik çıkarlarına uygun düştüğünü ortaya koymuştur.

Bu durum, Montrö Sözleşmesi'nin, 21. yüzyılda da, dünya barış ve güvenliğinin önde gelen dayanaklarından biri olmaya devam edeceğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- “ABD Tankları Karadeniz Kıyısındaki Üste!” *Milliyet*, Şubat 14, 2017.
- “Bras de fer pour le controle de la Mer Noire.” *Le Temps*, Temmuz 11, 2016.
- “NATO Boosts Naval Presence in Black Sea.” *Agence France-Presse*, Şubat 17, 2017.
- Dyomkin, Denis. “Russia Says Georgia War Stopped NATO Expansion.” *Reuters*, Kasım 21, 2011.
- Gorka, Alex. “Exercise Sea Shield-2017: NATO Provokes Russia in Black Sea Before Defense Ministers.” *Strategic Culture Foundaton*, Şubat 10, 2017.
- Korkin, Stephen. “Russia’s Perpetual Geopolitics, Putin Returns to Historical Pattern.” *Foreign Affairs*, Mayıs/Haziran 2015.
- Korzun, Peter. “NATO Pushing For Military Buildup in the Black Sea.” *Strategic Culture Foundation*, Kasım 1, 2016.
- Mortimer, Caroline. “Ukraine Crisis: Why Is Crimea So Important to Russia?” *Independent*, Mart 2, 2014.
- Press Conference By NATO Secretary General Jens Stoltenberg Following the Meeting of the North Atlantic Council at the Level Of Defence Ministers, Şubat 16, 2017.
- Şahin, İsmail. “NATO filosu Karadeniz’de kriz çıkardı.” *Milliyet*, Mayıs 16, 2017.
- Warsaw Summit Communiqué, Issued by the Heads of State and Government Participating In The Meeting Of The North Atlantic Council In Warsaw, Temmuz 8-9, 2016.
- Weber, Yuval. “Russia Black Sea Strategy: Restoring Great Power Status.” *Foreign Policy Research Institute*, Nisan 12, 2017.

ULUSLARARASI SUÇLAR ve TARİH

Uluslararası Suçlar ve Tarih / International Crimes and History (UST), yılda bir kez yayınlanan hakemli akademik bir dergidir. Dili, İngilizce ve Türkçe'dir. Yayın hayatına 2006 senesinde başlamıştır. UST'nin inceleme alanları Balkanlar, Kafkasya, Avrasya ve Orta Doğu'da toplumlar arasındaki, etnik gruplar arasındaki, dini gruplar arasındaki ve uluslar arasındaki anlaşmazlıklar, çatışmalar ve işlenen suçlardır. UST, TÜBİTAK-ULAKBİM tarafından taranmaktadır.

Makale Gönderme Kuralları

- Makaleler, e-posta yolu ile UST Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Dr. Turgut Kerem Tuncel'e iletilmelidir (tuncel@avim.org.tr).
- Makaleler, Türkçe veya İngilizce dillerinde olmalıdır.
- Makaleler, Microsoft Word Programında yazılmış olmalıdır.
- Makaleler, 12 punto büyüklüğünde *Times New Roman* karakterleri kullanılarak, 1.5 satır aralığıyla ve yeterli kenar boşlukları bırakılarak (1-1/2 inch) yazılmalıdır. Makalenin sayfaları, 1'den başlayarak numaralandırılmalıdır.
- Makalelerde, Chicago Referans Sistemi kullanılmalıdır.
- Gönderilen dosyalarda, yazar(lar)a dair aşağıdaki bilgiler bulunmalıdır:
 - Ad ve soyad(lar)ı
 - Yazar(lar) hakkında kısa biyografik bilgi
 - Halihazırdaki akademik ünvan(lar)ı
 - Halihazırda mensubu buldukları kurum(lar) veya üniversite ve bölüm(ler)
 - E-post adres(ler)i
 - Açık posta adres(ler)i, cep telefon numara(lar)sı ve faks numara(lar)sı
- UST'de yalnızca akademik **makale** ve **kitap analizlerini** yayınlanabilmektedir.

- **Makaleler**, dipnotlar ve bibliyografyayı da kapsayacak şekilde 7000-9000 kelime arasında olmalıdır. Tüm makalelerin, 150-200 kelime arasında değişen özleri ve 4-6 adet alfabetik sıraya göre yazılmış ve indeksleme için uygun anahtar kelimeleri olmalıdır (ideal şartlarda, anahtar kelimeler makalelerin başlıklarında geçmemelidir).
- Başlık ve alt başlıklar arasında açıkça anlaşılacak bir hiyerarşi olmalıdır.
- 40 kelimedenden uzun alıntılar, metin içinde sağ ve sol kenar boşlukları metinden daha geniş olacak şekilde ve 1 satır aralığıyla yazılmalıdır.
- **Kitap Tahlilleri**, UST'nin ilgi alanları dahilinde olan konularla ilgi yayınlanmış yeni eserler hakkında ve dipnotlar dahil 3000-4000 kelime uzunluğunda olmalıdır. Tahlili yapılan eser hakkındaki aşağıdaki bilgiler belirtilmelidir.
 - Yazar(lar)ın veya editor(ler)ün ad ve soyad(lar)ı
 - Eserin başlığı
 - Yayın yılı
 - Yayın yeri
 - Yayınevi
 - Sayfa sayısı
 - Eserin dili
 - ISBN numarası
- UST Sorumlu Yazı İşleri Müdürü, gönderilen makale ve kitap tahlillerinin en kısa sürede hakemler tarafından değerlendirilmesini sağlayacaktır. E-posta yoluyla gönderilen makaleler Sorumlu Yazı İşleri Müdürü'ne ulaştığında yazar(lar) e-posta yolu ile bilgilendirilecek(ler)tir.

INTERNATIONAL CRIMES and HISTORY

Uluslararası Suçlar ve Tarih / International Crimes and History (ICH) is an annual peer-reviewed bilingual (Turkish and English) academic journal dedicated to the study of inter-communal, inter-ethnic, inter-religious and international conflicts and crimes. First published in 2006, the ICH has been a platform for the scholarly investigation of conflicts and crimes registered in the Balkans, the Caucasus, the Eurasia Region, and the Middle East. The ICH is indexed in the Scientific and Technological Research Council of Turkey-Turkish Academic Network and Information Center (TUBİTAK-ULAKBİM).

Notes for Contributors

- Manuscripts should be submitted via email to the Managing Editor of the ICH Dr. Turgut Kerem Tuncel (tuncel@avim.org.tr).
- Manuscripts should be in English or in Turkish.
- Manuscripts should be word processed using Microsoft Word.
- Manuscripts should be 12 point font, Times New Roman, and 1,5 spaced throughout allowing good (1-1/2 inch) margins. Pages should be numbered sequentially.
- International Crimes and History adheres to the Chicago reference style.
- All manuscript submissions should include
 - Full name(s) of the author(s)
 - Short biographical note(s) about the author(s)
 - Professional position(s) of the author(s)
 - Current department and institutional affiliation(s) of the author(s)
 - Email(s) of the author(s)
 - Full address(es)/phone(s)/fax details of the author(s)
- The Editors welcome the submission of manuscripts as **Main Articles** and **Book Reviews**.

- **Main Articles** should be 7,000–9,000 words including footnotes and bibliography. They should include an abstract between 150–200 words and 4–6 keywords (in alphabetical order, suitable for indexing. Ideally, these words should not have appeared in the title).
- There should be a clear hierarchy of headings and subheadings.
- Quotations more than 40 words should be indented from both the left and right margins and single-spaced.
- **Book Reviews** should be 3,000–4,000 words including footnotes on recently published books on related subjects. The details of the book under review should be listed with the following details:
 - Author(s) or Editor(s) first and last name(s) of the book under review.
 - Title of book
 - Year of publication
 - Place of publication
 - Publisher
 - Number of pages
 - Language of the book
 - ISBN number
- The editorial office will make every effort to deal with manuscript submissions as quickly as possible. All papers will be acknowledged on receipt by email.

SİPARİŞ FORMU

Adı : Adres :

Soyadı :

Telefon :

E-mail :

Aboneliklerimiz

☐ Ermeni Araştırmaları Dergisi - 4 Aylık	Yıllık 45 TL 51
☐ Review of Armenian Studies Dergisi - 6 Aylık	Yıllık 30 TL 34
☐ Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi - Yılda Bir Sayı	Yıllık 17 TL

Tek Sayı Siparişi

☐ Ermeni Araştırmaları Dergisi – Son Sayısı (sayı 56)	17 TL
☐ Review of Armenian Studies Dergisi – Son Sayısı (sayı 34)	17 TL
☐ Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi – Son Sayısı (sayı 17)	17 TL

Eski Sayı Siparişi

☐ Ermeni Araştırmaları Dergisi'nin Numaralı Eski Sayısı/Sayıları	Adedi 9 TL
☐ Review of Armenian Studies Dergisi'nin Numaralı Eski Sayısı/Sayıları	Adedi 9 TL
☐ Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi'nin Numaralı Eski Sayısı/Sayıları	Adedi 9 TL

Kitaplar

☐ Ermeni Sorunu Temel Bilgi ve Belgeler Kitabı
(Genişletilmiş 2. Baskı)	15 TL
☐ Armenian Diaspora / Turgut Kerem TUNCEL	35 TL
☐ Balkan Savaşlarında Rumeli Türkleri
Kırımlar - Kıyımlar - Göçler (1821-1913) / Bilâl N. ŞİMŞİR	25 TL
☐ 'AZA BEAST' Savaşın Köklerine İnemek / Colum MURPHY	30 TL
☐ Turkish-Russian Academics / A Historical Study on the Caucasus	20 TL
☐ Gürcistan'daki Müslüman Topluluklar / Azınlık Hakları, Kimlik, Siyaset	30 TL

* Siparişinizin gönderilebilmesi için formu dekontla birlikte gönderiniz.

İletişim Bilgileri

Adres: Süleyman Nazif Sokak No: 12 Daire: 4 06550 Çankaya / ANKARA

Tel: 0312 438 50 23 • Faks: 0312 438 50 26

E-posta: teraziyayincilik@gmail.com

Hesap Numarası:

Terazi Yayıncılık - Garanti Bankası A.Ş. Çankaya /Ankara Şubesi
Hesap No: 181 /6296007 IBAN No: TR960006200018100006296007

Posta Çeki Hesap No: Ankara/Çankaya/Merkez 5859221

